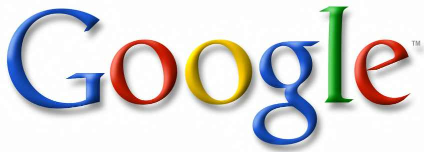
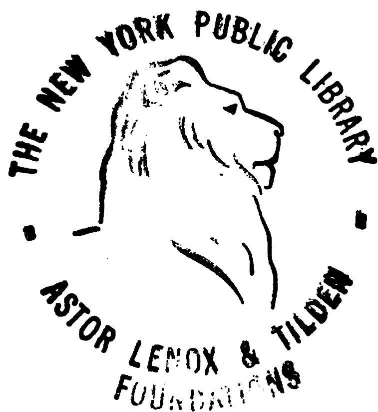

3 3433 04389 1229

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX & TILDEN

BERZSENYI DÁNIEL'

ÖSSZES MŰVEI.

ELSŐ KÖTET:

KÖLTELEM.

BUDA, 1842.

Ára: 2 forint pengőben.

Figyelletés.

1. Ezen, 28 ívre ment első kötetben Berzsenyi becsülői, költelmeit kapják, a szerkesztő által azokhoz csatolt jegyzetekkel.
2. A másod kötet,,folyóbeszédeivel, megjelenik 1842-beli novemberig, 35—36 íven; vagy talán, ha ennyi, nagyon testes leendne, másod és harmad kötettel.
3. Az első kötetet 2 pengő forinttal vevő, a másodikra s lehető harmadikra, ne sajnálna 40 pengő xrt előfizetésül letenni Eggenberger pesti könyvárus ur nyugtatványára, mellynek elémutatása, és még 1 pengő forint s 20 xrnak lefizetése után, a másod vagy talán harmad kötet is kezébe nyujtatik.
4. Negyed és nyolczad rétü kiadás ára tehát egy formán 4 pengő forint, és így a vevőnek csak kényelme vagy izlése van megelőzve, s némellynél még az, hogy legalább szakaszként fizet. Czélaimhoz képest, többet nem tágithattam. A menynyiben amaz egy kötetben 40—42 ivnyi, a sajtói költség érette s ujbol hozatott czimkékért is több; a mennyiben pedig kevesebbe kerül e 8-czad ív nyomtatása, sokasitja itt a költséget két vagy három kötetnél 63—65 ivnyi papirosért fizetés. Negyed rétben a több czímke, talán diszitőbb; de a nyolczadrét meg, hordozhatásra ajánlkozóbb.
5. Mind ennek megjelentével az ár felebb lehet.
6. Midőn a nyomtatás bevégezve leend, a m. kir. birodalombeli minden vallásu akademia, lyceum, collegium könyvtárának egy egy, és így összesen 25—30 ingyen-példány küldetik Berzsenyi nevében, a kiadó elintézése szerint.

BERZSENYI DÁNIEL'

ÖSSZES MŰVEI.

KÖLTELEM 'S FOLYÓBESZÉD.

KÖZRE BOCSÁTÁ

MEGHAGYÁSA SZERINT

DÖBRENTEI GÁBOR.

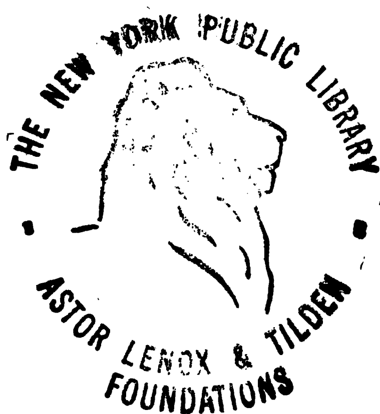
HARMAD KIADÁS
KÉZIRATBAN MARADOTT MÉG NEM ISMERTEKKEL.

Első kötet.

BUDÁN,

MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI SAJTÓVAL.

1842.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX & TILDEN
FOUNDATIONS

VERS VAGY KÖLTÉLY.

☞ E kiadáshoz, az itt-ott is megjelent próbbak összegyüjtése, a kéziratok letisztázása 1838b. és 1839b. teljesült, miben elébb eljárást, a' Régi magyar nyelvemlékek' hivatalos gyüjtése közrebocsátása nem engedett. S 1839b. nyomatni akarám, de, most meg, betegség közbe jötte miatt csak 1840b. aprilisben fogathaték ahhoz jelen alakában, és egész levél rétben is. Majd, a lesajtózott ivek folytatását, vagy hivatal' elébb való dolgai, v. sajtóintézetbeli hátráltatás, czimkék (vignette) hozatása veté hátra. Tehát, korántsem hanyagságbol e némi elkésés; Berzsenyi és fiai bizalma iránt pedig épen nem, figyelemtelenség miatt. Itt hallják meg barátságosan ezek, az ország előtt, okaimat.

ELŐBESZÉD.

Berzsenyinek 1828-bol Niklán october 18d. költ levele van nálam, mellyben az „Élet és Literatura 1827beli 2d. kötete lapjain“ eléadott magyar irodalmi akkori nézeteimben velem tökéletes egyezését nyilatkoztatá s két sorába ezt tevé: „Látni fogod munkáimat, mihelyt tiszták lesznek s *ha előbb meghalnék, vedd által gyermekeimtől.*“

Kikelettel 1829b. meg azt közlé, miként akarná minden munkáját, együtt kiadni 1), s midőn ugyan ezen évben

---

1) Kazinczynak 1829ben aprilis 14d. Pestről hozzá bocsátott levele illy kezdetü: „Engem az a' kevélység szálla meg, hogy hazánk tőlem vegye Verseidnek harmadszori kiadását, s nagyon kérlek, ha mi nyomtatlan dolgozásaid vannak, és ha miket az első 's második kiadásban kitörlél, megigazítál, méltóztassál nekem megküldeni“ stb. *Lásd a folyóbeszédek után a IId. kötetben.*

juliusban másodszor látogatám meg Niklán, ekkor gróf Gyulai Lajos barátommal, mutatta 1816 óta irt ujabb költelmeit folyóbeszéit, mint már most maga által közrebocsátandókat. E feltételében ugyan csak igyekeztem erősíteni, ne hogy, némiképen nemes elhidegülése, megint elhammassza. Azonban 1830[b.] julius 15[d.] költ leveléhez toldott szeletke papirosára ezt veté. „Ha meghalok, tégy munkáimmal a mit akarsz.“ Majd a magyar tudós társaságnak 1831-beli februarban tartott első nagy gyülése után Pestre szándokozott telepedni, hogy a feltéte szerinti szükséges munkákat műveihez megolvassa, s ezek lesajtolását egészen maga vezérelje. Hanem, ide költözését a cholera gátolá s augustus 8dikárol ezt irta hozzám „munkáimon könnyen elmehetsz, ha én előbb dülök, s kérlek is azon esetre, hogy ezen árváimat el ne feledd.“ Isten azonban az ő életét is megtartván, 1832-ben ismét kivánságához képest, Budán a Krisztina városban fogadtam már számára szál-

lást kerttel együtt, ugyan említett czéljához. De mind csak halasztaták jöttét gazdasági dolgai, mellyek vitelét okosan köté össze az irodalomméival. 1835-beli december 3d. irá, miként akar 1836 nyarának elején megint Budán fürdeni, mivel ez, elébb is javára vált, és reméllé munkáinak is itt, uj kiadásra nyugottabban elkészíthetését.

S a viszontlátásnak előre gyakorta felnyájasult örömét, legidősebb fia, Berzsenyi Farkas, következő tudósításával lön kénytelen, elvenni tőlem is! *Mikla, martzius* 4d. 1836b. „Mult februar hónak gyászos emlékü 24-dik napja, szeretett atyámat, egy héti sulyos betegsége után, a földi szenvedések közül, boldogabb hazába szólitván által; határtalan fájdalmunkat, sem a szelid vallás, sem a hideg értelem szüntetni nem képes! Azon szíves barátság, mellyel a Dicsőült a Tekintetes urhoz mindenkor viseltetett, s azon tisztelet mellyel én is kegyednek, mint boldogult atyám igaz barátjának tartozom, kötelességemmé tevé, hogy fe-

ledhetetlen veszteségünket bánatos fiúi érzéssel tudtára adjam; meggyőződve lévén arról: hogy ebbeli mély fájdalmunkat szíves részvétele által enyhíteni, a Boldogultat pedig tovább is baráti emlékezetében fenn tartani fogja."

Válaszomban, szomorú kötelességem lön magamhoz kérnem az irodalmi *árvákat*. El is hozá majd legkisebb fija Miklós, — a közepső neve: Antal — s ugy adván kezemhez, mint általa is igen-igen szeretett atyjának hozzám rendelt hagyományait, készséggel teljesíté tiszteletre méltó özvegye, három fia, egy leánya, a szeretet és barátság, távuli vérség utolsó földi intéseit. A kritikáról irt értekezet úgy is nálam volt már 1835-beli september 24dike óta, szabad külön rendelkezésemre.

Ne emelj rám feddő ujat szent árnyok! képzeltemben, e csak mostani közre adásért. Nyugtat engem amaz említett néhány ok, egy fő pedig a levelezetek között áll jegyzetben. Ha elébb menendek elüzionkodni veled, mintsem ohajtásodra szóval is

tett fogadásom sulyátol magamat megkőnnyítem, akkor fájdalommal mentem volna nyomodon, utánad. De vala gondom, hogy síromat baráti kötelesség elmulasztása ne nehezítse. — Akkor Helmeczi jár el mindenben, ki, nemzeted eleibe már kétszer, olly buzgón vitte addigi műveidet, s kihez azért folyvást jó indulattal maradál.

Nálam vagyon becses özvegyedtől, ahoz 1836[b.] martzius 22[d.] irt levele, mellyben „főtisztének vallá, mint barátod és házadé, emlékezetedet megujítani dicső munkáidban, azoknak a kéziratbeliekkel együtt kiadatása utján.

Midőn most megbizatásomban magam járok el, történjék-e még ezentul egyéb is emlékedre? nem általam csak külön egyénecske által, mert az merőben elhangzó lenne; hanem a magyar nemzet összes kebeléből, mellynek tüzes fejtekezését 60 éved helyett bár legalább 70-dig még együtt munkálhattad volna.

Vagy csak egykét szó, egykét sornyi felirás alatt fogsz? mindig feküнni,

miként *Qui giace Tiziano*, e nagy festér, kinek pedig V[d.] Károly császár tisztelet jelül maga vette fel ecsetét, midőn az, festése közben ki talála billenni kezéből, kit ugyan az, évdijjal neveze lovaggá; és III[d.] Henrik, majd franczia király önként maga látogatott meg; és kinek temetését 96[d.] évében Velencze nagy tanácsa fényesnek rendelé, ámbár az 1576-beli pestisben hala meg ott, s akkor ollyanok teste, parancsánál fogva, csak a lagunákba loccsantaték. A pavimentumba eresztett fejér márvány szeletkén lévő nehány betü, magasztosabb tiszteletet gerjeszte ugyan bennem is a lángész iránt a *dei Frari* szentegyházában, mintsem ott azon dogéknak felczifrázott márvány diadaljelei, kikröl nagy név nem intett, de a hatalmas respublicának elsőbbjei *nyilván* mondák ki, hogy e három szó, Tiziannak elég; és emléke, munkái.

Megirád, Te Berzsenyim, miként „szegi meg, a múza, reptét az örök tünésnek, s néma hamvvedrek mohait

biborral festi, és a bús rovatalba fényes életet önt", *itt a* 21[d.] *lapon*. Elzengéd, hogy

A Derék nem fél az idők mohátol,
A koporsóbol kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek, s jövendő
Századok áldják,

mit a Társalkodó 26[d.] számában 1842, Májer István is idézett, *itt az* 58. *lapon*. Hanem ezek átaljában csak a nagyság imádásából lángolának elé egyszerüen, a saját érdemnek megbecsülését vagy elhanyagolását világ menttére bízván. Mert ha önként lepett meg kitüntetésed, mi azonban sok nem volt, nagyra becsüléd csendben, de magad soha sem verél össze irígység cseleivel pártot, mellyet azért széditettél volna színes barátkozatra, hogy majd annak emberei, egész Lél kürtöt fuvogassanak melletted.

Akkor lépném én hát elé emlékezetednek valami ujszerübb fenntartása eszközléséhez, ha kivántatnék; midőn átaljánosabban adná ki magát önként ahoz közvélemény; mivel most mindjárt azért sem mernék felszólalni, mert

többféle megtisztelés intézet elésegítése osztja meg a hazát, s elébb hadd erősüljön vagy jusson kivánt létre azok mindenike. Berzsenyijüket nem fogják dicsőítés nélkül hagyni Somogy tisztelt Karai és Rendei, e kitünő vármegyeé nem, mellyből folyvást, hasznos diszes kifejtekezés iparát halljuk, tahát a haza ékesítő észnek megbecsülését. És akármikor kerülendne ott erre a sor, gondolnám, viszhang ébred szavukra, mert Somogy költérének mindenfelé többszeri idéztetése, gondolatainak országszerte megfogamszását mutatja, s igy, nem erőtetett ráhagyás, hanem ihlelem mondja: TISZTELET BERZSENYI HAMVAIN.

Azon érzet és gondolatcsirát, melly minden jobban kiképzett emberben ki akarna hajtani, hanem az azzal tépelődő, nem tudja úgy, miként maga szeretné felszavazni, a szívnek költére fejezi ki egészen, s ha e kiemelt gondolat és érzelem, tiszta értelmü, egész életre szolgál erkölcsi vezérül. A lélekre hatást, nagyszerü költér soraibol, Napoléon mondá ki szentilonai laktá-

ban. Olvastatja *Pierre Corneille*-nek: *Les Horaces*, müvét. Meg-megindul a hősi jellem kiejtésein, s mikor: az öreg Horátziustol: *Qu'il mourut*, hallja, e szalad ki ajakán Corneille-röl: *je l'aurais fait prince, s'il avait vécu dans mes temps* [1]). Megmondá okát, miért? Mert illy magas gondolatu költér, egész nemzetét, nagyság érzeteihez emeli, s Corneille, a franeziát készítette volt bátor tetteire.

Ezért Irántad, említett ohajtásom, becses honi árnyok. Ódáid lelke, nyelvet ád a magyar maradék maradékainak. És nagyért küzdéseiben szelíd intést is, hogy az ujjá születés magvát ne szélvész között vesse, mert azt az oda ragadhatja, hol, nem a nemzet életére kél ki.

S midőn vezerédnek Virágnak 1834b. elkészült emléke 1835 óta már Pesten a nemzeti muzéumban áll, milly nyugottan látnám a Te nevednek is, másként feldíszítését. Vagy bár legalább előre érezhetném azon lélektani

[1]) Herczeggé teszem, ha időmben él.

oknál fogva később időben sem elhanyagolását, mert az általad felmozgatott független nemzetiség, ősz Buda királyi vára országának azzal is bizonyítja európai mívelt sorokba küzdését, mert már nemzeti nagy család fiául tekinti a honi lángészt, s olly érzékenyen gondoskodik róla, miként külön család, szeretett véréről.

Mindenitek érdemli, egyszersmind emberségeért, hamvaiban is áldatását. Jellemek, emberi gyarlóságot kivéve, tiszták, szív nemességével nagyok, emelének, s csak azok fognak magasítani nemzetet, sőt csak azok tehetik tiszteltté. Kinek mig élt, egyedül esze adá fényét, sírján elegyes érzés nyugtalankodik szép eszéhez keveredett alságain. És a temetéséről jövő közönség méltán mondja ki rá: elég itt azon dísz, haszon, mit eszeért nyert, mit azzal magához ragadott. „Emléket csupán annak, kinek emlékezetére szív is ragadozza az észt.

Igy a Tied bátran emelkedhetik.

NEHÁNY ADAT

A

KÖLTÉR ÉLETRAJZÁHOZ.

A Közhasznu esmeretek tára II-dik kötetében már megjelenttek nyomán. Pest, 1831. 234—237*d. lap.*

Berzsenyi Dániel születésére.

A mikoron születél örömünnepet ültek az Áon'
Szűzei, s a kecs adó isteni Chariszok is.
Bölcsődhez vigan szállt étheri szárnyakon a Szép'
Mennyei geniusza, s csókjait adta Reád.

Primóczi Szentmiklóssy Aloyz.

Lásd: Erdélyi Muzéum Vd. füzet, 1816. *l.* 138.

Egyházas Nagyberzsenyi Berzsenyi Dániel nagytüzü magyar ódaköltér, több megyebeli birtokos mezei gazda, Somogy vármegye táblabirája, magyar akademiai rendes tag, született Vas vármegyében ke-

menesali Hetyén május 7d. 1776. Szülei, Berzsenyi Lajos és Thulmon Rozália, egyszerü, egyszersmind igen nemes erkölcsü életbe iktaták mint egyetlenegy maradékukat. Atyja hites ügyvéd volt ugyan, de inkább philosophiai csendben élt, gazdaságát vivé, s olvasgatott. Lelkesedett lévén mind a honszeretet, mind a görög és római philosophia által, ezekröl ejtegete vonalokat a fiú előtt, nem mint némelly más falusi nemes ur, ki körül az örökös, csak agár csoportot, sallangós hámu vagy nyerges lovakat, és dőzsölést lát, kitöl inkább csak régi czimzetek léha emlegetését hallja. Lajos ur, az atya, okos irányt adott az ezekkel helyes élésnek, s hogy a születés nemessége szép magaviselettel még inkább nemesedjék, emberiség szeretetét mutatá példában; a magyar nemzet közösjogi szabadságait, az ezeket ország és vármegye gyüléseken védett fenntartott hazafiak' tetteit s az ó világ' két nagy nemzetét komolyan magasztalá. Illy gonddal a gyerek' nevelését is figyelemre méltó lépésekként kezdette. Erőtlen és beteges lévén a fiu, azt a legtermészetesebb szabad élet és szakadatlan gymnastika által erősíté meg, s hogy a lelki erők' fejlésének is önkényü menetelt nyissen, csak igen későn s akkor

is inkább játszva tanítatá, minél fogva annak egész élete, közel tiz esztendős koráig nem egyéb volt szabadjára választott testgyakorló játéknál, mellynek mindenféle nemeit nehány falusi játszó pajtással télen nyáron, hóban vizben egyiránt gyakorolta. Ezek' következetének nézhetni, hogy a gyenge gyermekből hirtelen igen is nagy elevenség és nagy erő fejlett elé: olly erők, mellyek' pezsgésében a soproni evang. lyceumba mint egy gymnastikált görög fiu vitetvén, az iskolai tanulmányokban rég izzadókat csak hamar és játszva elérte, majd későbben pedig lovaglásban, uszásban, birakozásban s éneklésben minden egykoruit felülmulta. De gymnastikája nem lévén görögösen muzsikával párosítva, innen következtethető az is, már a bölcs görögök' észrevétele szerint, hogy a duzzadó erő nem szülhetett egyebet egyszersmind nagy vásottságnál, melly őt végtelen csíntalanságokra ragadozta, a mi igen is szükkorlátu életformáinkbol szünetlen kikapdozta, s az által ifjuságát zivatarokkal borítá el. Szilaj ereje szelleme szerint a vitézséget nézvén legfőbb szépnek, már syntaxista korában katonává akara lenni, hanem az egyetlen egy gyerek és örökös, atyai figyelem alá haza vitetett. Fele tan-

folyamát e szerint a syntaxis' osztályának, melly Sopronban két esztendő, elmulasztá, de otthon magára előszedte atyja' könyvei közül az egykét verses magyart, mert annak lelke inkább a római remekirókon függe. S mi vala még akkor magyar! Esztendő mulva az akkori professor és rector, Vietoris Jonathan, ki az ifjut, mellyben nemesb ösztönt veve észre, különösen jól tudta ön utjára serkenteni, kedvezésből maga keze alá vette ékesszólási osztályába. Azonban a kiszabott tanulást unta; általjában, betéve, a mint kellett volna, szólamtani szabályokon kivül egyebet soha nem tanult; csak ahhoz fogott tűzzel, a mihez természete önkényt vonszotta. Igy, annyi deák nyelv, hogy a régi remekirókat értse, csak hallamásbol maradt gyorsfogásu eszében. A német nyelvet a soproni német leánykáktol fogta fel, kikkel ugyan csak *lyrice* szeretkőzni elébb elkezdett, mintsem kellett volna, miként ezt előttem maga beszélé. Az oskolaival ekkép nem törődő, önképzeléseiben csakugyan foglalatoskodott, versre fakadt. A gyultkeblü ifjunak már szeme szíve megnyilván a szép érzésére, szerelem hév fakadozásin indult lyrai ömlengése. Első dala 18-dik évében: „Jer, Lili, nézd langyos szellők." De er-

ről senki sem tuda, mert az iskola számára *nem tanulót* mint első évbeli rhetort végkép haza vitték. Legyen gazda, gondolá az atyja. E mellett még is, látván az öreg, fijának a római remekirókhoz hajlamát, a római s német prosaicusokban maga gyakorlotta, csak költéreiktől óvá. Hanem a komoly atyai ház tömlöcz lett a már gyönyört ízlelt ifjunak, s mélyen érezvén minden öröme' és reménye' elenyésztét, hosszu éjjelein nem álomba, hanem álmadozásba merűlt, s leszált a kora szenvedőhez az álmadók' istennéje. A magába zárkozottat éjente lopva Horátz világosítá. Majd az öntüzü naturalista vadoncz egyszerre megpendité Tibur' örök lantját. Mert sebeket fojtván szivében s a spártai atyától nyomatván, az atyai fenyíték felzajlítá, forrott indulata kitörést keresett, s enyhülést lelkének versekben kiömlés ada. Háboruban önmagával, háboruban korlátjával többször kirontott s olly lélekrázó catastrophákon ment keresztül, mellyekben az erőtlen elvész, őt érlelék és edzék, mint a zivatar a kevély fenyvet. S tán innen kell azon nagy költéri jellemét magyaráznunk, hogy ő, Kölcsey szerint is, csupa tüz, csupa érzés, csupa phantasia, mégis legsebesebb lángjaiban egyszersmind

szelid vagy józan. Megszokták érzelmei a lehetségig emelt feszülést, de megszokott az ész is azokon feljül emelkedni. Ennél fogva nem esett, ámbár költélye mély sebekből folyt, azon egyoldaluságba, melly csupán érzelgő, szeretkező volna, sőt anynyira megtartá lelki szabadságát, hogy azt tárgyrol tárgyra szabadon repdezni, s érzelmeit változtatva látjuk, lelke' sebe könynyen gyógyulván, mint az épvérü testé. Illy költéri szabadság' szellemében, leánykákkal enyelg és eped, barátaival bölcs, nagy emberekhez hősi világbol szól. És alvó nemzete felett a még álmodó ifju' lantja ugy zendüle meg, mint valami jósló szózat az éjben. Látja Szombathelynél a felkelt magyar nemességet 1797b. s zeng ódája: „Él még nemzetem' Istene," 21dik évében; ömled ugyan ott herczeg Esterházyhoz a hazafiui nagy intésü. Látja hallja 1807-ben Budán országgyülési ülésben az ifju Felsőbüki Nagy Pált, megrázzák őt is, lelkes hazafiui beszédei, s lehelé nagy gondolatait hozzá. Látta nemzete' aljasodását s harsogott, „Romlásnak indult hajdan erős Magyar" ódája, mint a többi is a Magyarokhoz. Mind olly kebel' nyilatkozatai, melly forra nemzetét ujjá teremteni lehulltábol, olly intő kéz és mosolygó

szem a felhőkből, melly mindig szeretett hazáján és a szeretett emberiségen csügge. Igy ha néha tündér alakai közül, később már a hidegvette világgal ismerősebben prosai nézetbe merül bár, ott is inkább melegít és emel, mint csapkod, s ha csapkod, nem a szeretetlenség' hideg gúnyaival, hanem szeretet' komoly vesszejével csapkod. Ódáibol kitetsző tudománya éjjeli olvasgatás' gyümölcse, mert a napot mindig életre fordítá s minden versét éjjel titkon irogatta. A magába merült, a szerénykedő, ihlelten küzde, látszik, tökély után, de vonakodva is az ingó költéri dicsőségtől, müvét csak akkor mutatá elő mind, mikor már szándoka volt többet nem írni. Miként lön dolgozása Kisnek tudására, l. e kötet 313. lap s ez után 268. l. Kis közli nehány darabját Kazinczyval, ez lyrai nagyságot jövendölt, a mi a költért még inkább megerősítvén önbizodalmában, semmit elő nem mutatott, senkivel nem levelezett s mint vidám világfija Kissel sem társalkodott, minél fogva ez is csak valami elmuló ifjui szesznek tekinté költőiségét. S mikor róla már senki nem is álmoda, akkor küldé meg gyüjteményét Kisnek 1808. Kistől Kazinczy kérte el. Kazinczy magasztalá, hozzá irt levelében, Berzsenyi

visszaadta, miként versei közt látszik, a tisztelkedést. Ide kell vennem a menetre nézve Kazinczynak 1808b. sept. 27d. Berzsenyihez bocsátott leveléből, e sorokat: „Verseid immár jó ideje hogy készen állanak 's várják az alkalmatosságot, melly őket Pestre vigye Szemere Pál barátomhoz. „Nem kérlek, hogy a' versek leirása alatt vett szabadságaimat rossz neven ne vedd, mert hogyan vehetnéd azt Te nékem rossz neven? de arra kérlek, hogy az én érzéseim 's izlésem miatt a' magadéit meg ne tagadd, 's semmit ne hagyj úgy a' hogy én javaslom, hanem úgy a' hogyan magad leled jónak. Mind e' mellett azt hiszem, hogy barátságos szeretetedet, mellyet eddig csak jóvoltodból birtam, most már egy kevéssé érdemlem is, mert néked szolgálni — igyekeztem. — Ne késsél a' hézagokat szabad kéjed szerént kipótlani, 's a' mi Kisünknek felküldeni, hogy legfeljebb Juniusig nyomtatásban birhassam azt, a' mit most, ha Te és Kis nékem ajándékoztátok a' kezemnél maradó Mstumot (melylyért újra rimánykodom Előtted), csak kézirásban bírok.“ S folytatnom kell még némelly kiszedést, ide is, hogy lássék, meddig miként készülgetett a kiadás, mikbe ütközék meg Berzsenyi lassanként mind

inkább. „Kérlek ne halaszd Pesti útadat, írá Kazinczy Niklára 1810. januar. 1sőjén, verseidnek csomóját Szemerém által fogja neked adni; olvassd meg 's küldd nékem vissza, hogy eggységet hozhassak változtatásaid után beléjek, 's így leküldöm Szeméréhez . . . „Én csak arra kérlek, hogy ne tartsd áldozatnak némelly darabjaidat kirekeszteni gyüjteményedből. Inkább kevesebb legyen, de mind *jó*." S a mint Kazinczy saját kezével lemásolá az egész gyüjteményt, ebből az „Örömhez" irttat a 19. lapon, a „Fohászkodást" a 73—74. lapon, „Barátimhoz" a 132. lapon, magától mindjárt ki is hagyá. — Berzsenyi kérdést tön „Miért?" Kazinczy válasza volt 1810. május 6d. költ levelében „mert az *Örömben* a' rejtednek a' schéma törvénye ellen 3 rímje van . . . 's *kificzamlott taguak* a' strophák. Igen szép a Fohászkodás, irja, mind *philosophisch* mind *poetisch*. De Berzsenyi a vers egész kötetében nem volt *religiosus* poeta. Ez hagyatá ki velem a darabot. — Benne nem lelek semmi hibát . . . . Mély sírom éjjelet, — sírom', nem sírom. A Te Exegi monumentumod igen szép ismét, de a' Berzsenyi verseinek nincs illyenre szükségek 's kik azok a' magyar Tudósok, a' kiknek Berzsenyi e' morzsát szenteli? Ha

felveszed is, nem csak szégyent nem ejtesz a' darabon, de vele sokak előtt kedvet is találhatsz . . . A' *Balaton* Töredéknek tetszik . . . . Illyen . . . . töredék a' Horváth Ádámhoz írt nagy szépségü darab is." Ha e *Balaton* lett-e? Remete czimüvé s hexameterekből jambusokba dolgozott, nem tudom. De a Horvát Ádámhoz, a Kazinczynak egykor Orpheusában megzengett legkedveltebbéhez intézettnek kihagyatása sükerült; a fennmaradott kéziratok között sincs, noha „nagy szépségü darab" volt.

Kazinczy most olvasni is kiváná mikre álla Berzsenyi, mikre nem. „Szeretném elébb látni Mstumodat, hogy az orthographiai botlást, ha talál lenni, kijegyezhessem, irta 1810b. octob. 13d., s azt is megint, hogy bár az ő „Daykája" formatumában és ennek betüivel jelennék meg Berzsenyi gyüjteménye.

1811ben Berzsenyi és Kazinczy között helyesirás és nyelvbeli vita folyt barátságosan, mit az utolsónak martius 8d. amahoz bocsátott levele mutat. Berzsenyi csak C betüt akara Cz helyett, a dunántuli beszédejtést védé, s Kazinczyt „sanyarú"nak nevezte. „Dunaismus, Tiszaismus, a' legfontosabb czikkelye levelednek, válaszolá Kazinczy. Az Iró nyelve nem a' Dunai, nem

a' Tiszai, hanem a' magyar *Schriftsprache*. Nem szabad máson írni .... Ha méh*e* a' *nominativus absolutus*, hogy lesz *cum suffixo?* így e méh*é*m .... Sanyarú vagyok azt irod, pedig az igen semmiben nem jó. — Hidj nekem, édes barátom, érzem, tapasztalom, gyakorta magam is. De nem tisztünk é az *igen* felé egész erővel törekedni. Szerencsétlen sorsa az emberiségnek hogy a' sinóron túl vágunk. De nem rosz az" stb. Kazinczynak ugyan e leveléből tetszik ki, miként „küldé Berzsenyi e tájatt muzáját egykorig alunni s csak Plutarkhosz és Plato munkái fogák el," mit azért serítek ide, hogy lássék mint szedé dolgok tanulmányával hellen és római istentani sok képeinek ollyan elrejtekezettjét is, minek hol létét Theseuszra nézve Kazinczy, tőle kérdezé.

E közben Berzsenyi költélyei Kazinczytol Szemere által Vitkovics kezébe szállának, ki azok kiadásához költség iránt egyeze Kápolnai Paur Antallal, Virágnak is tisztelőjével. 1811b. május 22. ment Széphalomrol Niklára a felöl a hír így, „Tegnap vevém Szemere levelét. Azt irja, hogy Kápolnai, Vitkovicsnak annyi pénzt ád kölcsön, a' mennyi kell, hogy a' Dayka 's Berzsenyi verseik bár melly csínosan kinyom-

tattassanak 's árokért addig várakozik, a' meddig az exemplárokból kitelik a' visszafizetendő pénz." S a censurával Vitkovics végezett igen is, de a megjelenés csak halasztaték. Most Helmeczi lángja terjede rá. Azok közül, kiknek Helm., hazafiui örömében mutatá, Tatay Jánost feltüzelik az uj ingerü versek, s pesti seminariumbeli nevendék paptársait ez, a kiadás' költsége' nagy részének összeadására buzditotta, mellyel B.-nyit csak ugy akarák meglepni. Ekként emelkedik a nemzetiség szerelme ifjakban mint tiszta érzés, minden egyéb nézeten feljül, s e tett szépségeért mindenkorra legyen az erre adottak neve ide következőn jegyezve; Baricz Mihály, debreczeni káplán, báró Barkóczy László az egri, Fábri Ignácz a kassai, Fejér Antal az erdélyi, Fliszár György a veszprémi, Hering Ignácz és Kotró Pál a szatmári, Schwarz Jósef a veszprémi, Tatay János [1]) a szombathelyi, Vojvodich Mihály a diakovári, Zombori János

---

[1]). Most plébános Lövőn Sopron vmegyében s itteni táblabiró. Folyvást ifjú tüzzel a nemzetiség és magyar irodalom iránt. Miként járt el Sopron vmegye levéltárából régi magyar iratok lemásoltatása körül l. *R. m. nyelvemlékek IId. köt.* 1840. *VIIId. lap.* Hasonbuzgósággal folytatja e gyüjtést Kőszeg városánál.

a kaloesai megyéből; Keller Kelemen, Szabó János cistercita, Dér Engelbert és Guzmics Izidor, mindenik sz. Benedekes [1]). 740 ftot adának ezek összesen, b. Barkóczy [2]) ugymint 100-zat külön, Fábri Ignácz 40-vent, a többi pedig fejenként ötven ötven forintot, miként Berzsenyihez Kazinczynak 1812b. april. 2d. költ levelében lelem [3]), ki Helmeczinek e tudósítására azt válaszolá hasonlóan itteni közlése szerint, hogy Vojvodichot a magyarul ekkor még jól nem tudott horvátfit csókolja meg képében. 1812b. jul. 2d. kele Széphalmon Niklára: „Helmeczinknek tegnap vevém levelét. Az irja, hogy Verseidnek nyomtatásához már hozzá fognának ha a' Bécsből várt kép megérkezett volna . . . . Helmeczi, ez a' lelkes kis fiu, rájok ismét kapott 150 ftot, százat a' Fejérvári neven-

---

1) Ezek neveit maga Tatay János jegyzé fel nekem, 1830b. tudósításával, hogy e 15 nevendékpap olly szándokkal áldozá ide saját segédpénzét, mi szerint a sajtóköltségen feljül eredhető jövedelem, ismét más-más magyar jeles kézirat kiadására szolgáljon alapul.

2) Most székesfejérvári püspök.

3) Látszik ugyan ebből, miként igyekezett rábírni Berzsenyit, hogy a sajtói gondot ne Tatayra, hanem csak Helmeczire bizza.

dék Papságtól, hol Farkas Imre nevü kispap barátja volt a' buzdító, ötvent pedig eggy Tomicza nevü Zágrábi megyebeli Kis Paptól. Van tehát már 990 fr. reá." Száz forinttal toldotta ez öszveget Almási s Gödrei Siskovich Jósef [1]), Helmeczinek akkori nevendéke, s a még kivánttat Helm. maga pótolá. — L. BERZSENYI DÁNIEL VERSEI. Kiadá HELMECZI MIHÁLY. Pesten Trattnernál 1813, a költér képével Blaschketől, végén az előbeszédnek, melly csupa hazafi forralom. A nyaláb 11 ívre ment 8-czad rétben, nem, „Himfy szerelmei" alakában, miként Berzsenyi ohajtá, hanem ezt a Bécsből jött mellkép nagyobbsága nem engedé. Ez, azonban csekélység volt. De midőn már magát nyomtatásban olvassa s a miket ő Kazinczy ellen, vele meghagyatni kivánt, még is vissza változtatva, megint másképen téve talált, azon most megütközött, miként 1814b. januar. 5d. hozzám irt levelében így panaszlá: H.... hírem nélkül változtatásokat tett. A kecs, a vágy, a gyönyör ugy vagynak verscimbe szúrva. Jele hogy nincs igazok, mert pártost keresnek. Illy alacsony a pártosságnak lelke

---

[1]) Most, kir. udvari tanácsos, és Verőcze vármegyei főispán.

stb. *l. a levelezetek között.* Én mind ezekért Helmeczinek semmit sem szóltam, mert azt hiszem hogy ő jobbítani akart ... Te se szólj neki, hanem tanulj ebből s ójd magadat neologusink dühétől. Éljünk uj szavakkal, de okkal móddal és annak helyén, nem igy affectálva és vadászva mint *némelylyek.*" Helmeczit vevé tahát gondolatába, mivel eszébe sem juthatott miként tehette volna e bészurásokat épen maga Kazinczy, ki az idézett sorok szerint, annyira enszabadságaira hagyá. Hanem majd egészen ellenkezően győződék meg, a hogy' a második kiadás megemlitésénél inkább helyén fordulhat elé. Kazinczyhoz tahát épen hív csüggéssel marad, még nem tudva, midőn Helmeczit is kéméltetni kivánná. Illyen a szívély. Ez az örök gyereki indulat mindig átall, szeretet mutatásara megint hamar feled, azt többszer kell bántani mig véget vet. Osztán Kazinczynak levele mene hozzá 1814b. febr. 6d. „Kedves barátom — tisztelt barátom! — csudált barátom" megszólítással s még ezekkel: „A posta' késedelme sok örömtől foszta meg, mert én szeretném ha leveled olly hirtelen jőne hozzám, hogy még kezedtől lehelletedtől, melegen találhatnám. — Philosophicus munkádat le fogom írni, mihelytt rá érek s által küldöm

neked, de az originált ki nem adom kezemből. Valamit tőled veszek az nekem mind kincs . . ." Verseim mindenütt kedvességet találtak: „de félek, hogy igen közönségesek, minthogy igen közönségesen tetszenek." Ezt irod, tisztelem szerénységedet . . . De te ne rettegd a mit rettegsz. A közönséges ember'a te nagyságodat csak stupealja a nélkül hogy hozzád felemelkedhessék."

A philosophicus munka eleje, vallási tárgyrol, 1813ban őszelőben volt Széphalmon, az ottan october 13d. költ e sorok szerint: „Meg nem tudom magamnak mondani, mit csudáljak inkább benne, a gondolatot-e, hogy illy dolgokat nyomozgatsz és írsz — a' Valót e, mellyet olly szerencsésen eltaláltál . . . az igaz és józan itéletet-e, mellyet a' dolgok felől ejtesz, — vagy azt a' férjfias velős szép előadást és magyarságot, melly miuden rendeidből szóll. A' munka olly formán készül, hogy nem fog sajtó alá juthatni, de olly becses lesz, hogy igen sok kezek nem fogják restelleni leirását . . .

Berzsenyi kézirataival e munka hozzám nem jött; megleszen, legalább másolatban Kazinczyéi között. Láthatá ez ebből, miként buzgott elé a „Fohászkodás" is,

mellyet olly könnyedleg akara félre vetni szeszélyében, holott a „Téged dicsőit a Zenith és Nadir“ legmegrázóbb sorok egyike; az egész pedig akármelly egyházban elmondható szívmelegitmény; igazi „universal prayer“, költélyesebb nyelvü, mint Popeé.

Berzsenyi félelme, hogy versei azért tetszhetnek átaljában, mert közönségesek, nem álság volt. Nem ismeré a felfuvalkodás meglappanását. Hanem könnyen szállott a költéri fuvalom, azért nézé csekélységnek, hisz igy itél a müvész maga, játékairol. És a 37d. évü, mintha még valami egyébnek is érzette volna talán alkothatását.

Tiszteletpéldányait Helmeczi a részént kemenesali költérhez, Somogyba küldé s a közönséges tetszés Nikla felöl tudakozódott, hol szülői tágasb jószágán, mellyet 1830beli levelében hozzám 1500 hold föld böl s 40 hold szőlőböl állóttnak irt, már több év óta lakék. Versein igen is, kapva kapott velős gondolataiért az ország, érzékenyíte szivélyük s az a természetes folyam, melly mind ezt, észláng sajátságával csak oda fúttnak mutatá, olly nagy mértékben ingerlett, millyenben a költérré csak lenni törekvőnek mesterkélő erőködése untat. Honnan ez egyszerre megérés? mondák

sokan, mert a közönség nem ismeré nevét mint kezdőét, mivel bölcsen kerülé ki az ifjúi viszketeget, melly miatt mást, férfi korban pirulás büntet. Uj összerakásai nem sértettek a nyelvben, mert ennek szelleme bántatlan maradt; azon rövidítések tahát és uj szavak, mellyek hevesebb vitatása s majd okkal majd oktalan kiszisszegése akkor kezdődött már sürübben, reá nem hatottak, külön magában. Ő nem elméletből ment sikerre, hanem ösztöni sikeréből gerjedett másnak elmélete. Igy rohant ki az ének Pindaroszbol, igy csergedezett elé a nyájas elbeszélési folyam Homerosz ajkain, ekként ötlöttek a szakadozott képek Oszszián képzelmébe az értelmesedés hajnalaiban; így tün fel ma is a lángész eleinte mindig egyszerüen, szendeségeivel. Kazinczy és Berzsenyi között a különbség: amaz keresé vadászá a szépet, tudta mit akarna s maga is dicséré bár mi csekély leleményét; ez csak kilehelé, nem tudva miként jött és hallgatva szereté; ki, csak elvei bántásaért kelt. — Kazinczy muzája ollyan, illegetést megszokott gouvernante volt, Berzsenyié egy természeti kellemmel felsuhant gyönyörü leány. A gouvernante szája mindig jár; ezt tedd igy szólj angyalom; lásd, ez a csipke nem áll úgy jól raj-

tad, s ezen integetések olly szép hangulattal advák, mintha magára akarná már repülni hagyni a kis fülemilét, hogy saját eszével is éljen, de térjen csak el intéseitől a leány, majd kap. A szivélyes nevendék túl is enged kifejlett érzésein, eleinte; majd az önerő forrongani kezd már belsejében; mind azáltal mindig csak legtapadóbb szeretettel kivánna egy-egy kisig ellenkezni; végre sok a mi sok, a leánynak felebb csap az esze, csinual kötelődzik ki, s maga kecseivel leszen társalgási terem ékessége.

Kazinczy gouvernantesága nem vala még nyiltan tudva, akkép támadá meg hát az ő beszurásait Somogyi Gedeon, Mondolatában, mintha egyenest Berzsenyitől származtak volna azok is, ugy, mikép kemenesali és balaton melléki „csatináz, kámpolás, méhe“ tájszavai, mellyekkel pedig olly méltán élt, ellenére is Kazinczynak, mintha most Csik-Gyergyó-Kászon székből fénylenék elé egy másod Berzsenyi, s a jóvérü Székelység szavaival zengené a székely szabadság hymnuszait. Azonban a Mondolattal Kazinczynak *kellett* lehurogattatni, s Berzsenyit is azért éré patkó rugás, mivel tudatott Széphalommal barátkozása. — S mint ebben forgott, nemesen viselé magát, mert „megzeng, megtapsol, agyváz, régen

félt" saját uj bátor összerakásai mellett „árny, szörny" ujdonságokat is elfogadván inkább magára veve holmit, és itt a 143—146 l. álló költéri levelében a józan ujítás ügyét védé, észre adással azonban, hogy annak tulzása, bolondság. Nem vala ugymint megfeneklő, de meg nem, fenékből kifeszítő; elvben tahát igen is, az elhanyagolt nyelvet ujításokkal bővitő, de az alkalmazást elébb okokkal megvizsgáló, hogy e szép magyar szó: ok-os, ki okot tud adni, reá illjék. Tapintata Berzsenyit a mindenen keresztül barangolni kezdett, nyelvcsüréscsavarás áradata egyik silipévé [1]) tevé, melly a vadviz rohamnak csak színét eresztté keresztül s ágbog lenn szorult. Mert Berzsenyi is mint Kisfaludy Sándor, gróf Teleki Jósef, gr. Dessewffy Jósef, Vitkovics, Szentmiklósy Aloiz a kellemkék irója, Horvát Endre, sőt a véghez vitelben Szemere s Kölcsey is, azt láták, hogy elébb még tartalommal kell inkább megszerettetni a magyar könyvet, ezt pedig nem szokatlanságok hal-

---

[1]) Molnár Albertnél *seleb*, *selep*, s inkább is *sel*, *sil* a gyök, mint *zsil*, mert sel-böl lehete, selyp, sejt, Séllye, silány, zsil-böl pedig szavunk nincs.

maza eszközölheté; sőt, még a nyelv' törvényei valának, tisztára fejtendők, mellyek az ujítást okszerüleg intéztessék. — Megtámadtatása csak zápor volt jéggel, megszáradt a lepocskolttak köntöse, miként a piszkos kritikák sarai szoktak, s 1816b. uj kiadatása kivántaték. Igaz, hogy csak 500 példányu volt az első, de tudni kell azt a vad időt, mellyben a 19 buzgó ifjú, és vezérük a rohanó Helmeczi sem mert annál többet nyomatni, melly nyomoruságunkat, német, angol, franczia, könyvek annyi meg annyiezer példányai mellett, még arányilag is alig merhetjük megemliteni.

Életbe vágó színt kapni az irodalom uralkodhatása is, a nyelvet hivatalossá rendelt országtörvény óta kezde. Ezerekkel több részvevőt szült a szükség, s így, a gunyolók, tanulókká válának. A magyarországi törvényhozás 1836b. és 1840b. már nem csak sok uj szót vön fel, majd helyeset, majd megint jobbal kicserélendőt, de maga csinála *Urbarium*-bol urbért, az erdélyi most folyó országyülés naplója telve illyekkel sajátibb ejtései között. A jegettört irók' ujonczai tahát, kiknek eleállítása módja felett elébb azok, magok között,

nagyánt [1]) elfeledve czivódának, már most az egész nemzet előtt sereglettek elé, melly ugy kezde rajtok szemlét tartani, miként az 1841-beli katona ujonczokkal a vezérség; örömmel fogadta el a szép legénységet, melly nemzeti díszegyen ruhájában folytatja dicsőségét a magyar hadseregnek, de fejcsóválva sorolá a 3dik rendbe a törvény ellen csak *helyettesített* oda nem illőket. S a közönség illy kiterjedésével a két szélső is más hangulatot válta. A megfeneklettek, morogva bár, el elfogadák az ujításokat, kivéve Horvát Istvánt, ki ekként hát *elszunnyadt;* a Kazinczy iskola, medrébe tért a szólamfolyamnak partra kiáradásaiból [2]). Most meg a nyelv szellemét

---

[1]) Nagy *részént* helyett, régi szó. Illyen: *vérént*, vér szerént helyett, a bécsi codexben és tatrosi másolatban.

[2]) Kazinczy maga, becses megtérését következő anekdotában hagyá fenn, Erdélyi levelei 173d. lapján: „II-dik József, tekintetbe vévén egyik utja alatt a' herczeg Grassalkovich istálóját, intést ada lovászmesterének, ki nálunk cseh fiakat akara nevelni, hogy a' huszároknak is van lovakra szüksége, nem csak vasasoknak. — Idvezséges tanács, 's egynél több tekintetben; 's még a' neologusnak is.“ *L. eredeti munkái IId. köt.* 1839. Mindig csak az ebben fekvő elvet sürgettem ellene, ok- és nyelvszerűséget ugymint az ujításban.

védők tevének egy lépést, s az ujítás elve a módosítás oktana szerint úgy lön elfogadva, hogy a magyar gyök, mint épen fő nyelv-ér, az ismert folyam közé bocsátandó s az abbol eredhető uj szó, nyereségül van. Igy már az 1813 előtt még lecsufolt *gyönyör*, *kecs*, *vágy* stb. uj szókkal a mai gyerek úgy nő fel, hogy csudálkozni fog miként lehetett azok eléhuzása miatt kezdőjüket nyelvzavarással vádolni. Majd az ujításokat megszokottabb és megkivánt idő eljöttekor, Berzsenyi is többet fogada el, sőt most helyén látá, hogy maga hasonlóan megint alakítson, s épen az ujításnak általa miként felfogott és milly okossággal vitt módja éreztetése végett kelle itt egy kisig erre kitérnem. Lehete felfogásaért is a terjedésnek, melly 30 év mulva, 500 példánynál többhez nyujthata számítást, mennyinek hiszen Buda-Pest városfelei[1]) között kellene elreppenni. De a még mostani magyarodáson itt Pálfy János, Kü-

[1]) Vas István 1557-beli levelében Kassához, vallá magát kassai *városfél*nek, ezzel: acki varas feel lenne . . . Kegtek varas eggik lwttem. *L. R. m. nyelvemlékek IId. köt.* 125 *lap*. Kijegyzém e szót azért is, mert a városi rendnek magyar saját nevezete voltát mutatja s igy a nemzetiből hasonlóan fejlését. *Bürger*böl a *polgár*, késöbben lett.

küllő vármegye lelkes követe fájdalmat érze [1]), mert az, eddig csak ollyan, mint Kazinczy iskolájábol a Haramiák megbánt forditása volt. Hanem ennek embere is, most becsesen ír magyarul, úgy Peströl is csak szívest hinnők: Majd, — majd. Másfél százévig tartott éjnek, hajnala is hosszú.

A 2d. kiadás elintézését Berzsenyi már maga vezette. „Enyém a munka, mondá, én vagyok felelő", s hozzám került utasitásaibol olvasom, miket akart visszaállítatni Helmeczivel, kihez most szíves gondjaiért hálás barátsága egyenesebben köté. A panasz oka huzá el? 1815b. Kazinczytol, mert ez, nov. 8d. 1815b. így kezdé hozzá levelét: Mi sok holnapok olta megholtunk egymásnak. Én csakugyan jobb vagyok náladnál, mert hamarább megyek hozzád, mint te énhozzám . . . Helmeczire nézve hát Berzsenyi balvéleményben volt, mert a változtatást Kazinczytol említett kézirata hozá magával, melly ma is megvan, a hogy Helmeczi ezt nem régen közlé velem. Sőt, ennél fogva, Helmeczinek mint Kazinczy iránt eleinte hasonlóan édeshitü ifjunak, ki híven szereté megtartani még akkor in-

---

1) L. Erdélyi Híradó 1842b. május 6d., 36. szám, 219. lap.

téseit, most nyilék ki szeme, miként nem mindenben Berzsenyi kézirata jelent meg legelőszer általa. De épen ezért igazabbnak érzé csak a tulajdonos' termését segíteni országos árutérre, s itt épen nem követé a Kazinczytol eltanulást, mi szerint más kéziratába, későbben ő is hamar belékapta ujítási hevei szerint saját szavait, s köszönetét erdemlé az irónak, midőn arra megkéré. Ugy marada Berzsenyi költélyeiben még *virtus*, ámbár Helmeczi a helyett *erényt* [1]) idézé már Baróti Szabó Dávid Kisded szótárábol, azon „Értekezésében" mellyet: „az úgy nevezett ujitásokrol a nyelvben" e 2d. kiadáshoz csatolt, külön munkájaul, legkivánttabb sükerrel. Minekutánna itten Berzsenyi a dunántuli *rul*, *rül*, *bul*, *bül*, *tul*, *tül* ejtés helyett *rol*, *röl*-t stb. fogadá el, ezt hagyám meg hasonlóan én,

[1]) Ezt gróf Széchenyi István Hitel nevezetes munkája hozta folyamba s *rény* elhangzott, miként ismét Kazinczynak *mímelni* szavát a helyesebben értelmező *utánazni*, nyomta félre. Igy fognak járni a helyettesitett csámpás uj rekruta szók. Talán, p. o. gondnok, mert ezt olly bajosan üti ki a nyelv, miként a rajta rendesen ellezett: *elölülőt*; a java pedig megmarad gazdagságul. Én *gondár*-nak hallám a *curator*-t Pázmándon. Nem árt ha *gondnok* kiszökik ugy, miként a rosz ujoncz, elszökik.

s a későbbi kézirataiban talált *ul*ozást, *ül*-özést csak beléfeledésül nézém, mivel környezetében mindig így hallá. Azt is tudom, hogy a magyar akademiai helyesirást vette volna fel maga is, már most, ebben.

Költélyeinek neme: dal, óda, elegia, költéri level, bölcseleti költély, gúny, festő költély, költéri ötlet, költéri elbeszélés vagy beszély. Ódái, alkéoszi, choriambuszi, glykoni, asklepiadeszi, sapphoi hanglejtéssel, s az alkéoszinak másod sorát több ódájában asklepiadi ezen hangmérettel — —, — ◡◡ —, — ◡◡ —, — ◡ cserélte fel, mint „báró Prónayhoz, a füredi kuthoz", mert érzeteként az egészet ez, különféliti zengelmességében. Nem fogadá el Kazinczy tanácsát, ki ennek ellene volt, 1813. januar 18d. irt levelében. Dalai, elegiái rimelvék zrini nemben vagy a francziák utján, könnyebben véve mindazáltal azok' csinyán kitüzött szabályait. Levelei ötös jambusokban. Legelébbi alkotása, természetes egyszerü; későbben Schiller és Matthisson után esdése, bujálkodová tette, néhol. Hogy a magyar hanglejtés nála tul a dunán lévő is, melly sokat röviden ejt, mit Erdély és Tisza melléke meghúz, magyar költéri szabadság; a görög is különkülön tájaén zengett. S bizony

sokat könnyül a hanglejtésü magyar költélyirás ha ugy is hemzsegő accentusaink, dunántuliasan el-elmaradozhatnak; gondolat és képzelem szava kényelmesebben fekszi meg a sort.

E másod kiadás már az elsőéből megkerült költséggel történt, s valamint Berzsenyi maga semmit sem ada hozzá, ugy semmi pénzbeli hasznot nem kivánt. Száz példányt külde neki Helmeczi, miként nekem mondá, tiszteletül, s azokat B., mint figyelme jeleit osztá ki, több felé. Elég volt a költérnek, hogy „ösztönérzete kizengte magát, és — talán világíthatja nemzetét merőn hazafiságbol.“ Minden jutalma tahát most; *nyugonni borostyánain*, ódai dicsősége egyik tetején, két érzéssel. Egyik, öröm külröl a közönség nyilatkozatain; másik, belizgattatása talán még más tetőre is pesti barátai szövetsége által, melly „örökkévalóságra“ köttetett, Kazinczynak hozzá 1810-ben május 6-dik költ levele szerint, midőn Somogybol ugyan ezen év tavaszelejében Buda-Pestet megjárá. — A kik itten őt várva várt karral fogadák: Szemere Pál, Vitkovics, Helmeczi, Kölcsey és Horvát István valának. Virágot nem látá ekkor. Irók ugymint, olvassák egymás munkáit kéziratban, — s a lélek

szárnyal, a szív ohajtozik rokona felé, mert körükben értőjek nincs. És legelső találkozáskor már olly bizalom adat velek kezet, mint ha 10 nyár 10 tél csatolta volna őket össze. Lehányva minden fesz. Az ifjabbja magárol feledkezve enyészti önnönét, a pályát már dísszel futott idősebb sugaraiba, s ezt ezen tiszteltetése amannak szeretetére olvasztja; az igy megistenlett koszorús pedig az ifjabb társban, leendő nagyságok csiráinak már kileveledzéseit magasztalja; vagy a megint más mezőn nyert diadalnak meg ő hajt fejet, s e kölcsönös megismerés azért hatalmítja még felebb mindenikét, mert egymást méltolni tudók őszinte kiömléseiben ferdik meg a lélek, ujulásra. És mikor ezek megint elválnak, távul, irodalmi hunyor, csel szeszeitöl, csak tiszta szerelmével a honnak müvészetnek, mindenike egyegy ideálját viszi magával, melly őt nyájas tündérként integeti tovább továbbra. Az lebeg előtte iróasztalán, midőn tollbol kiszüli magát az ész, efféle sugásával: ezt amazt javalni fogja barátod; vagy észre vételével ollyant fordít szívesen, a min keresztül kelle menned, hogy egy fokkal magasabbra léphess.

Másod ízben 1813b. fordula meg Budapesten, leányával kedves Lidijével, miként

Kazinczynak azon évben jul. 4d. költ levéléből látom, melly ekkor Vitkovics és Helmeczivel társalgását említi.

Berzsenyit illy képzelmek ringatták Balaton környéki magányában. Nem tudom, ha ekkorra esik-e szinjáték irásába kezdése, mellynek első felvonása és a másodbol öt jelenésé nagyjában már tisztábbra is véve áll nálam, mert óda és dalrol letett, s 1815b. december 3d. közlé velem, hogy theatrumon kiván ezentul próbálni szerencsét. E töredék nem visel czimet, hanem a még csak előlegesen vetett beszéd és nevek, *Kupa támadását* mutatják István király ellen. De, nem uj műben haladásrol, hanem sínlődésröl kerül elé itten a szó. A *melancholia* költére melancholiába sülyedett, mint a hogy legvirítottabb élőfát, elmeddülés fog le pazar gyümölcsözet után. Igy ereszkedének meg idegei Richardsonnak *Clarissája* irásakor anynyira, hogy elme torpadás miatt többszer félbe kelle hagynia gyengéd szövelmü híres regényén dolgozását. Hanem, van, kényes egyéb sérvek miatt is a Berzsenyi alaku lelkületnek néha - néha önnönével magában el-elkeseredése, melly, könnyei okát meg sem mondhatja valósággal; érje akkor illyent csapás; még némi hamis

édességet fog lelni abban, ha magát bának tüzi, s addig merül és merül, mig örvényben küzd irtózatosan: ámbár kivülről arczát tekintve senki sem hiszi neki beltépelődését milliók közül más, hanem csak az, kit hasonló léleksérrel már megvert egyszer az élet. Egyetlen egy felderülése volt, ha egykét barátjának levelét hozá a marczali postárol embere, s így sugárolt reá miként maga beszélé, a *pestiek* barátságára még csak emlékezése is jótevőleg. Utazás illyenkor, a teremtett széles világ szabad levegője, nem szobáé; vagy vidám ember bizalmas társalgása. Ez utolsóval Barcza István táblabiró szomszéd birtokostársa üzé el néha képzelmeit, velem közlései szerint. — És, utazáson a megrázott idegrendszerü. De! feldül kocsijával, több helytt megüti magát, tagjai ficzamodnak ki s az összetört ember, majd esztendeig nyomja ágyát. Ez alatt ahhoz lélektani tapasztalt orvosnak kellett volna járulhatni; szerencsétlensége, egy bolonddal nyomorítá meg, ki a különben is forrékony vérüt még asszúszőlő, puncs, kávé szeszekkel hevíté, mert Brown után ide is alkalmazhatókul hitte, a majom. Következett hagymáz. — Mit teszen most ez? költérben, kinek makk egészségü állapotában írt

ódáin is agyveló in rángatódzása rezzent meg. Rásztba [1]) esik, már negyedik bajba. Hijában őrizkedék hát, mintegy előérzettel a hypochondriátol, tanulásban ülésben mérséktartással; sorban kelle tapasztalnia az élet sodrát, dicsőség tetején vihart. Kiken maga oda engedésével csügge, ti pesti barátai! oszlathattátok volna szivélyes ápolással lelke hamar ingerültségét. Hanem, ezek e szenvedéseit nem tudák. S a Kölcseyn is csüggő beteg, annak recensiójára fordít a Tudományos Gyüjteményben, véletlenül. Láncz szem szakad a pesti barátság édes kötésén. Ép vérü, hamarább kialutta volna megütközéseit, azon tapasztalattal, hogy képzelem forrasztotta szeretet nem állandó; vagy meglehet, úgy hallgat még ekkor, közönség előtt, miként Kisfaludy Sándor csak hagyá égni Dayka kemenczéjében a tuskót. De az öt csapásu beteg, a mostan lelkeborult, azonnal készít feleletet s ebbe méreg is mártakozik.

Késztethette még inkább, Kazinczynak hozzá 1817b. octob. 12d. irt levelében, e

---

[1]) Rászt, Molnár Albertnél, *splenis tumor*, kit az rászt bánt *spleneticus*. Eléjő 1531—1543 közötti gyógyszer jegyzetkén is, a R.' m. nyelvemlékek IId. kötete 46d. lapján.

jellemzet. „Kölcseyt én is nagyon elkeseredve találtam ez idén Lasztóczon mulattában. Neki semmi sem jó, még az sem jó, a' mit eddig csudált, 's azt hiszi, hogy épen nem haladunk, hogy Literaturánk épen nincs, 's nem is lesz.“ De meg viszszásnak kellett érzenie ugyan azon Kazinczy levelében 1817b. octob. 18d. „Kölcsey nem csak gorombán nem bán veled, sőt minden sorából személyednek szíves tisztelete szól, de sokban veled és velem, nincs eggy értelemben. Az Ajánlás volna-e üres darab? Hiszen ott *dolgok* állanak az óda legutolsó betüjéig, 's mi lesz *dolog*, ha az is csak üres kép mint a' *Laterna magicáé?* Nincs-e illyen ezer meg ezer az ő kedves Göthéjében . . . . 's Poéta-e az, ha az Aestheticusokat in succum et sanguinem ette és itta is meg, a' ki ezt: *A' ki a' Múzát veszi úti társul* Laterna magicai játéknak nézi? . . . . Durva jambusokba öntött declamatio? Kölcsey nekem eggyszer azt mondá, hogy a' hexameter fecsegővé teszi az Irót. Igy most a' durva jambus . . . Kölcseynek ez a' grávis lépése, ez a' didaxisi tónus fascinálja a' vigyázatlan Olvasót . . . 's ez a' gravis tónus gyanús előttem . . . . Hogy én a' Zrínyinemü verseket szeretném dalainkból kirekeszteni, tudod . . . . De

hát a' te „Szerelmed", l. 30, hát a' te gyönyörű Psyched, hát a' Kemenes alja rossz darabok-e? .... de Kölcsey még is sarnyarúbb mint lennie kellene. *Ennyit mint ide tartozót, az egészet, lásd a levelezetek között..*

Ettöl fogva 3 évig nincs Kazinczynak levele Berzsenyinél, csomójában. 1821ben januar. 18ikárol jő megint elé Széphalomrol egy, mellyböl ismét elölegesen következőket veszem ki, világitásul: „Elrémültem leveledre, 's szánom állapotodat a' szeretet' legforróbb érzéseivel .... Te állapotodat félhalálnak nevezed. Leveled hamisnak kiáltja az állatást, mert lelkesebbet ép napjaidban sem irtál .... Hogy leveleim válasz nélkül maradása szenvedésidből s elhülésedből erednének, azt meg sem tudtam álmodni .... Hogy megbántottalak volna, nem tudom .... Annyi való, hogy én a' Kölcsey' Recensiójit nagy gyönyörűséggel olvastam. Mit itéle Verseid és a' Superintend. Kis uréi felöl, arra épen nem volt gondom; egyedül azt a' színét tekintettem az érettségnek, nyugodalomnak, melly dolgozásán, az első soron kezdve az utolsóig, bájoló hatalommal ömlött-el ..... Verseid neked elhalhatatlan fényt szerzettek; nevedet a' maradék soha nem fogja tisztelet nélkül nevezni ....

Kazinczynak ezen majd ide majd oda lebengése is hűtötte el, úgy látszik Berzsenyit, ehhez levele legalább nincs már több háromnál, 1.) Széphalom 1821. januar 23. Ebben közli vele a becsületes gr. Kornis Mihályhoz irt szép epistoláját. 2.) Pest, 1829. april. 14d. mellyet az előbeszédnél idéztem. 3.) Széphalom 1829b. julius 3d. Ebben Kazinczy védelmezi magát Berzsenyinek hihetően holmit értésére adott levelére, így: „Hogy Te a' scandált rímes sorokat leoninus formáknak nézed, azt tudom; de én nem emlékezem, hogy veled csak egy sorban is perlettem volna. Kölcsey sok esztendő olta egészen elhidegedett irántam, a' mit sok ideig nem is tudtam. Mindég ugy irtam neki mint a' kivel nekem és a' kinek velem baja nincs, 's hogy nem felelt, azt nem szívének tulajdonítottam, hanem makacs szeszének. A' mit az Élet és Literat. I. kötetében Vályi Nagy Ferencz miatt teve, az osztán örökre megpattantá köztünk a' húrt, mert ő engesztelhetetlen neheztelésü ember [1]). Én

---

[1]) L. Élet és Literatura 1826, Pest 265—275 lap. Felsőmagyarorsz. Minerva 1826. Harm. Negyed, 880 lap. Főként pedig Tud. Gyüjt. 1826. X. köt. 115—122 lapjain Szemere Pál nemes hangulatu

vele, ellened soha sem fogtam kezet, és a' mit tett, hírem nélkül tette. Vedd e' vallástételemet tiszteletem 's örök barátságom jeléül 's engedd nekem azt a' szerencsét, hogy Verseid, azokkal eggyütt, mellyek nyomtatva nincsenek, általam adathassanak ki még egyszer [1])."

Visszatérve Berzsenyi betegségéhez, említenem kell, miként huzá meg magát a miatt 1820- és 1821b. Sopronban, hova, levegő s tárgy változtatás czéla mellett még azért is költözködék, mivel ottan együtt tanult Farkas, Antal, László [2]) fiaival akara lenni. Meg megjelent a „Rózsa kávéházban," íra látjuk lelkes leveleket, de Kis Jánoshoz sem járt, mikép ezen, hálájára kötelezett egykori vezetőm maga beszélé, s pe-

---

nyilatkozatát; a 122—124 lapokon tovább Kölcseyét, ki, önérzet tüzében szól ugyán, de teljes illedelemmel s az engesztelhetetlenség *hosszú* szavát leveszi róla, e befejezése Kazinczyhoz: „Kezemet nyujtom az engesztelésre; 's litteratori pályánk' első bajnokáért kevesebbet tennem nem lehet." Holott, igen kinyilványlik, hogy Vályi Nagy Iliászához Kölcsey fordítását helyezé Kazinczy.

[1]) L. az előbeszédnél idézett leveléből is, 1829-ben april. 14d. tett illyen első kérését.

[2]) Miklósra téve hibásan áll az Előbeszéd IId. lapján.

dig tapasztalni fogja az olvasó, ahoz megmaradott szívességét. Nem különben elvonultságban volt Füreden, a hogy nekem Pap Gábor, s néhai Vitkovics és Ambrózy Lajos m. királyi helytartótanácsi tanácsos mondá. A buskór lelke még rejtélyesebb, s annak tana uj adatot kap, ha Berzsenyi irásban hagyja állapotát.

Mikláról, vagy N és M közötti betücserével Nikláról 1825b. junius 30-dikán igy indítá hozzám levelét, „Mivel én ismét mozogni kezdek, kénytelen vagyok holmi kérésekkel nálad alkalmatlankodni.“ Említé, hogy hosszas bajából csupán viz itala vevé ki. Ujra dolgozta volt most Kölcsey birálatára ellenbirálatát, mellyre nézve kérésem következtében 1830ben julius 15d. hozzám irt életirási adatai között, igy nyilatkozott „Veszedelmes nyavalyámban lepe meg engem Kölcsey goromba recensiója, s innét kell első antikritikám hibáit kimagyarázni. Én ezen irásomat, mihelyt nyavalyám enyhült, azonnal mind személyesen mind levelek által több ízben vissza kértem, de vissza nem kaptam, sőt mast ezen hagymázos beszédeimet fitogatják az „Élet és Literatura“ köteteiben [1]). Kölcsey recen-

[1]) L. 1826b. 172, 243—247d. lap. Többféle mit

siójának fő oka az volt, hogy én verseimből a dunai szavakat kihányni, nem engedtem, s azon ártalomnak, melly szerint azon párt a tiszai dialectust kirekesztőleg uralkodóvá akará tenni, magamat ellene szegeztem s' magyarán megmondtam, hogy én az ő hangnyujtó és már bevégzett nyelvnek képzelt irásnyelvöket mind izléssel mind okossággal ellenkezőnek látom. Megmondtam, hogy én a dunai szavakat nem kirekeszteni, hanem inkább felkeresni akarom, hogy azokkal nyelvünket gazdagítsuk. A sültelen Adelungnak tanitványi saját szük nyelvöket akarák a *hochdeutsch* szerint *hoch*magyarsággá formálni. És mivel én ezt nem akarhattam, csakhamar azt végzé a triumviratus, hogy a Te naturalista de minden bizonnyal jót akaró barátod egy sujtással agyon üttessék. Ez mondom, a recensiónak oka, ez kezdete és veleje durva perünknek. Ezért örültem én midőn gr. Széchenyit a dunai dialectushoz állani, több

---

Kölcsey itt azokra mond, viszonti felfortyanat, sőt megvetése Berzsenyinek. Nem kiadni hanem visszaadni illett volna ezéit, mert betegsége hirét Pesten jól tudák. De még az 1827-beli Xd. rész 277d. lapján is idézteték.

jó főt pedig a mikrologusi pepecscsel terhelt orthographiát hagyogatni láttam [1]).“

A vélt triumviratus feje Kazinczy lett volna, hanem ezt, leveleinek eléadott néhány pontja igen menti, s így, miből jött? Berzsenyi e hitelére, nyilt nyomát nem találom. Ki kellene vehetni ide Kazinczyhoz küldött levelei hangulatát, ezek összevetése nélkül magamat vég itélettől eltiltom. Lehet azonban némiņemüt az eléadattakbol is látni. Átaljában szólva, rápillantani sem akarok azon katlanra, mellyből a maga tisztájában nem bizó, kénköves lángok köztt főzi labdacsait gaz gyanúk ébresztésére, de felemelve mondom: mellképezni kell azon embereinket, kik míveltségünkben vagy igazán vezetők voltak, vagy azokul tolák elé magokat. Igy kapjuk ki az irodalmi lénységnek mi oknál millyenné? lett színét mázát, mert a hangulattámasztó' lelkülete szíve erkölcse, hasonszamatot s kenőcset oszt. Innen látható, régibb s ujabb irodalmakban, miért fennszellemü, miért bölcseleti mélyebbségü vagy szikár meg-meg más; honnan jött? a kor-

---

[1]) E levelében kezd állani, *a'*, *e'*, *'s*, *tól*, *től* helyett a, e, s, *tol*, *töl*. L. lejebb a másod osztályban 139d. lap.

nyom, mellyben ész emberei sorában lenni dicső volt; honnan a rohadtság? ki táplála Bemboként csoportot csak egymást czirogatót. A platói embernek színe más, a vele barátsága bontott Arisztoteleszé különböző; dévajkodott a Voltairekedés, orczátlan volt a Crebillonkodás. És ha álorcza hasadna is le! ide. Szent a barátság, de nagyobb az igasság.

A két ember későbbi viszonya, látásomként, így áll: Kazinczy, magában örvendett a Kölcsey recensio elveinek, mert az ő sürgelmeit hirdeté, mellyeket ugyan részént ő vett által Kölcseytől, de nagy részént ő tőle Kölcsey; azonban Berzsenyit tömte tömjénnel, ne hogy az „Ajánlást, a Szonetthez, a jó utazónéhoz“ irttat, uj kiadáskor vissza venné, mert hogy azokat kereste legelsőbbszer, láttuk, s Kölcseyt, a *„laterna magica“*-ért gyanusítja. Azokat kitöröltetni, az Istenért! dehogy, inkább az Istenhez „fohászkodást“, ámbár amazok úgy illetnek csak egy Irót, miként azon *„in laudes“* pőrölyözött distikhonok, millyeket a XVI., XVII. százévbeli nagyképzelmü tudósok, akkori divat szerint, munkáik eleibe barátaik által, nem épen szerénységgel, magok iratának. Berzsenyi pedig, a F. M. országi Minerva 1826-beli 2d. negyede 701d. lapján magára czélzott-

nak érzé Kazinczytol ezt: „Kis, gyönyörü példáját adja, hogy sokkal illőbb a' megismert igazra térni, mint a' régi mellett makacsul veszteglení", s így szólt: „értem a sok szóözönt barátságról tiszteletröl, megadom ezután is a mivel ifjú koromat leginkább megbájolt irónak tartozom, de saját elveimtöl semmiféle dicséreted el nem vonsz." *L. Berzsenyi kritikai leveleit.*"

Igen, Berzsenyi a magát, Kölcsey hangulata által mélyen sértettnek érzett, Kazinczynak határozottan ő mellé is állását akarta volna. Mert csak valljuk ki az ember belseje legkényesebb egyik titkát: azt hiszed tökéletesen Tiednek, kit a csatában csak oldaladon látsz, a többfelé és mindenfelé szivét szavát felreszelőt végre csak édes önnönét szeretőnek nézed, s az illyen majd igen sütő majd csak ⅛ rész meleget eresztő vas kemenczéhez osztán utoljára senki sem áll, mert a hamar fülő, hamar hülő is.

Berzsenyit gr. Dessewffy Jósef, a szent ügynek békésb úton vezetése ohajtásából, a F. M. országi Minerva 1829-beli 1ső kötete 60—64. lapjain „a' kellemek" igen kellemes allegóriájában védé [1]), hol, czél-

[1]) Nálam egy epigrammája Kazinczyra, azon mértékben, mellyel az Csokonaira méré az övét.

zással állnak e sorok: . . . a' tetszeskedésnek Piperével rakott hiú gondossága . . . . Bátrak de kegyesek, nem kínozza őket A' hir-vágy 's feszesen felkészült elmésség . . . Mindennapiságot soha-sem emelnek Egekig, nem húznak sárba fellengséget.

Nem hangzatka nálok az érzés — lehelnek
Olvadozó vágyat, ha lágy szív kénnyére,
Bő rímen kivül is érzeteket lelnek
Az elhagyott barát' kegyes védelmére.

Berzsenyinek Kazinczyhoz bocsátott nyájas levelei már a fennebbieknél fogva, csak ollyanokul veendők, mint a felbomlott kötélyü szerelmeseké, kik közül, ha egyike igen igen tisztelkedve ir, a másik meg, mind a mellett hogy a belsérhez már nincs ír többé, csupán jó nevelésből s hajdanira fel felolvadó szivélyből[1]), szépen válaszol. Mintegy illyennek festi legalább itt a 2d. osztályban álló kritikai levelek Vdike, mellyből kitetszik miképen akará fennhagyni Kazinczyhoz későbbi érzései minőségét. Berzsenyinek átaljában huzakodva engedé szíves kémélgetősége, az egyszerre kereken kimondást midőn nyájasan körül vételék, min fennakadhatsz, ha ódáibol

[1]) L. *szively* szóról a 288d. lapot.

elválasztó merészsége jut eszedbe. De a nyájasságot nyiltsággal a nyiltságot nyájassággal összekötéshez is világ gyakorlat kell, mint az udvari parqueten könnyen s egyenesen járáshoz. Azonban tudom, barátja mellett igen határzott nyilatkozatát, midőn az ellen megnyerni akarák. Hiszen lelkismérete tisztaságát, koronául nézé.

Épen e szivélye s kémélő embersége rázkodott meg Kazinczy epigrammai morálján, *l. Tövisek és Virágok* 1811. *l.* 36. *és itt értekezetében, a kritikáról*, miként hozzám 1828b. octob. 18d. irt e sorai tanusitják; „ki is tudna olly iskolát szeretni, mellynek jelszavai: sujtsd le, üzd ki, korbács, os foeditum, furcifer, Tartuffe stb.; olly iskolát, mellynek principiuma szerint a poézisban az értelmen a képzelet, a fencomicumon az alcomicum feljül van emelve, s mellyben a művészetnek az erkölcsiséggel semmi köze nincs; mellynek törvényei szerint az embernek barátságos szavait, a betegnek letiltott irásait kinyomtatni elcsavarni szabad és illendő. Illyen pedig a mi ugy nevezett uj iskolánk!“

Mi nehez fájdalom hasad keresztül a lelken, mikor ifjúság' barátságát, a már szilárd elvü férfinak, utána bár küzdésnek, lehetetlen el nem szakasztani.

Menjünk egyéb tárgyra, noha ez még keserübbé válik a végén. De az oda jutásig vigasztaló piheny, mondhatni még, miként örvendezteték meg Somogy vármegye Rendei, idősebb fiának szolgabirájukká 1828b. augusztusban egyszersmind azért is választásával, mert az ő kebelükbeli nagy költérnek fia, a hogy' ezt Sárdi Somssich Pongrácz e megye akkori első alispána s e megtisztelés elémozdítója nekem 1829. Pesten és Kaposváratt is örömteljesen beszélé. Berzsenyi Farkas, 1835beli januariusig viselé hivatalát; midőn ekkor lemonda, táblabirónak nevezé ki a Virág Benczét is pártfogolt szép eszü Mérey Sándor ő exclja, mint főispán.

Ébresztő villany járta meg a költért, a pesti lóverseny, a jó czélzatu s következetü casino megindításán és majd a magyar tudós társaságnak országos nagyszerü felállításakor.

Ennek Igazgatóságától 1830b. november 17d. vidéki rendestaggá neveztetését Pesten lakozása feltételével fogadá, „s mivel — miként levelében irta, — becsülete kivánja valaminek valahára kiadását, csak azért fogja felvenni tiszteletdiját, hogy Budapesti barátai között a közügyre költhesse azt el.“

Midőn Pesten 1832b. a 3d. nagygyülésen megjelent, ujra látá 18 év mulva báró Wesselényi Miklóst, *l. itt a* 259—267. *l.* Ismeretségébe jutni gróf Széchenyi István maga vágyott s lelkesen ajánlá neki barátságát. Alig tuda szólni a mélyérző, hazafiúi örömeiben azokon, miket akkor uj intézetekül látott, mikröl az elvont falusi lakbol és irókkal levelezésböl a fényes casino teremeiben egyszerre, a legcsinosabb társalgók közé vétetett költér, mint a hazai míveltség és ipar' leendő terményeiröl hallott. Felszólítaték gr. Széchenyi és b. Wesselényi által, a lóverseny ügyének, miböl gazdasági egyesületté alakulás vala már akkor az irány, Somogyban a gazda-költér hozzá járultával is terjesztésére, s arra legbuzgóbban ajánlkozott.

Szemes embernek így minden rendüek összegyülekezetében sokféle oltatik lelkére, mellynek az eszmetársulat akkor feselteti ki sükerét, mikor a tárgyakat szétszeddegeli s hasonlítja. Meg van fejtve előttem, mondá Berzsenyi. egyszer a casinóbol velem tértében Budára, hol mindig szállni szokott, meg van, miért olly simongó a franczia. 700 és 800 ezer ember tolong Párizsban s a könnyü vérü nép között egyike másikát surolja. Hat lapnyi levele kezde-

tét kaptam negyedrétben mint választ gróf Széchenyi Istvánhoz és báró Wesselényihez a lóversennyel összeköthetőkröl, irásai között, s ha hija nem volna még, örömest adnám ki, mert érdekesek' fejtegetéséhez fogott. Őtet egy szerencsének sok ember nézelhetéseire nagy városba kellett volna kapni, de ottan házakban s gyülésekben is foroghatás végett, hogy a mik, fogékonyságában megakadnak, azokat praktikai felfogásaival adja elé. Különben sem volt a technika s csupán elvonult elmélet' esze, hanem mindjárt a dolgok velejére vágó. De Berzsenyit az egyhelynek édes megszokttából huzni kellett, pedig ha már távulban egykét bizalmas barátjával *szép lassan* kényére adhatta ki lelkét, akkor meg onnan vált meg fájdalommal. Tapadó érzelmü mind illyen, elindulni alig tud s másnap már akárhová kész. Menté magát hivásaimra hangya gondjaival háza körül, pedig annak elintézéseit egy-egy időre felesége most is ollyan jól elvitte volna, miként még Sömgyénben, mikor ott a költélyzés el-elvonta gazdaságától, mellyen a tüzes magyar gazdasszony akkor gyakran azért nehezelt, mert nem tudta miért elmél mindig csak könyvei között. De, nem akadályozza vala most, midőn látta

urának tiszteltetését, mert a mióta versei megjelentte után örömmel érzé, kinek neje? azt mondá Dukai Takács Judit öccsének, miként nekem Malvína maga beszélé 1814-ben, hogy *illy szép magyar munkái* könnyen feledteték vele gazdaságra néha néha nem ügyelését, elzárkozását; — hanem azok akkori készitéserül vele, férje, semmit se közlött.

Mikre, mikor? tette mostan kezét, látszik e gyüjteményben, hol a „Magyar országi mezei szorgalom akadályai" czimüt 1833ból, tőle, mint mindig csupán költérnek ismerttöl nem igen fogja várni az olvasó. Sok marada még ő benne, kiirhatandó, melly ugy hajt vala elé, mint a letarlott gyepezet' annyira uj kizöldelése, mintha semmi aszály nem érte volna. Gyakran mondá ugyan: „neki már csak csendesség kell, semmit sem ír többé", de az csak annyit tett, leégett már egy szál világ, gyujts másikat, s ez megint jó ideig veti fényét. Következőben festette inkább, lényét:

Le téttem ámbár lantomat kezemből,
Hogy kedvesimnek adjam éltemet,
S nyaram' kalásszal biztató szakát
Telemre gyűjtve éldegeljem el:
De oh nem élet a múzátlan élet!

Maradjon a föld! minden kincse gőz,
Sietve térek vissza Istenimhez . . . *l. itt a 146d. lapon.*

Hanem szeretettel kellett vele bánni és mutatni hozzá tiszta lelküséget, mert ő 60 éveig is ártatlan gyereki szemérmességü maradott, miként kivallja érzelmeit a kritikárol irt értekezete 1ső czikkében. Átaljában azon kritikusi küsönködés: „boszontani kell a lángészt, s majd haragjában még több ereje lohog elé“ csak hörcsökre illik; ez igen, akkor adja ki jobban mérgét mikor eb ugatja. De a kritikus, még szebbet akaró ember.

És közlé velem, miként szándokozik fijainak átadni gazdálkodását, maga pedig Budára jő legalább telelni, s itt fejteni még eszméit.

Azon mindig falusi lakhoz ragadás tevé őt elannyira csendessé is, hogy vitatkozó ülésekben mint a magyar akademiáéban ámbár 1834- és 1835b. megint jelen volt, a szólók közé nem tartozott. Bátorság benne pedig ahhoz úgy, mint irásaiban; eszméi hamar és bőven kelése is úgy, mint ugyan azokban, de a belészokásnak marada hijával. S ez kár vala, mert az ülés után barátaival közlött észrevételei olly idvesek, az intézetért olly forrón felfogot-

tak valának, sőt, fájdalmai, ha nem jó következnék — az ő vélemenye szerint — résztvevő szenvedélyüek. Későbbre, feltétele volt, itt laktában, a héti ülések folyamábol meríteni tapasztalást, s eléadni szóval is a szeretett ügyhez, véleményét.

Hanem egyszer csak e hír jött: „A jó ember, el is temetve már! Farkas fia, hozzám nem rég érkezett válaszában 1842, így adá elé halálát: „Néhai édes atyám, már előbb álmatlanságban s gyomor görcsökben időnként sokat szenvedvén, lábain kezdődött és lépcsőnként a test felsőbb részeire szétterjedt szélütés következésében hunyt el ápoló kezeink között 8 napi sulyos szenvedései után, a közelgő kimulástol mit sem tartva, velünk s orvosival az utolsó perczig férfiúi szilárdsággal nyugalmas lélekkel beszélgetvén.“

Hideg tetemei felett egyházi beszédet, Horvát Jósef vései evang. pap tartott; hova Nikla tartozik. Hamvai itt nyugszanak azon nemzetségi sirboltban, mellyet e gyász alkalomkor, özvegye s négy gyermeke készíttetének. Most meg ezért is figyelemben leszen ezutánra e Nikla, mellyet Fényes Elekünk 1836. Somogy vármegye földirásánál igy jegyze ki: „Ékesítette a magyar Horátzius — Berzsenyinknek — lakhelye.“

Eddig róla mint nemzet emberéről, mert a lángész, egy illy anyaelme, az ország' fia. Egy pillantást még belső életébe. Gyerekeit abbol a legszívélyesebb atyának szólítja folyvást szent emlékezete. A két idősbet Lidit és Farkast, olvasni irni maga tanítgatá, e fiát latinra is ő. Utóbb házi oktatókat tartott, ezek és Antal s László mellett. Gazdaságukat jól elintézve hagyá őket. Lidi, férjnél Nagyalásonyi Barcza Károly táblabirónál van, s Halimbán Veszprim vármegyében laknak. Fiai, csendben osztozának meg s tisztelt anyjukkal viszik a gazdaságot.

„Valamint gyermek éveinkben, — ezt irá Farkas, hozzám — úgy utóbb is nemes kedvét találá a velünk való beszélgetésben, oktatásban, különféle vitázásban s józan életirány adásban. Mindenkor mélyen illetődve gondolunk vissza azon sok szépre s jóra, miket Tőle hallánk! Ő a feledhetetlen, nekünk folyvást nagy Iskolánk vala!"

Barátaival, tisztelőivel, tán az egész nemzettel pedig, ezen innen egyedül költéri szép szelleme, mellyhez a közül valaki igy szólt:

BERZSENYI HALÁLÁRA.

Lant fejedelme, mi nagy vesztése hazádnak halálod!
  És az Olympnak melly nagy nyeresége leve!
Itten alatt mindig honod első csillaga voltál.
  Ott fen az ég első csillagait növeléd.

Táláldky.

L. Hasznos mulatság. 22 *és* 23. *szám* 1838. *l.* 169.

Hogy én e kellemző *Táláldkyt*, még ki nem tudtam, miként ohajtám, találni!

Budán, *május* 30*d*. 1842.

DÖBRENTEI GÁBOR.

AZ ÖT KÖNYV

KÖLTÉLY TARTALMA.

Első könyv.

Másod könyv.

Harmad könyv.

Jegyz. Az első kiadás e három könyvből állott.

Negyed könyv.

Jegyz. A másod kiadás e négy könyvig terjedett.

Ötöd könyv.

Jegyzés. Ezen ötöd könyvben állók közül a 87, 89, 92, 97, 100, szám alattinak tudom elszórva már megjelenttét, a többi, mostan terjesztetik elé, legelsőbbszer.

RÖVID MAGYARÁZAT

NÉMELLY NÉVRŐL, TÁRGYROL, MELLY A KÖLTÉLYEKBEN ELÉFORDUL.

Aganippe, Böotiában Helikon hegyén forrás' neve, mellyet Pegasus ló patkaja vágott fel. Vize költérré ihlelé ivóját.

Albion, így nevezék a Rómaiak a mai Angliát Skócziát; talán az Angolhon délifokain lévő fejér krétasziklákrol, talán a régi gael *alp* v. *ailp* szótol, melly sziklás hegyet teszen.

Amaranth, **amarant**, el nem hervadó virágnem neve, melly leszakasztva s megszárítva is élénk szinében marad. Illyen az *ezerszép*. Költérnél tehát halhatatlanság képjele.

Amathusz. Város, Küpria (*Cypria*) szigetén s benne, Vénusznak szentelt tempel állott. Innen volt Vénusz neve; Amathusia is.

Ambrosia. A görög istenek mesetana szerint, édes folyadék vagy nedv, melly Okeánosz bódog szigetén fakadott, s isten-étel és egyszersmind isten-ital volt, halhatatlanság fenntartására. Sürű lévén, szolgált irul is. Ha ember kaphata belőle, szebb, gyorsabb erősebb lett,

tahát valahogy istenibb. Bakkhusz innepe is azért volt azon névvel. Hellasz istenei azonban meghalának, mert a képzelmény, akár felőlek, akár szentröl, csak addig él, míg az ember hiszi; hanem ollyan bódog csergeteget, mellyből ez isten-ét és isten-it, merítethetnék, minden ország ohajtana magának.

A ó n i a. Böotiának hegyes tája, mellyen Lithakron hegye mellett Aganippe s Hippokrene források csergedeztek. — Innen a múzák neve: Aónok.

A l c i d e s, A l k i d e s z, Herkulesz görög nevével mellékneve nagyatyjárol Alkeoszrol; tahát Alkidesz annyi magyarban, mint: Alkéosz vér. *L. Livius IId. könyve* 5. *dec.*

A r g u s z. Anyja Izmene volt, apja három is említetik, vagy legalább úgy, hogy tán Arestor, tán Inakhosz, talán Agenor volt. De más czifrát is adott még a költér Argusznak, szemet, kettő helyett, százat. S mikor ötvenével alutt, a másik ötvenét ébren forgatta. Kapva kapott az illyen éjjeli nappali őrön a féltékeny Júnó, ki urát, Zeüszt vagy Jupitert mindig mással meg mással találta. Különösen I ó mellé állítá vigyázatra. Hanem Jupiter sugott Merkurnak, Merkur addig fuvolyáz Argusz melletf, míg hangjai' édesével a nyitott ötven szemet is álomba hunyatta. Szegény Argusznak ekkor a szeles Merkur, még feje gombját is lekeríté.

De Júnó, hálás emlékezetül, Argusznak szemeivel későbben pávája farkát ékesítette fel. Más költér szerint meg Argusznak egész teste, csupa szem volt. Mesél felőle Ovidius is, átváltozásaiban.

Arion. Leszboszon, Krisztusnál elébb mintegy 625 évvel született. Csak egy hymnusza maradott fenn Neptunra Brunk analektáiban, de a lantja zengelmessége felöl keletkezett rege, leghatályosabb költérnek mondja. Dalai magas repttét a *dithyramb* fennséges eszméje is érezteti, azon versnem pedig az ő kezdeménye. E híre vételé Perianderrel Korinthusz fejedelmével magához. Onnan járta meg Sziciliát s Italiát, lantja mellett énekelve, s repült a pénz, kezébe, hallgatóitol. Tarentumban meg, ő nyeré el egy zengelmi versenyben a díjt. Igy akara most fejedelmi barátjához térni egy korinthuszi hajón. Hanem mikor megtudá a hajósnép, milylyen pénzes embert viszen, kivégzésére sugott össze. De Apolló, a költérvédő isten — itt a rege kezdete — Árionnak, álmában jelenti meg ezt. Megállj te vadraj, mondja magában Árion, szelid lész, ha zengelmeim hallod. Legdiszesebb ruháját ölti fel, a hajó tatjára áll, megzendíti lantját s legeslegszebben a hogy csak tudá, ereszti a sik tengernek, hangjait. Utitársai hamar bámulják is, mi több? a delfinek, ezen; melegebb közép tengeri emlős állatok, a hajó

mellé csődülnek, annak haladttában uszkálnak ficzkándozva. Árion leső szeme azonban főkép a hajósokén, hanem ezekét mindig csak pénzére szegzettekül leli. „Ugy öljenek-e meg ezek engem!“ sohajt. Inkább a hullámok közé szökik. És egy delfin alája usz, hátára veszi a tisztelt lantost, ez meg, diadallal kezd most ülni azon; a delfin pedig viszi, légcsőjéből vizet felfúva viszi Lakädemon felé, Tänarosz hegyfokáig. S a zengelemszerető, a szánakozó delfin által — illyennek tarták hajdan — igy jut Árion kedves Perianderéhez még elébb, mintsem a hajó, Korinthuszba. Maga elébe hivatja majd Periander a hajósokat s kérdi: hová tettétek Árionomat? „Megholt“ felelék. Ekkor eléáll Árion. A fejedelem itéletet tartat, a révészek bűnös akarata kisül, s a bujtogatóbbja akasztófán — akkori névvel: keresztfán — szárad. Árion lantja pedig és megmentő delfine a csillagjegyek közé emelteték, azaz 10 csillagbol álló csoport, Árion lantja nevét kapta. De van Neptunrol is mese, miért jegyeztette volna ő, a csillagok sorába, delfinét. Akárhogy, de milly különbség! a hellen és héber képzelem között. A görög költért zengelem elbájolta delfin, csendben teszi ki partra; Jónást, a zsidó bölcset, czethal nyeli gyomrába s úgy *okádja* ki.

Arkádia. Peloponnesusz magasabb részének regényessé vált neve. Határai: Akhaia, Argolisz,

Messzénia Élisz felé. A sok szép hegy, a sok gyönyörű völgy, és ezek ligeteiben a sok csergeteg folyó, tó, virány. Öslakói pelasguszok s akkor neve: Pelaszgia. Későbben Lükaon 50 fia osztá fel s annak egyik onokája Arkasz nevéről lön Arkádia. A mese azt is mondja, hogy Arkasz, Zeüsznek és Kallisztónak volt fia. — Megalopolis egyik városa, szülé Polybiusz történetirót. Mantineánál győzött és esett el Epaminondasz, hol emléke is állott; most, Mendi falu van helyén. Mig lakosa csak vadat üzött élelmére, s barommal bánt, embernek ő is csak képével birt. Utóbb és utóbb, szép táj-e vagy mi? szelídített rajta, fejlődött a zengelem szenvedély, kimelegedett a tánczvágy. S legfőbb istene e földmivelő és baromtartó népnek Pán, zengelem hangjai és tánczok között lön tisztelve; hiszen maga Pán, ha sipját megfuvá, valahány nympha volt a ligetekben, mindnyája táncznak eredett, sőt a juhok több tejet adának. A költéri képzelem valami szépet talált ezekben, s e görög betyár juhász és ökrész életnek ártatlanabb oldalait úgy kapta fel, hogy maig is a legnyájasabb képeket, mintha valósággal lett volna valaha aranykor, hiteti el az idyllion. Hanem ekként ad most nem különben, cziczomázó történetiró, kis lelkünek is nagy nevet, így magasztal elferdült kritikus, középszerü irócskát szinészt is, égig, pe-

dig valóságban ezek másként vannak. Illyenek dicsőségi dombjai ugyan, csak homokbuczkák, megint lelapulnak; de valami szebb világnak keresete a képzelemben mindig megujul, s Arkádia kedves kép marad, sőt melléje az ujabb világ, Eldorádót is alakíta.

Atrídák. Homerosznál Agamemnon és Menelaosz királyi fivérek neve, mint Atreosz mykénei és argoszi görög király nemzetségebelieké. A Trója elleni görög fejdelmek szövetségének Agamemnon volt fővezére, ki az alá 100 gyályával ment. Tőle függe tehát majd minden, s fényes udvaránál kegyeért sokan esengtek. Atrídák ragozata egyébként annyi, mint magyarban: Györfiék, Istvánfiék, Lórántfiak, sőt *fi* nélkül is csak: Hunyadiak, Zrinyiek.

Aeakusz, Jupiter fia Aeginátol Asopusz folyóisten leányától. Jupiter ezt, atyja bosszúja elől megmenteni akarván, szigetté változtatá. S az anyaszigeten majd Aeakusz fejedelemkedék igazlelküen, miért az Istenek is annyira kedvükben tarták, hogy egykor Görögországot szárazságtol s éhségtől csak Aeakusz imádsága menté meg.

Aegisz asszonya = Minerva. Aegisz, tűzokádó szörnyeteg volt, melly sok országot pusztáva tön. Végre megölé Minerva, s bőréből vértet készite magának, innen vértének neve: Aegide.

A e t h e r, magasságban véknyult levegő. Agamemnon lovának neve volt Aethe, mivel könynyen lebegett, s haladott mint a szellő.

A e t h r a, Pitheosz nevü tröczenei király szép leánya, kibe Aegeosz, Attika királya, midőn Pitheosznál mint nőtelen, látogatóban volt, szerelmes lett. Elváltában saruját és kardját adá Aethrának. Ha *fiad* lesz, mondá, ezekkel küld ismertetésül hozzám. Elvenni nem meré, mivel a Pallantidákat, kik thrónját lesék, azzal hitegeté, hogy magtalan holtával ugy is megkapják. A mese úgy is járt, hogy kardját, egy nagy kőszikla vagy márvány alá rejté, s ezt mondta: Aethra kedves, ha fiad olly erős lesz, hogy elhengerítheti ez *éktelen* márványt a kardrol, jőjjön bátran, embert teszek belőle. S a szép Aethra jeles fia, T h e s e u s z, Athenében terem atyjánál. Az erős lelkes bátor ifju, leveri Attikában a sok vad barmot, zsiványt, kik a még nem rendezett országot pusztíták. Jázonnal együtt jeleskedik az aranygyapjas hajóhadban, melly, Krisztus előtti 13d. százévre esnék, Minotauruszt a krétai szörnyeteget kivégzi Ariadne segitségével, ki épen Minosz krétai király leánya volt. Taurusz, ugyan annak egyik vezére. S Minotaurusz, mint fele férfi fele bika szörnyeteg azért, mert a legyőzött Athénétől a király, évi adóként nehány ifjut s leányt vett rajtok. Theseusz Athénét

átaljában majd mint királya, ujjá alkotta, mert az elébb csak összecsoportozott embereiből városi rend lett. Ő kezdeté az iszthmiai játékokat Neptun tiszteletére, mellyeken művészeti eszmék serkedezének. És még mennyi egyéb hősi tette! Ezekért nevezé a bámuló utódság félistenének.

Bacchusz, Bakkhusz, a bor istene, mert Indiában Nysa völgyeiben ő készitett szőlő nedvéből jó izü italt. S e felfedezését, hogy mindenfelé megismertesse, országokat járt be. — Oroszlánok huzák szekeréf, vagy parduczok, tigrisek, s a diadalost seregnyi ember asszony, szilén, szatir, maenasz követte, szőlővesszőt thyrsust tartva, koszorúzottan és jól leiva magokat, mindig, *Euoe*, *Eleleusz* rikótozák. Fia vala Jupiternek Szemelétől. A görögöknél *Dionysios* volt neve, 's igy innepei kikelettel: Bacchanalia és Dionysiák.

Baktra vidékei, az az Persia, mert azon nevü régi város — ma Termed Afganistánban — és Baktriana tartománya, Persia része volt. Hápertoni Forró Pál irja Curtius forditásában 1619. „Az Bactra nevü varos annak az országnak feje, az Parapamismus hegy alatt fekszik, az Bactrus vize az kőfalai mellet foly."

Bengala, angol birtoku tartomány Indiában, Gangesz folyó torkolatánál.

Blandusia vagy **Bandusia**. A' Horátz lakta

vidék vagy falu neve. IIId. könyve 13d. ódáját e Blandusia forrásához igy kezdé: *O fons Bandusiae.*

B o r e a s z, északi szél. Mivel a hellen forró képzelem minden természeti jelenséget valamelly azt inditó Istentöl jöttnek nézett, **b o r e a s z** is valami isteni erő lön előtte. 'S ez ollyan, levegőben dudoló, hidegen metsző Isten kirehanása volt, mit csak szép leány tuda felmelengetni. Mert apul Asztraeust, anyul Aurórát költék neki, s igy, ha bár istent, szerelem nélkül még sem hagyák. De Boreasznak könnyü volt, kemény szél létére megragadta Orithyát, Erykhtonnak Athéne királyának leányát s ugyan csak vitte. Gyermekei is lettek tőle. Majd meg Khlorisszal Arkturusz leányával repült Niphatesz hegye csupjára, mellynek neve sokáig Boreasz *nőiágya* lett, azután: Kaukazusz.

B o s z p h o r u s z vagy **B o s z p o r u s z**, magyarul tulajdonkép: tengerszorúlat. Illyen az Európa és Asia közti, mint egy csatorna, melly a fekete tengert és Maeotis tavát összeköti. Ennek régi neve: *Bosphorus cimmerius.* A másik, hajdan *thracicus* névvel, Konstantinápol v. Sztambulnál Thracia és Kisásia között, hol ez által a fekete tenger *pontus euxinus* és Propontis, *mare di marmora* foly össze. Az elnevezés még a hellen istenek mesetanából szállt. Mert, igy regélék, a tehenné változtatott Io itt uszott

által. Vagy mondják, onnan, mert a keskeny szorúlatot egy ökör is átussza.

Cynthia, helyneve Diánának, mivel Cynthus nevü volt azon hegy, — az olasznál ma: *monte cintio* — mellyen Diána Déloszban született fivérével Apollóval együtt, ki meg innen: *Cynthius* lett.

Danaé, argoszi király Akriseosz és Euridice leánya. Az oraculum igen ráijeszte Akriseoszra, e jóslatával: Danaéd fia megöl téged. S ha szép is a leány, ha jó is a kedves, atyja irgalomtalanul reteszeli egy bádoggal fedett vártoronyba, hogy hozzá férfi ne férjen. Jupiter mosolyga. Megállj csak szép királylány, mondá, elüzöm én unalmadat. S csepegdegelni lát a kedves leány, bé a fedelezet hiszakán esőt, még pedig arany esőt, s az eső cseppekből Jupiter ur egyszer csak előtte hízeleg. Akriseosz mindig maga ment megtekinteni leányát, s annak idejében, látja, hányadán van. Most még inkább megrémül, Danaét fiastul, egy dobozban taszítja tengerre, vesszenek ott. De a tenger istennéi Szeriphosz nevü szigetre lebegtetik az összeszegezett deszka csónak formát, felnevekedik ottan a fiú, s lön Perseus, a perzsa nép alapítója.

Dardanellák, *dardanellae*, azon négy erősitett vár neve, melly az ásiai s európai parton Sztambul előtt úgy áll a tengertorkolat hosszában,

hogy azok török őrségének megegyezése nélkül, idegen hajó a török fővároshoz nem közeledhet, mert az evezési pálya közöttük 12 órányit tart. Kettejét IId. Mohammed építeté Konstantinápolnak mindjárt megvétele után egymástol 750 ölnyi távulságra, más kettejét IV. Mohammed a XVIId. százévben, mintegy 2000 ölnyi közzel.

Delphi, város volt Phokiszban, Parnasszus hegye déli ormánál, s helye a régi görögország leghiresebb oraculumának, mellyet Apolló alapitott, midőn ott Pytho sárkányt megölte. Az oraculum jóslatainak kimondása Pythium nevü barlangban történt. A jóslat mindig burkolt, mindig két értelmü volt, s mivel valamellyike csak beteljesülhetett, a szegény elbolonditott nép, istenesité a jósló papokat. Ezek pedig éltek a babonás könnyenhivőséggel. Ajándok nélkül, szóba sem álltak, s kincshalmazzá lön igy szentegyházuk. A város pedig szobrokkal különbnél különb szépművekkel ékesült, mellyeket hála emeltetett. Eleinte évenként csak egy egy hónapban volt jóslat kaphatása, később hónaponként egyegy nap, hogy többszer gyüljön nyereség. A sok megcsalatáson végre okultak az emberek, s a jóslatnak, mihelyt nem hitték, vége lett.

Délia, másik helyneve Dianának, ki Déloszon született az aegeumi tengernek küklopsz nevü

szigetei egyikén. Délosz, így mesélé a költér, egykor csak meztelen szikla volt, s a tengerben uszkált. Megesketé Hére (Júnó) a földet, hogy Latonának helyet ne adjon szülhetésre Jupitertöl. A szikla nem vala föld s a búdosó Latona reá szállhatott. Ott szülé Apollót és Dianát. Anyjuk ide *tempel* állítását igérte, s az ikrek tisztelete kezdődék. Mert szélvész már nem hajtá a sziklát, azt kitöltő oszlopok emelkedének a földnek belsejéből. Oraculumnak is ide helyezése Apolló nevére, és Korinthuszbol a gazdag kereskedők ide vonulása hiressé tevék Déloszt.

Dircéi hattyu = Pindarosz, mintegy 500 évvel elébb Krisztusnál, magas reptű görög ódaköltér, ki Böotia Thébe városában született. Annak tövében volt, *dirce* nevü igen jó vizü forrás. A Horátzius által erről czimezett költérhattyu, nem csak honát ihlelé fennséges énekeivel tiszteletére, hanem az egész akkori mivelt világot. A thebei ember még csak rokonát is becsülé. Nagy Sándor, Thébe városát, katonái ragadmányára bocsátá mérgében ellene, de parancsul adá, hogy a házat, mellyben az előtt körülbelül 100 évvel Pindarosz lakott, senki se merje bántani. Hasonlóan cselekvék Sparta hada, mikor Thébét győzelmesen megrohaná.

Dithyramb, dithüramhosz, dal vagy óda görög

neve, melly Bakkhusz innepén énekeltetett. — Árion, az illyent legelőszer irt, úgy fogá fel, hogy boristene, olly szökdöső képzelemmel magasztandó, millyent italának heve féktelenül ereszt szilajkodásra. Minél inkább festé tahát a részeg ember gondolatai járásait, annál szebbnek találtaték e czélra. Innen a szavak szerkezetében is engedett összevisszássága. A meggyult ész, képzelemnek lángjaiban. Tulajdonképen Bakkhusznak mellékneve vala: dithyrambosz, mivel kétszer született, Szemelétöl is Jupitertöl is külön, de Schneider, bizonytalannak mondja e szó eredetét, noha görög-német szókönyvében 1819, sok irót idéz arrol. Zajos óda is, dithyramb nevü lett.

Dörgő = Jupiter tonans.

Enna vagy Henna, egykor hires régi városa Sziciliának, *Umbilicum Siciliae* névvel is, mivel közepén állott, magas kősziklán, mellynek teteje teres volt, s ezen vidám források körül többféle mulatóhely díszeskedett. Különösen pedig ottan Ceres tempele s Proserpináé, ki annak leánya volt, emelé nevét.

Eósz, a görögben ἕως, attikai ejtéssel, jóniai szerint ἠώς; a rómaiaknál: Auróra. Magyarban régen: hol, majd: hollal, holval, azaz: mikor *hol* leszen, (világos) az van. Igy *nap*-bol, nappal. *Hollal*-bol lett *l* és *j* közötti, valamint *l* és *n* közötti betücserével: hajnal. Világitja:

F

gyü*l*temény, o*l*tani = gyü*j*temény, o*j*tani, és: ta*l*ál, *l*ám = ta*n*ál, *n*ám stb. Mert holval, csak ollyan, mint: kalánval.

Erato, a 9 múza közül egyik, ez, a szerelmi dalé s tánczé. Szerelem, görögül ἔρος. Ausonius így jellemzé: *Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.*

Erinnysz, εριννὺς. Vét vagy *ek* raggal: vétek. Majd istenítetvén az azért furdaló lelkisméret, Erinnysz olly istennévé személyítetett, melly a vétket megboszulja belső gyötrődéssel. A rómaiaknál: *Furia*. Természetesen az üldés vagy üldözésnek is hozzá fakadott eszméje, mert az mintegy a lelken ül.

Erycene, Venusz mellékneve.

Eteziák. Langy szellők. Értelmük által van téve, mert ἐτησιος csak annyi, mint: évi, esztendei, mivel ἔτος év; szél pedig ἄνεμος a mi: leng, és lehelet is; — ἐτησιαι ἄνεμοι évi szelek, nyár közepén 40 — 50 napig fuvók. De mivel északi szelek is dudolnak évenként, azok neve: ἐτήσιοι βοϱέαι. Költély azonban az enyhe nyári fuvalmat érti leginkább.

Evan, így köszöntötte Zeüsz vagy Jupiter Bakkhuszt s melléknevéül maradt. Mikor ugymint Jupiter és istenpajtásai a rettenetes gigászokkal harczolának, Bakkhusz hősileg veré le azokat. Meggyőzésük után örömében kurjongatva jelenék meg az Olympuszon s a mint Jupiter rá

veté szemét, „Euan Euie“ ἐυῆἐ, szép, helyes, fiam, kiáltá. Másként: derék legény vagy fiam.

G a n y m e d e s z, inkább Ganümedesz, Trosznak Trója 3dik királyának fia Kallirrhoetol, Szkamandrosz leányatol. A legszebb ifjoncz a fejlés' azon szakában, midőn gyerekből ifju kezd lenni, élénk, nyájas, csupa épség, kara czombja kerek, szemérmes. Jupiter megláta Ida hegyén. Ez jó lesz, mondá pohárnokomul, Júnó' leánya Hébe helyett, kire épen nehezelt, mivel poharával szegényke elesett s ruhácskája fellebbent. S Jupiter sassá tevé magát és Ganümedeszt olümposzba vitte. Ott nebelgett az ifjoncz, istenek társalgásában, s tölté nekik a nektárt.

G i g a s z, gigászok, a föld, görögül γαῖα fiai; γηγενής felbőszült harczos. A mesetan szerint pedig sarkánylábu óriások, kiket a titánoknak a tartaruszba záratásukon indult mérgében Gaea szült a kiherélt Uranosz véréből, s Jupiter elleni harczra lázitotta őket. A phlegraei mezőken kerekedtek volna ki egyszerre a földből, s azonnal megkezdék az istenekkel háborújokat. Szörnyeteges képzelem állítá ki ennek alakzatát. Hogy e dühös óriások Ossza, Pelion, Óta, Rhodope nevü hegyeket s más több hegyet, mind más-más hegy tetejébe tornyozták fel, s majd a legfelsőbbnek csupjáról hajgáltak be kősziklákat üszköket az Olymposz teremeibe. És a melly szikla le talált a tengerbe esni, abbol

sziget lön, ha pedig a földre hullott, hegy vált belőle. A vigalmas Olymp tehát legnagyobb veszélyben. Feledé Jupiter szerelmeit, elé minden villámával és menykövével, azokkal sujtá le nehányát; Neptun egy szigetet kapott fel, Koszt, ennek egy részét borítá Polybatusz gigászra, Minerva pedig épen Sziciliát Enceladuszra, s a többi bolondja szerint e mesének csak ugyan ő istenségek diadalkodának. Azonban e γιγαντομαχία-bol a szertelen erő és túlon tuli vakmerőségnek maradott fenn képmása.

Hektor, Priamusz fia, Trója utolsó királyaé. — Anyja Hekuba volt. Homerosz Iliásszában a legmagasabb lelkü hös. Mert a csaták között a görögök elsőbbęi sorra hullanak karja által; tanácsban pedig a megfélemlett Tróját egyességre inti, abba türést bátorságot önt. Míg ő éle, Trója reményben állott. Mert az alája takarodott görögség veszekedéssel gyengíté erejét. Akhillesz, a bosszús kevély, félre húzza magát mérgében; Agamemnon alatt, kivel öszszeperelt Briséisz miatt, vini nem akar. Hektor így, a görög hadat meg megtolja, elejti Patrokluszt, Akhillesz vitéz barátját. A fájdalmában neki dühödött Akhillesz most párbajra hija Hektort. Akhillesz magát kinyugodtan állhat elé, Hektornak sebei vannak, őt a sok vivás megtöré. De, nem hátrál, bizik Deiphobusz fivérében. Küzd a két hős. Akhillesz mérge

azért is inkább forr, mert Patroklusz az ő vértezetében esett el, Hektor tehát mintha őtet ölte volna meg. De Hektor, életre halálra áll meg előtte. Hanem a görögség legszebbikét Akhilleszt, a kékszemü Pallasz Athene védi, Deiphobusznak öltözik, s midőn Hektort rászedé már azzal, akkor nincs körüle a támasz. Hektor elesik. Testét Akhillesz, a vad, háromszor hurczolja körül szekerén Trója falai mellett, megkönyörögteti érette szegény Priamuszt, s pénzért engedi neki végre által. Igy maradt özvegyen Hektor neje Andromakhe, Cilicia királyának leánya: így árvául fia, Asztyanax, s több gyereke. A mint Homérosz ezektől elbúcsúztatja csatába keltekor, az lelket ráz; e jelenetnél a költér, csupa szivély. Az a házi-élet szép érzelme, az a forró honszerelem, az a fejedelmi dicsőség!

Helikon, hires hegy Böótiában. Magas csupja, igéző kilátással, s gyakran hóval lepve. Különben, levegője tiszta volt, völgyei dús hajtásuak, fái igen épek és száz meg száz évüek, s ezek gyümölcsei különösen jó izüek. Növényeinek egészséges nedve, még a kigyók mérgét is elváltoztatá. Múzák ülhelyéül még az ősz görögvilág regélé. Tempeleik szobraik emeltetének ide, s majd, Apolló és más költérek tiszteletére is. Mai neve: Zagara Vouni.

Heszperidèk, Hesperides, istenhölgyek. Né-

melly rege szerint Atlasz fivérének Heszperusnak leányai. Más rege meg Atlásztól és Heszperisztöl, Heszperus leányától származtatta őket. Nevük is különbözőleg adatott elé, számuk is, majd kevesebb majd meg több. Hesiodosz mintha Afrika nyugoti partja melletti szigetben értette volna lakásukat, mások, csak átaljában Okeanosz nyugoti parthoszain voltakul mesélék. Kertjük fái, arany almát teremének, mellyeket egyiszonyú, s mindig éber sárkány őrzött. Herkulesznek hát elébb ezt kelle megölni, hogy az almákat Eurystheusznak vihesse. Ezen aranyalmák, a mai: narancsok.

Hybla, neve Szicilia egyik hegyének, legszebb mézvirágok nyilásaival, Innen: *apes hybleae*, hyblai méhek.

Ilisszus. Athene városa falai melletti kis tiszta vizü csermely Hymettuszról csörögdelvén. Eső járta vagy elmaradta szerint majd megáradt, majd gyengén szivárga, majd el is apadott. De partjai mindig kiesek valának.

Japet fiának sassa. Japetusz fia Prometheosz volt, a titánok nemzetségéből. Zeüsz el akará törleni az embernemet haragjában, Prometheosz a leleményes eszü, ujra alakitá azt agyagbol vizből s az égbeli tüzet lelopta számára. Zeüsz, ezeni mérgében Hephäsztosszal *Vulcanus*, Prometheoszt Kaukazusz egyik szirtjéhez lánczoltatá, s egy sassal eteté na-

ponta máját, melly éjente mindig meg megnőtt. A tűz lelopás értelme volt, hogy tűz' gyujtását Prometheosz találá ki.

Ithaka, sziget a jóniai tengeren, ujabb időben *Theaki* vagy *Val di Compare*, de az angoltól megint Ithakának is nevezve; szülhelye Ulyszszesznek (görögül Odüsszeosz), ki ott király volt s e honától 20 évig távul. Mert 10 év telék, mig Trója alatt vitézkedett cseleskedett, 10 pedig abba, mig Circe bűbájain, a szirének igézetein, Scylla-Charybdisz örvényein keresztül, Kalüpszo szerelmeiből menekedve, hiv Penelopejét és fiát Telemakhoszt megint ölelheté.

Charybdisz Kharübdisz, tengerörvény neve, közel a sziciliai tengerszornál *Scyllának* hivott kősziklához. A hullámok pedig mellyeket szélvész ahhoz csapott, kutyaként nyöszörgének sőt orditának a hellen képzelemzürben. *Σκυλά καινα* = szuka kutya. Egy szóval, veszélyes két hely volt a tengeren, s a hajó, ha kormányosa jó szemmértékkel nem tudá forgatni, ott akadt elsülyedt. És osztán a ki meg szerencsésen keresztül verekedett, az toldá, miként szokás, a bajt, miből kimenekvék. A hajós hazudni szeret, a bányász hegyiszellemet költe. Ugy lön e két helyről többféle mondóka, mikhez egyet már Homerosz maga nyujtott. Szerinte a sziklaürben egy kölykező hat fejü sárkány, vagy a magyarban úgy nevezett **rossz** lakott, melly

az eleibe hentergett tengeri állatra 12 lábhegyet nyujta ki s körmei közé csipvén hat hoszszú nyakkal gégével faldosá. Sőt az ott elevezett Odüsszeosznak is 6 emberét ragadta bé. Későbbi költérek meg tengeri szüzzé alakiták, ki, fogvicsoritó tengeriebekkel övedzé magát körül. *Charybdisz* mai neve: Calofaro, *Scyllaé* Rema. Azon csak egy órányi szélességü szorosé pedig, melly Szicilia szigetét a száraztengertől elválasztja, Messzinai folyam v. huzam.

Chloe, Horátziusnál eléjövő leánynév; — *χλόα*, *χλόη*, növény legelső fokadása, bimbó.

Chimaera, hegy Lyciában, melly éjente füstöl s langot vet, vagy vetett. A költelem ebből *szörnyet* alakita oroszlán fővel kecske lábbal sárkányfarkkal. Ezt verte volna le Bellerophon, Neptun fia. A rege igaza ennyi: e hegy csupjait oroszlánok szereték, derekán a kövér fűvön kecske legelt igen sok, tövében kigyó fészkelt nagy számmal, mert ott mocsáros volt. S Bellerophon ezen termékeny hegyet lakhatóvá tette. *Igy Pausaniasz.* — Vagy egy Chimarrusz nevü, igen dühös tengeri rabló lett volna, s ennek hajója órára oroszlán, hátuljára sárkány vala faragva, s Lyciát ettől, Bellerophon szabaditotta meg. *Igy Plutarchusz.*

Chiron, Apollodorusznál Saturnusz és Philyra fia. Sokféle ismerete s bölcsesége egész göröghonban hiressé tette, s azért adatott majd minden

akkori herczegfi, nevelése alá, mint: Bakkhusz, Jázon, Herkulesz, Akhillesz, Aeskulap, Nesztor, Theseusz, Palamedesz, Ulysszes, Kasztor és Pollux.

Kronosz, Uranósz fia, Zeüsz atyja zsémbes ostoba öreg ember képében, a görögnél. A római, Saturnuszát képzé ebből, kinek idejében az *arany kor* virágzott. Az az, minden kor eléhbre tevé ezt képzelmei vágyában, mintha valaha lett volna. Azért mondatott Saturnusz, Coelus és Terra vagy Veszta fiának, a titánok és küklopszok pedig fivéreiül. A legeslegelső világból létére, midőn még leány között nem válogathatott, nővérét vevé feleségül, kitől született engyerekeit is azonban rendre evé meg mikor világra lettek, mert azt jövendőlék neki, hogy azok majd országából kiverik. *Satus*-ról adta nevét a római, mert nála, növény szántás vetés istene volt Latiumban, hova csakugyan gyerekei miatt futnia kelle, mivel a bolond öreg nem azokat nyelé el, hanem helyettük egy egy darab követ *Ops* nevü felesége ármányánál fogva, ki, úgy menté meg édes kisdedeit. Tahát a rómainak *Ops* volt az a mi a hébernek *Éva*, csakhogy ott a rászedés, anyai szeretetből.

Kalpe, Calpe, régi neve azon magas hegynek, melly Andalusia fokánál, hol az Europát Afrikátol elválasztó tengerszor van, azért neves,

mivel Herkulesz egyik oszlopának tartották. Ma ott Gibraltar.

C a m e n a, Camoenák, Kamena, másként Carmenta is, jósló istenség, mellynek eszméjét Arkadiábol hozá a Latiumba költözött görög gyarmat. Numa király, forrást és ligetet ajánlott fel a kaménáknak, s így, kaména vagy múza, mind egy lett.

K o o s z vagy Kosz, Kousz, Ko görög sziget, ma Stanchio, Stingo, Lango, Lanko névvel, Ázsia partján. Régi termékenysége most is hires, nevezetesen bora volt igen jó szamatu. Egyébként Hippokratesz és Apellesz hona. Azért ajándokozá ez, Venus Anadyomene bájos festeményét Astypalaea nevü szülővárosának, mellyért Augusztus 100 talentumnyi adót engedett el, mivel Rómába vivé.

K ü p r i s z, Cypris. Venusznak, a görögöknél Aphroditenak Cyprisz *κύπρος*, tahát Küprosz szigetebeli melléknevе. Igy vala tiszteltetése, helyéről: *Gnidia, Paphia, Idalia, Cythera* vagy *Küthera*, melly görög szigetnél épen, a tenger legszebb habjaibol elélebegett, honnan: Aphrodite Anadyomene neve is. *ἀφρέω* habzom, *αφρος* hab, *αφροδιτη* habbol született, habszülte; — *αναδύομαι* mélyből felemelkedem. — Sziriai s phoeniciai eszme volt a szerelem' személyítése, hanem a görög szépitő képzelem még inkább felnyájasitá. Ennek viditó égalja nemzé a lé-

leknek illy mosolygó alakait, az észak mindenütt olly borzas maradt, minő hideg fenyveseinek moha.

Labyrinthosz tévkert. *Λαβυρινθος*, sokfelé tekeredő, kagykaringós test vagy út. Pliniusként hajdan négy volt ollyan: Kréta szigetén, mellyet Daedalosz művész cikáztatott össze vissza; Egyiptomban Psammetichusz királyé, mint *portentosissimum humani opus ingenii;* — Lemnosz szigetén; Italia földén Porsenna királyé, temetkező helyeül.

Magellan, igazabban: Magelhaens Ferdinando, születésére portugal, 1519b. sept. 20d. indult meg Vd. Károly spanyol király pártfogása alatt 5 gályán 236 emberrel és Ruy Falero földijével, ki, nagy, csillag és földismerő volt, San Lucar spanyol partrol, a déli tengernek. Sértelem izgatá lelkét végtelenbe menni habok között, hogy éreztesse hona királyával Manóval, millyen emberét bocsátá el jutalmazatlan, holott ő vala mint hajóskapitány a molukki szigetek egyik feltalálója. Király! mondá Vd. Károlynak, e molukki szigetek ázsiai Indiában Tieid, nem Portugalliáé, mert a római pápa által Spanyolország részére tüzött vonalban esnek. Vagy, több jogod lesz hozzá, ha elfoglalod, mint Vd. Sándor pápának volt e föld felosztáshoz csupán szobájából. Út vala hát azokhoz nyugatra találandó. Magellan és a

szerencse kereső kalandor sereg ment, csak ment, s a vezér, keresztelė felkapott világait, déli Amerikában: *Patagonia*, *de las Virgines*, *Magellan* utja. Ez, 1 és 12 mértföldnyi szélességü tengerszoros [1]), hossza 80 mértföld. S ez utat megtörni, mellyen még senki nem járt, volt a feladat. Már elébb felzendült a portugall ellen a spanyol tisztség, most egyik hajója valósággal haza fordult, mint félénkebbje makacsabbja. Kikben élet volt a portugallnak tüzeléseit elfogadni, menének, ha éhség fenyegetné is őket. És rebegtek már e miatt, mert keresztül menttek után csak két puszta és terméktelen szigetre bukkantak. Előttek a temérdek Oceán, mit csendéröl Magellan, csendesnek nevezett, 1521b. martius 6d. találtak egy szigetre, melly lakosai hajlamárol a lopáshoz *Ladrones* nevü lön, s most Ausztraliához tartozik. Következtek a keresztelésben Philippina nevet kapott szigetcsoportok, már ázsiai India tengerén. Matan szigetén összeverekedés történt annak fejedelmével, s Magellan elesett 1521b. april. 26d. A négy hajó közül egyik, csakugyan hát Keletindián keresztül szerencséśen érkezett vissza megint San Lucarba 1552. sept. 7d. Cano nevü kapitányával, s ezé lön a

---

[1]) Vagy csak tengerszor, mert *szor* gyökböl, van: szor-os.

világ legelső körülhajózójának dicse. A sast lelőtték, szárnya alul az ökörszöm buvik elé fecsegéssel. A jégtörők sora, rendszerint illyen.

M a g u s z erede latin *us* végzettel pehlvi nyelvbeli *mag*, *mog* szótol, melly teszen papot vagy átaljában a Médusok és Perzsáknál paprendet, paposztályt, *kasztát*, s igy azon magot, magyar értelme szerint is, honnan a papok vétetének, tahát a m a g o s o k. Ezek áldoztak Ormuzd jó szellemnek, kivel ellentétben volt, a rosz, Ahriman; a magyarnál: ármány. Amaz volna Ormosd, legfőbb, mert orom, akármi magasnak teteje csupja. A maguszok m a g o s o k voltak az akkori bölcselők, csillagértők, álommagyarázok, s ebbőli jóslataikat hűséggel csalárdíták. Titkos jegyü öv kelle hózzá s nyil vagy vessző. Természet és vegytan meglepő titkainak értése, innen lön *Magia* névvel. Zoroaszter vagy Zerdust illyen magos volt, s tudalmukban kitünő szakot képezett.

M a r a t h o n, győzelmi helynév, hol Miltiadesz, athenéi seregével Dariusz' perzsa hadát megveré 490b. Krisztus előtt, Attikában. Elesék perzsa 6400, athenéi 192, Miltiadesz maga, vittában sebet kapott. De jegyzésben az is, hogy az athenéi 10,000 és perzsa 500,000nyi seregből átaljában 200,000 hullt és fult, mezőn és tengeren. Oh az a hisztória, gyakran be sokféle mendemondábol összeférczelt irkaha-

lom. Mint némellykor egyegy ujság levéli tudósítás, birálat, miből osztán válaha igaz istória *lenne*.

Maeon, Homerosz atyja' neve, s attol az, Maeonidesz is = Mäonfi. Anyja Kritheisz, ki, szülöttjét mint szerelem gyerekét Melesz folyó partjára tette ki Szmyrna vidékén. Ettöl meg. Meleszigenesz lön nevezete = Melesz szülöttje. Tulajdonképen semmit sem tudni eredetéröl bizonyosat. Előtünése is Krisztus előtt majd a 8d. majd a 10d. százévre, vagy e közé tétetik. S már akkor ki lett volna e fejtve úgy nevezett szerelem gyereket szülőnek becsületén töprenkedő szemérmessége? A csupa szerelmes görög népnél-e?

Melissza'és Amalthea, Melisszus nevü krétai királyka gyönyörű leányai, kik a még csecsemő Jupiterkét szépen kedvesen, játszadozva kecske téjjel nevelgették. Melissza jó házi sürgölődő gazdasszonyka volt, ő találta ki, a méz készitése nyitját (mód) s azért, a mese méhvé, dunántuliasan méhévé változtatta. *Μέλισσα*, *μέλιττα*, méh. Melissza névvel volt a papné Delphiben. A mysztikusoknál Melissza = tiszta, szűz lélek.

Moloch, Mózes III. könyve 18d. részének 21d. versében áll: „A te magzatidban ne adj egyet is, hogy a Moloch bálványnak megégettessék, hogy a te Istenednek nevét meg ne fertéztesd.

Én vagyok az Úr!" Keleten több nép állitá fel ezt érczből, talpától nyakig ember testtel, s feljül ökör főt nyomott rá. És osztán üregét belül egy hasadékán keményen fűték, karjai közé pedig ártatlan gyerekeket raktak. Ritt orditott ezen izzó ércz kezekben a szegény gyerek, úgy hogy a körülálló vad bálványzóknak is fájt jajveszéklése, mert csakhogy eltompuljanak nem hallással, a papok, sikoltó zengelemszereket vertek össze. Dühös képzelemnek ostoba papjai! Illyen szivtelen áldozattol óvá Izraelét az okos Mózes, ámbár ő is ugyan teremtett volt népének Istent, irtózatosat, ki Ábrahámtol, fiját Isákot kivánná magának leöletni mint egy tulkot!

Myrtus, bokor, kis fa, mellynek hajtása folyvást megtarja zöld szinét. Szamata fűszeres, kedvelt. Ágaibol koszorú fonás, menyasszony számára, innepre, régi divat, de az rendes, hogy gyász és temetéskori jelképül is, vétetik. Öröm s fájdalom hogy örök lenne. Görög eredeti neve: μυρτος.

Nadir, arab szó. Jelenti a csillagászatban alpontját azon vonalnak, mellyet eszménkben állóhelyünkről lefelé keresztül a földgömbön, annak égboltjáig eresztünk. Zenith ismét arab szó pedig azon felpont, mellyet az ember, feje tetejétöl az egezet legmagasabbjáig képzelt vonalnak legeslegvégén gondolhat.

Napaeák, völgy liget és rétek nymphái, vagy azokon lebegett azokra vigyázott isteni lányok Hellasznak még keresztyénség előtti képzelmes világában. *Ναπη* = bokor s csalitt benőtte völgy, sziklák között elterülő lankásság. Tahát: völgyiek, völgyenczek.

Nektar, *νέκταϱ*, istenek itala. Pindarosznál úgy jő elé, mint legkedvesebb szamatu bor. *Νη* és *κτάω*-boł eredeztetvén, meghalást eltávolító szert jelent, mint: *ἀμβϱοσία* ambrósia.

Nereusz, tenger alsóbb istene, a hellennél, ki lakhelyét az aegei tengerben üté fel számára. Pontosz volt az atyja, Gaea az anyja. *Ποντος* tenger, innen Hellespontos = Hellentenger. Rómában Pontus. Felesége, Okeanosz leánya Dórisz, ötven leányt szült neki s ez tengeristenné leve mind. Innen a Nereidák. *Νηϱεΐς*, *ΐδος*, Nereoszleány. Az öreg tengeri urat úgy is festék a költérek, mint mérséklet igasság' védőjét, s miként a vizek más isteneit hatalommal, akármivé alakithatni magát. De meg, nádaival koszorúzott öregnek is, ki hullámokon ül, jobbjában sceptrumot tart, s boszonkodva duzzog.

Nubia, Afrika' keleti nagy tartománya, mellette Egyiptomnak mellybe onnan árad Nil folyója. Partjain a veres tenger pusztáin, oroszlán, hiéna, parducz ordít. Arab, Barabrasz, Néger lakosai olly vadak az emberek között, mint ama-

zok a baromsorban. S marczangló, vad állat hona, müveltségé sem soha.

Olympia, Olümpia, város egykor Éliszben, Peloponneszos egyik tartományában. Valaha két felséges jelenet benne. 1.) Jupiternek a tempel, s ebben nagyszerü szobra Phidiasztol, millynek párja nem volt. Az egész mivelt Hellenség, világ csudájaul nézé. 2.) Az olympiai versenyek, negyed és negyed évben tartva. Minden lángész, minden ügyesség és erő felgyült ezekre a görög világ szegleteiből. Mert olümpiai győzőnek ὀλύμπιονίκης hire vala nyerendő, melly honára is diszt hozott. A testi erő pályát futott stadiumig, birakozott a palaestrában, tányért vete s öklezett, hajta szekérbe fogott lovakat. Észnek ura, lélekszüleményt olvasa fel birák előtt, minők azt is még előre elitélék: becsületes ember-e, ki ott vini akar. A dij volt: olajág, szobor, s haza kisértetés, taps között. És csak az. Hanem önérzettel beszélé el az örege, mellyik olympián volt ő a diadalos, mert az idő-számlálás a szerint folyt. Hellénia embereit a még gyerekeket, ez buzditá nagyokká lenni. A mai idő, pénzt kiván, diszjelt pénzért ád, czimet azon vesz. A régi olümpiának mindenképen csak hült helye van ma.

Pantheon, minden istennek szentelt egyház; *πανδῖος* egészen isteni. — Rómában Augusztus veje Agrippa, a puha Maecenasznál szabadabb

lelkü, emelt egy ékes épületet, minden római isten tiszteletére s ennek neve görögösen Pantheon lett, az Athenében régebben állitott πάνθεον alaka szerint. Mert müveltségben a római, csak utánnazója volt a görögnek. Osztán a római nyelvnek megint más nemzetek, olly iszonyúan sokáig lőnek rab-utánzói!

Párosz, a hajdani hellen szobrásznak vagy (miként az 1436—1441 között forditott bécsi codexünk 251d. lapján áll) törlejtőnek, legtartósabb fejér márványt adott sziget, a küklaszok között volt Arkhipelaguson. Át ellenben vele Antiparosz, melly, különös összejátszással épen Phidiaszt és Praxiteleszt szülé. Párosz mai török neve: Bara.

Parthenon, Athenében. Minerva Parthenosz' híres tempele. Szélessége mintegy 100 lábnyi, hossza 217, magassága 65 lábnyi volt, s mivel tetőn állott, az Athenébe akárhonnan érkező, távolban látta már a tiszta fejér márványu emelkedetet. Bámult müvészi szobrát készité belé Minervának, Phidiasz. Tele volt annyi meg annyi hireségek emlékeivel. Csarnokának neve, görögül: προπυλαιον, propylaeon. Parthenon belsejéből a török, moszkeát csinált, valamint a szelek tornya csak azért marada meg, mert dervisek szerzete ült belé, miként Rómában a Jupiter Capitolinus' romain sz. ferenczes egyház emelkedett. A buta török,

a szép hellenvilág megérett nagy emberei müvét tevé semmivé, a serkenni indult Buda váráét pedig gyerek korában fojtogatá. — „Mi hasznotok, illyen diadaltokban, mondám Khalis Effendinek 1835b. Budán, nálam, s a török költér, ki Londonbol jött, maga, sajnosan vallá meg."

Pallasz. Minervának hellen neve: Pallasz Athene. *Πάλλω* villogtatok, suhintok, akkor: paizsvillogtató; ha *πάλλαξ*-tol jő, teszen *szűz*-et.

Paean, Apolló czimneve. *Παίειν* szurni, sebzeni. Mikor Pytho sárkánnyal vivott, anyja igy buzdítá: *ε ἴε παιάν* szurd fiam; *παίων* pedig: gyógyértés istene, s Apollo orvosolt is. Innet fordult elé az őt magasztódalokban: *Io* paean. *Παιάν* dicsdal.

Pharosz sziget egyiptomi Alexandriánál. Keleti hegyfokán állott volt azon 500 lábnyinál magasabb világítótorony, mellyet *Ptolomaeus Philadelphus* király, Sostratesz nevü épitérrel állitatott, hogy az ottani kikötő' zátonait éjjel is könnyen kikerülhessék a hajósok, mert fényvetése 100 tengeri mértföldre hatott. E roppantsága számítatá a világ hét csudája közé. Errül nevezék Pharosznak, azon világárokat is későbben, mellyek hasonczéllal az olasz, franczia, skót, angol tengerpartokon nagy számmal készülének. Miért nem állíta már eddig is?

Buda es Pest városa egyet-egyet dunája' partjára, téli átszállási veszély elháritása végett.

Philemon, szegény ember, nejével Baucisszal Phrygiában lakott, Kisásiának termékeny mivelt részföldén. A becsületes pár, annak lön előképe, miként lelsz egyszerü jóságot s kölcsönös hűséget leginkább nyomorú viskóban. Jupiter, hajdan — így regélé Ovid — maga mellé vette Merkurt. Járjuk meg, mondá, ember alakban Phrygiát, hadd lássuk, hogy fogadnak bennünket a bőség lakosai, hisz azok vigak, szeretik a buzditó zengelmet. S az istenek járnak kelnek, ételt italt kéregetnek, de csak jó szó helyett is mindenütt ezt hallják: mit kódorog ez a két rongyos kódus [1]. Elvégre Philemon és Baucisz nyit nekik hajlokot. A fáradtak lábait ebben elébb a pár megmosogatta, az ehezők eleibe azután felteszi a mije volt, legszivesebben. Jupiter halhatlan örömet érez. Majd hija mind hivogatja késérőbe is a párt, s ez, a közel hegytetőig azt is megteszi: Nézzetek most le völgyetekbe, mondá ott Jupiter.

---

[1]) Nem *kol*dus, mert a *dus* rag rendesen állna ott, mert a gyök itt: ko-*d*, miből: *kód*-orog is ered. S dunántul hát ma is helyesen mondják: kódus vagy kódis. Hasonló ehez *hom* vagy *ham* gyökből *hamis*, a' millyen ember el*hom*litja az igazat. A temetési könyörgésben 1171-böl van: homus világ; Bertalan papnál 1508bol: hamosság.

A pár lenéz, hát, falujokon, vízözön, de az ő kalibájuk helyén, szentegyház áll. „Én, Isten tevém ezt, szóla Jupiter, jóságtokért, s kérjetek akármit, meglesz." A pár semmit sem kért egyebet, hanem csakhogy, istenük egyházának őrei lehessenek, s együtt haljanak meg. És élt a pár sokáig-sokáig az egyház körül, vidám öregségben, kevéssel beérve, végleheletig szeretettel egymáshoz. S haláluk milylyen? Philemon, egyszer csak cserfává lenni kezdä véletlenül, Baucisza pedig azon pillanatban hárssá változandó, legkisebb fájdalom nélkül, mert a mint lábhegytől arczig fel felfásulának, szemeik mind egymásra mosolygtak, szavuk mind nyájasan folyt, s ajkukrol a lehelet egyszerre lebbent el, bucsujokban. Mint legszebb fák pedig, a szentegyház körül szentségben állának.

P e l i o n, Thesszaliában magas hegység, sok gyógyfüvel. Egyik csupján Zeüsznek álla tempele, s ahhoz közel volt Khiron centaurusz barlangja. Ossza hegyét e Pelionéra tornyozák a titánok, harczukban az istenekkel. Mai neve: Sagari.

P e r i k l e s z, a régi Hellenség egyik legnagyobb országosembere, Krisztus előtti 4d. százévben, midőn a müvészet és tudalom már legdiszesebb virágzatában állott. Hona Athéne. Ékesbeszéde csupa hatály, csupa fenség; villám és dördület abban egymásra, s igy neve: „az olümpiai"

lőn. Ő eszközlé, a Parthenon, Odéum, Propylaeum, s annyi meg annyi szobor kikészitését, Athéne ékességeit. Periklesz kora átaljában annyi mint a lángésznek minden erejében remeklése a szép körül. De az embert benne, csapás éré csapásra. Ezek, a világ kiegyenlitései.

Polyhymnia vagy Polymnia, egyik a kilencz múza közül. Szó volta szerint magyarúl: sokdalu, sokemlékü. Igy véve, a lyrai hevebb dalnak volt elsője, mivel *πολὺς* sok, *ὕμνος*, ének, dal. Emlékpénzen ekként, jelleme: lyra és plectrum. De, mondatott a történetirás vezérnőjének is, mi úgy illheték reá, ha *πολὺς* sok, és *μνεία* vagy *μνήμη* emlités, emlékezet, tétetik össze.

Pindusz, hegyszor neve az egykori Hellenországban, Thesszalia, Makedonia, Epirusz és Aetolia között, s a költelem épen úgy regélé Apollo és a múzák lakhelyéül miként Helikont, Parnasszust. Mai neve: Mezzovo.

Pindarosz, lásd: dircéi hattyu.

Pieri gyenge szűz = múza, mert Pierosz hegye Thesszaliában hasonlóképen a múzák mulatóhelyéül nézetett. *Πιερίδες* = Pierosz leányai, lakói.

Polusz déli és északi, az az, végpontja, székelyesen pedig bütüje azon vonalnak vagy tengelynek *axis*, melly a földgömböt két hason-

részre osztás végett, azt ketté szelőleg gondoltatik. Onnan égsark is.

Pygmalion, görög szobrász. A mint Ovidius leképeli, megundorodék némelly némberek bujaságán s kerülé e nemet. Azonban annyira szerelmes lett egy elefánttetemből készült leányképbe, hogy azt meg leghevesebben ölelgeté: s könyörgött Venusznak abba élet adásért. Venusz inte s a sima tetemek husultak, az arcz pirosodék, a szemekben tűz gyuladozott. És 9 hónap mulva e különös termény, fiút termett, Páphosz névvel. De meg máskép is pengették e regét: hogy Pygmalion Venusz' gyönyörű szobrára gerjedezett legbujább szerelemmel. Mondták pedig Küprisz királyának is, ki még a trójai had előtt élt, miként a népek átaljában valami tündérest királyon kezdenek, így a magyar is: Egyszer volt egy király .... Veleje, müvésznek jól sikerült saját munkájához lebegő szerelme lehetett.

Pyrenék. Görögösen Pyrene, latinosan *pyrenei montes*. Legmagasb és terjedtebb hegycsupok Európában Spanyol és Franczlahon között. E felőli oldala kopár, a spanyol, termékeny. A rómaiak csak 3 utat ismertek rajta keresztül, ma öt felé van a járás. Nevét a görögök πῦρ = tűz, szótol eredeztetík, minthogy regéjek szerint egyszer, villám gyújtotta volna meg az erdőséget, s a nagy tűzben egész ro-

hammá vált a hegyek gyomraiban folyóvá lett sok ezüst ércz. De inkább a kelta *Byrin*, *Byren* = hegy, szótol jő e nevezet.

Psyche, Pszükhe, ψυχή lélek, lehem, lehelet, szellem, élet, elme. Ψύχω lehelek. Jelent pillangót is, mert amaz értelem is mind, pillong. A költelem szerint a napisten és Entelekheia = az elhaló erőnek még maradandósága, leánya. Szebb nincs a hellenvilágbol Pszükhe képesméjénél, mellyet Apulejusz tarta fenn, de ide, hosszú lenne.

Szabina. Római nőnév. — Horátz' *Beatus ille, qui procul negotiis* ódájában: Sabina qualis, aut perusta solibus Pernicis uxor Appuli, sacrum vetustis exstruat lignis focum, Lassi sub adventum viri.

Szirocco, az Afrikábol által csapó szamumneve. Hűtöttebb de még fonnyasztó lengzet, Olaszhon partjain.

Szybarita, lakosa Sybaris folyó mellett a tarentomi öbölnél Akhaiából és Tröczénéből Róma épitése után mintegy 45d. évben költözködött gyarmat által megkezdett városnak. Termékeny volt itt a föld, nyilt a kereskedés, az emberek mozgékonyok, s a rendtartás és lelkesség Sybaris városa alá más 25 várost és még 5 tartományt szerzett. Hanem, majd kapsiskodtak, mindenféle csőcselék népet, ha csak pénzt hozott, magok közé vevének; nemzeti erkölcsre

vigyázat nem volt, s így a nem szilárdított görög hígeszűség itt elpuhultságokba aljasult. Csak gyönyör, csak kéj s vendégeskedés. Egész gúnyok kelének a szybaritára. Ő ha ebédére hí, mondák, már esztendő az nap [1]) meghívott. Kézíművest nem türe városában, mert az kalapál, s alunni miatta nem lehet; a kakas kukorékol, felveri az embert legjobb álmából, kakas tehát Szybarisban ne legyen. Örömest evé e nyalánk nép az angolnát, s a halászt, ki ezt fogta, tehát az angolnászt, felmenté városi adó alul. Senecanal híres lön a Szybarita panasza, mi szerint azért nem tudott jól alunni; mert az almába hintett rózsalevelek összegömbörödtek. De így osztán végük is lett. Nagy fittyel állítának ugyan 300,000 katonát a krotoniak ellen, hanem ezek 100,000-re eltörlé Szybarist; hijába erőködék még lábra kapni, olly nép veszni való volt.

Samiel vagy Szam, Szamum, Szmum, teszen mérget, mert neve azon rémitő szélnek, melly, éjnapegyenkor Arábia határain, s Mekka körül, Euphratesznél és Persiában fú, valamint Afrika homokos pusztáin, hol a *Khamsin* nevü is hon. Mikor megindul, a légürben csörgés pattogás hallszik, s a vigyáztató természet e

[1]) Molnár Albertnél: esztendő az nap, hoc ipso anni die; eszten ez nap, octavo ab hinc die.

jelére ember és barom lehasal, száját órrát homokba rejti, vagy folyóba fut ha lehet; különben szeme szája tömve leszen égető poronddal, mert e rendkivüli légmozgalom olly tikkasztón hév, mintha fűtött kemenczéből csapna ki. A nem menekhetők pedig hullnak halomra megfojtottan, testük felpuffad s rohadni kezd hamar. Az egyiptomi khamsin meg, csak egészen elszáraztja halottait. Fél óráig szokott e forró légözön pusztalma tartani. Mennyi magát visszanemző s ismét magát összeroncsoló ereje a természetnek.

Stesikhorusz, híres lantos költér, Horátz, Halikarnaszi Dionysius és Quintilian szerint, mert fennmaradott kevés töredékéből nem ismerszik ki jól, egykori nagy volta. Hanem mutatja hatályát a rege róla. Hogy Helena ellen irt mardosó versei miatt, annak fivérei, szeme világa elvettével bünteték, mire osztán magába szállt, szép uj dallal magasztá szép Ilonát, mellyben visszavette elébbi mocskait, s a ketreczbe szorított recensensnek a két hősfi, megint megadta látását. Nem rosz példa. Szülé a megijesztett karczárt Himera, Sziciliában.

Tantaluszt Phrygia és Paphlagonia királyát Jupiter tengerbe ülteté egész álláig, és ha inni akart a viz leapadt; ajakát gyümölcsösággal értette, és ha enni akart, a gyümölcs fellebbent. Miért-e szomjuztató éheztető büntetés?

Mert egyszer az isteneket asztalához hitta volna s hogy megkésértse őket, ha igazán istenek-e, fia testét Pelopszét rakta eleikbe apróra vagdalva. De a *mindent tudók* ezt észre vevék s megharagvának. Jupiter pedig csak azért is, Pelopsz tagait megint élénkségre rakta össze hatalmával. A mesében, oktalansága mellett is, rejtetheték az Istenekkel tréfaüzés, valamint vadság megboszultatásának eszméje. Azonban, inkább szolgálhata Tantalusz kielégithetetlen zsugorisága' képjeléül.

Tarentum (ma: Taranto) városát, majd a nápoli földön, valaha Neptun fia Tarasz kezdé. Kiköltözködék Lakedämonbol Parthenosz névvel egy lelkes gyarmat, megvevé erővel s olly híres respublicat alakita, melly 30,000 gyaloggal 3000 lovaggal és gályákkal védé sokáig Róma ellen függetlenségét. Igy lön Nagygörögországnak egyik legvirágzóbb gazdagabb városa is, hanem egyszersmind fényüző s gyönyörös, mert a felesleg, hamar kifejti azok érzékeit. De miért ne? mikor észt is becsült. Pythagorasz, kedves vala itt, Arkhytasz az éleselméjü mathematikusz ide való volt. *Ille terrarum mihi praeter omnes Angulus ridet*, irá feлőle Horátzius, kitől Virág csené amúgy szép csinosan e két sorát Széphalomra: *A világ minden szugolái közt óh Széphalom nékem, te nevetsz leginkább.*

Tempe. A hellennek ez olly kies vidéke volt, millyenné Mózes a paradicsomot festé. Tulajdonképen τέμπεα, összehuzva τέμπη. Thesszaliában egy 2 órányi hosszú s néhol csak 100, másutt 2000 lábnyi széles völgy neve, mellyen Peneosz folyó Olümposz és Ossza hegyei közötti medrében vonult Larissza városa mellett el. Platanuszok nyár és kőrisfák adának az onnan Makedóniába utazónak árnyat, a hegyek tőveiből kifakadott erek megujitó italt, s a ki hajócskán ment, Peneoszra hajlott ágboltozatok alatt lebegdelt. Leirta Plinius, Strabo, Aelianusz.

Thebe városa Böotiában legeslegeleinte Kadmea névvel, mert Kadmusz kezdé épiteni Krisztus előtt 1500zal. Azután, midőn Amphion, Jupiter és Antiope fia, mint országfő, a fel és alvárost falakkal köté össze, hét kapun rendeze ki s bejárást, eredett a Thebe név. ϑιβη, ϑηβη = font kosár. S e hiressé lett város kerekedéséről adá ki a szivélyes Hellen, a zengelem hatályait jegyző érzelmét, és Amphionának abban volt nagyságát, mellyet Lydiában tanult, honnan nejét Nióbét is Tantalusz leányát hozá. — Amphion az épitér [1]), beszélé a képjeles rege, vevé lantját, s húraiból zengelem szálla ki,

---

[1]) Épitész helyett úgy alakítva, miként az 53d. és 65d. lapon lévők.

ollyan, hogy kövek mozdulának meg rá, egymás hegyé mentek s a fal emelkedék s a falak eléállának. Az az, napszámosait Amphion, nyilván zengelemmel buzdítá. A rege más része pedig, mi szerint Amphion, vad állatot zuhatagot rohanttában megállított, fát kőszirtet magához vont lantjával azt jelezé, hogy az embert baromi szilajságából zengelem bája tevé szelidebb társalgóvá s az ada kellemet a müvészetnek. Átaljában a hellennyelvben ἀμουσος = múzátlan ember, zengelemhez nem értő; múzákat, épen a minden nemesb müvészet fejtőit nem becsülő, tahát: bárdolatlan, szilaj; — ἀμουσια pedig csinossághoz illedelemhez nem értés, pusztai neveletlenség. Thébe, zengelem szeretettel, Epaminondászt is nevelt, s Athene, Szpárta' hireiben osztozott. Nem veté ki árváit az utra, hanem, habár sklávnak, felnevelteté.

Thetis nagy fia = Akhilleszr.

Tibernek thrónusa mocskát . . . . Ez alatt, Tiberius Claudus Nérónak, Augusztus után 2dik római császárnak, valamint a későbbi Néro Drusus Claudiusnak embernem szomorító tettei érthetők, mikre akkor vetemedhetének, midőn a régi római erkölcsi jellem már eltünt, mert zsarlókat a hisztoriák szerint mindig csak erénye vesztett nép nevelt maga. Tiber helyett: Tyber, sajtó vétség, első s másod kiadás botlása után, valamint Erinnysz helyett Erynnisz.

Tiberis Rómán keresztül menő folyó. Köszönje hirét Horátzius és más hajdani költérnek, mert iszapos vize, *flavus Tiberis*, halat sem táplál jót.

Tibur, ma Tivoli, Teverone folyó partján. Az egykori nagy Róma lakosai közül többnek vala itt mulató épülete, mint a város közelében. És Horátzius örömest lakta. Mihi jam non regia Roma, sed vacuum Tibur placet, irja *Epistol. lib. I.* 7. Tibur argeo positum colono, sit meae sedes utinam senectae .... ohajtá ódájában, *Lib. II.* 6. Ő tahát a tiburi phoenix.

Tyndaridák, Kasztor, Pollux és Ilona három testvér neve, Tyndarosz atyjokról, ki Lakónia királya volt. Tahát: Tyndaroszok.

Xenophon, nagy hadvezér, bölcselő és történetiró, Szokratesz tanítványa, annak mindenkori híve, mert mindenik szivélyes volt és egymás iránt igasságos, Munkái kellemes eléadásuak. Jellemeztetése azért „görög méh s athenei múza" lön. Épen áldozék egyszer, virágkoszúval fején, midőn ezt mondák neki „Fiad elesett." Gyász fogja el, leveszi koszorúját. „De Epaminondászt, ő ejté el, tevék hozzá, s halála hősi volt." Már így fel megint koszorúmmal, felelé. 90d. évében mult ki.

I. **Xerxesz**, persa király Görögországra temérdek haddal ütött, melly egy milliónyi főre sőt többre is tétetett, ámbár nagyitva. Ennek mert megállani a thermopylaei szorosnál Leonidász,

maroknyi népével **Spártából**, s előre megrémíté Xerxeszt, noha Leonidászék elhullának. Szalamisznál azonban 380 görög hajó 2000 persa hajót teve tenkre, mert a hellen, mivelt és lelkesedett volt, a persát pedig mint barmot hajták ütközetre.

Zephyr, ζεφυρος, esti szellő, Thraciából lengve Asiába. Nálunk tehát nyugati enyhitő fuvalom. Görög neve, elevenitőt teszen, mert kikelettel, midőn lengeni kezd, minden kikél, s nálunk meg, im a kikelet neve olly költéri. Zephyrosz atyja volt, úgy enyelgett erröl is mesécske, Aeolusz, anyja Auróra; szerelmese Khloris v. Flóra. Podarge harpyával pedig nemzé Akhillesz paripáit Xanthoszt és Balioszt. Római neve: Favoniusz. Virág és gyümölcs az ő óvalmával [1]) nyilt és tenyészett.

Vaucluse vallis clausa, zártvölgy, déli Francziaországban közel Avignonhoz, egykor Petrarca lakhelye, hol magának 1337b. házacskát vett, s költélyeit irva élt, hogy szonettóiban megénekelt Lauráját feledné, Sorgue forrása partján. Regényesb vidéket, mondja Meinhard, költér nem választhatott volna.

Weimar. A német nemzet öszvege Volger sze-

---

[1]) *Ó*valom, innen: *óv*ok, *óv*sz, ó vagy óv; oltalom pedig: *olt*ok, *olt*asz, olt.

rint 26 millió lélek [1]) körülnyi, 36 féle külön beszédejtésü népből a szép Németországban. S van felette és közötte császár 1, király 5, nagyherczeg 6, mint fejedelem 12 stb. Tahát meg ennyi német udvar; németet, a ki mire termik, pártolható, hogy nemzete' miveltsége, java, dísze, folyvást nevekedjék. És még a sok német nagyváros gazdag mívelt lakói! Milly híres részvéttel temette volt innepélyesen Klopstockot Hamburg [2]) 1803! Német földek terü-

---

[1]) Ezen felül mond 5—6 milliónyi szláv nyelvüt, mint német birodalmakban lakót, kik nem lázongának a német nyelv ellen. Hoffmann, egész Europában épen 60 millióra tevé a german népek számát 1835b. de adatai ennek több helyen hamisak. „*Die Erde und ihre Bewohner*" czimü könyvének 302d. lapjára csak ugy könnyen veté: Die Ungarn oder Magyaren im mittleren Donaulande, ein mit *Finnen* und *Türken* gemischtes Volk, sind über 3,300,000 Köpfe stark. Milly tudatlanul ir annyi meg annyi német, erről a Magyarországrol, s be szeret hamar irni róla. Galletti sem mutat Weltkunde-ja IVd. szállítványa 287d. lapján elég diplomatikai forrásismeretet. Hijában irt nyelvükön nekik, a csak hisztoriai igazat keresett derék Spittlerük.

[2]) Megérintsem-e itt, miként Buda városa tanácsában némellyike azt, hogy ki s mi vala Virág nem is tudá. Közbenjárásomra 1832b. az utszák neveit magyarul kivánná legfeljül s az alá németül ujra iratni az addigi csupa német felirás helyett a polgármester s egyik tanácsos ur. S azon

letein könyvtár 40 van ollyan, mellyek között a 25,000-nyit mutató legkisebb. Tudományi egyetem 23, és mennyi! a mindenféle tanulást ügyesedéstnyujtó, emberesedést bizonyitó intézet. Csak a kobakfejü marad el ott. A ki észről kap adománylevelet Istenétől, az erre amarra boldogul, használ. Főbb és kisebb udvarok között, mellyek e nemzet észlángait felvevék, Szászweimár kis udvara csillog ki. A csak 10,000nyi lakóu csendes Weimarban Cranach † 1555, Schiller † 1805, Herder † 1805, Wieland † 1813, Göthe hamvai, mert ott élének, halának. A német hálája ezért, sőt az egész mivelt világé,

---

utszát, mellynek szeglete sorában Virág Bencze lakott megholt, *Virág utszájának* indítványozám. „De hát mire való név az, ki volt az a Virág?“ ezt mondá egyik, az ülésben ellene. Pártolójának felelete lön: Az, uraim, ollyan magyar költér s történetiró volt, kire Buda mint egykori lakosára mindig büszke lehet.“ Véghez ment a „Virág utszája“ feliratása, de félrébb eső szugoly utszában. — Bizony nem kisebbítésül jegyzém ezt fel, budai lakótársaim felöl. Csak, jó tudni némelly adatocskát ahhoz, mint megyen e nemes város a nemzetibb életbe által. Lám a m. akademia tőkepénzeihez 2000 p. forinttal járult 1830; városi színházát magyar szinészetnek nyitá meg 1833ban s mind inkább fogja ujraéleszteni azon hajdani magyarabb nyelvü korát, mellyhez a R. m. nyelvemlékek IId. s IIId. kötetében vagynak nyomok.

Amália herczegnére száll, Braunschweig-wolfenbütteli Károly herczeg leányára. † 1807. Ő hitta mint weimari özvegy herczegné, országlása intézkedéseihez, Wieland, Herder, Schiller mellé Seckendorfot, Knebelt, Böttigert, Bodet, Musaeust stb. is. Fia, Károly Auguszt, ki jeles anyja kezdeményeit még szebbre fejté, Svajczba utaztán ismerkedék meg 17d. évében az akkor 25 éves Göthével 1774ben: úgy nevezé majd miniszterévé 1815. s lön barátja is. Amália herczegné 1788b. midőn olaszországot megjárá, Göthét vitte magával késérőjeül [1]. Károly Auguszt † 1828b. Schiller mellé temet-

[1]) Fényeljék fel itt nekünk gróf Széchi Mária gróf Wesselényi Ferencz nádorné emlékezete 1674 tájárol. Ez *Balaluska* nevü zálogfalucskáját vagy az azon volt 1200 p. forintnyi öszvegét, a mennyi ma 15 — 20,000-et tenne, ajándokozá Gyöngyösi Istvánnak, kit jeles magyar költéri hirében, Gömör vármegye meg 1700b., még mint 80 esztendőset is, kéréssel marasztott meg alispánaul, a mi már 1686 óta volt, 1681b. pedig a soproni országgyülésen követe.

Mostanban a magyar felföldről Kesselőkői Majthényi Anna Mária ő exclja véd szépeszüséget, tevén azt mind férje Korompai gróf Brunsvik József országbirája életében azzal együtt, mind annak halála óta. Nyitva állt háza Budán s áll Pesten Korompán, külföldi s honi nevezetesbségnek. Lelkülete pedig különösen a magyar nemzetiség ujuló diadalait ohajtgatja.

teté magát, olly rendeléssel, hogy Göthéje meg ő mellette legyen. S lett 1833b.

Itt abban kell hagynom a többi fennmaradottakrol szólást, különben e többnyire hellen-isten világ még egyszer ennyire nyulik, 's majd a jó vevő felettébb is drágálja. Mert mi, nemzeti nyelvünk mellett, ugyan hősek vagyunk már, de az a pénzzel is győző rész még mindig, szintugy szeszereg, mikor magyar könyvért csak felét adja is annak, a mit nyugati mívelt népeért, fel sem veszen; épen úgy miként a külföldi gyármüért, midőn a belnek még jobbjára is kancsal szemet vet. Képzelmünkben hasonjóság, elsőbbség eszméjének kell fenekülhetnie, s így majd csak honijavultunkkal nem lesznek már, ollyan szeszélyü embereink, minő maga Kaunitz a bécsi miniszter is volt, ki fejérnemüjét Párisban mosatta.

Még csak egy két kuszás dolog említéséhez engedelmet. Sajtói botlások ezek, mik ollyan elferdült pulyák képei, minők dunántuli regeként az úgy nevezett *hőkköm Mátyások*, kik csak akkorák mint a hüvelykem = hőkköm, s menttekben a kerekvágásban is megbotlanak, osztán abban henteregnek, tahát nevetséget okozók. Én ezeket nem szenvedhetem, ki is akartam őket irtani, lapjaik ujra nyomatásával, de az megint árt nevelt volna, s megkésértésemnél *meg újak* nőttek elé. Bocsánat kéréssel tüzöm inkább őket szégyenfára, egymás után eregetve így esztrengának:

Lap.	*Hiba.*	*Kérem, így olvastát.*
Másod czímlap:	beszéi	beszély.
LII. a legalsó két sorban: L. lejebb a másod osztályban 139d. lap.		L. a másod kötet 112d. lapján álló jegyzést.
9.	sephyr	zephyr
80.	msgyar.	magyar
93.	ezimer	czimer
—	1841b. *ez gonosz!*. . .	1821b. stb.

Mondhatnám, azért vere fel konkoly némelly sort, mivel az utolsó javításivéröl a szedő nem szedte le akarata elleni bűneit, de akkor meg rám tolják s akárki miatt még is csak megvan a mi megvan. Legyen minden nyomdában külön sajtó, az utolsó javításív tiszta lenyomásához, mellyen *minden betű* jól kikerekedve lássék, akkor ha mi marad vétségül, inkább csupán a javítáré. Az eddigi „lekefélés" mindig undokság elbútató marad, még Argusz nem alvó 50 szemének gázvilága előtt is. E nyolczad rétü kiadásban legalább gyérebben már a sajtóbotlás, azért, mivel a negyedrétbelinek már tisztán lesajtolt iveiröl történhetett a kiszemelgetés. Hiszen tudja ezen amúgy eredendő bünt az egész magyar iróvilág, s mivel majd minden fia beléeesik, nem is emeli a követ itt egymásra annyira, mint egyébért.

E rémitőbb egyebem nekem: következetlenség az irásmódban, összetartozó ugyan azon egy munkálat ikerivein! Ezért félek, reszketek, fázom. A nyomtatók kalitkájába esett szerkesztővel talán kibékülhetéshez megkésérteném nyujtani ezen egykét indokot: 1. Hárman valánk egymás után kijavítók. Az 1840b.

megkezdett ívekre szívességből fordított gondot Perlaky Sándor hites ügyvédnek köszönöm, kivel a' 2d. kiadást tartattam szem előtt.

2. A prózák íveit kezdé kijavítani Kecskeméti Csapó Dániel, ki Berzsenyinek többféle irásmód megkésértéseit bajjal tevé másolataiban egyalakubbá.

3. Feltétem volt, eleinte csak nagyánt megfutnom Berzsenyi kritikáit, hogy hatálya nélkül irjam saját érzelmeimet észrevételeimbe. S igy, csak midőn versei után ezek is le valának már nyomva, vetettem össze az ő kezét Kecskeméti másolatával, minél fogva későbbi állhatatosabb másként irását is ekkor vőm inkább szemre. Mit tegyek? gondolám. Ha maga adja ki műveit, hihetően vég megállapodását követi, mint igazán helyesb iráshoz juthatásra törekvésének eredményeit. S most, ha bár közepen, őtet magát kelle mutatnom, noha még most sem mindenütt következetességében. Hanem ez még valamennyink baja, s átaljában szabályzott helyesiráshoz akkor jutunk, mikor gyökeinkhez a betüragok miként függedését veendjük, s nem, a maig sokban megromlott kimondás leszen tévesztő vezérünk.

4. Már most az I—CXVIII lapok későbbi megirtakor némellyben én is követém Berzsenyit, némi körül pedig regiségeink tanulmányából eredett uj meggyőződésimet alkalmazám. A hellennevek leirásában, úgy találám, nyelvünk valóban inkább azok kimondása szerintiségét kivánja, nem a rómaikét; akkor Paphosz, parnasszoszi, Bakkhosz irttával megszünik, a *pap hus*,

párnás Susi, *bak hus* mulatsága. Kis János is Kölcseyt Guzmicsot látszik abban helyeselni Soproni Estvéi IIId. IVd. füzetében, eléggé tétovázva ugyan még, de a mi, hozzá szoktatás kivánsága eszméjét mutatja, valamint itt az én megkésértéseim.

Ezek vége vagy mosolygó elnézés lesz, vagy dör, dörgés támad ellene, s meg eláll. Nekem előre feltételem, egy öntésübb műben következetlenségnek minél lehetőbb elkerülése, mert irva is folyvást okulni ohajtok. —

Kiadó.

BERZSENYI VERSEI

ÖT KÖNYVBEN.

Sorolva négye a másod kiadáséhoz képest.

Időkör: 1794—1830,

mellyben az első kiadás 1813-ban, a második 1816-ban történt.

AJÁNLÁS.

1808.

Mint a' világnak hajdani díszei,
Csendes meződben rejted el éltedet,
Hogy ott magadnak 's nemzetednek
Élj Eratód' arany édenében,

Kazinczy! 's mérész aetheri szárnyakon
Felleng sas elméd Delphi' dicső egén,
A' dithyrambok' lángkörében
'S a' Kegyek' életadó virányin.

Plátói nyelved 's lelked idézte le
Hozzánk az ép Íz' szebb geniusszait;
Nyelved' mosolygó grátziája
Önti belénk Helicon' malasztját.

Pólyádba' paeán rengete tégedet!
Már ott tapodtál sok fene undokat,
Mellyek zavarták Pinduszunknak
Szent ereit 's ege' tiszta fényét.

Boldog vagy Aon' szűzei' kedvese,
'S nagy, mint hazádnak legnemesebb fija!
E' két remek dísz kéri méltán
A' Ganyméd' poharát az égben.

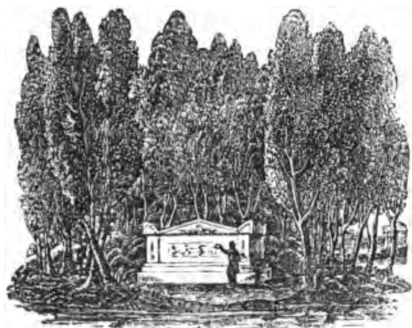
Te lelkesítéd szunnyadozó erőm',
Kebledbe öntöm zsenge virágimat.
Iktasd dicsően tört útadra
Nyomdokidon lebegő kamoenám'!

ELSŐ KÖNYV.

KÜPRISZHEZ.

Küprisz! ledűlök berkeid' alkonyin,
'S eldallom első ömledezésimet,
Eldallom a' mellyekre engem'
A' szerelem 's epedés tanitott.

Lebegj körűltem, Mennyei, oh lebegj!
Varázsövednek bájival ékesits,
Fedezz el ambrás lombjaiddal,
'S Lolli' szelid keze nyujtsa bérem'.

A' MELANCHOLIA.

Te a' setét erdők' vadonain
 Szeretsz álmadozni, oh melancholia!
A' puszta vár bús omladékain
 Nyögdező lágy szellő néked harmonia.

A' felhőkbe nyúlt granit ormai
 'S az elzárt völgy neked legkedvesb néző hely,
A' halvány hold 's goth-falak' kormai
 Bájolnak tégedet máguszi erővel.

A' mohosult sírkövekre ledülsz,
 'S mély lelkesedéssel emeled hárfádat,
Az őszült kor' képeibe merülsz,
 'S édesen elsírod bús elegiádat.

A' vidámság csak a' valóságnak
’S szük jelenvalónak szedheti rózsájit:
De te, karján a' szép álmadásnak,
Éled a' jövendőt, 's a' múltnak órájit.

Oh, te voltál eddig biztos társam!
Te intéztél engem józan útaidon,
Ha a' földi vigságtól megváltam,
Sátorodba intél csendes alkonyidon.

Te vontad bé az ifju' húrjait
Egy csendes búsongás' gyászos fátyolával:
Te derítsd fel a' férfi' gondjait
Magányos örömid' szép holdvilágával!

SZERELEMHEZ.

Psyche' bibor kebeléből
Repülj le felém,
Eged' fényes aetheréből
Csöpögtesd belém
Oh szerelem! malasztaid'
Mennyből eredt balzamait.

Hol van lelkem' rokonfele?
Jer jelentsd ki már!
Repülj kebelembe vele,
Szívem alig vár;
Repdez, mint Noe' galambja,
De enyhelyét nem láthatja.

Bennem mélyen metszve lelem
Szép ideálját,
Pygmalionként ölelem
Kedves bálványát,
De meg nem lelkesíthetem:
Csak tünő képét kergetem.

Hozd el, hozd zephyr szárnyakon
Már valahára,
Ki ágyamhoz mécset gyujtson
Psyche módjára;
'S ha majd a' szent forrást issza
Ismét add ölembe vissza. [1])

JÁMBORSÁG 'S KÖZÉPSZER.

Más az Atridák' ragyogó dagályát
Tarka pórázon mosolyogva nyögje,
'S Tantalusz-szájjal magas asztaloknál
Üljön epedve.

Oh ti, elrejtett kalyibák' lakóji,
Régi jámborság 's te arany középszer!
Üljetek mellém küszöbömre: vígan
Látlak, ölellek.

---

[1]) 1-ső kiadásban; Ismét ölembe add vissza.

Üljetek mellém ösi tűzhelyemre!
'S majd Szabinám' hív kezefőzte mellett
Mártsatok vidám ajakat mosolygó
Bükfa kupámba.

A' ki keblében helyet ád tinéktek,
A' szerencsének letapodja kényét;
'S szíve' épségét soha semmi bájszín
Tőrbe nem ejti.

Nem von az fényes rabigát nyakára;
Sem majomnévért kenyerét nem adja;
Kincseket sem gyüjt, hogy azokra árvák'
Könnye kiáltson.

Tiszta lélekkel 's megelégedéssel
Látja csűrében keze' míve' bérét;
'S izzadásának gyönyörű gyümölcsét
Éli örömmel.

Nyájas orczával szegi meg falatját
A' barátságnak 's jövevény szegénynek;
'S asztalánál, mint az öreg Philemon,
Égieket lát.

Lakja szentegyház; maga áldozó pap,
És az áldásnak poharát kezében
Istenek töltik kimeríthetetlen
Égi itallal.

GRÓF TÖRÖK SOPHIEHEZ,

midőn

Göthe és Schiller munkájival ment

Széphalomról Kázmérba.

A' ki a' Muzát veszi útitársul,
Mint te szép vándor, kies annak útja;
A' hideg Polusz, szomorú szirocco
Díszt nyer előtte.

Tánczoló Hórák, nevető Napaeák,
Tegzes Istenkék koszorús Kegyekkel,
Szózatos lombok mosolyogva intik
Ott is örömre.

A' magányosság' rideg alkonyában
Paphiusz' fényes csalatásit éli;
Égi képekkel repes andalogva
Kronosz' ölébe.

Schillered' 's Göthéd' geniussza lengjen
Véled, és fáklyás keze fedje pályád';
Mágiás képek 's arany álmadások'
Fátyola lepjen.

'S melly sephyr Ámor' jegyesét emelte,
Az vigyen téged, felölelve gyengén,
Vissza hívedhez bibor illatok közt
Aetheri szárnyán.

MELISSZÁHOZ.

Más tárogasson maeoni kürtöket
Alcid' 's Pelidesz' isteni tettein,
Fellengjen a' dircéi harsány
Hattyu szerént az olymptetőken:

Én itt, az elzárt béke' homályain,
Itt e' romános Tempe' vidámain
Öntöm ki szívem' gerjedését
Szokrat' ölébe Anakreonnal.

Ki tudja méltán festeni a' huszárt
'S bús arczulatját harczai közt, midőn
A' megzavart renden keresztül-
Rontja magát dühödött haraggal?

Ki tudja méltán írni az öklelő
Hajdú' vivását, a' mikor a' lovast
Dárdája szórja, 's mennykövek közt
A' meredek falat ostromolja?

Múzám szelídebb tárgyakon andalog,
A' csendes erdő' boltjaiban szeret
Víg lantja zengni, 's rettegéssel
Néz az erős hadak' Istenére.

A' csergedő vízpartokon énekel
Vidám enyelgést 's gyenge szerelmeket,
'S tőled, tetőled szép Melissza,
Kér koszorút epedő ajakkal.

Édes jutalmam verseimért te légy!
Tüzz egy virágszált barna hajam közé:
Nem kell borostyán, nem, kiáltó
Pároszi kő nyugovó poromra.

KÖZELÍTŐ TÉL.

Hervad már ligetünk, 's díszei hullanak.
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labyrinth, 's balzamos illatok
Közt nem lengedez a' zephyr.

Nincs már symphonia, 's zöld lugasok között
Nem búg gerlicze, és a' füzes' ernyein
A' csermely' violás völgye nem illatoz',
'S tükrét durva csalét fedi.

A' hegy' boltozatin néma homály borong.
Nektár' thyrzuszain nem mosolyog gerezd.
Itt nem rég az öröm víg dala harsogott:
'S most minden szomorú 's kiholt.

Oh, a' szárnyas idő hirtelen elrepűl,
'S minden míve tünő szárnya körűl lebeg!
Minden csak jelenés, minden az ég alatt,
Mint a' kis nefelejts, enyész'.

Lassanként koszorúm' bimbaja elvirít.
Itt hágy szép tavaszom: még alig izleli
Nectárát ajakam, még alig illetem
Egy két zsenge virágait.

Itt hágy 's vissza se' tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem igézheti
Lollim' barna szemöldöke!

HORÁTZ.

Zúg immár Boreasz a' Kemenes fölött.
Zordon fergetegek rejtik el a' napot.
Nézd, a' Ság' tetejét hófuvatok fedik,
'S minden bús telelésre dőlt.

Halljad Flaccusz' arany lantja mit énekel:
Gerjeszd a' szenelőt, tölts poharadba bort,
Villogjon fejeden balzamomos kenet,
  Mellyet Bengala' napja főz.

Használd a' napokat, 's a' mi jelen vagyon
Forró szivvel öleld, 's a' szerelem szelíd
Érzésit ki ne zárd, míg fiatal korod'
  Boldog csillaga tündököl.

Holnappal ne törődj', messze ne álmadozz'.
Légy víg, légy te okos; míg lehet élj 's örülj.
Míg szólunk, az idő hirtelen elrepül
  Mint a' nyil 's zuhogó patak.

OSZTÁLYRÉSZEM.

Partra szállottam. Levonom vitorlám'.
A' szelek' mérgét nemesen kiálltam.
Sok Charybdisz közt, sok ezer veszélyben
    Izzada orczám.

Béke már részem, lekötöm hajómat,
Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
Oh te, elzárt hely, te fogadd öledbe
    A' heves ifjút!

Bár nem olly gazdag mezeim' határa
Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissza,
'S nem ragyog szentelt ligetek' homályin
Tiburi forrás:

Van kies szőlőm, van arany kalásszal
Biztató földem: szeretett szabadság
Lakja hajlékom'. Kegyes istenimtől
Kérjek e többet?

Vessen a' végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem':
Mindenütt boldog megelégedéssel
Nézek az égre!

Csak te légy vélem, te szelid [1]) kamoena!
Itt is áldást hint kezed életemre,
'S a' vadon táják kiderűlt virány lesz
Gyenge dalodra.

Essem a' Grönland' örökös havára,
Essem a' forró szerecsen homokra:
Ott meleg kebled fedez, óh kamoena,
Itt hűves ernyőd.

---

[1]) Első kiadásban: . . . . szeretett Camoena!

EGY HIVTELENHEZ.

Melly zöld Tempe fedez, Chloe?
Milly bájas ligetek' rejtekiben lebegsz?
Kit lát gyenge öledbe' most
A' szép esttünemény 's Délia' csillaga?
A' mély tengereket hinár,
A' jégszivet alakszín fedi álnokúl.
Megcsalt engemet is tehát
Kisded mézajakad 's kék nefelejts-szemed!
Megcsalt! 's rózsabilincseden
Más boldog csalatott néz mosolyogva rám.
Oh nem véli, mi tőr lesi
A' zengő labyrinth' ernyei közt szegényt!
Galyról galyra vigan repes
És üdvezli az ég' reggeli lángjait.
Majd elhallgat örömszava,
Lépvesszőre ragad, 's fészke kalitka lesz;
Vagy vergődve kitépdeli
Himzett szárnyait, és nyögve fut énvelem.

AZ ÉN MÚZÁM.

A' kit Küprisz ölel 's delphuszi láng hevít,
Nem szállít ki hajót Bengala' öblein;
Tajtékos paripát sem zaboláz keze
Harsány trombitaszón a' hadi arcz előtt,
Bájoltan heverész ernyeitek között
Oh édes szerelem 's pieri gyenge szűz!
'S ott énekli vidám lanttal az isteni [1])
Szépet, Jót 's Amathusz' berke' virányait.
Hippocréne' szelíd völgye' homályiban
Leltem gyenge korom' kellemes édenét;
Ott leltem gyönyörű elmerülésimet
A' szent lelkesedés 's képzelet' árja közt:
Nem mérkeztem aranylanttal az ó-világ'
Bámult dallosival: nem ragad énekem
A' maeoni madár' szárnyain ég felé,
Sem Pindár' riadó hymnusza' repteként
A' félisteneket zengeni nem meri.
Mint kis méh csak alatt a' vizerek körül
Döngécsel mezeink' zsenge virágain,
Hol néktek, nemesek, ritka K á z i n c z y 's K i s,
Bokrétát szedeget nimbuszitok közé,
Ti, két Tyndaridák lettetek a' magyar
Pindusz' fellegi közt 's hajnali csillagok
Hosszú éje után; én philomélaként
Üdvezlém az arany nap' piruló egét.

[1]) Első kiadásban: . . . . istenibb.

CHLOE.

Láttam! látta Chloét andalodó szemem!
Oh mint lenge felém, 's mint mosolyodt reám,
Mint a' latmuszi szép szenderedő felett
Rezgő Cynthia' csillaga!

Tündér ambroziát hinte lehellete,
Mint a' heszperi kert' mennyei lombjai.
Nincs olly illat egész Tempe' virányain
Sem kallirhoe partidon.

Szép, mint a' ragyogó nap 's feselő virág;
Szép, mint a' fiatal kypria, a' midőn
A' tenger kiadá isteni kellemit
Ég' föld' ünnepelése közt.

Oh ti lengedező híves eteziák,
'S rózsás esti szelek' gyenge fuvallati [1]
Jertek gyúlt kebelem' lángjait oltani:
Égek! szívem elolvadott!

---

[1]) Első kiadásban: És ti, esti szelek' 'stb.

A' TAVASZ.

A' tavasz, rózsás kebelét kitárva,
Száll alá langyos levegőn mezőnkre.
Balzamos fürtjén zephyrek repesnek,
'S illatot isznak.

Alkotó aethert lehel a' világra,
Mellyre a' zárt föld kipihenve ébred;
Számtalan létek' lekötött csirái
'S magvai kelnek.

Flóra zsengét nyujt mosolyogva néki,
Nyomdokin rózsák 's violák fakadnak.
A' vidám tréfák, örömek, szerelmek
Lejtnek utána.

Én is üdvezlő dalomat kiöntöm;
'S egy virágbimbót tüzök, édes Emmim,
Gyenge melledhez; valamint te, olly szép,
'S mint mi, mulandó!

EGY SZILAJ LEÁNYKÁHOZ.

Miért rettegsz kebelemben,
Miért? félénk leányka, [1])
Mit félsz te, mint a' kegyetlen
Vadtól a' kis bárányka? [2])

Nem vagyok én ellenséged,
Sem hitszegő csapodár;
Hív lelket adok én néked
Míg koporsóm bé nem zár.

Tiéd leszek, mig e' kedves
Rubint ajak csókot kér,
Tiéd! midőn már e' kegyes
Szív csak akadozva vér.

Halld, melly édesen csatináz [3])
A' völgy' zengő csermelye,
A' víg madár mint leng 's trilláz
'S mint nyögdel a' fülmile!

---

[1]) Első kiadásban, Kedves félénk leányka!
[2]) — — Vadtól fél a' bárányka!
[3]) Itt következő 8 sor nincsen az első kiadásban.

Majd ha a' bús tél közelget
Ezek mind elnémulnak,
Elrepűl a' szép kikelet
'S örömeink elmulnak.

ÖRÖMHEZ.

Édes öröm! oh tündérek'
Mosolygó szűz leánya!
Kacsingatsz, 's ha hozzád érek,
Eltünsz, lelkem' bálványa!

Mint egy kaczér leánykának,
Nyitva int bájas kebled,
Szerelmem' kivánságának
Lángait úgy ingerled:

'S midőn csókolni akarom
Ajakidat, elrejted,
Elvadúlsz, 's ölelő karom
Közől magad kifejted.

'S csak messzűnnen kinálkozol,
Ha gerjedelmim' sejted:
De közel elkomorodol,
'S szeretődet megejted.

MÚZÁHOZ.

A' te ernyődnek kies alkonyában
Andalog szívem, Helikon' leánya!
Álmaim' tündér ligetit te hímzed
Bájas ecsettel.

A' szökő Hórák mosolyogva lengnek
Büszke hullámin magas énekednek,
'S halhatatlanság' koszorúi nyílnak
Könnyü nyomokban.

**Megszeged reptét az örök tünésnek;
Néma hamvvedrek' mohait biborral
Fested, és a' bús rovatalba fényes
Életet öntesz.**

**A' derék tőled nyeri szive bérét.
Hektor és Alkid' dalod' égi szarnyán
Hágtak a' Dörgő' palotája' ázur-
Bérczein által.**

**A' te berkedben szedi laurusz-ágát
Théba' felséges koszorúsa, Pindar,
És az ömlő lant' fejedelme, Flaccusz,
'S Leszbosz' alakja.**

**Mély sugallásod kiemelt magamból,
Sátorod' csendes kebelébe intett,
Hol Kazinczydnak keze szent örömmel
Nyujta borostyánt.**

**'S Léthe áradt rám! elenyészik a' föld,
Lelkes élettel ragad édenébe
Deliusz, 's mellem magasabb erőkkel
Kezd dagadozni.**

LINON. [1]

Mint egy árva madár, Lini, [2]
Mellyet fészke helyett néma kalitka zár,
Nyögdécselsz, epedő kegyes! [3]
'S vas békódra szemed' gyöngyei hullanak.
Megcsalt a' ragyogó hinár.
Süllyedsz, 's nincs, ki kezét nyujtsa kezed felé.
Későn nyilt szemed' árjai
Rabságod' kötelét meg nem emészthetik!
El kell ásni szerelmedet
Bimbózása előtt, zsenge csiráiban.
Ah, így játszik az ég velünk!
Szívünk' ösztöneit fájdalom oltja el.
A' kit lelked epedve kér,
Attól messze szakaszt, hogy soha el ne érd:
A' kit félve kerülsz, utálsz,
Annak jégkebelén hervad el életed.
Boldog, boldog az, a' kinek
Pártáját szerelem' myrtusza váltja fel,
'S egy kedvelt rokon-érező
Egy kedvelt szerető oldja le szűz övét!

---

[1] és [2]) az első kiadásban: Ninon, — Nini.
[3]) — — — — Úgy nyögdelsz, 'stb.

A' SZERELEM.

Mi a' földi élet 's minden ragyogványa,
Nélküled oh boldog szerelem' érzése?
Tenger: mellyet ezer szélvész' mérge hánya,
Mellynek meg nem szűnik háborgó küzdése.

India' kincsével légyen tömve tárod,
Caesar' dicsősége ragyogjon fejeden:
Mit ér? vágyásidnak [1]) végét nem találod
'S nem lel szived tárgyat, hol megelégedjen.

De te, édes érzés, egek' szent magzatja!
Az emberi lelket bétöltöd egészen,
Bájodnak ereje az égbe ragadja:
'S a' halandó porból egy félisten lészen.

Te a' szerencsének játékát neveted,
Mert hatalma néked semmit nem ád 's nem árt.
A' nagyság' álképét mint bábot elveted,
'S nem szab semmi földi erő neked határt.

---

[1]) Első kiadásban: vágyaidnak . . .

Mosolyogva rohansz te habnak és lángnak:
  Meg nem rémit ég föld' reád rohanása.
Te a' bús koporsót menyasszonyi ágynak
  Nézed 's elenyészik rettenetes váza.

Te a' szegénységnek mohos kalyibáját
  Márvány palotává tudod változtatni,
'S mezei gyümölcscsel rakott asztalkáját
  Mennyei nektáros illatban úsztatni.

Tégyen mást boldoggá a' sors' csalfa kénye:
  Nekem te légy dajkám 's ápolóm, szerelem!
Zöld myrtusz koszorúd pályám' szép reménye,
  'S könnyel ázott kendőd légyen szemfödelem.

BARÁTOMHOZ.

Ime lassanként lefoly a' virágkor,
'S gyenge rózsáink vele elvirítnak;
A' kies Tempék, örömek, szerelmek
  Véle enyésznek.

Melly rövid 's kedves! valamint az első
Éjjelünk, mellyet szeretőnk' ölében
Életünk legszebb örömében égve
  Kóstola szívünk.

Elrepűl tőlünk, soha vissza nem tér!
Sem Galenusznak tudományi titka,
Sem kegyességünk' ezer áldozatja
Vissza nem adja.

Minden órádnak leszakaszd virágát.
A' jövendőnek sivatag homályit
Bízd az Istenség' vezető kezére
'S élj az idővel.

Elmarad tőlünk szeretett barátnénk.
Itt hagyunk mindent valamit szerettünk,
Semmi nem kisér szomorú koporsónk'
Néma ölébe.

Pirhadó hajnal' [1]) derülő sugára,
Hív barátságnak kegyes ápolási,
A' legesdeklőbb szerelem' siralmi
Föl nem idéznek!

MAGÁNYOSSÁG.

Égi csendesség' fedező homálya
Leng reád, oh szent egyedülvalóság!
'S szívemet békés kebeledbe inti
Maguszi vessződ.

---

[1]) 1 és 2d. kiadásban: A' piros hajnal.

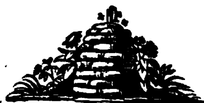
A' világ' lármás vigadó helyéről,
Mint az elfáradt utazó, pihegve
Térek ernyődhez, 's fejemet lehajtom
Lágy mohaidra.

Itt vagyon bátor menedéklakása
A' szabadságnak 's nemes érzeménynek,
Itt nem aggathat rabigát reájok
A' buta köznép.

Itt fakad laurusz-koszorúja minden
Bölcsnek, és minden magasabb daloknak,
Itt az ártatlan szerelem' 's vidámság'
Zöld amarantja.

Légy, magányosság! vezetőm 's barátom.
Csendes ernyődhez sietek nyugodni.
Itt lelem Platót, Xenophont 's Ilisszusz'
Myrtusza' berkét.

Téged óhajtlak ha szemembe' reszket
Bánatos lelkem' kiütő panassza:
Téged a' legszebb fiatalka' édes
Oldala mellett.

AZ ESTHAJNALHOZ.

Emeld fel bibor képedet,
  Csendes esthajnal!
Enyhitsd meg a' természetet
  Harmat-illattal.

Hozd alá a' fáradt szemnek
  Kivánt álmait,
Fedezd bé a' szerelemnek
  Édes titkait.

Titkon nyilnak az életnek
  Legszebb rózsái,
Mély titokban csörgedeznek
  Legszebb órái.

Ah, nekem is van egy titkom
  Szivembe rejtve!
Nem szabad azt kimondanom:
  El van temetve.

Nem szabad kijelentenem,
  Melly boldog vagyok;
'S hogy ki az én Egyetlenem,
  Kiért hervadok.

Csak a' néma hold mosolyog
  Rám szemérmesen,
Mikor az örömcsepp ragyog
  Forró szememen.

A' SZONETTHEZ.

Kyprisz' rózsa lehellete
  Nemzett Laura' ölén téged alak szonett!
Zengvén lelkes ezüst szavad,
  Megnyilt a' buta kor' százados éjjele;
Hellasz' napja dicsőn derült,
  'S paeánt ömledezett a' capitolium.

Paeán! ujra születsz nekünk;
  Ott, hol Koosz' koszorús húga az ősz Tokaj
A' Bodrogra könyöklik, és
  Eosz' langyaival keble bujálkodik.
Hallom Dáczia' halmain,
  Hallom zengeni már aeoli lantodat;
Fürtöd' mádi arany gerezd
  'S tündöklő amazon párta ölelgeti.

Üdvözlek Helikon' kegye!
  Jer csókold, koszorúzd a' te Kazinczydat!

Pólyád' szebb örömébe mártsd
  Lelkét, cziprusziddat húraitól kizárd.
Múlass, zengj, enyelegj vele!
  Vaucluse 's Laura leend — Széphalom
                                        's Angyala.

AMATHUSZ.

Mit főz magában Gallia' Sándora,
'S a' zordon éjszak' rettenetes feje?
  Melly öblöket zár, merre tart 's ront
    Anglia' nagy koszorúsa, Nelson?

Nem gondom. Így volt, így marad a' világ.
Forr, mint az ádáz tengerek, a' midőn
  A' szélveszek bérczodvaiknak
    Vas kapuit 's reteszit leszórván

A' bús haboknak zúgva rohannak, és
A' képtelen harcz itt hegyeket temet,
  Ott új világot hoz fel; egymást
    Váltja örök romolás teremtés. [1])

Mint a' setét völgy' csermelye, életem
Elrejtve lappang, 's halkva csörögdögél
  A' laurusz erdők' szent homályin,
    Illatozó Amathunt' ölében.

---

[1]) Első 's másod kiadásban: romolás 's teremtés.

Nincs itt kegyetlen had 's veszedelmes ércz,
Mellyért kalandók vérüket ontanák;
Nincs itt gonoszság' czimborája,
Sem nyomorúlt fene nagyravágyás.

Itt Ámor ápol 's pieri gyenge szüz
Nektárpohárt nyujt 's ambroziás kebelt,
'S a' lelkes élet játszva felleng
Heszperidék' bibor aetherében.

BÚCSUZÁS.

Elszakadsz tőlem, szeretett barátném!
Hasztalan zárlak kebelembe: eltűnsz,
'S mint az álomkép, örömim, reményim,
Véled enyésznek.

Jaj! sem a' sérült szerelem' nyögése,
Sem kegyességem, sem az ég' hatalma
Téged énnékem soha vissza többé
Vissza nem adnak.

Élj szerencsésen, valamerre fordulsz!
Légyen áldásom veled és vezessen! [1])
Légyen a' végzés' utain szerelmünk'
Angyala társad.

Élj szerencsésen, 's ne felejts el engem!
Menj az égtartó pyrenéken által,
Menj az éjszaknak havasin keresztűl,
Csak ne felejts el:

Ott is, oh ott is tied e' sebes sziv.
Mindenütt kisér, veled él, veled hal;
Sárga [2]) képemnek halavány vonásin
Festve neved lesz.

CSERMELYHEZ. [3])

Oh csermely, arra térsz, látom,
Csendes görgedezéssel,
Merre az én sohajtásom
Repül epedezéssel.

Vedd buzogó könyeimet
Szapora vizeidhez,
'S vegyitsd bús nyögéseimet
Lassú csörgéseidhez.

---

[1]) Első 's másod kiadásban: vezérljen.
[2]) Első 's másod kiadásben: '*S* sárga . . .
[3]) . . . . *A'* csermelyhez.

Vidd el szomorgó zugással
  Ama kisded kert felé,
'S nyögd ki egy fohászkodással
  Szívem kinek szentelé.

Tán most is ott mulatozik
  A' rózsák' árnyékában,
'S rólam nem is gondolkozik
  Kevély nyugodalmában.

Tán habjaid mosogatják
  A' szép tündér' lábait,
'S nem tudja, mint csókolgatják
  Hív könyeim tagjait.

Mutasd meg halvány képemet
  Neki tüköröd' fényében,
Mutasd meg égő szívemet,
  Mint vergődik vérében.

Mutasd neki, mint hervadok,
  Szemem miként sírdogál,
'S mond, hogy érte ellankadok,
  Mint egy gyenge virágszál.

Mond: töltsön kegyes írt sebhedt
  Lelkemre hív kezéből,
Vagy egy szánakozó cseppet
  Görditsen szép szeméből.

EGY LEÁNYKÁHOZ.

Régen sohajt utánad
Szívem, kegyes leányzó!
Régen! de ah, nem érzed
Ámor' szelíd hatalmát.

Vígan lebegsz körültem,
Miként zephyr tavaszkor [1])
A' rózsaillatokkal.

Bájas tekintetidben
Vidám öröm sugárzik,
'S mint a' nap' égi lángja,
A' bús homályt elosztja:
Tündér szemed mosolygván
A' társaság feléled.

Minden derül te véled,
Minden: de én, de oh! én
Némán lehajtom elholt
Orczámat, és szorongó
Keblem döbög, szemem sír.

---

[1]) Első kiadásban: Mint a' Zephyr. Másodikban:
'S mint a' Zephyr.

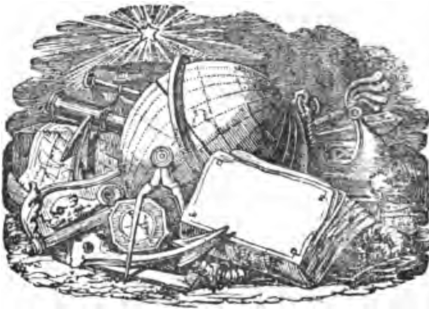
MÁSODIK KÖNYV.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Évan! merre, hová ragadsz?
Milly szentelt ligetek' boltjai fednek el?
Tibur' völgyei rejtnek-e?
Vagy Leszbosz' kiesült berkeit álmadom?
Pindar, Szteszichor' isteni
'S Alkaeosz' magasabb lantjai zengnek itt.
Honnom' Flaccusza, o Virág,
Itt szegdelsz te dicső delphuszi ágakat.
Itt kent fel Polyhymniád,
'S eddig nem töretett hellai szirtokon
Nyitsz útat, koszorús vezér,
'S a' Vértest Helikon' hangjai töltik el.
Példád élteti mellemet.
Jer, jer, légy kalauz pályafutásomon!
Fáklyád' mennyei lángai,
Mint Pharusz' lobogó oszlopi, fénylenek.
Jer, jer, karjaidon segélj
Ösvényedre! akár merre vezetsz, [1]) megyek.

---

[1]) I 's II-d. kiadásban: vezérlsz.

A' TUDOMÁNYOK.

Allegoria Plato után.

Midőn e' földet elhagyá Szaturnusz,
'S a' nagy Minden' keblébe rejtezett,
Két égi szüz maradt az embereknél:
A' szent Igazság és a' szüz Szemérem;
Kik mint az égnek hív küldöttei,
A' jámbor népek' kormányit vezették.
Örök békesség és arany szabadság,
Vig ártatlanság 's minden égi jók
Lakoztak vélek a' boldog világban.

De a' halandók csak hamar megunták
Ezen jóltévő égi védeket;
Mert sokban ellentálltak a' Nagyoknak,
A' büszke nagyravágyás' kényeit
'S a' rút gonoszság' titkos czélait,
Mint őrálló birák, meggátolák;
Mellyért is ők az emberek közűl
Kizáratván, dicsőbb honjokba tértek.
Már igy sokkal szebben folyt a' világ.
Most a' hatalmas már hatalmasabb lett,
A' vig vigabbnak érezé magát,
A' dús pediglen sokkal gazdagabbnak.

De csak rövid volt e' hiú öröm.
A' gyenge csak hamar kezdé érzeni
Kevély nyomását a' hatalmasoknak;
Az erő' nemlétét pótolá ravaszság,
'S rettentővé lett láthatlan keze;
A' sok hasznos csekély' romlása által,
Kiszárad a' bőség' 's duskálkodás' ere;
Fortély ellen fortély, erőszak ellen erő,
És fegyver ellen fegyver volt szegezve:
'S már már kiveszni tért e' balgatag faj. [1])

De megszáná a' földet Jupiter.
Menj! igy szólitja bölcs lyányát Minervát,
Menj! 's hozz ki táram' titkos rejtekéből
Észt 's bölcseséget e' vak fajzatoknak.

---

[1]) Első 's második kiadásban: fajt.

Nem észt, hanem ravaszságot lopott
'S csak azt adott nekik Japet' fija;
'S most a' szemérem és a' szent igazság,
Kiket nekik küldék, im visszatértek.

Készült tehát az aegisz' asszonya, [1]
A' bölcseség' dicső szövétnekével
A' földre szállni, és az embereknek [2]
A' tudományok' szent kincsét osztani.
'S minthogy saját komolyságát tudá,
'S a' földi gyarlóságot ismeré:
Az ő ifjabb 's vidámabb húgait,
A' nyájas múzákat küldé elől,
Hogy késztsék kedves játékaikkal,
A' vak szilaj lelkekhez útait.

Diszlett e' mód. Mert ámbár voltak olly
Múzák, kik a' kedveskedést fölösleg
Űzvén, lettek Nagyok' kaczérai:
De mások, kik megtartották tovább is
Az ő mennyei ártatlanságokat,
Az emberekbe szent szikrát leheltek.
Kikben tüstént gyuladt az aetheri rész,
Melly egy rokon kötél az égiekkel;
'S hálás kezekkel kezdék elfogadni
Minerva' égi áldomásait.
Most láták, hogy dobzódások veszély,
És a' pusztítás ádáz balgatagság;

---

[1]) Első kiadásban: . . . az aegiszes Tündér.
[2]) Első kiadásban: A' földre leszállni, 's . . .

Hogy minden emberek csak egy nemüek,
'S minden közjó az egyesből ered!
Azóta van remény, hogy a' halandók,
Mennél több fényt nyernek Pallasz' kezéből,
Annál forróbban fogják majd ölelni
A' szent Igazságot 's a' hiv Szemérmet.
'S akkor majd ismét Krónosz' boldogabb
Századja hozzánk visszatér az égből.

A' FELKÖLT NEMESSÉGHEZ

szombathelyi táborában,

1797.

Él még nemzètem' Istene!
Buzgó könnyeimen szent öröm ömledezz!
Állsz még, állsz, szeretett hazám!
Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz eleid' nyomdokiból kitérsz,
'S régen-félt veszedelmidet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.
Hálá! mást mutat e' sereg,
Melly most, régi magyar módra, nyeregben ül.
Nem szállt Trója alá soha
Illy szép szpártai had, sem Hunyadink kevély
Zászlóit nem emelte volt
Rettentőbb hadi nép Bécs' letörött falán.

Csak sast nemzenek a' sasok,
'S nem szűl gyáva nyulat Núbia' párducza.
Thétisz' nagy fija nem maradt
Chironnál mikoron kardra veté szemét:
Árpád vére se hülhet el,
Ámbár rég heverész a' puha pamlagon,
Nézd: most felköti fegyverét,
Csákóján lobogó kolcsag emelkedik.
Buzdító katonás ruhát
Öltvén, lelke' nemes lángja kigerjedez.
Majd kardjára felesküszik,
Mindent ront 's megemészt, mint heves Afrika'
Búsült tigrise, a' midőn
Ordít kölykeiért 's körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
Oh Józsefi nagyanyád' Thrézia bajnoki,
'S bátran mégy, szeretett vezér,
A' jég-álpeszeken 's Ádria' öblein. —
E' nép nem gyülevész csoport,
Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
Önként áldoz az életet,
'S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
Míglen hősi bíbor süveg
Tündöklik fejeden Hunnia' csillaga,
Esterházy dicső magyar!
Míg győző eleid' pallosa czombodon
Csattog: győzni fog a' magyar,
'S Andrásnak ragyogó napja le nem menend!

HERCZEG

ESTERHÁZY MIKLÓSHOZ,

midőn

a' szombathelyi táborban a' Nemességet vezérlé.

1797.

Árpád' virágzó magva te fő magyar!
Eldődeidnek fegyvere népeket
Győzött, 's hazánkért számtalanszor
A' viadal' mezején csatázott.

Ők voltak a' harcz' vérzivatarjain
'S a' béke' napján böles vezetők, atyák,
'S kormányra termett őrszemekkel
Szélveszeket zabolázva tartók.

Melly áldozat volt a' vezekényi harcz!
Bús tisztelettel könnyezi a' magyar
Négy bajnok Esterházy véres
Porba kevert ajakit, halálát.

Láttam tebenned buzgani vérüket,
'S orczádra öntött nemzeti lelkeket;
Láttam szemed' villám sugárát,
'S ősi dicső vasadat kezedben.

Réműlve megszűnt a' fene háború.
Int a' kegyetlen tengerek' Istene
Képével a' forró haboknak,
'S tűnik az oceanusz' dagálya.

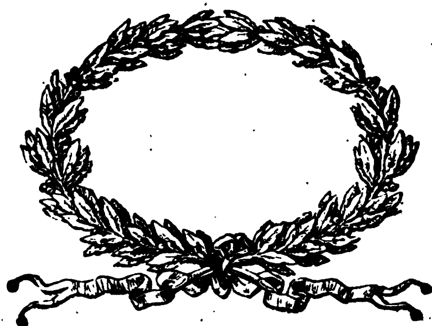
Szép a' borostyán 's győzödelem-szekér.
Szép a' vitéznek sebhelye homlokán.
Félisten, a' kit nimbuszával
A' hatalom 's tudomány ragyogtat.

Minden Nagy és Szép, mellyet az ó világ'
És e' jelenkor' mívei közt csudálsz:
Bajnok, dicsőség, fényes ország,
A' tudomány' gyönyörű gyümölcse.

Ez hozta mennyből földre az isteni
Szikrát, ez oldott a' butaság alúl.
A' bölcs Athenét 's győzhetetlen
Róma' fejét ez emelte égre.

Hát nemzetednek mért fakad illy soká
A' rég ohajtott laurusz? ezer nemes
Vállvetve törtet 's gátokat ront;
Ah de aczélhegyek állnak ellent!

Téged hatalmas herczeg! az Istenek
Fő polczra tettek, véreidet segélld!
Vidd a' dicsőség' templomához:
'S ajtaja' zára lehull előtted.

ORCZY ÁRNYÉKÁHOZ.

Melly méltó koszorút, melly diadalmi bért
Adjon néked örök míveidért hazád?
Oh bajnok 's koronás mennyei lantverő!
Voltaire' érdeminek szép köszönet vala
Párizs' tapsai közt a' fejedelmi csók:
Petrarchát ragyogó győzödelem szekér
Jútalmazta. Kinyílt a' capitolium
Hellasz' szűzeinek, mint mikor a' világ'
Hóditóji előtt zengtenek ormai.
Hát néked, ki az ő útaikon vezetsz
Minket Delphi' magasb pálma-virányihoz,
Olly buzgón törekedsz 's gátokat ostromolsz,
Hogy fáklyáddal egünk' fellegeit higítsd,
És napját az idők' lelke szerint emeld,

Néked vallyon ezért lészen-e pályabér?
Vagy tán csak csalatás minden előtörés?
E' nép nem veti el már soha fékeit,
'S vak rögzése' örök hályogiban marad?
Haggyán: a' ki ugy élt, mint te 's ugy énekelt,
Nem kér lelke hiú gyermeki bábokat.
Önérzése dicső Pantheon annak, és
A' jók szíve alatt fennmaradand neve;
A' némult ravatal' zárait eltöri,
'S a' villámvezető sashoz emelkedik.
Nem hal meg, ki ugy él, mint te nagy Orczy! nem!
Általküzdi setét Aeakusz' öbleit;
Mint Alkydesz erős fegyverein ledűl,
'S a' tűzből az olymp' lángküszöbére hág.

MEGELÉGEDÉS.[1]

Nem kér chinai pamlagot,
Sem márvány palotát a' megelégedés.
Többszer múlatoz a' szegény
Földmíves' küszöbén 's durva daróczain,
Mint a' dáma' kigyöngyözött
Keblén 's ambroziás mellpatyolatjain.
Csendes szalmafedél alatt
A' víg pásztori kor' gyermeki közt lakik.
A' természet ölébe dől,
Annak nyujtja kezét 's mennyei csókjait.

---

[1]) I-só 's II-dik kiadásban: *A'* megelégedés.

GÖRÖG DEMETERRE,

midőn

a' koronaherczeg' [1]) nevelőjének

választatott, 1803.

Mennyi országok' 's koronák' reményét
Vetted, oh boldog nevelő, kezedre!
Mennyi népnek nyujt bizodalmat a' te
Chironi lelked!

A' nagy álláspont' köre nem telik meg
Áldozat nélkül; de ki honja' híve,
Mint Görög, mindent mosolyogva áldoz
Honja' javának.

Róma' undokját 's Senecát felejtsd el!
A' nemes' legszebb diadalmi bére
Minden ádáznak 's alacsony tyránnak
Kénye fölött van.

Konnidasz márványt nyere Parthenonban.
Adj Trajánt nékünk 's kegyes Antoninuszt,
Véreid' hálás kebelébe' márványt
Nyersz te 's örök fényt.

---

[1]) Mai Vd. Ferdinand király.

A' te munkádnak gyönyörü gyümölcsét
Századok várják, diadalmi paeant
Századok zengnek, 's maradékainknak
Áld maradéka.

Hajdan, oh bús sors! nemesült atyáink
Mennyi belső tüz' 's fene üldözések'
Ostorát nyögték! de az égbe ért már
Ábeli vérük.

Már ma nem félek. Sem idők' zavarja,
Sem gonosz vádak soha fel nem oldják
A' magyar szivnek kötelit. Királyunk
Ismeri népét!

FÉLTÉS. [1])

A' bézárt Danaét ércztorony és aczél-
Závárok 's iszonyú őrebek őrizék.
A' pajkos szerelem mint kaczagott ezen!
Mert ő csak mosolyogva győz.

Féltő! tompa szemed látta e míveit?
Állítsd meg, nyomorúlt, a' dagadó dunát,
Gátold meg boreász' vad dühe' harczait
'S a' villám' rohanó tüzét!

A' tündér szerelem béfedi a' napot
'S Argusz' száz szemeit; majd lebegő zephyr,
Majd szélvész 's fenevad. Fojtva erősödik,
Mint a' puskapor és harag.

HORATIUSHOZ.

Róma' felséges szavu Pindarossza,
Flaccusz! eldőlt már az olympig ötlő
Róma, 's a' roppant capitoliumnak
Szent tüze elhunyt.

---

[1]) Első kiadásban ez hátrább áll a' 79 lapon. Igy több, itt másként van sorolva, némikép évrend megtartásával.

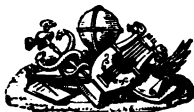
Ám te élsz most is! neved és kamoenád
A' dicsőségnek tetején ragyognak.
A' halandóság' köde fel nem érhet
Fényes egedre.

Oh, te buzditsd fel magas énekeddel
Gyenge múzámat! te emeld magadhoz
Lantomat! füzd rá tüzes ömledésed'
Aetheri szárnyát:

Hogy tehozzád felvigyen, és tevéled
Tiburod' csendes ligetébe rejtsen,
Hol te olly sok szép örömet találtál
Blanduziádnál.

Ott tanits engem nemes érzeményid'
Tiszta forrását huraimra [1]) csalni;
Ott tanits: mint kell az idővel élni,
'S bölcsen örülni.

Ott tanits: nyúgodt megelégedéssel
Szent erény 's nagyság' [2]) menedék öléből
A' vad orkánok' 's habok' üldözését
Nézni mosolygva.

[1]) Első kiadásban: . . . kobozomra csalni.
[2]) I 's IId. kiad: A' dicső virtusz.

A' MAGYAROKHOZ.

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar!
Nem látod Árpád' vére miként fajúl?
Nem látod a' bosszús egeknek
Ostorait nyomorúlt hazádon?

Nyolcz századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet, magadat tipórtad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
Erkölcsöd, undok vipera fajzatok
Dulják fel a' várt, melly sok ádáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet egykoron
A' vad tatár khán' xerxeszi tábora,
'S világot ostromló töröknek
Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya' öldöklő
Százada 's titkos gyilkosaid' keze:
A' szent rokon vérbe füresztő
Visszavonás tüze közt megálltál;

Mert régi erkölcs [1]) szpartai férfi kar
Küzdött 's vezérlett fergetegid között;
Birkózva győztél, 's Herkuleszként
Ércz buzogány rezegett kezedben.

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
Nézd, a' kevély tölgy, mellyet az éjszaki
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,

---

[1]) Iső 's IId. kiadásban: erkölcs 's Szpártai.

'S egy gyenge széltől földre teritetik!
Így minden ország' támasza, talpköve,
A' tiszta erkölcs, melly ha megvész,
Róma ledől 's rabigába görbed.

Mi a' Magyar most? — rút szybarita váz.
Letépte fényes nemzeti bélyegét,
'S házájá' feldúlt védfalából
Rak palotát heverő helyének;

Eldődeinknek bajnoki köntösét
'S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt,
A' nemzét' őrlelkét tapodja;
Gyermeki báb puha szive' tárgya.

Oh! más magyar kar' mennyköve villogott
Atilla' véres harczai köztt, midőn
A' félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk'
Szerzője Árpád a' duna partjain,
Oh! más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink, Mahomed' hatalmát!

De jaj, csak így jár minden az ég alatt![1]
Forgó viszontság' járma alatt nyögünk;
Tündér szerencsénk' kénye hány vet,
Játszva emel 's mosolyogva ver le.

---

[1]) Mindig úgy érzém, hogy e' két vég sorzatnak el.

Felforgat a' nagy századok' ércz keze
Mindent: ledőlt már a' nemes Ilion,
A' büszke Karthago' hatalma,
Róma 's erős Babylon leomlott.

TÉTI TAKÁCS JÓSEFHEZ. [1])

Édes éneklő! ligeten, virágon
Andalog múzád vegyes illatok köztt.
Ám de nem mint egy üresen csapongó
Lepke, tavasszal.

Mézet és nektárt szedegetsz te, mint méh,
Minden elrejtett violán 's kikircsen;
Halkva döngécselsz, de szelíd hurodról
Aetheri hang foly.

---

kell vala innen maradni, mert a' feltüzeltetést eloltja. 'S most nyomatási javításkor is ezt érzem. *Döbrentei.*

[1]) Első kiadásban előbb áll a' „FÉLTÉS" helyén. L. itt ezt a' 46d. l.

Szivet és elmét magasit kamoenád.
Sokratesz' karján mosolyogva oktat;
A' vidám erkölcs', 's vezető okosság'
Kincseit osztja.

A' ki a' Széppel köti össze a' Jót,
Oh Takács, az bölcs, az igaz poéta.
Ez dicső érdem, 's ez az égi bélyeg
A' remek elmén.

AZ ULMAI ÜTKÖZET.

1805. Octob. 14d.

Mit hallok! Árpád' honja' határain
Ágyúk dörögnek! rettenetes veszély
Zúg, mint dagadt felhők' morajja
'S Boszporuszok' zokogó nyögése.

Egy nagy csapással mindeneket levert
A' harcz' 's dicsőség' kénye, Napóleon,
'S mint Jupiter' mindent lerontó
Mennyköve, egy riadással elszórt.

Látom hazámnak fegyveres őreit
Rémült futásban; látom az éktelen
Vert had' zavarját tébolyogva,
'S Bécs 's Pozson' érczkapuit vivatlan'

Kitárva. Oh sors! oh csuda nép! mi ez?
Nincs hát remény már? — Itt az idő, Magyar!
Melly majd szabad lelked nem ismért
Jármot akaszt te szilaj nyakadra.

Nyolcz száz repült el már Budavár fölött.
Villámok' ádáz zápora, vérözön
Tódúlt 's rohant rád számtalanszor:
Ám de te, mint az egekbe ötlő

Kriván, mosolygál a' zivatar között.
Rémithetetlen melled aczélfalat
Vont fel körülted, 's vakmerően
A' haragos buzogányt ragadván

Gigász erővel harczra szegült karod.
Vitál ezerszer többel ezer csatát:
Menj, most mutasd meg Zrinyi' lelkét
Zrinyi' dicső remekét, halálát!

Merj! a' merészség a' fene fátumok'
Mozdithatatlan zárait áltűti,
'S a' mennybe gyémánt fegyverével
Fényes utat tusakodva tör 's nyit.

A' FELKÖLT NEMESSÉGHEZ.

1805.

Mint majd midőn lángszárnyakon eljövend
A' nagy birónak cherubi [1]) angyala,
És kürtje' harsány hangja a' mély
Sírba leszáll hidegült porunkhoz;

Mindenfelé dob 's tárogató riad.
Úgy tetszik elhunyt párduczos őseink
Támadtanak fel hamvaikból
Véreiket fedező karokkal.

---

[1]) Isó kiadásban: Cherubim angyala, IIdikban Cherubi angyala.

Toldulva jőnek bajnoki népeink:
Erdély' kegyetlen Székelyi, a' fene
Hajdúk, az áldott tér mezőkben
Megfeketúlt haragos Kunokkal;

Az ütközet köztt állni-tudó, kemény
Horvátok' és vad Ráczok', erős hada
Táborba szállott, hogy kövesse
A' Magyarok' rohanó lovagját.

Örvendj Hazám! nézd mennyi jeles sereg,
Kész, érted önként ontani életét.
Oh, bátran örvendj! mert megőrzik
Hantjaidat született vitézid.

Magyar nemes vér bére' jutalma vagy,
Vérző magyar kar tarta meg eddig is,
Csak hiv szülöttid' vérpatakja
Áradozand ezután is érted.

Nézd mint buzognak szép deli ifjaid;
Mind annyi heroszt 's Márszt mutató vitéz
Tüzelg szemükből; felkelend még
Bátori, 's él Kinizsynk ezekben!

Tud győzni e' nép! Attila' magva ez!
Ez dúlta Árpád' hajdani harczain
A' föld' legelső tartományit,
'S láncara füzé sok ezer vitézit.

E' nép csatázott nagy Hunyadink alatt,
Mikor kevély Bécs' tornya lerontatott,
'S roppant Budának győzhetetlen
Ormai között diadalmi kürt szólt.

Hát bölcs királynénk, Thérézia! thrónuszod'
Nem a' magyar szív vívta ki Pálfyval?
Nem a' magyar' 's Nádasdy' kardja
Tette dicső koronád' fejedre?

Hat nagy királynak [1]) fegyvere omlá rád,
Tűzláng borítá Austria' tájait,
'S nem volt ki terhed' Herkuleszként
Tartsa. Egész birodalmad' ingott.

'S ím mint midőn bús Aeolusz' éktelen
Barlangja' torkát Kaukazusz' oldalán
Feltárja 's ádáz szélveszekkel
Fellegeket hasogatva pusztít,

Felkél az ébren szunnyadozó magyar,
'S elszórja villám kardja eged' ködét;
Megtörte, földhez verte mint egy
Bellerophon, hatágyú chimaerád'.

Menj most vitéz faj! nézd mikor a' vadak'
Királya felkél Júba' vadonjain,
Szavára megrémül az erdő,
'S futnak ezer vadak odvaikba!

---

[1]) Iső 's IId. kiadásban: királyok'.

FELSŐBÜKI NAGY PÁLHOZ,

Sopron vmegye követéhez,

budai országgyülés alatt.

1807.

Már midőn a' föld letapodva hódol,
'S Róma' felséges geniussza eltűnt,
Mint egy őr Cato feded a' világot,
'S menyköveket szórsz.

A' köz embernek neve vész magával:
Kincs, kevély márvány paloták homályba [1])
Dőlnek, elmulnak 's heverő uroknak
Híre enyészik.

---

[1]) E' három sor igy van az első kiadásban.
„A' világdúló czudarok' csudája
Melly lidérczként nő, elenyész, 's utána
Átkok omolnak,„

A' Derék nem fél az idők' mohától,
A' koporsóból kitör és eget kér,
'S érdemét a' jók, nemesek, 's jövendő
Századok áldják: [1])

Láttalak fényes hadi öltözetben.
Látlak országunk' ragyogó gyülésén;
Ott merő Hektort 's Kinizsyt mutattál:
Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink köztt fiatal korodban
Pálmaágakkal koszorús fejedre
A' kitündöklő magas elme 's lélek
Égi sugárt vont.

Nagy, midőn tündér paripádra szöktél,
Nagy, hazánk' kormányvezető tanácsán.
Itt az érdempolcz! ez az égnek útja,
'S régi magyar dísz!

---

[1]) Első kiadásban igy áll:
„'S érdemét a' jó, 's nemesebb jövendő
Századok áldják."

A' MAGYAROKHOZ.

1807.

Forr a' világ' bús tengere, oh Magyar!
Ádáz Erynnisz' lelke uralkodik,
'S a' föld' lakóit vérbe mártott
Tőre dühös viadalra készti.

Egy nap lerontá Prusszia' thrónuszát.
A' bálti partot 's Ádria' öbleit
Vér festi, 's a' Cordillerákat
'S Haemuszokat zivatar borítja.

Fegyvert kiáltnak Baktra' vidékei,
A' Dardanellák' bérczei dörgenek,
A' népek' érczkorláti dőlnek,
'S a' zabolák 's kötelek szakadnak.

Te Tituszoddal hajdani őseid'
Várába gyűltél, hogy lebegő hajónk
A' bölcs tanács' 's kormány' figyelmén
Állni tudó legyen a' habok közt.

Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!
Ordítson orkán, jőjön ezer veszély;
Nem félek. A' kürt' harsogását,
A' nyihogó paripák' szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
Lélek 's szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld' urává,
Ez Marathont 's Budavárt hiressé.

KISHEZ.

Nézd: az igaz erény [1]) feláldozza magát,
'S nem kéri senkitől érdeme' jutalmát
Mert azt magában érzi.
A' bajnok mosolygva rohan a' halálnak;
Hogy vére gyümölcsöt teremjen honának,
Éltét örömmel végzi.

---

[1]) Iső kiadásban: igaz virtus, IIdikban: igaz virtusz.

A' bölcs, kebeléből szivét kiszakasztja,
Néma falak között hervad arczulatja,
Fejét mély gond epeszti.
Álmatlan szemei mécsekkel viradnak;
Kizárja örömit a' ragyogó napnak,
Az áldást úgy terjeszti.

Barátom! érzed-e? képed' festegetem,
De el nem érheti eléggé ecsetem
Az eredeti szépét.
Bölcselkedő múzád', sokrateszi lelked'
Mennyei kincseit rózsák közé rejted,
Hogy megfoghasd a' szívet.

Te Schiller' mélységét, Matthissón' hímzését
'S a' tiburi phoenix' magas ömledését
Egy alakban mutatod.
Bájló [1]) szinnel fested az erkölcs' szépségét,
Az álorczás bűnnek felfeded rút képét,
'S tőreit elszaggatod.

Az észt az érzéshez remeken csatolod;
A' csapongó elmét szelíden oktatod,
Mint fellengjen az égen.
Nagy érdem: de bérét e' föld meg nem adja.
Csillagkoronáját csak ott fenn várhatja
Mnemosyne' keblében.

---

[1]) I és IId. kiadásban: Bájos.

ÉLET' DELE. [1])

Felhágsz éltem' napja, eged' délpontjára,
Ragyogva omlik rám fényed' hév sugára.
'S ah tudom! valamint felért szép delére,
Szint olly gyorsan leszáll [2]) nyugovó helyére
Hanyatló pályád!

Nem volt ekkorig is felhőtlen futásod:
De hamar felderült rövid elhunyásod.
Csak azért rejtezél néha fellegekben,
Hogy fátyolod alól annál kedvesebben
Mosolygjon orczád.

Nem adtál szüntelen tüskétlen rózsákat,
Nem lengettél mindig lágy etéziákat:
De adtál víg elmét, erőt, barátságot,
Angyali érzéssel tölt édes órákot
Kyprisz' ölében.

Mit várjak ezután, nem látom előre.
Könnyes szemmel nézek a' múltra 's jövőre:
Annak örömeit sírva emlegetem,
Ennek komor képét előre rettegem
Setét ködében.

---

[1]) Iső kiadásban. *Az* élet dele.
[2]) Első kiadásban: . . .majdan nyughelyére.

BUCSUZÁS

KEMENES-ALJÁTÓL.

1808.

Messze setétedik már a' Ság' teteje,
Ezentúl elrejti a' Bakony' erdeje,
Szülőföldem, képedet:
Megállok még egyszer, 's reád visszanézek.
Ti kékellő halmok! gyönyürű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását,
'S ácsorgó ajakam' első mosolygását
Szülém' forró kebelén;
Ti láttátok a' víg gyermek' játékait,
A' serdülő ifjú' örömit, gondjait,
Éltem' vidám reggelén.

Mélyen illetődve búcsúzom tőletek;
Elmégyek: de szívem ott marad veletek
A' szerelem' lánczain,
Hímezze bár útam' thesszali virulmány,
Koszorúzza fejem' legdicsőbb ragyogvány,
A' szerencse' karjain;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
Ti szelíd szerelmek' 's vidám nyájasságok'
Örömmel tölt órái!
Nem ád vissza nekem már semmi titeket!
Evezzem bár körűl a' mély tengereket,
Mint Magellán' gályái. —

Oh, gyakran a' szívnek édes ösztöneit,
'S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
Egy tündér kép elvágja!
A' szilaj vágyások' gigászi harczait,
E' bujdosó csillag' ezer orkánait
Bévont szemünk nem látja.

Hív szívünk' csendesebb intésit nem halljuk,
Az előttünk nyiló rózsát letapodjuk,
Messzebb járnak szemeink.
Bámulva kergetjük álmunk' tarka képét,
Örökre elvesztjük gyakran éltünk' szépét,
'S késön hullnak könyeink.

KESZTHELY.

Itt a' kék Balaton' partja' virányain,
Hol minden mosolyog, mint az arany világ;
Hol dús búzakalász rengedez a' mezőn,
'S a' halmok koszorús oldalain ragyog
A' százféle gyümölcs [1]), a' zamatos gerezd;
Itt, a' keszthelyi zöld parton emelkedik
A' csendes Helikon. Jőjetek, oh szelíd
Áon' szűzei! és verjetek itt lakást!
Nézzétek, mi kies sorhegy ölelgeti
A' tér' telkeit és a' vizenyős lapályt;
Itt leltek gyönyörű thesszali berkeket,
Bérczforrást, susogó völgyeket és homályt.

---

[1]) Isó 's IId. kiadásban áll:
A' százféle gyümölcs 's a' zamatos gerezd.

Gyakran múlatoz itt hínaras öblöken
Nereusz, sáskoszorús nympha-leányival:
Gyakran zengeti itt Árion' énekét
A' hold' fénye alatt gerjedező vizen.
'S nézzétek, hol ama' már feketült falak
Látszatnak, menedék váratok ott vagyon.
Ott vár títeket egy bölcs, 's kebelébe zár
Egy nagy férfi, kinek lelke perikleszi
Századnak született, 's a' ki virágkorát
Rómának ragyogóbb színre derítené.

BACCHUSHOZ.

A' te rettentő karodat Lykurgusz'
Vesztte, és Pentheusz' letörött királyi
Pelcza, 's vad Rhaecusz' szomorú halála
Hirdeti, Évan.

Hát reám mit sujt haragod, hogy eddig
Édes áldásod' megutálva néztem,
'S éltető lángját poharadnak ajkam
Még nem izelte?

Megvetőd' lelkét örökös komoly gond,
Néma bágyadság, megölő hidegség
Gyötri, 's e' szép föld örömit mogorva
Homloka fojtja.

Ám de kit Kyprisz kegyel, és Kámoena
Lelkesit, nem kér örömet tetőled;
Égi nektárt nyujt Aganippe néki
Ámor' ölében.

BARÁTIMHOZ.

Én is éreztem 's tüzesen szerettem,
Éltem a' föld' szép örömit barátim! [1]
Barna fürtim köztt szerelem 's vidámság'
Myrtuszi nyiltak.

Repdezett szivem kies édenében:
Mint ama' boldog ligetek' lakója,
Már midőn a' porkötelet lerázta [2]
Lethe' virányin.

A' szilaj lélek, rekeszét kitörvén
A' nap' útján túl magasan csapongott,
S mint az aetherben lakozó rideg sas
Földre se nézett.

[1]) Első kiadásban: „Éltem a' szép föld' örömit.
[2]) — — — — lerázta, a' Hdban: lesárta.

Mennyi tündérháj 's ragyogó kilátás,
Mennyi andalgó öröm és reménység
Rengetett, édes csalatás! öledben
Mágusz erővel.'

Álmaim tünnek, leesik szememről
A' csalárd fátyol, 's az arany világnak
Rózsaberkéből sivatag vadon kél
Zordon időkkel:

Hol csak a' külszin fedi a' valóság'
Puszta országát bibor állepelben;
Ám de a' bölcsnek beható szemével
Játszani nem mer.

Látja a' virtuszt letapodva nyögni,
Látja a' bünnek koronás hatalmát,
Sokratesz' méregpoharát 's Tybernek
Thrónusza' mocskát;

Látja és keblét szomorún bezárja; [1])
'S mint az őszült kor komor és magányos
Rejteket választ, 's szenelője mellett
Tépi bajúszát.

---

[1]) Ezen sorzat a' IId. kiadásban ekkép van változtatva:
„Látja, és keblét szomorún bezárja;
Nem szeret semmit de nem is gyülölhet;
Szive óhajt még, de üres vadonban
Hal ki nyögése.

'S itt vége." — E' másítás nyilván azért lön, mivel Somogyi Gedeon e' kifejezést: *Tépi bajúszát* lecsu-

Hol setét lelkét csak az eggyet-érző
Karja 's ácsorgó csemetéi nyitják,
'S visszapillant rá köde' alkonyából
A' nevető mult.

folni akará „Mondolat"-ában. Én visszaállítám az egész első alakítást, mert az, Berzsenyi sajátiságát is inkább festi, inkább átaljában a' falun lakó aggulni kezdőt. A' másod kiadásu végsor, egy egészen elfanyalultra mutat, ki, még éltében haldokolva nyög, az első egy még mindig nagylelküt képzeltet meleg szivéllyel, hanem csak megütközések miatt már zárkozottabbat. Ez egész nagyszerü festemény. Balfogásu birálgató rángatódzásainak daczára is, a' költéri legelső kilehellés gyakran maradandóbb. *Döbrentei.*

GRÓF FESTETICS LÁSZLÓHOZ.

1809.

Kevély örömmel kérkedik a' Magyar,
A' Festetics név' tölgykoszorúival;
Kevély örömmel látja rajtad
Híres atyád' deli lelke' művét,

Nagyságos ifjú! bölcs nevelőd' keze
Bélyegzi, látjuk, már feselő korod';
'S méltó remekkel gazdagítja
Benned örök neve' Pantheonját.

Dicső előkép várja figyelmedet:
Nagyságra hínak minden előjelek.
'S nem kétli Pannon, hogy te lészsz majd
Legnemesebb fia, híve, dísze:

Akár szilaj mén, vért 's hadi port dagaszt
Alattad a' megtört csatarend előtt,
Akár mosolygó Keszthelyedben
Élj az igaz nagyok' enyhelyében;

Megnyilt előtted fényes olympiád
Indulj vezéred' zöld koszorús nyomán,
A' nem halandók' pályabérét
A' haza' szent keziből kinyerni.

A' nagyra termett áldozatokban él.
Felmúlja bézárt léte' határait,
A' századok' bús omladékin
Állva marad, 's az örök tünésnek

Fennyen parancsol, 's megtöri a' halált.
Köz lelkeket fojt a' buta semmiség
A' Tartarusz' mély tengerébe,
'S hírüket és nevüket kitörli.

A' kincs ha bájol pórcsapodárokat,
Büszkén körülnéz a' szybarita kény.
Mint egy arany borjút imádják
A' czudarok, de kaczagja a' bölcs.

A' nagy csak a' jók' tiszteletére vágy;
Mellyet nem a' fény' bábja szerez, hanem
A' virtusz, a' melly nagy neménekCzímeihez magasítja lelkét.

Ezt áldja méltán 's hirdeti a' világ.
Minerva' gyémánt aegisze béfedi,
Melly Júpiter' villáma' mérgét,
Mint valamelly buta zajt, eloszt ja.

WESSELENYI HAMVAIHOZ.

1810.

Leomlom én is szent porodon, Nemes!
A' Jókkal együtt könnyeket áldozom,
'S hamvedredet bús ciprusággal
Illeti Melpomeném zokogva.

Nem úgy jelentél meg te hazád' egén,
Mint egy szökőfény, melly mosolyog 's kivész,
Mint egy szivárvány, tarka párák'
Kölcsönözött ragyogásaikkal:

Te, mint az orkán, 's mint az olympi láng,
Megráztad a' gőztorlatok' álpeszit;
'S villám szavad megszégyenité
A' gonoszok' 's czudarok' dagályát.

A' Jók csudáltak, mint az Egész' javát
Titkon segitő mennyei tüneményt,
Neved, dicsőült Wesselényi,
Rettenetés vala és imádott. —

Ritkán talál itt enyhelyet a' derék.
A' virtusz' útját szörnyetegek lesik:
Pályája küzdés; ám de végre
Talpa alá szegi a' chimaerát.

Mint hajdan a' szép Aethra jeles fia,
Felbirtad ifjú karral az éktelen
Márványt; 's atyáid' pallosával
Győzödelem vezetett az égbe.

Tekints le hozzánk hős eleid közül!
Lebegj körültünk, légy szeretett hazád'
Védlelke, 's oh add vissza fényes
Díszeidet deli magzatodban!

FOHÁSZKODÁS.

Isten! kit a' bölcs' lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világit mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A' legmagasb menny' 's aether' uránai,
Mellyek körűlted rendre keringenek,
A' láthatatlan férgek, a' te
Bölcs kezeid' remekelt csudái.

Te hoztad e' nagy minden' ezer nemét
A' semmiségből, a' te szemöldököd
Ronthat 's teremthet száz világot,
'S a' nagy idők' folyamit kiméri.

Téged dicsőit a' Zenith és Nadir:
A' szélveszek' bús harcza, az égi láng'
Villáma, harmatcsepp, virágszál,
Hirdeti nagy kezed' alkotásit.

Buzgón leomlom színed előtt dicső!
Majdan ha lelkem záraiból kikél,
'S hozzád közelb járulhat; akkor
A' mi után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet, 's megyek
Rendeltetésem' pályafutásain,
A' jobb 's nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm 's inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom' éjjelét!
Zordon, de oh, nem, nem lehet az gonosz,
Mert a' te munkád; ott is elszórt
Csontaimat kezeid takarják.

A' BALATONI NYMPHA.

GROF TELEKI LÁSZLÓHOZ,

midőn a' Balatonra szállott.

1812.

Üdvez'llek, Teleki, nádligetim között,
'S vigan nyujtom ezen tölgykoszorút neked.
Vigan zengeti el nádsipom énekét,
'S e' szent csésseviz áldozik.

Hősek' magva! nemed' tiszteli a' Magyar.
Él még benned ama' régi Szilágyi vér:
Melly Pannon' letörött thrónusza' talpkövit
Még egyszer leraká dicsőn

Korvinban, ki házánk' Bellerophonja lett,
'S a' vakságba merült' századok' éjjelén
A' menyből lehozá Delphi' szövetnekét
'S meggyujtá Buda' ormain.

Ennek fénye fajod' nemzeti bélyege.
Ez buzgatta ama' főpapi lantverőt
Pécs' szent erdeiben, szent palotáiban,
'S ez gerjeszti te melledet.

Minosz' rejteke volt a' te nagy iskolád:
A' villám' ura ott iktata Parthenon'
Felsőbb pitvariba, 's béavatott szemed,
Függött palladiumjain.

Láttad Deukaledon' fennyen uralkodó
Hullámit 's koronás Albion' árboczit,
A' bölcs nép' felemelt lelke' csudáit, és
A' törvény' diadalmait.

Lásd a' tájakat is, mellyeket e' napon
Kormányodra bizott a' haza' Istene:
Nézd a' puszta virányt 's tunguzi vad lakost,
'S a' szörnyek' fene nyomdokit. —

Nem tenger, nem egyéb helyhezet alkotá
A' nagy népeket és nagy birodalmakat.
Minden nép, ha javát ismeri, nagy, szabad
'S boldog minden időn 's helyen.

A' nép, hogyha szabad 's virtuszi nincsenek,
Gyermek: melly kezében kést 's üszöket visel;
'S egy rút törpe, gigász karddal: az éget, öl,
Ez vázkép, 's kaczagást okoz.

A' fényes Latium 's Szparta' kevély feje
A' virtusz' meredek bérczein ötle fel;
Pallász' fegyvere nyit útat oda, 's lehull
A' mit nem fedez aegisze.

Tedd a' durva getát a' Tiberiszhez, és
A' hét hegy' lakosit Boszporusz' öblihez:
Barlang lészen amott a' capitólium,
'S itt új Róma emelkedik.

Menj! megcsillapodott a' zaj előtted, és
Szendergő suhogás váltja fel a' morajt;
Nézd a' kék Badacson lassu favont lehell,
'S nem küzd a' Tihany' ősz foka.

BÁRÓ PRÓNAY SÁNDORHOZ.

1812.

Mint a' szerencsés harczos, Olympián,
Kit megtapsol egész Graecia, 's Pindarosz
Megzeng, magát félistenekhez
Méri, 's az ég' özönébe fürdik:

Mosolygva nézi lelkesedett szemem
A' hősek' ragyogó szobrait és halált,
Mióta tőled pályabért nyert [1],
Oh haza' bölcs fija! szűz kamoenám.

Győztem! lerázták czombaim a' fövényt.
Izzadt fürteimen szent olajág lebeg.
Nevem' kivíttam mély porából,
'S általadám maradékaimnak.

---

[1]) Első kiadásban áll; *nyert* helyett, vett. Hogy az előző sorba *hősek* szó tétetett első és másod kiadásba, nem szereté a' költér, hozzám 1814ben irt levele szerint, mivel nála *bajnok* álla, mindazáltal: szobrait miatt, én is meghagyám.

Döbrentei.

Hová, hová ránt ömledező hevem?
Oh érzem gyönyörű bérem' egész becsét,
 Érzem tetőled nyerni lauruszt
  Melly diadal! 's mi kevély dicsőség!

Tőled, ki a' Jót tiszteled és Nemest,
'S általhatsz [1]) az igazt fátyolozó szinen,
 Melly annyi visszás képzetekkel
  Tölti, zavarja szemünk' homályát;

Tőled, ki pályánk' tárgyait ismered,
És nagy fényü atyád 's híres ipad szerint
 Ösztönt, paizst, tőrt nyujtva munkálsz
  A' haza', nyelv' 's tudomány' ügyében.

Jer, jer, borúlj le Pythia' zsámolyán,
'S honnunk' Isteninek áldozatot vigyünk!
 Te tulkokat, bort, drága myrrhát,
  Én amarant koszorút 's virágot.

---

1) Első kiadásban: És túlhatsz . . .

HARMADIK KÖNYV.

I.

A' MÚZÁHOZ.

Szelid Múza! ki keblemet
   Égi lángra gerjeszted,
Felvonsz a' porból, 's szememet:
   A' nap felé függeszted;

Ki mennyei balzámiddal
   Öntözgeted fejemet,
'S örökkézöld pálmáiddal
   Feded bé ösvényemet;

Ime oltárodra nyujtom
   E' pinduszi szálokat,
Tömjénem' myrrhám' meggyujtom,
   Fogadd el illatjokat!

Te vetted fel karjaidra
   Gyenge esztendeimet,
Te osztod fel vállaidra
   Még most is terheimet.

Ha a' gond' jeges kezei
Szívemet elcsüggesztik,
Áon' myrtusz ligetei
Öledben felélesztik.

Ha balsors' zivatarain
Reszketnek kormányaim,
Ilisszusz' virulmányain
Rengetnek szép álmaim.

Az ifjuság' örömei
Lassanként elrepülnek,
A' szép orcza' kellemei
Komor ránczokra gyülnek.

A' mi most ifjú szivünknek
Érzeményit bájolja,
Utóbb hideg értelmünknek
Homlokát megránczolja.

Minden gyönyörű Tempéink
Lassanként elhervadnak,
Legforróbb képzeményeink
Egyszerre majd megfágynak:

De te, kegyes tündér, végig
Ragyogsz bús éjszakánkon,
'S a' Lethe' csendes révéig
Kisérsz setét pályánkon.

Bíborfátyollal fedezed
   Az élet' halvány képét,
Rózsaszínekkel hímezed
   A' sír' gyászos környékét.

Oh engedd; hogy napjaimat
   Tenéked szentelhessem,
'S örömimet, gondaimat
   Kebledbe kiönthessem.

ESDEKLŐ SZERELEM.

Ím' a' nap leereszkedik
   Thétisz' bíbor keblébe,
'S mosolyogva emelkedik
   Lúna' szemérmes képe.

Az esti szellő' fuvalma
   Édes álmot lengedez,
Békés az ég [1]), 's nyúgodalma
   Hegyet völgyet béfedez.

---

[1]) Első és másod kiadásban:
   Az ég békés, 's ...

De ah, az én siránkozó
Szememre nem hullatja
Balzamát az illatozó
Esthajnal' csillagzatja!

Lehajtom árva fejemet,
De gondjaim felköltik,
'S nyughatatlan kebelemet
Fájdalmakkal eltöltik.

Bágyadságom ha bezárja
Néha fáradt szememet,
Kinyitja könyeim' árja,
'S mossa halvány képemet.

Jaj, semmi nem enyhítheti
Sérült szivem' sebeit!
Mert a' szerelem égeti
Minden titkos ereit.

Csak nálad van gyógyító szer,
Te, ki azt megsebzetted,
Ki a' szerelemnek ezer
Tőrét rám lehelletted!

Téged várnak kiterjesztve
Reszkető két kezeim,
Téged az égre függesztve
Sirdogáló szemeim.

Egy tekinteted gyilkosom
  'S boldogitóm tud lenni,
Szánj meg, kegyes! légy orvosom:
  Ne hagyj holtig epedni.

Süllyedek! nyujtsd karjaidat
  Míg el nem fogy életem,
Míg elhervadt ajakimat
  Ajakidra tehetem.

LOLLIHOZ.

Lolli! bíbor kellemiddel [1])
  A' rózsát megelőzöd,
'S édes bájos díszeiddel
  A' jégszívet meggyőzöd.

---

[1]) E' négy sor az első kiadásban igy áll:
„Lolli! gyönyör kellemiddel
  A' rózsát megelőzöd,
'S édes bájos kegyeiddel
  A' jégszívet meggyőzöd."
A' másod kiadásban áll:
„Lolli! deli kellemiddel
  A' rózsára homályt vetsz,
'S szívégető szemeiddel
  Belém ezer tőrt nevetsz."

Szép vagy te mint ifjú Hébe [1],
Kegyes mint egy Grátzia,
Szerelmes mint Erycene,
'S lelkes mint egy szűz Múza.

Képed' szelíd vonásiban
Szerelmek nyíladoznak,
Tested' minden mozgásiban
Tündérek múlatoznak.

Szép, mikor édes éneked'
Szirenhangja zengedez,
'S angyali érzékeny szíved
Harmoniát ömledez.

Szép, mikor pihegő kebled,
Mint egy galamb epedez,
'S lankadó nefelejts szemed
Harmatgyöngyöt görgedez.

---

1) Ez, a' költér' kéziratából vétetett. Első kiadásban így áll:
„Szép vagy te mint ifju Hébe,
Nyájas mint egy Grátzia,
Olly kecses mint Erycéne,
'S lelkes mint Uránia."
Másod kiadásban pedig:
„Szebb vagy te mint a' szép Hébe
A' Dörgő' lángölében,
Szebb mint a' szép Erycene
A' kellem' bájövében."

Szép vagy te, mikor csintalan',
Mint könnyü zephyr, játszol,
'S titkaidról vigyáztalan'
Le-lereppen a' fátyol.

Szép, mikor a' gerjedelem
Andalodásba merít,
Szép, mikor a' szűz szemérem
Bíbor lángszinbe borít.

De Lolli! a' test' szépségét,
Hidd el, csak úgy imádom,
Ha a' szép lélek' épségét
Tiszta kebelben látom.

Ha angyali leplegidben
Angyali szív verdegél,
Nemes tűz ég ereidben,
'S lelked a' porból kikél.

AZ EST.

Jer, Daphne! hol e' nyers patak
  A' bérczből kiforradoz,
'S mohosúlt kősziklafalak
  Köztt a' völgyre szakadoz;

Hol jegenyék hajladoznak
  Égig nyúlt sudarokkal,
'S bokros tölgyek árnyékoznak
  Terepély zöld ágokkal:

Ott függesszük szemeinket
  Az ég' dicső képére,
Ott nyissuk meg sziveinket
  A' szépnek érzésére.

Nézd, már a' nap' sugárai
  A' hegyekbe merülnek,
'S Heszper' piruló lángjai
  Alkonyaton derülnek.

Égi bíbor festengeti
  Az aranyos felhőket,
Esti szellőcse lengeti
  Az illatos ernyőket.

A' setét bükk felett ragyog
  A' hold, csendes fényében,
'S rózsabokrok köztt mosolyog
  A' patakok' tükrében.

Nézd, minő mennyei szépség
  Nyílik meg most előttünk,
Minő mennyei csendesség'
  Lelke lebeg körültünk.

Elysium' kiessége
  Mosolyogva tér hozzánk,
'S az Istenek' békessége
  Nyugalmat harmatoz ránk.

Illy szent csendesség' ölében
  Hallgatott minden, 's így állt,
Midőn gyöngyház szekerében
  Anadyomene szállt.

Cynthia így ragyogtatta
  Latmusz' virulmányait,
Hogy Endymionra rakta
  Isteni szűz karjait.

Oh Daphne! a' szép lelkeknek
  Legkedvesb ünnepe ez,
Hol a' forró érzelmeknek
  Lángja önként gerjedez.

Hol a' szív önként megnyílik
  A' gyönyörű érzésre,
'S Plátó' karján emelkedik
  Égi lelkesedésre.

Hol lelkünk legszebben derül
  Eredeti fényében,
'S legtisztább örömbe merül
  A' természet' ölében.

Szíved haszontalan' eped
  A' földi vak lármában,
E' szentséget nem lelheted
  Semmi tündér hívságban.

Ott a' dicső természetet
  Gyarló ecset majmolja:
Itt a' csuda szépségeket
  Alkotó kéz rajzolja.

Ott a' bölcset elkábítja
  A' balgatag sokaság:
Itt a' szívet 's észt megnyitja [1])
  A' józan magányosság.

---

[1]) Első kiadásban áll:
  „Itt az észt 's szivet megnyitja."

Ott az érzékeny szeretőt
   Csapodár kar öleli,
Nem talál rokon érezőt,
   Nyugodalmát nem leli:

Itt az ég' örömét ússza,
   Melly úgy buzog keblében,
Mint a' kies Arethúza
   A' hold' ezüst fényében.

A' HALÁL.

A' gonosznak és gyáva sziveknek [1])
   Rettenetes vázkép a' halál,
Mint a' félénk, kába gyermekeknek
   Rémitő az éjjeli homály.

Az erősek mosolyogva néznek
Porfedelük' oszlatójára,
A' jámborok békés szivvel dőlnek
A' bús cziprusz' szent árnyékára.

A' bölcs nyugodt elmével bucsuzik
E' játékszín' álorczájától,
Szabad lelke felebb ohajtozik
E' bujdosó csillag' hantjától.

Érzi, hogy itt isteni szárnyait
Eléggé nem héjáztathatja;
Érzi, hogy rab, mig testi lánczait
Hordozza és le nem rázhatja.

Oh, de mitől válunk olly nehezen?
Mi tündér báj vonz úgy magához,
Hogy mennyei lelkünk ne siessen
Eredete' dicső honához?

Nincs itt tiszta öröm bánat nélkül,
A' jó rosszal van öszvefonva:
Itt a' gazdag nyomva van szükségtül,
'S a' dicsőség fátyolba vonva.

Mihez ragad szivünk édesebben
Mint tehozzád, szent gerjedelem?
Mi tölti bé lelkünk' teljesebben
Mint te édes boldog szerelem?

Mégis gyakran csak kinzó örömmel
 Fojtogatod [1]) nyögő kebelünk'!
Hol örömmel, hol bús könyözönnel [2])
 Édes kelyhed' itatod velünk. —

Csak repülő álomkép 's csalódás
 A' halandó ember' élete!
Rövid öröm, hosszú gond 's bánkódás
 Bús életünk' szük kerülete.

Rablánczok a' földi szenvedések,
 Mellyeket csak a' halál szakaszt:
Rózsaszálak a' gyönyörűségek,
 Mellyeket egy őszi szél hervaszt!

Boldog, ki a' reá mért lánczokat
 Itt nemesen tűrve viseli,
'S a' hervadó gyenge virágokat
 Szivjóságnak [3]) 's észnek szenteli!

---

[1]) Első kiadásban: Epesztgeted ...
[2]) Első kiadásban: . . . könyürömmel.
[3]) Első és másod kiadásban: Az Erkölcsnek.

MULANDÓSÁG.

Hol a' mohos szirt' öbléből
Ezüst forrás ömledez,
'S a' patakok' csörgésétől
A' setét völgy zengedez;

Hol meredek tar kősziklák [4])
Az egekkel mérköznek,
'S a' százados roppant tölgyfák [5])
A' felhőkbe verődznek;

Hol a' vadonnak csudái
Pompájokat mutatják,
'S a' természet' nagy scenái
Az érzést felborzasztják;

---

[4]) Első kiadásban: köszirtek.
[5]) Első kiadásban: tölgyek . . .

Hol a' váromladékokon
Az őszült kor' lelke leng,
'S a' bészakadt sirboltokon
Bús halotti ének zeng;

Itt lakik a' képzelődés,
Képekben elmerülve,
Itt a' forró lelkesedés,
Plutarch' karjára dülve.

Itt emeli fel fátyolát
A' visszaemlékezés,
Itt rakja le zöld sátorát
A' bölcs magábatérés:

Itt tévelygek a' világi
Zajgástól [1]) külön válva,
Képzeletim' forrósági
Között magamba szállva.

Amott egy magas szirt' fokán
Egy puszta vár döledez [2]),
Mellynek szomorú homlokán
Bús régiség epedez.

---

[1]) Első és másod kiadásban: Lármától . . .
[2]) Első kiadásban: düledez.

Hajdan ez a' dicsőségnek
Volt fényes palotája,
'S a' legerősb vitézségnek
Győzhetetlen hazája;

Hajdan felséges tornyai
A' felhők köztt ragyogtak,
'S íme most kevély ormai
Rakásra omladoztak! [1])

Ott az eldőlt sírköveknél,
Hol most lelkek támadnak,
'S a' mély csendű éjfeleknél
Bús nyögések hallatnak;

Ott nyúgosznak a' bajnokok
Mélyen a' föld' gyomrában,
A' töredezett oszlopok
Között örök homályban.

Ama kormos ablakoknál,
Hol most repkény szövődik,
'S a' mohosúlt kőlábokunál
Iszolag tekerődik:

---

[1]) Első kiadásban:
„Mind rakásra omlottak."

Ott bucsúzott szivszakadva
Az ékes hölgy férjétől,
Mikor a' kürtök riadva
Elszakaszták keblétől.

Ott nézett le borzadozva
Bajvívó kedvesére,
Ott dölt ismét lankadozva
A' győzőnek keblére.

Amaz ijesztő boltoknál,
Hol most baglyok huhognak,
'S a' rémitő nyilásoknál
Száraz kórók suhognak;

Ott hörpölték egymás' vérét
A' párduczos magyarok,
Ott nyerték el a' harcz' bérét
A' győzhetetlen karok.

Ama bérczfalakon álltak
A' vár' pártás szüzei,
Mikor ellenségbe vágtak
A' haza' erősei.

Ama' vár' roppant kapuján
Zengtek a' tárogatók,
Mikor a' véres harcz után
Megtértek a' hóditók.

'S ott, hol a' győzedelmesek
Toborzón [1]) vigadoztak,
'S az érzékeny szerelmesek
Szivükben olvadoztak.

Most a' gyászos romladékon
Bús éjszakák borongnak,
És a' borzasztó tájékon
Bágyadt szellők zokognak. —

Igy múlik el a' világnak
Minden gyönyörűsége!
Igy minden tündér nagyságnak
Veszendő dicsősége!

Hősök' márvány sarampóit
Az idő eltemeti,
'S a' félvilág' hódítóit
Feledékeny por fedi.

A' bölcs, ki ma nagy lélekkel
A' naphoz emelkedik,
Holnap gyáva gyermekekkel
Egy sirba ereszkedik!

---

[1]) Első kiadásban: Toborzon; másodban: Toborzan.

VIGASZTALÁS.

Mindig csak sírsz? csak bús siralomra
Nyílnak most is bágyadt szemeid?
Mindig csak e' gyászos sírhalomra
Öntözgeted néma könyeid'.

Tudom, legszebb örömid' reggelét
E' szomorú hant alá záráđ;
Tudom, árva szíved' kedves felét
Kéri vissza epedő arczád [1]).

Oh, hárítsd el ázott [2]) fátyolodat
Bús szemedről, kegyes szenvedő!
Nem fedi már szeretett tárgyadat
E' porhalom 's mohos temető.

---

[1]) Első kiadásban: . . . . bánatos arczád.
[2]) Első kiadásban: . . . . nedves fátyolodat.

Ott lebeg már az öröm' szárnyain,
Hol a' békés Lethe csörgedez,
'S virágzó zöld pálmák' árnyékain [1])
Örök élet' lelke lengedez;

Hol a' myrtusz 's amarant szigetek
Felett arany aether mosolyog,
'S illatozó balzamos ligetek
Köztt az élet' forrása ragyog;

Ott békesség 's isteni nyugalom
Harmatozva száll mindenekre,
Nincs ott bánat, sem gyász, sem sirhalom,
Sem bús fátyol halvány képekre.

Nem szakad el a' hív szerelemnek
Ottan többé rózsakötele;
Ott virrad fel a' sokat sírt szemnek,
Bibor színben, kivánt reggele.

Vár tégedet is e' dicső tájék!
Ezentúl szent hantjait járod;
Vár szeretőd, vár e' kedves árnyék,
'S nem sokára szívedhez zárod.

---

[1]) Első kiadásba ez így tétetett:
'S a' virágzó zöld pálmák' árnyain.
Berzsenyi az ellen, így irt: Ebben két hiba van: a' szükségtelen *A'*, és a' még szükségtele-

Akkor égi csókok törlögetik [1])
Gyöngy arczádról kegyes könyeid',
'S rég ohajtott karok ölelgetik
Rég ohajtott szűz tetemeid'.

Ölelkezve fogtok leborúlni
Dicső atyánk' szent zsámolyánál,
'S édes örömlángokra buzdúlni,
Cherubimi harmóniánál.

LILIHEZ.

1794.

Jer, Lili! nézd langyos szellők
Lengetik a' ligetet,
'S illatozó híves ernyők
Mérséklik a' meleget.

---

nebb új szó, melly illyen szomorú, egyszerű tónushoz épen nem illik. *Árny* szép és jó szó, de csak a' maga helyén. Legyen tehát: „'S virágzo zöld pálmák' árnyékain."

[1]) Első kiadásban: . . . törlöngetik.

Jer, e' szép juharlugosnak
Dőljünk le árnyékára,
'S míg a' gerliczék búgdosnak,
Vigyázz lantom' szavára.

Kedves gyermek! fakadoznak
Kellemeid' bimbai [1]),
Pihegnek már 's dagadoznak
Melled' hattyúhalmai.

Az ifjúság' kellemei
Mosolyognak orczádon,
'S az életnek örömei
Virítnak zöld pályádon.

Ollyan vagy mint egy szűz rózsa,
Melly még csak tavaszt látott,
Mellyet csak harmatgyöngy mosa,
'S csak lágy szellőkkel játszott.

Mint egy zephyr, melly virágos
Ligetek köztt lengedez,
Illatokkal él, 's balzamos
Violákon tévedez.

---

1) Első kiadásban: „Ingerményed' bimbaji."
Kellemeid-et Berzsenyi akará vissza.

Gyönyörűség és vidámság
  Folyja körül ösvényed;
Mert még a' szűz ártatlanság'
  Oltárán ég tömjéned.

De ki ne térj ez ösvényből,
  Mellyen most rózsát szaggatsz;
Oh vigyázz, mert az örvényből
  Soha ki nem gázolhatsz.

Ha elveszted az erkölcsnek
  Intéző fonalait,
Számtalan veszedelmeknek
  Leled labyrinthjait.

El ne hagyd őrangyalodat,
  Hív szelíd erkölcsödet;
Nyujtsd neki gyenge karodat,
  Hadd vezérljen tégedet.

Csak ő menti meg szemedet
  Ezer könyhullatástól;
Ő menti meg szépségedet
  A' kora hervadástól.

Ő intézget karaival
  Páphusz' virulmányain,
'S béfedez hív szárnyaival
  Az öröm' hullámain.

Oh ezer örvény és hinár
Fogja pályád' majd körül!
De ha ésszel 's erkölcsel jár,
Hidd el, egybe sem merűl.

Ezek légyenek őrei,
Kedves gyermek, szivednek [1])!
Igy a' hiúság' tőrei
Meg soha nem ejthetnek.

Ezek ismertetik veled
A' szireni hangokat;
Ezek mutatják meg neked
'A gaz csapodárokat.

Szíved' kedves rokonfelét
Neked ezek választják,
'S földi éltednek édenét
Karjai köztt megadják:

Hol szelíd öröm 's vidámság'
Lelke fog ápolgatni,
'S az aranykori boldogság'
Angyala csókolgatni:

---

[1]) Első kiadásban így:
„Te kedves, ép szivednek!"

Addig is, míg homlokodon
Arany üstök omladoz,
Akkor is, ha majd arczodon
A' rózsaláng hervadoz.

REGGEL.

Nézd a' napnak derülő sugára
Mint ébreszti a' természetet,
Mint önt új bájt a' virág' fodrára
'S mint zendíti a' zöld ligetet [1]).

---

[1]) E' négy sor helyett az első kiadásban következő nyolcz sor áll:

„Már keleten pirulnak az egek,
A' virradó hajnal mosolyog,
'S a' tündöklő aranyos fellegek
Köztt ragyogó fáklyája lobog."

„A' pacsirta hangicsálva repdez,
Víg örömét zengve kiönti,
A' kis fecske 's elefánt örvendez
'S a' feljövő napot köszönti."

Nézd új öröm 's újult életerő
Száll hegyekre, száll most völgyekre [1]),
Csak az örök homályban heverő
Bagoly siet bús rejtekekre.

Nem mosolyog neki a' szép reggel,
Sem az élet' harmóniája:
Kedvesb neki a' szomorú éjjel
Mint az egek' dicső pompája.

Igy van minden! változhatlan renddel
Ki van szabva éltünk' pályája;
Egyik rokon a' félistenekkel
A' másiknak por a' házája.

A' rablelkek örök setétségbe'
Bolyongnak a' denevérekkel:
Nem nézhetnek a' dicső napfénybe
Örök éjhez szokott szemekkel.

A' nagy lélek önként az aetherben
Héjáztatja szabad szárnyait,
Nem tartja itt fojtva porkötélben
Az égi tűz' nemes lángjait.

---

[1]) Első kiadásban így áll:
„Újult öröm, újult életerő
Száll most minden teremtményekre.

Nem tébolyog goth épületeken
  Az éjjeli vak madarakkal:
Felebb evez a' nagy âlpeszeken
  A' nap felé uszó sasokkal.

NELLI.

Hát a' szerelem' szent lánga
  Csak illy mulékony?
'S Nelli is, mint minden lyánka,
  Csak változékony?

Hív szeretőt az ég alatt
  Ne kérj kebelem!
Ha a' szelid Nelli csalhat,
  Hol a' szerelem?

A' kép' angyalvonásai,
  A' kegyes szemek,
Nem a' lélek' tolmácsai:
  Csak csalfa szerek!

A' szerelem' esküvését
A' hagymáz teszi:
A' szív forró döbögését
A' vértől veszi.

Egy pillanat' tüneménye,
Muló örömünk;
Csalatásunk' szüleménye
Játszadoz velünk.

Jaj, de hát én mért epedek?
Lelkem miért ég?
Szünet nélkül mért szeretek?
Ha nincsen hívség!

Kínomat mért nem olthatja
Sem idő, sem ész;
Sőt sebeimet faggatja
Minden orvos kéz.

Éjjelimen őtet látják
Beteg álmaim,
Nappal ő nevét kiáltják
Sohajtásaim.

Philomele' panaszai
Nevét zokogják,
A' csillagok' fénysorai
Nevét rajzolják.

Valamerre járok kelek,
　Üldöz árnyéka,
Meg nem menthet a' tengerek'
　Végső tájéka.

Van igaz, van hív szerető,
　Érzem keblemben:
Csak te vagy, Nelli, hitszegő!
　Csak te kegyetlen!

FANNIM' EMLÉKE.

Sirásra vonult képemmel
　Hüs öledbe sietek
Csendes liget! keservimmel
　Mert itt magam lehetek.

Te láttad szép örömimet
　Fannim' forró keblében:
Te rejtsd el bús könyeimet
　Alkonyatod' leplében.

Itt, hol hársak árnyékoznak
A' setét völgy' ölébe,
'S csörgő vizek omladoznak
A' vadrózsák' tövébe;

Itt nyögtem ki epedezve
Beteg szívem' sebeit,
Itt szorítám esedezve
Hozzám gyenge térdeit.

Itten mosolygott szemembe [1])
Szelíden elpirúlva,
Itt dőlt égő kebelembe
Édesen elájulva.

A' liget' zöld sudarai
Halkva körülsusogtak,
A' hold' játszi sugárai
Könyeinken ragyogtak.

Minden megszünt 's az estvének
Nyugalmában hallgatott,
Csak szíveink' verésének
Döbögése hallatott.

---

[1]) Első kiadásban így áll:
„Itt mosolyodott szemembe."

Csak a' szerelmek' angyala
  Élt 's repdezett körűltünk,
Csak az öröm' szép hajnala
  Viradozott fölöttünk.

Örökké virulj, kedves hely!
  Hintsen bé virágival
Minden tavasz, 's minden reggel
  Legfrisebb harmatival.

Gyakran fog bánatos lelkem
  Te körűlted lebegni,
Hozzád vonz árva szerelmem
  Kínom' elkeseregni.

Gyakran éjféli órákon
  Látsz te itt sirdogálni,
'S nyögdécselő furulyámon
  Bús nótát fujdogálni.

PHILLISZ.

Még most teljes orczáimon
Rózsabimbó fakadoz,
'S alabastrom vállaimon
Barna hajfürt ingadoz.

Éden virágzik mellettem,
Szemem rózsán tévedez,
Érzem, örömre születtem,
'S íme szívem epedez.

Vidám szerelmet mosolyog
Még most minden körültem,
Szívem csak örömre dobog:
De ah, még nem örültem!

Mi haszna szívom aetherét
Éltem' szép tavaszának?
Nem szíhatom lehelletét
Az öröm' balzamának!

A' galamb is csak úgy örül
A' kedves kikeletben,
Ha szerelmes párja körül
Búgdozhat a' ligetben.

AZ ÉN KEGYESEM.

Az én kegyesem nem nemes,
De deli és szép,
Mint egy Grátzia, kellemes [1]),
Szíve tiszta 's ép.
Félénk szeme nem mosolyog,
Csak dagadó melle dobog,
Midőn felém lép.

A' módít ő nem ismeri,
Sem piperéit,
Ah, még is olly szépen szedi
Könnyü lepleit!
Barna fürte' sodradéka,
Fátyola' csendes árnyéka
Festi kecseit.

---

[1]) Első kiadásban igy áll:
„Mint egy Chárisz, olly kellemes."
Az ittenit, Berzsenyi tevé maga vissza.

Szép, ha képén a' szerelem'
Rubinja pirul:
Szép, ha könyét törülgetem,
'S vállamra simul:
Szép, ha ölel, fohászkodik,
Szine százfelé változik,
'S nyelve elnémul.

GLÜCZERE.

Alkonyati homály terjed
A' csillagok' boltjára,
'S pirholagos lánggal gerjed
Az esthajnal' sugára.

Szűz Cynthia sárkányait
  Fényszekerén vezeti,
'S a' Balaton' hullámait
  Rubinláng festegeti.

Örömre int a' természet
  'S éltem' tünő tavasza;
Szerelemre az enyészet
  'S philomele' panasza [1]):

De én komoly szemet vetek
  A' hold' ezüst képére,
'S csak szomorú dalt pengetek
  Heszperusz' intésére.

Túl jár elmém a' Badacsony'
  Kies virulmányain,
Túl a' rengeteges Bakony'
  Setételllő ormain.

Ott, hol zsenge érzéseit
  Ifjú szivem gerjeszté,
'S az öröm' 's bánat' könyeit
  Legelőször ereszté.

---

[1]) Első kiadásban: „'S Dauliának panasza."
  Az a' szokatlan „Daulia" *irá Berzsenyi*, nem illy mindennapi dalba való.

Hol Glüczi! veled karöltve
Néztem az est' csillagát [1],
'S lelkem, örömmel megtöltve,
Itta Hébe' poharát.

SZERELMES BÁNKÓDÁS.

Itt, hol e' bujdosó csermely
A' bús bükkben tévedez,
'S búslakodó énekemmel
Csak a' kőszirt epedez,

Megjelensz, oh kegyes lélek!
Epedező [2]) szivemben,
'S hív kebledbe visszatérek
Forró képzeletemben.

1) Első kiadásban: „Néztem az est' sugarát."
Berzsenyi maga tevé: *csillagát*.
2) Első kiadásban: „Epekedő szivemben."

Ha a' bús hold' sugárai
  A' vizeken reszketnek:
Bágyadt szemem' záporai
  Csak téged emlegetnek;

Ha a' hajnal bíborszinnel
  Az égen pirosodik:
Árvád lankadozó szívvel
  Terólad gondolkodik.

Ha bús völgyek' rejtekében
  Kinom előtt bujdosom,
A' vadon' bús zengésében
  Édes neved' hangozom;

Ha magányos kamarámban
  Keservimmel zárkozom,
Könnyel ázott nyoszolyámban
  Utánad óhajtozom.

Minden reggel siralomra
  Nyitom fáradt szememet:
Siratlak, ha nyugalomra
  Hajtom árva fejemet.

Oh, 'siratlak mig könyeim'
  Forrása el nem apad,
Míg be nem hunynak szemeim,
  Míg szívem meg nem szakad.

A' REMETE.

Egy őszült remetét a' Tihany' oldalán
Ismértem. Sivatag sziklaüregben élt.
Már két századokat hordoza vállain,
'S mellén lengedezett hosszu fejér szakál.
Gyakran, bölcs szavait hallani, elmenék
Barlangjába, vidám gyermekidőm alatt.
Sok történeteket hordogatott elő
A' bölcs ősz az idők' régi homályiból.

Egy szép alkonyaton melleje ültetett,
Ősz pillái alól könnye kicsordula,
'S így kezdé szavait: Látod amott, fiam,
A' mint a' Balaton' habja locsogva küzd
A' bércz' öbleiben, 's rengeteges vadon'
Zöld pártája körülfűzte az ormokat?
Ott, hajdan ragyogó tornyok, erős falak
Állottak, sudaras sorjegenyék között.
'S ím ott egy feketűlt klastrom, az ó világ'
Buzgósága' dicső temploma 's szent helye.
Sok távollakozók 's messze zarándokok
Csókolták küszöbét 's szentjei' zsámolyát,

'S a' hymnuszba vegyült orgona' hangjai
Buzgón ömledezék a' hegyeket körül.

Hány szív harczola szent boltja' homályiban!
Míg eltépte magát ösztöne' lánczain,
'S lángérzése szelid buslakodásra vált!
Hány szép hervada ott élete' hajnalán,
Mint egy gyenge virág a' havasok között,
Melly látatlan' alak díszeivel kivész!

Ott lankadt, epedett Váradi Lóra is
Érző lelke' tüzes gerjedezésiben.
Nem fojthatta meg azt a' feledő idő,
Sem más isteni kéz' mennyei balzama.
Legszebb szűz vala ő Hunnia' térein.
Sok fényes lovagok néztek ohajtva rá:
Sok nagy gazdagokat Lórika megvetett,
Mert szívét szeretett Sándora birta már,
'S oldhatlan kötelek köztt vele egyesült.
Sándor régi nemes faj, de szegény vala;
Mellyért Lóri' kemény atyja csikarva dúlt,
'S e' klastromba dugá a' szerető leányt.
Kábultan maradott Lóri sokáig itt,
'S mint egy álmodozó, csendesen elmerült.
Miglen végre beteg szíve felébrede,
'S a' kétségbeeses' tőreivel vivott.

Már négy bús kikelet látta siralmait
'S lassanként kihaló kellemit, a' midőn

Egy bús óra' alatt ajtaja megnyilék;
'S a' régensiratott, karja közé rogya.
Testek' rándulatit festeni nem merem,
Sem tördelt szavukat 's ömledézésiket.
Megdöbbent kebeleik nyögve szorultak el,
'S bennek minden erő 's élet eloltatott.
Míglen végre, sebes könnyeik' árjai
Megnyitván lekötött nyelvüket; igy zokog
Forró csókjai közt a' pihegő leány:
Oh kedves, kit az én lelkem epedve várt
Minden perczenetén, 's érted imádkozott!
Választott! de az ég szivemet eltöré!
Eljöttél, hogy ezen néma falak között
Esdeklő szeretőd' könnyeiben füredj?
Eljöttél, hogy alélt lelkem előtt kinyisd
Elvesztett örömünk' hajdani édenét?
'S hogy még egyszer örömkönybe borult szemét
Lóridnak, karodon zárja be a' halál!

SÁNDOR.

Nincs szóm, nincsen erőm! végy kebeledbe, végy!
'S olvasd e' halavány orcza' vonásain,
Olvasd e' szomorún béapadott szemen,
Mint szenvedt nyomorúlt életem ekkorig.
Bujdostam hegyeken, völgyeken és habon,
Míg felleltelek, oh angyalom! édesem!
Ím' álttörte aczélzáraidat karom.
Jer most, merre karom 's a' szerelem vezet!

Egy csendes kálibánk, egy nyoszolyánk leszen.
Menjünk! int az idő; oh ne habozz! kövess!

LÓRI.

Menjünk; nyujtsd karodat! légy vezetőm! megyek
A' bús kaukazuszon 's tengerek' árjain
Lángnak, habnak, ezer fegyverek' élinek.
Isten véletek itt, oh szomorú falak,
Itt hagylak! szeretőm' karjain elmegyek!
Menjünk a' szerelem' szárnyain ... Oh, de mit,
Mit hallok? elalél lelkem. — Egek, mi ez?
Halld a' lármaharang! nézd! közelítenek
A' fáklyák. Ti kemény Istenek! — el vagyunk
Árultatva tehát? — Oh, te csalárd öröm!
Eltünsz-e valamint egy hiu buborék?
Már hát nem lehetek, kedvesem, a' tiéd
E' földön! de tiéd lészek az égbe' majd!
Oh kedves szeretőm! hogyha szeretsz, ne hagyj
E' mélységbe! ne hagyj! ölj meg ezen helyen;
Ölj meg, hogy kezeden fogyjon el életem.
Hah jőnek! Szeretőm, hiv szeretőm, ne hagyj!
Csókolj meg, 's vasadat döfd ide, oh ne szánj!
Döfj, im itt kebelem [1]). Én örömest halok.
Add még nékem ezen leggyönyörűbb halált!

---

[1]) Első kiadásban: „Táran áll kebelem." Itt sincs helyén az új szó, *írá Berzsenyi.*

Ekkor Sándor elővántja hegyes vasát,
'S a' vállára borúlt szűz' kebelébe döf.
Elsóhajtva repül bánatos élete,
'S egy bágyadt köszönöm! volt lebegő szava.

SÁNDOR.

Hah, menj! menj, te nemes lélek! ez a' világ
Nem méltó tereád, menj! követőd leszek.
Hah, már látlak! az ég' fényözönén lebegsz,
Intesz, hívsz, mosolyogsz, karjaidat nyitod.
Oh kedves szeretőm, Lóri, te hívsz: megyek.

Ekkor Lóri' hideg karja közé borult.
Csókokkal befedé kedvese' tagjait,
'S mélyen mártja sebes szíve alá vasát,
'S forrón összevegyült vérük eláradott.

Ott egy nyárfa alatt lett temetőhelyük.
Egy szép gerlicze pár jött ki porokból, és
E' csendes ligetek' sátoriban leszállt.
Gyakran látni setét éjjeleken fejér
Fátyolban lebegő lelküket e' helyen;
Gyakran hallani itt lassu melódiát
Éjjel, mint valamelly gyenge furuglyaszó'
Messzünnen kihaló gerlicze hangjait.

CZENCZIMHEZ.

Czenczim! repül az élet,
Mint egy sebes sohajtás.
Tünik tavassza 's hervad,
Mint gyenge rózsabimbó.
A' melly zephyr kinyitja
Langyos lehelletével,
Az tépi el mosolygó
Diszét kis életének.

Meg most mi is virágzunk
Mint a' libáni Tempék.
Szivünk örömre repdez,
Lelkünkben égi láng ég.

Majd eltünik szerencsés
Éltünk' arany tavassza.
E' barna fürt lehull majd,
Melly büszke válladon csügg.
Villám kaczér szemednek
Fényét homály boritja.
Kebled' csudás alakja
'S e' szép ajak' rubinja

A' vad halál' kezében
Porban heverve sorvad.

Éljünk tehát 's örüljünk;
Mert ah, csak egyszer élünk!

FŐ ÉS SZÍV.

Mit? 's hát azért epesszem
Éltem' tűnő tavasszát,
Hogy megvetett az álnok?
Biblisz szerint nem olvaszt
Vizzé szerelmem' engem:
Nem mossa gyáva könnyel
A' férfi, arczulatját.
Tán himes Hybla' berkén
Egy szál virág mosolyg rám?
'S tán Ámor, egy leánynak
Képére nyomta csókját?

Nem csak Chloe' fejéről
Folynak le barna fürtök,
Nem csak Chloe' szeméhen
Villognak égi tegzek.
Menj, menj! szabad vagyok már.
Hálá! kinyilt kalitkám!

Hálá! — de jaj, mi fojt el?
Bús könnyeim buzognak,
Jaj, szívemet nem oltja
A' fő' hideg tanácsa!

Édes Chloém! szeretlek
Mint méhek a' virágot,
'S mint a' folyót az őzek!

ESZTIHEZ.

Szép, szép az élet, Eszti!
A' myrtusz' illatokban
Ámor' 's Dióne' karján
Be édes élni, Eszti!

Más félje a' szerencsét
'S a' tengerek' haragját;
Golkonda' drága kincsét
Rakásra gyűjtse öszve,
Villogjon a' dicsőség'
Polczán Napoleonnal;
Hirdesse győzedelmét
Száz diadalmi paeán:
Én véled, édes Esztim,
Véled kivánok élni
Elrejtve a' világtól,
Hol senki nem vigyáz ránk,
Hol semmit én ne látnék,
Csak édes angyalorczád',
Csak téged, édes egygyem!
Hol mást ne hallanék én,
Csak szád' kegyes sugását
'S hív sziveink' verését.

A' TÁNCZOK.

Nézd a' táncz' nemeit, mint festik játszi ecsettel
A' népek' lelkét, 's nemzetek' izleteit.
A' Német hármas lépéssel lejtve kering le;
'S párját karja közé zárja 's lebegve viszi.
Egyszerü a' Német mindenben, 's csendesen örvend,
Egyet ölel mindig, 's állhatatos szerető.
A' Gallusz fellengve szökik, 's enyelegve kacsingat,
Párt vált, csalfa kezet majd ide, majd oda nyujt.
Ez heves és virgoncz, örömében gyermeki nyájas,
Kényeiben repdez, 's a' szerelembe' kalóz.
A' Magyar egy Pindár: valamerre ragadja az oes-
trum,
Lelkesedett tűzzel nyomja ki indulatit.
Majd lebegő szellő, szerelemre felolvad epedve,
'S búja [1]) hevét kényes mozdúlatokba szövi.
Majd maga fellobbanva kiszáll a' bajnoki tánczra
(Megveti a' lyánkát a' diadalmi dagály)
'S rengeti a' földet; Kinizsyt látsz véres ajakkal
A' testhalmok köztt ugrani hőseivel.

---

[1]) Első kiadásban: „'S bája' hevét" 'stb.

Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe,
  Csak maga szab törvényt, 's lelkesedésre határt.
Ember az, a' ki magyar tánczhoz jól terme, örüljön!
  Férfi erő 's lelkes szikra feszíti erét.

EMMIHEZ.

Emmi! nékem sem fedi szívemet jég.
Láng az éneklő, heve forr dalában;
Ömledő bőség, magasabb csapongás
  Önti ki lelkét.

A' ki vért zengett 's haragos Szkamandert,
A' ki a' zordon Rhodopén parancsolt
Kőnek és vadnak 's Rhadamanth' kezének:
  Hév szerető volt.

Dirce' zengőjét, ki Olympiának
'S Peliont égig ragadó gigásznak
Harczait dörgé: szerelem dagasztá
Küprisz' ölébe.

'S azt, ki ezt mérész utain követte,
'S büszke reptével ragyogóbb vidékre
Hitta Rómának koszorús leányit,
Grátzia szülte.

A' lyrát felkent kezek érdekelték.
Húraim gyengék magas égi hanghoz,
A' szelíd Páphusz' kiesébe nyögdel
Leszboszi hárfám.

Jer vegyülj hozzám epedő szavaddal
Édes esdeklőm! öröm-ömledéssé
Olvad e' bús dal, 's koszorúzva dőlök
Gyenge öledbe.

Énekeld Chárisztt velem, és Diónét!
A' hol e' kettő mosolyogva múlat,
Ott az ég, 's minden kegyes Istenével
Harmoniát zeng.

ÉLETPHILOSOPHIA [1]).

Én is örömre születtem
Arkadia' berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Küprisz' ambrás ölében.
Az arany század' Istene
Pásztorai közé kene.

Ah! de mint az arany világ,
A' rózsakor elrepűl!
Olympuszra más Isten hág,
'S Dodona' berke dördűl.
Elvirít a' szép kikelet,
'S vele a' heszperi liget.

---

[1]) Első kiadásban: „AZ ÉLET' KORAI."

Az enyém is elvirult már!
Pályám vége közelít:
Hol a' gigászi örök vár
Chaoszába elmerít,
Mint egy cseppet az oczeán,
Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
A' vadon' enyhelyébe.
Mert ha bíró: nem furdal vád,
Mert ha álom: nyugalmat ad.

Ember voltam, csak gyarlóság
Létem' fényes bélyege,
Erényem ha, nem hiúság,
Forró vérem' melege.
Ha szívem nemesebben vert,
Önmagában méltó bért nyert.

Sírjak-e, hogy életemet
Jól használni nem tudtam,
'S legkiesebb ösvényimet
Álmodozva folytattam?
Ha ezt újra elkezdhetném:
Ismét a' múltat követném.

Az ifjúság' örömeit
Lelkesedve öleltem,
De szivem' szebb ösztöneit
Soha bé nem tölthettem.
Ithakám' partját elértem:
'S ah, hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
Vissza élni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni ne fájlalnám;
Megcsókolgattam rózsáját,
Megizzadtam vaspályáját.

Láttam a' mosolygó tavaszt,
Láttam az égető nyárt,
Láttam minden időszakaszt,
'S minden földi láthatárt!
Ha örök időket élnék,
Ezeknél többet nem érnék.

Tünő éltem' rövidségét
Én tehát nem siratom,
'S a' jövendő' kétes képét
Előre nem borzadom.
Minden kornak van Istene,
Nem zúgolódom ellene,
'S kebelemben marasztom.

LEVÉLTÖREDÉK, BARÁTNÉMHOZ.

Ne kérdezd barátném! mint töltöm időmet,
'S távolléted alatt kedvem' miben lelem?
Tudod elvesztettem édes enyelgőmet,
Tudod magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Lefestem szüretem' estvéli óráit,
Ha már cselédimet nyugodni eresztem.
És csak alig hallom a' vígság' lármáit,
Agg diófám alatt tüzemet gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökemre dőlök,
Kanóczom' pislogó lángjait szemlélem,
A' képzelődések' álmába merülök,
'S a' lelkesedésnek szent óráit élem.

Az őszibogárnak búsongó hangjai
Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
'S az emlékezetnek repdező szárnyai
Visszahozzák éltem' eltünt örömeit.

Életem' képe ez. — Már elestvéledtem,
Béborult az élet' vidám álorczája!
Még két mulatótárs van ébren mellettem:
A' szelid szerelem' hamvadó szikrája,
'S bús melancholiám' szomorgó nótája.

BARÁTIMHOZ.

Már már félre teszem leszboszi lantomat,
Érzésim' felesét 's néhai biztosát.
Nem pendíti meg azt már soha semmi tárgy,
Sem nagyság' ragyogó nimbusza, sem Chloém'
Andalgó szemein gerjedező hevem.

Forró ömledezés csalta ki hangjait
A' vig reggeli kor' rózsavirányain.
Hervad már tavaszom, 's bimbai hullanak.
A' szép álmodozás' kedves alakjai,
A' tündér Amathusz' bájai oszlanak,
Éltem' gondjai köztt a' komoly ész előtt.

Nem kíván koszorús hírt, nevet énekem.
Kész bérem: ha nemes lelkeket érdekel,
És néktek szeretett nemzetem' ékei,
Laurusszal fedezett bölcsei! tetszhetik.

Épít, ront, az idő' lelke, ezer csudát
Szül, 's ismét repülő szárnyaival ragad.
A' ti érdemetek 's mívetek élni fog,
A' míg egy Magyar él a' Duna' partjain.
Alkotmánytok' örök' talpkövihez teszem
E' morzsát, 's az idők' harczai köztt megáll.

JEGYZÉS.

Az első kiadás csak e' három könyvig terjede, mert azok 1813-beli kiadása előtt, a' költér, le is monda már, 36 évében, legvonszóbb szerénységgel, miként ezen itteni utolsó dalszak mutatja. Örvendek, hogy e' feltételét az én levelem hagyatá vele abba, (l. válaszát januar. 5-kéről 1814, 's itt a' 146d. lapot, és elé, még a' következő lelkességek termének.

Az itt ott tett jegyzések, mutatják, e' harmad kiadásnak a' másoddal lett pontos öszvehasonlítását.

Döbrentei.

NEGYEDIK KÖNYV.

A' BONYHAI GROTTA.

ÖZV. GRÓF BETHLEN ÁDÁMNÉHOZ, GRÓF GYULAI KATALINHOZ.

1814.

Lebegjenek, oh grotta, feletted
Ölelkezve pálmák 's myrtuszok' lombjai,
Hintsenek szent árnyékot körülted,
Hintsenek illatot Ilissusz' bokrai.

'S ha majd csendes mohaidon ledül
A' hősek' leánya magányos óráin,
'S a' szebb lelkek' gondjaiba merűl,
Oh fedezd könnyeit 's szárítsd el orczáin.

'S midőn karján „Melancholiámnak"
Az ének' nektáros érzésére hevűl,
Légy temploma a' szelid muzáknak
'S a' sphaerák' zengése ömledezzen körül.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS' KÉPE.

1814.

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos
'S a' tetején örökös tűzörvény 's aetheri fagy küzd;
Arczaidat derülő tavaszod' szép hajnala festi,
Jég fedi homlokodat 's láng csap ki komoly szemeid-
ből. —
Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm, ál-
dozz!

A' TEMETŐ.

1815.

Elrémülve tekínt, oh temető, reád
A' tündér hatalom 's a' ragyogó dagály.
Látásodra szemek' vázai 's a' világ'
Álorczái lehullanak.

Te a' durva tyran' bíborit elveted
Mint a' koldus' utált élete' terheit,
'S a' szent emberiség' jussa szerint nekik
Egy rangot 's nyugodalmat adsz.

A' kit szíve emészt 's elhagya a' remény,
Annak még te reményt adsz 's magas enyhülést.
Jer adj nékem is adj! ím leereszkedem
Szentelt hantodon 's álmodok.

Mit? 's hát kell-e nékem álmodozás, remény?
Agyváz altat-e vagy pólyadal engemet?
Oh ismérem ezen phantomi lét' körét
'S nem szédül küszöbén fejem!

Minden szálfű, virág, mellyre tekintek itt,
Érző szív vala, melly ömlede mint enyém;
Minden porszem ugy élt, úgy szeretett, őrült
Mint e' gerjedező kebel!

Minden kődarabon, mellyre szemem' vetem,
A' nagy Perszepol és Palmyra' képe int;
Látom Theba' kevély tornyait omlani,
'S a' márvány Babylon' falát.

Látom hangyabolyi míveidet, világ!
Mint szórja 's temeti a' nagy Örök' keze,
Látom, hangyasereg! mint tusakodsz 's tolongsz
Síred' partjain és porán.

Jertek bámulatos bajnokok és nagyok!
'S ti, kik nem meritek nézni az elmulást,
És ti porhanyögők, jertek ide 's velem
Élni 's halni tanuljatok.

KÖLTÉRI LEVELEK.

A'

PESTI MAGYAR TÁRSASÁGHOZ.

1815.

Ki kétli 's kérdi, hogy csak a' dicső ész
Emel ki minket a' barmok' sorából?
Ki kétli azt, hogy minden érdemünk,
Minden szerencsénk, ezzel nő 's hanyatlik?

Az ész, az isten, melly minket vezet,
Az ő szavára minden meghajul,
Hegyek lehullnak 's olvadnak vizekké,
'S örök helyéből a' tenger kikél;
Ez alkot minden Szépet és Dicsőt.
Az egyes embert mint a' milliókat
Ez áldja 's égi boldogságra inti.

Miért utálja hát szövétnekét
Az ember, és mért nem terjeszti fényét?
A' vak halandók' néma éjjelén,
Egyiptom' áldott földe kérkedik
Az ész' legelső nyilt virágival;
De ott fakadtak egyszersmind azokkal
A' hit' vakitó szentelt masslagi,
Mellyek korunkig hintik mérgöket
'S örök zavarba dönték a' világot.

Az ég' ürébe felható tudós
Az égi zsakmányt barlangokba zárta
'S az embereknek bábot 's vázt vetett,
Mellyek vakabbá tették a' vakot,
És a' lenyügzött józan értelem
A' szarvas isten' áldozatja lett.

Igy a' görög nép' 's Róma' bölcsesége
Mellyet csudálva tisztelünk ma is,
Csak a' tudósok' székiben lakott,
A' nép' szemébe nem hatott sugára.

Előtte el volt rejtve mindenütt,
Mig végre a' vad Barbarok' dühétől
A' föld' színéről eltörűltetett.
Éj fedte a' föld' pusztaságait,
Éj, mellybe számos századok merültek.
'S ha most azóta kezd is fénylení,
Melly szűk határba önthet áldva életet!
'S az éj csudái mint süvőltnek arra!

'S hány népek élnek még ma is körültünk,
Tekintsük által a' föld' részeit,
Kik a' baromság' aklában hevernek
És semmi isten nem tekint ügyökre.

Ez, istenének a' barmot hiszi,
Imádja a' föld' ocsmány férgeit,
'S azoknak embervérrel áldozik;
Emez, vakító papjának ganéját,
Mint szent ereklyét tisztelvén, eszi;
Amott, az odvas fákban éhezik
Az embereknek görhes istene
'S a' legnagyobb bűnt batkákért lemossa;
Imitt, hamúban kotlik a' herélt Szent
'S bámészkodása istenné teszi;
Itt, a' mosódás' módja szent titok
'S a' félvilágot embervérbe mártja,
Mert azt az egyik párt az ujjain,
Másik könyökénél szokta kezdeni,
Mellyért is egymást öldözik halomra;

Ott, a' falukban 's városok' piarczin
Jár kóborolva a' sok meztelen szent,
Szabad kezekkel élelmet rabol,
'S az asszonyokba önti szent dühét,
'S a' férj, az égnek hálát adva, nézi,
Ha hitvesével, szent bujálkodik.

Igy a' világnak legkiesb vidékit
Ádáz bolondság tölti, ostorozza
'S undok zsiványi barlanggá teszi,
Erynnisz' üszkét hányja városinkra,
Az öldöklő kést egyiránt füreszti
A' reszkető ősz' tűztelen szivébe
'S az anyja' keblén ácsorgó szopóba,
És csontjainkból thrónuszt rak magának,
Mellyet dög, inség, sárga félelem
'S kinokkal élő bánat fog körül.

Hol van tehát a' józan értelem,
Hol a' tudósok' annyi izzadása?
Reméllhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e olly időt, mikor
Az ész' világa minden népeket
Megjózanít és összeegyesít
'S kiirt közűlünk minden bűnt 's gonoszt?

Reménylek. A' mit század nem tehet.
Ezred meg ezred majd meg fogja tenni.
De hinnem is kell; mert midőn, barátim!

Buzogni látom lelketek' hevét
Melly e' nagy ügyre felken titeket
'S e' szent szövetség' lánczához csatol,
Előre látom: mint terjesztitek
Hazánkban Delphi' égi kincseit
'S az értelemnek nagy törvényeit;
Előre látom: mint leheltek éltet
A' sziklamellbe és a' holt agyagba,
'S mint jámborodnak a' vad állatok
Előttetek, 's mint omladoz rakásra,
Az ész' igazság' mennydörgő szavára
A' zordon inség' óriási tornya,
'S mint hullanak le durva lánczai.

Fogadjatok hát engem is, barátim!
Szent frigyetekbe, íme esküszöm:
Hogy áldozatlan kézzel nem jövök;
'S ha gerliczéim és virágaim'
Kedvelni hajlandók az Istenek,
Tömjénitekhez szivesen teszem.

DÖBRENTEI GÁBORHOZ.

1815.

Ne véld, barátom, hogy nyugalmamat
A' sandaságnak gáncsa megzavarja;
Ismérem én azt 's megmosolygni szoktam,
Mint csürhe gyermek' kámpolásait,
Midőn legázolt bábjait boszúlja.
Nem úgy tanultam Szókrat' iskoláját
Hogy a' köz ember' változó eszének
'S itéletének rabja lenne Múzám.
Gunyolja bizvást mívemet 's gyalázza:
Galád szidalma rám homályt nem ejt:
Sőt a' bohóktól kárhoztatni fény.

Azok, kik a' szent Cátót pökdözék
'S a' bölcsek' atyját méreggel megölték,
Élnek ma is még 's mérget öntve marják
Mind azt, ki odvok mellett elmegyen.
'S csudáljuk-e hogy ránk morogni mernek?
Gyűlöljük-e, hogy nem barátaink
Kik ön magoknak ellenségeik,
'S az Istenekkel perbe szállni készek?
Vagy tán az orvos hagymázos betegjét
Üldözze azért, ha tőle öklözést kap?

Nem, mert az ember nem véthet ha józan,
Minden gonoszság hagymázból ered.
Előbb lehetne a' lángból viz és jég
'S az égi fényből vastag éjszaka,
Mint a' valódi bölcsből rút gonosz.

Az Isteneknek egyik legnagyobb
Csudájok az, hogy szintugy lelkeink
Mint arczainknak számtalan vonási
A' milliók közt másokat ne leljék.
Miért utálnók [1] hát ezt és amazt?
Hogy teste lelke hozzánk nem rokon?
Hiszen magától egyikünk se van.
Nézd a' tövis szur és csip a' csalán
'S a' gyenge rózsa illatot lehel.
Az emberekben végtelen különbség
'S megérthetetlen visszás értelem van.
Ez, a' hiú fényt 's rangokat vadássza,
Kuczorgva koldul 's pénzen vesz tehert;
Emez dühödve pusztít, öl, rabol,
Az átok és jaj hymnusz vad fülének
'S bünében virtuszt 's érdemet keres;
Amaz magától 's mástól megtagadva
Kaparja a' pénzt 's hasznát nem veszi,
Mint a' perui rab mindig aranyt ás
'S aranyja' halmán izzad, éhezik;

---

[1]) Elébb volt: *utálnánk.*

'S im ez becsülni a' pénzt rútnak érzi,
Pazérlja, — 's fogytán a' fejébe lő.

Igy a' tudósok' tarka serge is
Bizarr agyakkal rakva, tömve van.
Az egyik a' szent régiség' barátja,
'S utálja mind azt a' mi új 's nem ó:
És Himfy' verse néki konyhadal
Akárki mit mond, mert cadentiás.
A' másik újat 's csak honit szeret,
Kitiltja Hellasz' nyájas isteneit
'S igaz keresztyén verseket kohol.
Van a' ki minden új szót megkaczag,
Ha azt tudóstól hallja 's nem fonóktól,
Mert néki a' nyelv csak fonóban készűl,
'S ahhoz Kazinczy és Virág nem ért.
Van a' ki mindig új szót fúr, farag,
A' leghelyesbet százfelé csigázza
'S abból viaszként majd istent csinál,
Majd tücsköt 's azzal mint naggyal dicsekszik.
Van a' ki mint egy szemtelen kofa
Rohadt gyümölcsét lármásan dicséri
'S az átmenők köztt majd ezt majd amazt
Betyár gunyokkal megtámadni kész,
És a' becsűlet úgy hozván magával,
Üstökre, pofra kél akárkivel.

Elég. Az ember a' hány, annyiféle,
'S változhatatlan főbb vonásiban.

Ki gondja mind azt egy kaptára vonni?
Bárányt, oroszlánt egy rekeszbe zárni;
'S ki gondja minden agynak tetszeni?
Elég, ha néktek tetszhetem barátim!
Elég, ha czélom 's szivem' tisztaságát
'A' józanabb rész érti és becsűli,
A' részegekre nem figyelmezek.
'S letettem ámbár lantomat kezemből,
Hogy kedvesimnek adjam éltemet,
'S nyaram' kalászszal biztató szakát
Telemre gyűjtve éldegeljem el;
De oh nem élet a' muzátlan élet!
Maradjon a' föld! minden kincse gőz.
Sietve térek vissza Istenimhez,
Kik ifjúságom' zöld virúlatin
Keblökbe zártak nektáros kezekkel,
'S kik bár nem adnak kincset és hatalmat,
De megtanítnak vigan élni, halni
'S nevetni a' föld' balgatagjait.

Nevesd te is, jer, őket, 's vijj dicsően
Az éj' süvöltő vak hydráival!
Paizst 's arany tőrt nyujt Apoll neked,
'S veled buzogva felkél Wesselényid,
A' szörnyölőknek szörnyölő fija;
Lehull előtte majd egünk' köde,
'S paeant riadnak Erdély' bérczei,
És én utánok zengetem dalom'.

DUKAI TAKÁCS JUDITHOZ.

1815.

Hogy a' szelíden érző szép nemet
Letiltva minden főbb pályáiról,
Guzsalyra, tőre kárhoztatni szokta
A' férfi törvény, vajjon jól van-e?
Igen: ha az csak úgy tekintetik,
Mint ösztöninknek szenvedő edénye
'S nyers kényeinknek játszó eszköze.

De hát, csak erre vagynak-e teremtve
Azok kik embert szűlnek és nevelnek;
Kik életünknek gyenge bimbait
Dajkálva őrzik forró keblüken,
'S véröknek édes nedvéből itatják;
Kik szebb korunknak ékes napjain
Rózsás kötéllel kapcsolnak magokhoz
'S lelkünket égi érzésben fürösztik;
Kik ősz korunkban reszkető fejünket
Ismét ölükbe vészik 's dajka kézzel [1])

---

[1]) Ennek első megjelentekor (l. IId. kiadás) állott: daj*ka ka*rral.

Vezetnek éltünk' vég határihoz,
'S ölelve tésznek a' halál' ölébe,
Mig ott is újra vélünk egyesülnek.

Oh, nagy 's dicső czél van nekik feladva,
'S rendeltetésük szebb mint a' miénk!
De mint mehetnek nagy pályájokon
Bevont szemekkel 's békós lábakon?
'S kivánhatunk-e tőlök olly csudát,
Hogy czéljainknak megfeleljenek
És lelkeinkkel összezengjenek,
Ha őket a' vak gyermekségbe zárjuk?
A' míveletlen föld csak gazt terem.
A' lélek is csak úgy emelkedik
Erényekig fel égi szárnyakon [1]),
Ha Delphi isten önt sugárt belé,
Melly úgy kifejti lelkünk' díszeit
Mint éltető nap a' virágkebelt.

Midőn csapongva ömledő dalod
Klavirod' érző hangjain lebelg,
Midőn nyilazva repdez ajkidon
Az ihletett szív 's nyilt ész' lángigéje,
Melly szívet elmét egyiránt hevít:
Akkor, barátném, akkor érezem,
Mit veszte a' föld' durva gyermeke,

---

[1]) Elébb: A' virtuszokhoz . . . .

Hogy a' Teremtő' legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szívünk adva van,
Játéka' kénye' rabjává alázta!

Te megboszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szűk korlátiból,
Mellyekbe zárva tartja vad nemem.
Kihágsz 's merészen fényesb útra térsz,
Mellyen csak a' nagy férfi nyomdokok
Vezetnek a' szép tiltott táj felé;
Hol a' vakító fénybe vont igazság,
Ámbár szemünket kápráztatja is,
De megmutatja a' virtusznak útját,
Melly halhatatlan istenekhez int;
'S hol a' poézisz' nyájas istenei
Szemünkhez illő földi öltözetben
Enyelgve zárnak karjaik közé,
'S a' symboláknak himes fátyolában
Öleltetik meg a' nagyot 's dicsőt,
'S belénk mosolygják rózsás szájaikkal
Az égi szikrát 's égi tiszta kényt.

Érzed hatalmas ihletésüket
'S hevűlt kebelt nyitsz szép sugalmaiknak,
'S mint a' kalitka' zárát elhagyó
'S ismét szabadban lengő fülmile,
Örömre gerjed 's harsány csattogással
Repűl az erdők' zöld árnyékiba
'S üdvezli a' régóhajtott galyakról

A' tarka völgyet 's viradó eget:
Meglelkesedve 's égi szárnyra kelve
Lengsz vigan Áon' szent virúlatin,
Hol a' teremtő Pindar' dithyrambja
Harsogva zúg le Pindusz' ormain
'S a' gyenge Szappho' esdeklő dala
Nyögdelve reszket gyenge húrjain;
Hol új meg újabb szépségek' csudáit
Bájolva látja repdező szemed,
Hol új meg újabb zengzetü melosz
Lángolva járja által lelkedet
'S zengésbe hozza gyengéd lantodat.

De, oh leányka! még itt nincs határ!
A' képzelődés' szép játékai,
Az érzemények' édes ömledési,
Szépitik ámbár boldogságodat,
De nem tehetnek boldoggá magok.
Kettősen érzed a' jót és gonoszt,
'S a' sorsnak ádáz kényén függ nyugalmad.
Nézd a' magasban fénylő bölcseséget,
Körülragyogva csillagnimbuszával
Az Isteneknek békes sátorában,
Hová nem érhet semmi földi tőr,
Ott, ott tanuld meg a' bölcsek' nyugalmát
Ismérni, — 's győzni a' föld' szörnyeit,
Indúlatinknak pusztitó dühét,
És a' szerencse' játékit nevetni,
Használni élted' szűk kerületét,
'S bátran letenni a' halál' kezébe.

Int a' dicső táj. Járd zengő ajakkal.
Vezessen érző kebled' istene.
Ölelje myrtusz barna fürtidet.
Az égi Múzák' 's Grátziák' ölén
Álmodd el élted' rózsa álmait,
'S védjen Minerva pályád' zajjain,
Mint Áriont a' tenger' istenei,
Midőn zenegve szállt a' delfinen [1]).

VITKOVICS MIHÁLYHOZ.

1815.

Midőn mosolygó bölcseségedet
Belém enyelgi szép episztolád [2]),

---

[1]) A' mint ezen költéri levelét Berzsenyi megküldé nekem Kolosvárra 1815-ben, kiadtam azonnal az Erdélyi Muzéum IIId. füzetében 1815. Áll ott a' 42—45 lapon.

[2]) L. ezt is előre lenyomatva, ugyan az Erd. Muz. Iső füzete 43—45d. lapjain. Közlé Vitkovicstól 1805ről a' kiadóval, Szemere Pál.

Mellyet barátunk **H o r v á t** érdemelt,
Mellyben Horátztzal fested a' mezőt
'S annak szelíden bájoló nyugalmát,
Vigabban érzek 's boldogabb vagyok.
Szebbnek találom puszta lakhelyem',
Kertem' virági szebben illatoznak,
Szebben nevetnek szőlőm' fürtei
És kazlaimnak árnya hívesebb.

Igen, de minthogy minden verselők
Homér atyánktól fogva ekkorig
Falut dicsértek, engedd meg nekem,
Hogy én Budáról 's Pestről énekeljek.

Midőn Budának roppant bérczfokáról
Szédűlve Pestnek tornyait tekintem
'S a' száz hajókat rengető dunát,
A' nagy dunának tündér kerteit
És a' habokkal küzdő szép hidat,
Mellyen zsibongva egy világ tolong.
Midőn körűltem minden él 's örül
'S újabb meg újabb érzelemre gyujt:
Itt a' tanult kéz' nagy remekjei,
Ott a' dicső ész' alkotásai
Az élet' édes bájait mutatják,
'S mind azt előttem testesűlve látom
A' mit magamban csak képzelhetek,
Kivánhat-e még többeket szemem?

Hát a' midőn majd véled 's Helmeczinkkel
Virághoz együtt ballagunk karöltve,
'S a' bölcs öregtől új lelket veszünk!
Onnét tehozzád 's nyájas asztalodhoz,
Hol a' kinyilt szív 's józan ész kinál
'S vidám szabadság 's tréfa a' szakács.
Onnét Palinkhoz, Péczel' dallosához,
És mind azokhoz kik barátaink
'S velünk egyenlőn tudnak érzeni.
Hol majd hazánknak ó 's új dolgait,
Majd a' világnak főbb történeteit
Száguldjuk által és mustrára intjük
A' föld' királyit 's büszke nagyjait;
Vagy majd Kopernik' égi útain
Vizsgáljuk e' nagy minden' titkait,
És a' világok' systemáit oldjuk;
Majd a' morálnak mély törvényein
Platónkkal újabb 's szebb respublicákat
Alkotva Szolont 's a' dicső Lykurguszt
Lehozzuk embert boldogítani.

Ha azt megúnjuk, mert minden megún
Az ember, 's édes a' változtatás,
Szemünk legelhet Theszpisz' bájvilágán
'S a' tánczolóknak szárnyas rendein,
Szívünk örömre olvadozva repdez
A' zengzeteknek szép concertjein.
'S ha kell, közel van kert, szőlő, liget,

Horátztzal úntig ott kapálhatunk,
'S nevetni fognak ott is a' bohók.

Mi kell tehát több? Élni és őrűlni
'S használni, czélunk, nem pedig heverni.
'S a' bölcs' nyugalma háborithatatlan
A' pesti bálban 's csörtetés között,
Mint a' magános rejtek' árnyain.

Nyugodni, enni, inni és alunni
Lehet mezőn is; oh de mint örüljék
Fákkal, füvekkel, ökrökkel sokáig?
Csupán szememnek tárgyi mind ezek.
Szivemnek ember és rokon kebel kell,
Kivel vegyítse érzeményeit;
Elmémnek elme, melly megértheti
'S mellyben sugárit tűkröztetheti.

Van itt is ember, mondd! De millyen ember?
Inség, gonoszság néz ki vad szeméből
'S lesujt pipádért hogyha nem vigyázsz.
Szemét setétség, vállát terh sanyarja,
'S utálja mind azt a' ki boldogabb.
'S mi szép mulatság látni izzadását?
Mi szép nekem még rajta szántanom
'S aszott kezéből lesni sültemet?
Nem szebb-e Pesten vigan perleni
Verbőczi' hajló nyelvén, és merészen
A' szent igazság mellett harczra kelni?

Barátom! a' bölcs boldog mindenütt,
Az Hortobágyon, az Pesten, Budán,
Mert ő magával hordja kincseit;
De boldogabb ott még is, hol körűlte
A' nyájas élet hinti kellemeit,
És szíve lelke, tárgyát lelheti,
Mint hol magába zárva él magának,
'S csak álma' tündér képét kergeti
Mint egy vadonban bujdosó fakir.

Rendeltetésünk nem magános élet
'S örök komolyság és elmélkedés,
Hanem barátság és társalkodás.
'S nem a' világi jókat megtagadni,
De józan ésszel vélek élni tudni
A' bölcseségnek titka és jele.

Maradj 's perelj te Pesten, 's élj vidáman
Barátid' édes társaságiban,
'S ne kérj az égtől többet mint adott.
Van annyi, mennyi kell! 's ha ez kevés,
Kevés lesz a' föld' minden kincse is.
A' vízikórság' szomját el nem oltja
Minden dunáknak 's tengereknek árja;
'S az ép gyomornak egy pohár elég.

Ha van mit ennünk, innunk és szeretnünk,
Ha józan, elménk, 's testünk nem beteg,

Kivánhatunk-e 's lelhetünk-e több jót,
'S adhatnak-e mást a' királyi kincsek? —
Igy ir, igy érez, igy él most barátod,
Ki téged, édes Miskám, megkeres
Az új zephyrrel 's első fülmilével,
'S veled csevegni és nevetni fog.

BARÁTNÉMHOZ.

Tudom: hogy a' sziv nem vigyáz tanácsra,
Kivált az első fájdalom' hevén;
Csak könnyek és csak bús nyögések adnak
Szorúlt kebelnek édes enyhülést.
De hát te meddig sirsz még Dencsidért,
Mikor találsz te már, vigasztalást?

Siralmaidban lát a' felkelő nap,
Siralmaidban hágy midőn leszáll,
Siránkozol ha rózsát nyujt kezedbe
'S ha illatot hint rád a' szép tavasz;
Dencsid' kesergeď a' midőn az ősz'
Lehelletével hervad a' virány,
'S előtted intve sárga lombja hull.

Nem így barátném! itt is van határ [1]),
A' mellyet általhágni nem szabad.
Szép lélek a' melly könnyen kap sebet,
'S a' fájdalomnak önti könnyeit
'S magát kisírván szenved csendesen;
De kényes, a' melly sebjét nem felejti
Sem orvosolni nem bátor 's kemény,
Hanem lecsügged 's ön magát emészti;
'S hiú, ha még mély sebjével dicsekszik,
Ha fájdalomban édeset keres
'S veszett gyönyörré változtatja a' kínt.

Táguljon a' szív könnyek által a' míg
Feszíti, fojtja a' nyers fájdalom.
A' férfi szem sem bírja könnyezetlen,
A' bölcs is érzi a' csapást, midőn
Szerelme' édes láncza elszakad;
De már ha első kínait kiforrta,
Azésznek égi balzamát veszi.

Mi haszna víjjuk a' kemény eget
'S a' bús koporsó' gyémánt zárait?
Nem hat siralmunk 's jajszavunk oda!
Mi haszna sírsz hát, és miért siratjuk
Azt a' ki békes révre jut korán,

---

[1]) Első kiadásban: „Van itt is hatar."

Ki csak tavassza' kellemit szedé
'S itt hagyta a' tél' puszta napjait?

Nem szíjja többé Dencsid ajkidon
Az élet' első gerjedelmeit,
Nem érzi többé csókjaid' hevét,
Sziveddel össze nem döbög szive:
De már nem érzi a' fájdalmat is,
E' földi élet' számtalan veszélyit,
A' test' fenéit, a' lélek' dühét,
'S nem a' halálnak irtózásait;
Nem játszik a' sors' kéje ő vele,
Sem a' hatalmas' durva büszkesége,
Nem csalja őtet áruló barát,
Szerelme' kínja nem szakitja szivét,
'S nem látja a' bűn' győzedelmeit.

Ki tudja éltünk' számtalan csapásit
Leirni? Minden óra újakat szül,
Ujabb veszélyt hoz minden perczenet.
Itt a' mosolygás, sirással vegyűl,
Itt minden édes, mérget rejt magába,
'S gigászi harczot minden nyúgalom.

Oh, hadd nyugodjék magzatod tehát
A' boldogoknak csendes enyhelyén,
Túl a' veszélyen 's földi harczokon,
'S fedezze béke kedves hamvait!

Követni fogjuk őtet nem sokára;
De már követjük és utban vagyunk!
Nem vesztjük azt el, újra megtaláljuk,
Csak egy kevéssé ment előbbre tőlünk.

VANDAL BÖLCSESÉG.

A' vandaloknak ferde bölcsesége
Ismét divatba jő 's csudáltatik:
Ezek, hogy a' nagy Rómát dőlni látták,
Veszttének abban lelték fő okát:
Hogy ottan írni és olvasni szoktak;
'S ez okra nézve ők a' könyveket
Elégeték mint ördögségeket;
'S hogy most kiforrta Párizs' régi mérgét,
Mi szülte azt más, mint könyvek, tudósok?
Égetni kell hát minden könyveket,
Égetni mind azt a' ki gondol és lát!

Oh vandaloknak sanda bölcsesége!
Méltó királyi fülbe zengeni.

Tenéked a' nagy Róma' csüggedése
'S Párizsnak ádáz harcza egy eset?
Tenéked alma 's makk egy fán terem? —
Hát vandalok köztt nincs-e pártütés?
'S nem félt-e Caesar a' vad Galliától?
Hát a' szerailok' öldöklései,
És Ázsiának végtelen zavarja,
A' Dózsa', Hóra' gyilkos pórhada
Mind a' tudósok' 's könyvek' mívei?
Hát Prussziának 's Bécsnek thrónuszát
Csak a' vak észnek fékje tartja fent?
'S azért nem omlik ott királyi vér?
'S tán Angliának népe balgatag?
Azért parancsol a' föld' tengelyének?

Így van! ha szél fú fergeteg leend,
Ha a' buzában konkoly és vadócz van,
Ha nyájainkat métely szállja meg,
'S a' szürke kancza vemhét elveti,
Azt mind tudósok 's könyvek mívelik.

Bölcsen! dicsően! Inach és Numa,
Ninusz, Zoroaster így okoskodának,
Tehát mi is! — Oh de, nagy hézag ez!
A' makkos ember és mi, nagy külömbség.
A' makkal elmúlt a' szilaj szabadság,
Az ember önként hordja most nyügét,
A' békes élet' bájit ismeri,
'S a' marha fékre nincs szüksége többé.

Lám Titusz, Aurel 's Fridrik nem valának
Sem Istenek, sem a' nap' öccsei:
Imádtatának mégis a' világtól;
De a' tyrannok, bár istenfiaknak
Neveztetének, bárd alá kerültek.

HELMECZI MIHÁLYHOZ.

Mit írjak, édes Helmeczim, neked?
Nemes tüzedről énekeljek-e,
Vagy ifjúságod' ért gyümölcsiről,
'S baráti szived' érzeményiről? —
Ha én te rólad gondolkodni kezdek,
Csak egyet érzek, egyet gondolok,
Csak azt, barátom! hogy téged szeretlek;
Csak azt: hogy édes a' szelíd barátság
Még akkor is, ha csak képét öleljük
Annak, kit óhajt szívünk messziről.

Im, gyüjteménykém' vedd baráti keggyel,
Érezze ismét gyámoló kezed'
'S láttasd világgal, mint már láttatád.
Kevés virággal szerzi meg camaenam. —

Oh! elvállúlnak a' komoly szemektől
Aon' mosolygó gyenge szűzei,
Mint a' szerelmek' édes istenei.
Te még virágzol. Dőlj szép karjaikra!
'S az égi nektárt idd rózsás ajakkal.

ÉSZREVÉT.

Az 1816beli második kiadás csak e' négy könyvet mutatja, 's az alább, toldalékban álló, hosszabb előszót, Berzsenyi jegyzéseivel: *Ravatal*, *Kegyelni* 's *Toborzó* szavak felöl, mellyeket az olvasó ebben, a' kiadó' jegyzetei között fog találni. Az itt következő ötödik könyv részint irásban hagyott, részint már megjelent költéridarabokat vett fel.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A' KÖLTÉR [1]).

Mint, majd ha lelkünk Lethe vizébe néz,
Minden földi tehert róla lehullva lát,
  'S ujjá születve nyilt karokkal
  Elüzion' rokon árnyihoz leng:

---

[1]) *Poeta*, mint buv-ár, rov-ár, kajt-ár, tün-d-ér, csal-ár, foly-ár, csap-od-ár, 's az uj: fut-ár.

Így, a' ki Kasztal' vedreiből merít,
Új tündéri világ' bája ragadja el;
Magát felejtvén, élve meghal —
'S egy melegebb nap alatt lel éltet.

Ott gerjed abban a' csuda láng erő,
Onnét hinti alá égi virágait; —
Ne nyúlj azokhoz durva kézzel:
Megfagy az égi, hideg kezekben!

FELSÉGES KIRÁLYUNKNAK

KESZTHELYRE VÁRATÁSAKOR.

Keszthely' mosolygó völgyei, bérczei!
Caesárunk közelít, hintsetek illatot;
Simulj tükörré büszke zengő,
'S tükreidet bíborozza Phoebusz!

'S ti csendes ernyők' pásztori! gyújtsatok
Tömjént hölgyeitek 's gyermekitek között
Annak, ki gunyhótok' paizsa
'S emberi jussaitoknak őre;

'S ki, mint dicső nap fergetegünk után,
Áldást szórva, körüljárja hazánk' egét,
'S a' mit levert a' hosszu szélvész,
Újra felélleti égi tűzzel.

Örülj te is hát, Festetics, és pazarlj!
Mutasd: mint szereti a' magyar a' királyt;
Mutasd: hogy annak szíve, kincse
A' haza 's atyja' kezébe' vagynak.

Mutasd: hogy a' szent honszeretet' heve
'S a' jobbágyi szelíd tisztelet egybefér;
Mutasd: hogy e' két virtusz együtt
Tesz fejedelmeket és nagy embert.

SZILÁGYI, 1458-ban.

Ledőlt Hunyaddal a' haza' védfala!
Igy zeng hősei köztt a' diadalmas ősz,
Körültüzelgve bús szemekkel
A' had' erős fiain, Szilágyi.

Ledőlt, — az undok czimbora, lánczait
Elszaggatva, kitör szent düledékein,
'S habzó agyarral tölti újra
Béhegedett sebeinkre mérgét.

A' tiszta ifjak' lelke gyanútalan'
Hódolt a' gonoszok' csalfa siralminak,
Kik mind Hunyadnak mind hazánknak
Békepohárba' halált adának.

Ezt nyerte a' nagy hős atya, virtuszán,
Megkímélve magas szívvel irigyeit,
Ön gyermekébe döfte tőrét,
'S a' czudarok diadalt kaczagnak.

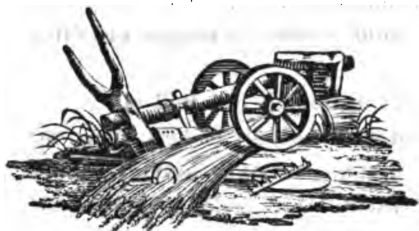
Ezt nyerte a' mi balga hitünk, midőn
Olly körmökre bizók a' haza' zálogit,
Mellyekre honnunk' vére csorgott,
'S hív Hunyadink' vasa bélyeget vert.

A' cselt utáló így veti gyilkosa'
Hálójába magát; így fedi tornyait
Földünknek a' bün, mig Molochnak
Áldozik a' Nemes önmagával.

A' virtusz a' jók' horga, ha czéltalan
Féltünk rosz rokonink' véribe fürdeni:
'S a' jóknak ártánk; az kegyetlen,
A' ki szelíd, mikor ölni szentség.

A' százfejű szörny új fejeket terem,
Posványával együtt vesztheti Herkules;
A' gaz lenyesve még bujább lesz;
Irtani kell gyökerestül a' bűnt!

Így adta vissza Szylla az életet
Rómának, 's így adom vissza hazámnak én.
Vér torral alkot új világot
Szylla, Szilágyi' haragja: — jertek!

HYMNUSZ

KESZTHELY' ISTENEIHEZ.

1817. febr. 12.

Ki zengi e' nagy század' erőseit
'S omló thrónusait? ki Agamemnonát
Korunknak 's Aulisz áldozatját
'S Iphigenia' szemérmes arczát?

Feldult világunk' fészkeit, a' tridens'
Villám ostromait, a' lerogyott gigást,
A' megrepesztett Kalpe' szirtját,
Pindari lángajak ömledezze;

Ti, oh szelidebb égiek! a' kiket
Keszthely béavatott szent palotáiba,
Ti, éltető Ceresz és dicsőebb
Lelket adó Helikon' leányi!

Vidám avénám titeket énekel.
A' szebb emberiség bennetek él 's tenyész,
Ti adtok annak testi lelki
Jobb eledelt 's magas égi éltet.

Ceresz! te hivtad erdeiből elő
A' vadságba merült emberi nemzetet,
A' makk 's gyökér helyett az édes
Búzakalászt neki megmutattad.

A' társas élet' szent szövedékeit,
Az erkölcsi világ' új elementumit
Te fűzted egy nagy kapcsolatba
Czélra vivő örök ösztöniakkel.

Munkált az ember 's tárgyaihoz jutott:
Bátorságba' szedé mive' gyümölcseit,
Vigan nyugodtan éle csendes
Sátoriban az arany világnak.

De még lefojtva szunnyada kebliben
A' szebb aetheri rész. Múza te illetéd
Nektáros újjal, égi lantod'
Zengzete gyult erein keresztül:

Zúgván felébredt a' lekötött erő,
'S mint új lény leveté állati nyűgeit,
'S a' még nem esmért lelki élet'
Képei közit lebegett örömmel.

Főbb létre lobbant lelke feloldozá
A' szép', jó' 's igazabb' mennyei csirjait;
Zengtél! 's körűlte új világ nyilt
Elüzion' szomorú vadonján.

Zengtél! 's szivének húrait illetéd:
Forró melle dagadt, homloka virrada,
Elméje szárnyalt, 's a' tudásnak
Békerülé sivatag határit.

Zengtél! 's dalodra Thébe felépüle
'S a' boldog görög ég' csillaga feltüne;
Te zengsz, ha Rómát a' kerek föld
Rettegi, és te, ha azt lerontja;

Te zengsz, ha Franklin' lelke merész keze
Villámot leragad, 's sceptrumokat leránt,
Ha Newton és Kant a' teremtő'
Titkait oldja 's világot alkot.

Kronosz' leánya! Delphi' nagy istene!
Ti munkátok azon titkos örök kötél,
Melly a' halandó port 's az Istent
Egy csuda mívbe csatolva tartja.

Oh lakjatok hát e' kies ég alatt,
Bájoljátok ide Enna' virányait,
És a' virágzó Attikának
Hajdani szép idejét, Szaturnuszt,

Hogy vérrel ázott századaink' nyomán
A' szent pálma' arany bimbai nyiljanak,
'S e' kis magyar Weimár' öléből
Lássa hazánk' kiderűlni napját.

Oh látja!, 's ím a' harcz' deli nemzete,
Melly még csak hadi zajt esmere és halált,
Lerakja harsogó aczélit
Színed előtt ragyogó napisten!

Lerakja 's áldoz, 's mint mikor a' Bakonyt
Messzünnen riadó mennykövek és szelek
Csattogva rázzák, zeng fölötte
Tegzes arany nyila és az Aegisz.

HEKTOR' BÚCSUZÁSA.

ANDROMACHA.

Elmégy Hektor tőlem hát örökre
Oda, hol már Achilles' fegyvere
Patroklusznak áldozik vérrel?
Ki fogja majd kisdedünk' tanítni,
Istent félni és dárdát hajítni,
Ha téged a' bús orkusz elnyel?

HEKTOR.

Drága hölgyem, parancsolj könyeidnek,
Tisztem, hitem engem' harczba visznek,
Ezen karok őrzík Pergamuszt;
Tí értetek, hazánk' isteniért
Bátran vivok, hősien ontok vért
'S nem rettegem a' setét orkuszt.

ANDROMACHA.

Nem hallgatom többé kardod' hangját,
Itt hever majd, rozsda lepi vasát,

’S Priám’ bajnok nemzete kivész.
Oda mégy, hol nap többé nem ragyog,
A’ Kocytusz bús vadonban jajog,
’S szerelméd a’ Lethében enyész.

HEKTOR.

Minden vágyom, minden érzeményem
A’ Lethe’ szent árjába merítem,
De hív szerelmemet nem.
Halld! az ádáz dúlja már a’ falat,
Fűzd rám kardom’, szüntesd’ fájdalmadat,
Hektor hal meg, de szerelme nem.

NAPOLEONRA.

1820.

Nem te magad győztél, hanem a’ kor’ lelke — szabadság,
Mellynek zászlóit hordta dicső sereged.
A’ népek fényes csalatásba merülve imádtak
’S a’ szent emberiség’ sorsa kezedbe került,

Ám de te azt tündér könyednek akája vetetted,
'S isteni pálmádat váltja tövis koszorú.
A' melly kéz felemelt, az ver most porba viszontag,
Benned az emberiség' ügye leszúlva vagyon.

A' FÜREDI KÚTHOZ.

Japet' fijának sassa dulá vesém
'S a' mennyből lehozott szikra emésztve ült,
Midőn dicső forrás, sebimre
Aeglei balzsamot áldva öntél.

Mint a' ki a' szent Lethe' vizébe néz,
Minden földi tehert róla lehullva lát,
'S újja' születve nyilt karokkal
Elüzion' rokon árnyihoz lép:

Így adta vissza élet adó ered,
Oh kutfő! nekem az életet és reményt,
Így ébredék fel, 's így ölelt meg
Partidon új öröm, új rokon kéz.

Itt leltem a' jó Vajkit, az édes őszt,
Itt a' téti szelid énekelőt, ki már
A' boldogúlt lelkek' köréhen
Issza az ég' örömit, — jutalmát;

Kikhez vegyűlve hársaid' ernyein
A' bús felleg alul hajnali pirjait
Az élet újra rám mosolygá
'S holt kebelem' hideg éjje virradt.

Itt leltem a' szép lelkü nemes magyart
Pázmándit, 's szeretett szive' kegyes felét,
Ki vélem együtt cseppeidben
Enyhületet keresett magának.

Enyhítsd meg ezt is, a' kora szenvedőt!
Márvány oszlopidat felkoszorúzom ím,
Enyhítsd meg ezt is, mert ha szenved,
Nem leszek én is egész kigyógyúlt.

ELEGIA

GRÓF FESTETICS GYÖRGY' HAMVAIRA.

Keszthelyi partnak evez ladikom, mosolyognak előmbe
A' szeretett tájék' öblei, 's árboczai.
Nyugszik az ég, lebegő zephyrek ringatva vezetnek,
Csak kebelem zajlik, 's hányja halála' jegét;
Hányja midőn lehajult fővel révedre kiszállok,
'S nyomdokidon nagy holt, nyögve előre megyek.
Minden mozdulatom közelebb visz szent tetemidhez
'S miveiden lebegő árnyad előmbe tünik.
Látlak, mint öleléd kegyes arczczal nyájas örömmel,
A' kiket a' szeretet nyilt kapuidba hoza;
Látlak, mint fogadád szent csókkal megkoronázva
A' piruló' múza gyermeki áldozatit.

Mint Görögországnak nagy daemona gyermek alakban,
Gyermeki játékban alkota embereket,
Úgy te is ősz fővel közibénk enyelegve vegyűltél
'S játszva nyitál pályát isteni czélod előtt.
Mig mások honnunk' javait vesztünkre kiszórják
'S a' nemzet' lelkét 's életerét kiölik:
Közbe Te keltél fel, 's valamerre kifordula arczád,
Áldást hinte reánk, 's életet önte belénk.
Mint egy hősi Pelopsz oltárt, pályákat emeltél
A' görög ég' Helikon' hajdani isteninek.
Ünnepeket, muzsikát, tánczot, játékokat adván,
A' nagyot a' széppel kedvesen összekötéd.
A' zengőt koszorú emelé és gazdag ajándok,
Minden ideg kifeszült, 's büszke futásnak eredt.
Így alkotta örök remekét amaz égi Lykurgosz,
A' mikor összeszedé Ilion' énekeit;
Szpárta szilaj lelkét énekre tanitva emelte
'S a' dalok' isteninek áldoza harczaiban;
Igy született Hellász, így szülte az éliszi pálma
A' csuda Helleneket 's Pindarosz énekeit.
Igy született korybant zengzetben az égiek' atyja;
Igy hordott eledelt nékie méhe, galamb.
A' buta nép e' zajt látá, 's a' tölgyet emelte,
Látni a' mennyrázót nem vala néki szeme.
Ám de ki fennjáró elmédnek látta arányit,
Nyájas alakjaiban látta nagy istenidet. —
Elfolya szép élted 's veled a' szép gondolat eltűnt,
Mint ama' gyenge virág, napja' lehunyta után.

Eltüntél, de ha majd palótád' márványi lehullnak
'S romjaiból valaha baglyok üvöltnek alá,
Mint a' büszke Csúbáncz' szomorú düledékin az útas
A' mult bajnoki kor' képzeletében mereng:
Igy merül el majdan magasabb rémletben az érző,
Hamvaidon hálát, könnyeket adva, velem.

WESSELÉNYI, A' NÁDOR, MURÁNYNÁL.

Töredék.

Melly édes andaly int, Murány, feléd,
Midőn tetődre felvetem szemem'!

A' várvivásnak jöttem nézni tervét
'S kimérni a' tűz' égi útait,
És ime mintegy elbájolt lovag
Andalgva nézem a' tündéri várt,
Andalgva látom ékes asszonyát.
Kit már feledni véltem évek óta
Előmbe tűnni látom újolag,
Látom miként őt láttam egykoron

A' bajnok ifjak' büszke tánczkörében
Lebegni pártás fővel a' delit,
A' nyilni kezdőt angyal-kellemében.
Döbbenve váltam tőle és szorongva:
De megpillantván újra kardomat;
A' hősi szellem újra megragadt,
'S vitt a' dicsőség' fényes útain,
Vitt élni halni bajnokok sorában.

És íme már most mint dicső vezér
Előtted állok, oh magas Murány,
Letörni ormod' büszke tornyait,
Rablánczra fűzni ékes asszonyod'
'S rablánczra véle a' pártos magyart.
(Megmegállva 's gondolkodva járdal.)
Rablánczra téged lelkes árva hölgy,
Rablánczra téged édes árva hon!
(Gondolkodik.)
Mi ez? mi új zaj dulongat szivemben,
Oh érzem, a' tiszt' 's a' sziv' harcza ez;
A' sziv fog érzem győzni tisztemen,
Kirántja győző kardomat kezemből
És életemnek új irányt mutat.

FELSŐBÜKI NAGY BENEDEKHEZ.

1821.

Oh, te, ki mind névvel, mind testi 's lelki kegyekkel
Áldott és nagy vagy, deli ifjú, mint ki Athéne'
Díszei köztt paizsán viselé a' menyköves Ámort,
'S mint ama' nagy rokonod, ki javunkért megvet aranyfényt,
Hozzád szól múzám. Illesd őt lángajakiddal,
Hogy hozzád bájló nyelveddel szólni tanuljon,
Nyelveddel, mellyről diadal zeng 's menykövez Ámor.
Menj nagy pályádon fénnyel, hatalommal övedzve;
Mert az erény hatalom nélkül csak gyámtalan árva,
Öltöztesd fényben, hogy az álnok bukjon előtte.
Igy fogsz lenni hazád 's fejedelmed' híve, szabad, bölcs.
Menj de mutasd hogy bölcs Montesquieu látta szivedben
Trézia bajnokait mikoron koszorúzta dicsően,
Kik hont és koronát egy szívvel védni tanultak,
Férfiakat nemző Pannon szüle téged örömmel.
Törpét törpíthet, de nagyobbá tesz nagyot a' polcz,
Melly gyávát szédít, de mezítláb hág oda Cátó

Légy te Arisztippus: bírj fényt, de ne bírjon az
álfény.
Szentegyházzá lessz tündér palotája előtted,
Mint szentegyház lőn kalibám mikor abba beléptél
'S váteszi lélekkel láttam már büszke jövendőd.

VIG CHLOE.

Húnyik a' nap, pirúl az ég,
Intesz édes enyhelyem!
Megyek, megyek, ah elég rég
Vonza feléd kebelem.

Te vagy az én kis világom,
Virágim szép ligete!
Gyermeki vig munkásságom'
'S elmém első képzete.

Hozzád jövök, ha szivemet
Aggodalom terheli,
Hozzád, ha rám öröm nevet,
'S kezem, lantját emeli.

Szép alakid' szemlélete
Új világba andalít.
Nyilt kelheid lehellete
Illatözönbe merít.

Itt élnek eltűnt reménim
Gyermeki jelképekben,
'S kedves titkos két betűim
A' mindig zöld szivekben.

A' bús cyprusz árnyékában
Az urnák 's nefelejtsek,
A' két hiv szivek lánczában
A' viola-bilincsek.

Igy alkota ifju lelkem
Egy szebb virányt magának,
Hol égi gyönyör' 's szerelem
Szebb rózsáji nyilának.

De csak hamar felriadtak
Rémledező szemeim,
'S karom között eloszlottak
Tündér álomképeim.

Oh, mint sirtam, barátnéim,
A' szerelem könyeit!
Mint ittátok, virágaim,
Szivem égő cseppeit!

Hervadtatok, hervadtam én,
Mig rablánczom szaggatám,
Míg a' csalfa büszke remény'
Bábjait elhányhatám.

Oh, nem jó, halandó szemnek
Az eget megmutatni,
'S a' lepke szárnyu gyermeknek
Égi szárnyakat adni.

Nehéz a' mennyet elhagyni,
Pedig le kell hullanunk!
Jobb a' hiv földön maradni,
'S rózsákat itt szaggatnunk.

Nem álmadni, hanem élni
Illik e' szép világon,
Méh-ajakkal mézet lelni
Lehet minden virágon.

Egyik hervad, másik nyilik,
Mindenik csak tüneméuy;
Annak nyilik a' legszebbik
A' ki szabad' 's vig mint én.

Szabad pedig kiki lehet,
Mig fejét, — de hol vagyok?
Álmam még istenné tehet,
Legyen, legyen, hallgatok.

ZAGYVÁLÓ 'S TISZTA KRITIKA.

1825.

A' kritikának egész szép tárgya, barátaim, a' mű,
Nem pedig a' művész. E' kettőt összezavarni
Rút lelkek szokták; 's a' rútból felhat-e a' szép?

UJ GÖRÖGORSZÁG.

1825.

A' múzák 's chariszok' szép honját éjtszaka fedte
'S templomi néma halál' szomorú hajlékai lettek,
Büszke tatár lovagok' patkóji tüzelgtek az elszórt
Szpárta' Athéne' dicső körein már századok óta.

A' földnek legszebb, legemeltebb népe bilincsben
Izzada Szolonnak szent hamvain égre sohajtva.

Mint mikor a' vasból ordítva kiront az oroszlán
'S Nubia' erdeiről iszonyún emlékezik és dúl:
Igy riad álmából az eloltott hajdani Hellasz,
És Mahomet' hadait tengerbe meríti örökre.
'S íme az ég kinyílék! százévek fedte porából
Felkele phönixként maradékit védni Lykurgosz,
'S elszórt hamvaiból Marathon' nagy bajnoki váltak.

Menjetek oh múzák 's chariszok koszorúzva elejbek,
Hajdani napjaiban néktek tömjéneze Hellász.

KELLŐ KÖZÉP.

1825.

A' legfőbbre akarsz törekedni hatalmas erőddel?
A' legszélsőbbet ne tekintsed azonba tetőnek,
Mert tetejére, középpontjára közép ut emelhet.

A' POEZISZ, HAJDANTA.

Halljuk! miket mond a' lekötött kalóz:
Tündér változatok' műhelye a' világ,
Mint a' poezisz' bájalakja:
Ám de csak egy az igaz, nagy, és jó.

Mellyek' mosolygó jelczime lett a' szép,
Hogy mint a' szerelem játszi gyönyör kezén
Folytassa titkon a' teremtés
Műve' örök folyamát gyönyörrel.

Ennek teremtő ihleté alkotá
Hellász' rózsakorán a' vidor életet,
Midőn mosolygó égieknek
Innepein lebegett az ének.

A' szépet érző emberek' ajkain
Szivből szí be gyönyört zengve 's vidám esényt;
Midőn a' nyájas áldozóknak
Nyájas örömbe' jelent meg a' menny.

Oh a' poezisz' rózsaszin ujjai
Fonják azt az öröm' gyenge virágiból;
Örömre intve csalta össze
A' vadonok' ridegült lákójit.

Most a' halandó, mint ama büszke lyány,
Villámfénybe vonult isten ölén enyész:
A' szent poezisz néma hattyu
'S hallgat örökre hideg vizekben.

Szünj meg te is hát zárt fület és kebelt
A' szép ifju világ' bájira inteni:
Halottas ének zúg felette
Mint mikor Afrika' samielje

A' port az éggel összezavarva dúl,
Forró porvihara fojtja az életet.
Oh a' halandó lyánka' szíve
Emberi szép kebelén viruljon,

Mint a' mosolygó Helleniszé, midőn
A' félisteneket szülte szerelmiben
Gyönyörre nyilt szív nyiladozza
A' szeretet' csuda két virágit:

A' szent poeziszt és a' dicső erényt,
Mellyek hajdan öröm' ünnepivé kenék
A' nagy görög nép' boldog éltét
'S létre hozák örök ideálit.

ANGLIA.

1828.

Ész, pénz ád mindent, de csak együtt osztanak
áldást.
Nép' esze a' törvény, melly nélkűl pénze veszélyt
hoz.
Míg törvényidnek hódolni fog, Angol! a pénzed,
Addig hódol a pénz neked és pénzednek a tenger.

HADARÁSZ IFJONCZNÉP.

1829.

Éveket átvirraszt a' művész, még se talál czélt,
A' pehelyes kis nép álmaiban ki tanul;
A' mit tegnap alig hallott, azt már ma tanítja,
Oh melly kurta belük e' hadarász uracsok.

KÖLTÉR ÜLDETE.

Honnét van, hogy az ég, a' fatum, vagy görög Áte
Majd minden jámbor költért és büszke genieket
Annyira üldöz most, hogy azok majd mind siralommal
Töltik el a' Helikont, 's czivakodnak fatumaikkal?
Én nem tudhatom azt; 's hogy az Átét gyártja-e költér,
Vagy pedig a' költért gyártná bárdjával az Áte,
Azt se tudom; de igaz, hogy azok jól esmerik egymást,
Mégis azonba' nehéz őket jól össze egyezni!
Ám de akár mint van, zugolódnunk ellene nem kell,
Sőt mint a' karaib bajnok harsogja halottas
Énekit a' kinzók' keze közt mosolyogva boszontva,
Gyáva csapási alatt víg dalra fakasztva köszöntsük.
Zengj, mosolyogj neki, majd víg lantod tánczra ragadja,
Mint Orpheusz hajdan vadakat, fát, Thráczia' bérczét.

GRÓF MAJLÁTH JÁNOSHOZ.

1830.

Majláth! poétád' éneke leng feléd,
Nem mint a' rohanó Vág, mikor árjait
A' kárpátok köztt zúgva szórja
Tört jeget és köveket sodorván;

Csak mint az alkony' enyhűletén kalász-
Párnáján pihenő lyánka' szelíd dala
Üdvezli a' várt est' nyugalmát,
'S a' hegyek' ormai köztt mosolygó

Holdat, midőn már csend fedi a' mezőt,
'S a' pásztor kalibák' gőze a völgybe szállt.
Majláth! poétád' napja húnyik
'S nem ragadoz dala' árja többé.

Tündér tükörben nyilt nekem a' világ
'S mint egy Pygmalion' szobra, ölem' hevén
Életre gyúlva lenge honnom,
'S annak ivá kebelem sugalmát.

Mellembe mint egy Ilion' éneke
Zengett a' haza' szent lángja; Olympia
Istenfiakkal küzdve tünt fel
Isteni bájba merült szememnek.

Eltünt a' rémkép. Ám de ha szózatom
Szép lelkedre hatott, nem vala puszta hang,
Nem, melly tudatlan gyermek' ajkán
Lelket emelt: koszorúm' ne bánd meg.

'S ha szépnek érzed férfias énekim',
Benned vagynak azok, benned a' honni szív
Mellyet magasztalsz, benned a' hív
Honszeretet' daliás erénye.

Menj, énekeld hát e' magas égi lényt!
Ezt harsogta örök Pindarosz és Horátz,
Ez istenité a' világnak
Hajdani váteszit és erősit;

'S ez nyit nekünk ím éliszi pályatért
Rákos' hős mezején. Hallom a' pályazajt,
'S a' pályazajban Széchenyink' hős
Hágdozatit, lova' könnyü győztét.

Oh énekeld őt a' diadal' fiát!
Eurusz szülte pején mint viva nyerve díjt,
Mint áldozá fel ezreit, hogy
Ész müvein kecsesülne nyelvünk,

Melly újra szülje a' lerogyott Magyart,
'S Pannon' férfi diszét. Engem a' Villitáncz
Int már; de honnom' új virultán
Vert dalodat porom érzi majdan.

KÖLTELMEK KELÉSE, ÉVSORBAN,

miként az kinyomva is áll.

Következők' kelemét csak hozzávetőleg tehetem ki.

Megjegyzem elébb, hogy az 1808 előttre eshetőket a' költér, Vas vármegye kemenesali járásában Sömgyénben, mint addigi lakhelyén irhatá inkább; az idébbieket pedig Somogy vármegye kaposi járásában Niklán, hová nagyobb jószágára, a' sömgyéniből, legalább miként én hallám, 1808ban költözött. 'S ez, a' fennebb, valóbban kitüzöttekre nézve is áll. — Észműnek, melly dicsőit, érdekes tudni gyulhelyét. És a' már el nem enyészthető nemzet, figyeljen ezentúl melegebben, mi hol támada éle becsületére, és ragyogjon fel az észnek egykori lakhelyén átmenő' emlékezetében a' magyar kir. birodalom millióji közül minden jelesebb, külön-külön tájakon, úgy, miként a' csillag milliárdok soraiban Orion és Cassiopéja 's ezek társai, az ismerő' szemébe egyszerre tünnek.

Keszthely, a' 65d. lapon, Barátimhoz, a' 67diken; Glüczere, a' 112-diken; a' Remete, 116-kon; Életphilosophiája 128diken; Levéltöredék a' 134kon; nyilván Somogynak adják iratásuk hirét. A' 92-dik lapon álló: Mulandóság-ot sem annyira Ság hegye egykori várfalainak látása ihlelé, mint sem Somló, Tátika, Rezi várromoké, mellyek, Somogyba le 's onnan Kemenes alá utazttában borongtaták eleibe, a' régi magyar időket. Az évet nem mutató dalok közül néhány, 1794 és 1800 között fokadott. Ki azokra Nemesdömölkön szülei házánál volttában fokasztá, a' gyönyörű leány, a' kedves és lelkes lény, Perlaki Judit volt. Még mint gyermek ismerém. Későbben Kossuthi Kossuth István neje lön Tápjó-Bicskén, 's nekem mostoha nővéremmé.

IRÁSNEM SZERINTI SORZAT,

nehány észrevétellel.

D A L.

Mutató arra, miképen téved atya és tanító, fiú' és tanitvány' megitélésében. Berzsenyi nem szajkózván az iskolai tanulmányt vissza, mint némelly más sebes emlékezetű ifjacska, haza viszik, a' soproni evang. gymnasiumból az atyai házhoz kemenesali Hetyére, „legyen falusi nemesgazda, úgy sem tanúl, mindig csak tánczol." 'S a' 18 évü ifjúnak legelső költéri művében, komoly intelem, erkölcsi szilárd kitűzés, még szerelemnek is dalában.

Külön belvilágot éleszte hát benne vonzalma 's mivel ezt nem tapasztá magához az iskolai fonák tanító rendszer, szeme, innen-onnan kapdosott könyv olvasásába külön hala, melly költéri képekkel igézé. De, magába zárkozva teszi ezt, minőleg mindig maradott; de heve, zengelem megpendülttére a' mély érzetüt, a' szép müvészet fiját tánczos tombolásba ragadozza 's az ifjút elitéli a' tanító, ki nem teve hasonlítást, milly savanyó némelly arcz, midőn a' lélek benn, nem ingereltetik, és miként leszen legnvája-

Lap.

sabbá, mihelyt az ajakon beszéd kél; 's hogy, más a' sasfi, ha ködös időben összehuzza magát, más, ha ösztönét követve, napnak szegül. Illy önutu észláng kifejlődése fokai visgálatánál tetszik ki, milly czélszertelenül folya hazánkban olly sok időig a' tanítási felfogás és még foly. Saját erejüből kitör lelkességének özöne, magátóltanulttá lesz, 's felülkerekedik oktatóján is, de közebb elme mind elvész; lélektani alkalmazat noha, ebből is helyes fogalmut képzene; villanóbb észt pedig, tanulmány' iskolai előrajzaihoz is édesítéssel vonszana 's hamarább vinne messzebb. Tanító millyenségét gyerek mondásából itélem meg. Ha könyvével találom a' fiút szüleinél 's kérdezem. Mit tanulsz öcsém? és így felel: „N. tanítóm*nak* tanulok" ezt kell érzenem; Robotoltató professzor, hagyd el székedet. De, mikor a' fiú így felel: „Szépet tanulok, ezt amaz tanulom", ekkor becsülöm a' tanítót, belé tudta izleltetni az ifjonczot, ez magának tanúl.

Majd h*a* *a'* bús tél közelget, sorban, jobb hangzatu volna: Majd a' bús tél ha közelget.

A' végsorban: *'S szeretődet*; .... hangzatsér.

Itt is a' végsor előttiben: *és szorongó*.

Legelőszer Kisfaludy K. 1825b. Aurórája 85—88d. lapjain. Ott a' két végsor így:

Lilim míg istenné tehet,
Legyen, legyen hallgatok.

A' költér, ha vigyáz vala pihenyre is, e' dalai soraiban! Vegyünk fel két sorzatot a' 31d. lapról, lássuk miért nem ártott volna.

Oh csermely, ar | ra térsz látom,
Csendes görge | dezéssel,
Merre az én | sohajtásom
Repül epe | dezéssel.

A' szavaló' érzése önként pihenne *ar*, *görge* 's *epe* szótagoknál, de kelletlenül esik a' piheny oda, mert értelem szakad ketté, 's mivel ezen nyekkenést meg a' lélek nem szereti, következő sorzat folyékonyságával elégszik meg csak érzet és értelem:

Tán habjaid | mosogatják
A' szép tündér' | lábait,
'S nem tudja mint | csókolgatják
Hív könyeim, | tagjait.

Mert ebben a' lejtés, észrevehetően hizelgőbb. A' mint a' szem kiveszi az olvasandó szót, a' képzelés egyszerre azon jelentendőséggel játszadja által azt kebelbe, millyennel ennek kimondásban éltetnie kell, 's a' hang hullámzat oda nyom sulyt, hová az erő, kilobbanatig nevekedett; ottan gyengül el, hol a' tárgy, sze-

hidületre érzékenyit. És a' lebengés, összeillést is akar tartani, és ezen összeillés érzete szeret meg meg állhatni, hogy egy kis pihenés után uj leheletvétel adja ki a' szót, még összeillés' folyamában. Ennek éreztethetésére tehát a' költér is, mint az ezt okozni kellő, maga ügyeljen, ekkor még korántsem *mesterkél*. Kevesebbé köteles ezzel trochaeisáló sorokban, ezeknél a' trochaeus lejtésén van a' piheny, 's ha ezen, nyolczas és hetes rímelet' negyed szótagjánál meg nem állhatnánk is, nem annyira sértő. Sőt ennek azért kell szabadabban mozoghatni, mert különben, mérték, rím 's piheny között csak úgy reppenghetne, miként a' gyerek madara, czérna szálon. Ellenben meg az, ki *még mértékeléssel* is, azért nem akar nyügöt érzeni magán, mint Berzsenyi, hogy gondolatát a' mint kivillan, költéri képét a' hogy' eleibe fellegzik, érzelmét a' melly szóban nyomúl, el ne poszátasitsa, miként a' mindenféle kötőbe pólyázott fiucskát elbeczéző anyja, midőn még az említett pihenyt sem tartja meg, biz' egy kicsit rozzant óra ütése elvétéseit követi. Vagy, hogy még egy hasonlítással éljek, úgy ereszti pongyolára sorait, mint a' katona parancsár csapatját, ha már városon kivül ország uton menel. Távul ettől ekkor ama dísz, mellyel zengelem harsanttára, összeillő mozgalomban ugyan azon gránátos magyar zászlóal, úgy ing, még büszkébben mikor hona határán túl van, mintha Gyergyónak vagy Tátrának jőne fenyvese.

Nagyon érzé különben ezt Berzsenyi, az alább lévő „Versformákról 1825" írt e' soraiban: „az ének külső természete áll, a' hang' hullámos szállongásában, annak különféle *megszaggatásiban*, *nyugpontjaiban*, ... de az 1808 előtti évek dalaihoz még, sem a' Kassai Muzeumban olvasott: „*Fut az idő 's nem sokára, legszebb korom majd elmul*", sem Orpheusban a' „*Fekete szemü szép hölgyecske*, *Repülhetnék mint a' fecske*" elragadó költéri fuvalom nem ösztönzé Kazinczy

által, kibe pedig az ifjú, természetesen, beléázerelmesedett, mert ott a' legbájolóbb egyszerüseggel csillagzék elé. Idébbi nem simongatását, menti betegsége. Iszonyú érelem, léleksérrel azon korban nyomorgani, midőn férfi' hülése már ura lenne a' száguldott képzelemnek 's a' rohammal szállt éneket mind inkább felkellemzené.

A' kis „piheny" szó is akarná magát mentegetni, miért csuszék ki tollból, ezek irtta közben, Fábchich-Guzmics *vágánya* = *caesura* helyett. Több, édesegy vele az igék között, mondja, 's ha élnek azok, ő is melléjek állhat. Mert:

menek, mensz, *men* után van: me*ny*, menyasszony, menny.

szövök, szősz, *sző*-ből lön: Szőny, falu Komárom vm.

unok, unsz, *un* ada nevet Esztergom vármegyében, *Uny*nak.

zuhanok, zuhansz, *zuhan*-ból álla elé szépen nem régiben: zuha*ny*, vízgyógyhoz. És nem sokkal elébb: villanok, villansz, villan-ból: villany.

'S *feny* is először: fenek, fensz, *fen*-ből lett, és az után vált *fenyő*-vé.

A' millyenségszók között unokája *bő*, ebből bővült elé Győr vmegyében, Bőny, a' lángeszü zengér Bihari szülhelye. Mert nemcsak idetartozik ez is, sőt egyik mutató ahhoz, hogy *ny* itt e' rag magára: korántsem csupán *y*. Ezen lágyító jegy, különben is már *n*-nel végződő szóhoz csendesen csak oda olvad 's *ín*, *csín*, névből, általa *íny*, *csíny* más név puhul ki; *ván*, *vén* allapotjegyző-

ből pedig *vány*, *veny*, ige 's névrag lágyul elé. A, e, magánhangzóhoz ragadván *ny*, lön: any, anya, eny, enyő, enyv; fe, ke, le, sze, te, ve gyökből meg lett, lehete, lehet: fény, kény, lény, le*á*ny, szeny = szenny, tény, vény.

Vágány-hoz piheny, még így szól: maradj te azon a' te számodra kijegyzett helyen, mellyet általad a' dunántuli magyar megnevez; Guzmicshoz pedig: miként tudád te? különben jó izlésü, onnan ide tenni, hol csín éreztető. Még a' latinnál bévett *caesura* is igen darabos, száraz grammaticus kezdé.

Ha engem befogadnának, végzi *piheny*, mellém fog állani hasonsággal: csillany, dobbany, lobbany, suhany 'stb., mint csupán eszmebeli fogalom, ezekből: csillan, dobban, lobban, suhan, 's leszen, a' *csillanás*, *dobbanás*, *lobbanás*, *suhanás*, külön cselekv*ést* jelentő; csillanat, dobbanat, lobbanat, suhanat, pedig, cseleked*eté*.

Ó D A.

Berzsenyi nincs a' Vas vármegyei felkeltség sorában, hihetően mint egyetlen egy fi, de viszi őt is, hír és látásvágya Hetyéről az atyai házból Szombathelyre. Közel ez oda. Vele, az 1741beli dicsőség emlékezete. Előtte a' szombathelyi térre gyülekezett vármegyei sergek tábora, olly csillogó

háborús dísszel, minőt a' magyar öltözet alakít. 'S a' hazafiúi lángalom kebele' mélyéből egyszerre szakad ki:

Él még nemzetem Istene!

Ez a' valóságos íhlet. Az egy sorban magában, egész hosszú esedelme nemzetének, az enmaga által 's más ellenségeitől tépettnek, megcsaltnak, min az ifjú már ez előtt elkeseredve aggódott, ha nem örvényeztetik-e hajdani fennálltából, miként más elébbi nemzetek sora lett, süllyedésbe. Nem, így harsantja ki:

E' nép nem gyülevész csoport,
Nem rabbérbe emelt bús buzogányt,

's ha birtokosabbjai nem Lajtán túl pazarolandják el magyar föld eléhoztta jövedelmüket, hanem a' *feleslegből* a' nemzet lelkiségét emelik; ha elsőbbjei folytatandják időkről időkiglen a' szabadságért vívott ösök erényeit, leverhetetlenül győz a' tömeg 's bölcs bátor, vitéz népről, melly, tekintetben érti magát, mint külön független nemzet tartani,

Andrásnak ragyogyó napja le nem menend.

A' tüzelmébe, 1794 óta megint mennyi tanulmány gyült! ismét csak magára, elzárkozottan. Most, 21d. évében, görög és magyar hisztóriai fényképeket lebbent fel, 's tisztán áll előtte, hogy viharzott nemzetét, ha IId. Endrével, aranybulláját ki nem tudja magának mindenkori biztositékul adatni, akképen darabolta volna fel őt megint más nép, mikép ő szünteté meg egykor, a'

mai földjén kapott fejedelmek' különállását; tehát, hogy e' rohanó, küzdelmes nemzet ezután is csak úgy marad fenn, ha törvényes királyához, féltékenyen őrzött szabadságához, hajdani erőslelküséggel ragaszkodik. Berzsenyi, ezen ifjui első ódájában épen úgy, mint férfibb koráéiban *Görög Demeterre; A' magyarokhoz*, 48d. lap; *Az ulmai ütközet; A' felkölt nemességhez* 1805*b.; Felsőbüki Nagy Pálhoz; A' magyarokhoz* 1807*; Fels. királyunknak Keszthelyre váratásakor; Szilágyi; Felsőbüki Nagy Benedekhez stb.*, folyvást ollyan régi magyar nemes, minőnek azt az idegen d'Alembert 's Montesquieu is jellemzé: törvényőrző királyi székhez meg nem rendülten hiv, szabadságaiért 's nemzeteért láng. Magyar közösjogi ódaköltér.

Kolozsvári néhai unitarius prof. Molnos Dávid, többszer vallá elragadtatással előttem, mint rázta fel őtet ezen óda: tenni a' nemzetért, hogy a' hamuba mesterségesen takartatott *parázs*, örök tűzre keljen 's leégesse azt, ki megint elalatásán incselkednék.

Ha ennek költérletekor [1]), mind együtt volt-e már a' czímzethez képest, azon 50

---

[1]) Költér névből költérleni vagy költérelni ollyan, mint a' fennforgó: becsmérleni, bérleni, fecsérleni, ócsárlani, örleni, pazarlani, porlani, sikárlani, sugárlani, ugarlani, vezérleni, vagy becsmérelni, sugárolni, vezérelni 'stb., e' nevekből: becsmér, bér, fecsér, ócsár, ör, pazar, sikár, sugár, ugar. 'S költér*lés* mint cselek*vés*, költér*let* mint cseleke*det*,

ezernyi sereg (nem mind nemes) mennyit az 1796beli országgyülés Posonban a' december 10d., költ 2d. czikk értelmében, mint nem személyenkénti felkelést ajánlott, adatok kikeresése mutatná. Arra intene ugyan Jósef főherczeg, a' hasonlóan 21-dik évében volt „szeretett vezér" említése, ki az idézett orgyülési 1-ső czikkben nádorrá választatván, mint ország főkapitánya az egészet kormányzá, de herczeg Esterházynak 4 sor jut, ez pedig csak a' dunántuli kerületnek vala kapitánya [1]). A' táborzat ideje, augustus utólja vagy september. Mert Esterházy, julius 25. 1797ben Alsólendváról irá jelentését Körmendre, a' nádor főkapitányhoz, ez pedig a' felkeltség számára szólandó haditörvényeket, minekutána azokban a' vármegyék megegyezését sergeikre nézve vette, aug. 14dikéről küldé Szombathelyről, Felség eleibe megszentesítés végett, 's midőn a' királytól hamar lejővének, megint még augustusban a' kerületi kapitányokkal ugyan onnat közlé.

---

megint ollyan lenne, mint: sugárlás, sugárlat, vezérlés, vezérlet 'stb.

1) Districtualis Generalis, miként aláirását láttam. — Dunamelléki kerületi kapitány volt gr. Pálffy Miklós, Körmenden 1797. jul. 12d. a' nádor főkapitányhoz irt levele alatt: C. Nicolaus Pálffy G C V P (Generalis Campi Vigiliarum Praefectus) et Distr. G. — Tiszán inneni kerületi kapitány Báró Mészáros János, generalis (a' lelkesb magyar hölgyek elsőbbjének özvegy gr. Teleki Lászlónénak B. Mészáros Johannának atyja). Tiszántuli kerületi kapitány B. Splényi Gábor generalis.

Restelhető volna ezen óda, 's kivált 4d. sorzatánál. „Miért épen fennmaradó költértől dicséret, embernek, kit nemzete jóltevői sorában nem értékéhez képest lelünk.“ Ezt lehet reá, mondani. Azonban az ódán, megnyerés csinja vonul végig olly udvarisággal, mellyel a' római hazafi-érzelem Horátziust beszélteté az önzött pazar Augusztushoz. Berzsenyi, felolvadottan, a' felkeltség láttára; mi lenne belőled, nemzetem te, forrong, ha természeti nyers erődet, európai sorba lelki miveltség is dúsítva tenné.

Ott száguld lovagsereged, bízhatni sebességében; amott villog a' gyalog fegyver, tudod szuronyai neki szegését; de hol a' pattyantyus, magyarból? Nem neveltetik ahhoz, pedig ide már iskola kell, nem elég csak mezei felsuhanás. Herczeg! alapíts, hogy évenként vagy száz törzsökös magyar vérü legény képeztessék. Hiszen, ágyutan most a' hadak esze.

E' sergeket, mint elragadja nemzeti zengelmük [1])! Mert, megríkat téged magyar, a' te zengélyed [2]). De, lovasaid előtt nem

---

[1]) Zengelem, átaljában *musica*, mint, igéből: *fél*elem, *fáj*alom, vagy *d* közbe csusztával fájdalom, *irg*alom, *sír*alom, *szid*alom, *un*alom, *véd*elem, *vonsz*alom 'stb. Igy: *költ*elem.

[2]) Zengély, *ária*, *aír*, *nóta*, mint igéből: *aszály*, *aggály*, *akad*ály, *szab*ály, *teng*ely, *vesz*ély. Ide tartozó, a' csak *l* betüvel divatozó: *fed*él, *fed*el, *fon*al, *köt*él, 's az így lett: *von*al.

magyar a' harsonyás (trombitás) csoport, gyalogaidat cseh vertte tányér, német fútta hárántsíp 'stb. éleszti. Hon, czigány kezében, zengszereid. Hogyhogy? Ez indiai nép, csak Sigmond királyod óta közötted, az előtt magadból kelle kiválni zengéreidnek [1]), kiktől ez általvevé. Pedig lám kedvtöltésből hány magyar nemes űzi, sőt alkot maga zengélyt, van hajlam tehát olly magyarban is, ki a' zenélykar jeles közlegénye lenne. Az Istenért! herczeg, szemeltesd ki magyar urodalomságidban az arra való magyar fiút mind, neveltesd ahhoz, udvarod zenélykart fizet, Haydn, házad dicsősége. Mit szülhetsz ezzel még nemzetiségünkre nézve is! Magyar uriházakba magyar klavirmester fog járni 's nem változtatják csak azért is elébb más nyelvüvé a' kisasszonyt, hogy zongorázni tanulhasson. Fegyverneki legény, ki azt vitatja, hogy zengelem a' nyelven nem simít. Főtársalgási körben az teszi még elfogadottabbá. Épen e' nemü míveltségnek hasonlóan tehát nemzeti vérbe oltása ezen eszmét ébreszti fel: kinek csak egyféléhez, van hajlama: *tormába esett féreg;* igaz míveltség, mindennek méltolni tudása.

A' zászlókon, mellyekhez e' Szombathely alá gyült sereg esküvék, ha mi feste-

---

[1]) Zengér — *musicus*, mint igéből: *hat*ár, *szag*lár (szagolár) 's lásd a' 163d. lapon eléhozottakat. Ugy, *fes*tér = pictor, festő és festész helyett, mert festő a' vászon, gyoles selyem festője is, fest*ész*nél, pedig *ész* rag ellen van kifogás. L. alább.

mény van, magyar kéztől-e? Mindenre, herczeg, add képtárodat nemzetednek le Budára, alkalmazz ahhoz nemzeti képtárpalotát, alapíts melléje évdíjat legalább 10 magyarfi számára. Mányoki, Kóré Sigmond magyar jeles képirók valának, Kupeczkit is hozzánk csatlá születése, lesz több magyar festér, megvivó olasz ecsettel is. A' sok pénz így, mellyet most külföldi festér viszen ki, hon marad, temérdek pedig, mert ezer meg ezer festeti magát évenként a' m. királyi birodalomban is. Mi nagyobb? Válik ki majd, nem csak egy-egy szép és rút arcznak jól találója, de feltűn arczokat meg arczokat élénken összeképelő 's történedelmi festérünktől örvendeni fogunk, több között, Dobó Istvánon Egerben, midőn a' török ajánlatlevelet, török követ láttára tüzbe veti; látni fogjuk: „*Sinetisne regem vestrum futurum regnis suis orbari*“, fényes jelenetét, minők uj nagyra ébresztenek. Herczeg, herczeg, te gyüjtesz képet könyvet, izlés, lélek azokhoz benned, vásárold azt magyar jövedelmeddel Magyarországnak.

Azon kis virágszál, mellyet a' seregnéző egyik magyar főhölgy tüze fel, ha díszkertből való, magyar díszkertész ügyessége után nyilt-e? Csak egyet szólj, herczeg, 's igazgatód parancsot ád nevedben, hogy Kismartonban magyar kertészlegények tanítassanak. Ki velek osztán külföldre, jőjenek vissza mint jó izlésü 's alkotó díszkertészek. Neked térítik ezek vissza rájok tett költséged, azután máshová is elszakadoz-

nak [1]), magyar uraságok honi értelmes tanult főkertészekkel fognak fel virág és melegházas ültetvényt, 's az eddigi magyar kert: *szilvás*, *diós*, *almás*, *bürökkel*, *hantos ülő gyeppel*, *fa reteszes kisajtóval*, *tüskés kerítéssel*, uj szint vált. Igy neveltess urodalomságaidban magyar többféle erőművészt, csínos munkáu mesterembert. 'S kenyeredet enni fogja hazád gyermeke, nem máshonnan beszakadt: adatni fogsz a' magyar kézműnek is divatot hirt. Végig foly a' nemzeten az akármiféléhez fogás kedve; a' magyarból nem csak pap, katona, ügyvéd, orvos és közebb csizmadia, szabó, csapó, kovács, leszen, nem mindig csak úgy turja földét, miként a' javitásokat nem ismert időben. Pedig a' melly nemzetből nem magából kerekedik ki minden életágazat embere utolsó kálha fűtőig, annál ipar, mesterség, kereskedés, találmány, divatékszer, soha sem lesz egészen nemzeti, 's így az ügyesség műveinek nevet sem ő talál. Ládd, ládd, mint segitenéd megszüntetni ez alföldi mondást: *ördöge van annak a' németnek*, *mindent kimesterkél*; megváltoznék e' másik: „*olasz kitalálja*, *német megcsinálja*, *magyar megveszi*.

Vagy, ennyiféle' teljesítését terheltetésedül nézed? Szemtelenség? Mentsen Isten!

---

[1]) Gróf Festetics György tanítatá ns Benét, ki Pesten, nagy virágkereskedést indita, mellyet most özvegye folytat; herczeg Batthyáni Filep, a' megint Pesten díszvirág 's magboltot nyitott Musselyt.

Hadd mondhassam tisztelettel: Harmincz egynéhány urodalomságodról beszél az ország, szánd a' mondottak közül csak egyre kettőre, a' legkisebbnek évi tiszta jövedelmét, mig élsz; nem, csak 10—15 évre. Hiszen a' magyar király, csak örvendeni fog illy életnek, hogy a' mig ő felsége, millió gondjai között mindenre nem érhet, mindenüvé nem nyujthat pénzt, az alatt, a' nem adózó magyar főurak közül egyik mint ennek, másik mint amannak felsegítője lépik udvarába, mert illyen elémozdítóktól körülvétetés, királydicsőséget nevel, haláladon pedig neked, fájdalomban rendül meg nemzeted. Kibékélkednek az évek.

Az ifjú Berzsenyit, illyen nemű ohajtozatokra, születése iskolába járása tájain a' herczegi házról hallottak ébresztheték, e' mezőn. A' nép maga beszéli Fraknó kincseit, mondája van a' Sopron vmegyei Röjtök és Csapod között 1700-nak közepe körül díszelgett Monbijouról, az általa egy paraszt szép leányért Lesvárnak kereszteltről, hír szállongott a' Mária Therezia idejebeli Esterházy III. Miklós herczeg által Eszterházán folyt fényes udvarról, az ottan tartott franczia színészek, olasz énekesekről, 's Berzsenyi olvashatá Bessenyei Györgynek 1772-ben Bécsben kijött „Eszterházi vigasságok" czímű versezetét.

Te, mostani herczeg, így olvada hozzá hazafi érzelme, nemzeti miveltségnek élj, minek szövendekét gyujtá meg az 179⁰⁄₁beli országgyülés. A' Barsban fekvő nagy vezekényi mezőn 1652b. augusztus 26d. inkább

meg hala hősileg Esterházy László, Ferencz, Tamás, Gáspár, mintsem, bár számosabb törökcsapatnak, megadja magát [1]); Pál, nádor 1681—1713 huszonnégy csatában víva 's egyszer sem futott, ez magyar nyelvü iró is volt [2]) vallási akkori szellemben. Hős eleid nevét, Te, fényleltesd ismék eléfejtetésével. Szívszakadva csüggeszkedik ezért Berzsenyi, e' két sorában:

Hát nemzetednek mért fakad illy soká
A' rég ohajtott laurusz? . . . .

Az erre fordulás megráz, könnyet gördít. Olvasá-e, kit meg akara indítani? nem tudom.

Miklós herczeg 1795 körül gróf Neuperg számos könyveit vásárlá meg, az eleiről reá szállottakat Eszterházáról Bécsbe viteté 's az egészet ott állította fel.

Képtárával, mellyben már 1815tig 541 darab volt, miként Kismartonban akkor kijött catalogusa mutatá, Bécs műkincseit gyarapította.

Rézmetszet és rajzgyüjteménye 1823ban 56,000 darab körül járt. Bécsben.

---

[1]) L. Kazi, Historia regni Hungar. libr. VII. és: Közhasznu esméretek tára, IVd. köt., Pesten 1832.

[2]) Kismartonban, Fraknón egészen magyar lelkületü udvara volt. Láttam forgattam magyarúl irt hivatalos leveleit Sopron vármegyéhez, városához, ezek levéltárában, Kismartonból 1682ből jul. 7. 27. Bécsből aug. 30d. 's majd innen majd onnan, 1690, 1692, 1695, 1696. Igy több Esterházytól. Nyelvük a' legcsinosabb társalgási.

Museumában, ott, a' java festemények, 's Thornwaldsen, Schadow, Dartolini, Teneraní, Bartolini 'stb. kezétől szebbnél szebb szobor.

Ezek gyakor szemlélésével 1822, 1823b. éltetém magamat, 's rövid leirásukat késértém. *L. kivonatban itt, Berzsenyihez irt leveleim között.*

Az 1808beli országgyűlés 7d. czikkjében a' herczeg, 8000 for. ajánlásával emlitetik a' Ludoviceához, hová Mária Ludovicát a' sor, 50,000 forinttal, Marczibányi Istvánt ugyan annyival, Jékelfalusi Jósefet 20,000, gróf Illésházy Istvánt 20,000 ftig teszi ki. Esterházy M. herezeg, azon 8000-rét, még 1808ban Sopron vármegyében 2000-rel toldá meg, 's így, 10,000res áldozó lett. Hanem az 1811b. következett pénzbecs leszállítás e' 10,000 *fekete bankó* forintot 4534 forintra 54 xrra csökkentette váltóban, 's ennyitől fizete kamatot 1827b. végeig. Jósef főherczeg-nádor felszólítá 1828b., akarná-e azon váltó öszveget, pengővé tenni? 's gondoskodva jegyzé meg egyszersmind, hogy egy ifjú' évitartására jorgolatul (stipendium) [1]) 6666 for. 40 xr. pengő tőkepénz kivántatik. Miklós herczeg most ennyinek kezdé fizetni évenkénti kamatát, halála óta pedig Pál fija teszi azt.

---

[1]) L. A'. R. m. nyelvemlékek IIId. kötetében, a' tatrosi 1466beli másolatból Jászay Pál által kiszedett szósort, „irgalmasság"nál, hol, jorgat = miseretur; irgalás vagy jorgalás, jargalás = stipendium.

Lap.

1809-ben a' pesti nemzeti muzéumhoz, ajánlott 1000 ftot *fekete bankóban.* 1811b. lön ez, 200 váltóforinttá, 's e' 200 forintot 1811b. septemberben fizeté bé az ország pénztárába, honnan ezen adatokat 1841b. decemb. 21d. kaptam.

Sokat költött, mondják, 32d. számu magyar gyalog ezeredére, mellynek tulajdonosává, gr. Gyulai Samuel halála után, 1802b. neveztetett.

A' magyar akademia alapítói között, neve nincs. És egyéb ujabb intézeteink is csak ohajták.

Kimulék 1833b. a' szép táju 's egészséges levegőü olasz Comóban — hol épen azért házat tarta — 68d. évében 's így 1797b. 32 esztendős volt.

Talán hát nem is kellett volna, mik teendőségét említgetni, már most. De a' Berzsenyi-óda kelésének czélzata kifejezendő volt. De azon nemzeti esengés, hogy a' bécsi roppant kincsü, *magyar szerzette gyüjtemény*, a' herczegi háznak Budán a' várban 140 év óta birt 's alkalmazandó nagy épületébe szállana, most még inkább hevül, mert gróf Apponyi Antal, párisi követ, Bécsből már Posonba tevé által 1827b. becses könyvtárát [1]), mert 182⁵⁄₇ óta uj fényszak villant elé a' magyar főurak 's általjában a' hazafiak honi áldozataival. És a' londoni követ, Pál herczeg, szivén

[1]) L. Közhasznu esmeretek tára. Első köt. Pesten 1831. Apponyi czikk.

viseli nemzeti míveltségünket. 1823b. valék szerencsés azt személyesen, hosszabb, vele folyt beszélgetésekből tapasztalnom. Ha pedig ő, még akadályoztatnék, a' hon uj nemzedéke kéri majd, új ivadékát; mert, meghalunk mostaniak, annyit téve csak, a' mennyit lehet, hanem a' nemzet él 's köszönetet hálát akar mondani herczeg Esterházy Pál maradékának is.

Ezen óda mai olvasója, már kedvesen juttathatja eszébe, hogy Vd. Ferdinand királyunk ő felsége a' magyar tudós társaság alaptőkéihez 1832ben 10,000 pengő forintot ada. És örömmel nézi Jósef főherczeg nádort, alapítói között még 1827ből 10,000 pengő forinttal, úgy Károly főhczeget 1834-beli ajánlata szerint ismét 10,000 p. forintal, melly az akadémia számára 1844-ben kezdi adni százától öttel kamatait [1]). A' magyar királyi ház tehát, a' magyar korona nemzetének ügyénél mostanig 30,000 pengő forinttal. Ezt hozá, az idő' nemzeti hangosabb fejlése.

Szabadjon Görögről is egy jegyzéskémet ide serítenem, mert egyéb enyhülettel jár, 's Berzsenyi jellemzete is következik belőle. És úgy hinném, ne engedjük elsemmülni mint eddig, *eszeink* apróbb de érdekes is-

---

[1]) L. M. tudós társasági névkony 1841re, 65, 67, 68. l.

mertetéseit akármelly őket kitüntető oldalaikról. Nézzük csak miképen dugdos a' kőmíves, terebes kövei közé nem különben morzsákat, mik nélkül falát ki nem simíthatja. Illyenekből épült elé külföldi több között: Critiques et *portraits littéraires*, par C. A. Sainte-Beuve. Tome I. II. Bruxelles 1832, Biographical and critical history of the british literature on the last fifty years, by Cunningham, Paris 1834, és lesz nálunk hasonló.

1824 tavaszán Bécsben a' császár és királylakban épen Görög Demeter udvari tanácsosnál valék, midőn akkori nevendéke Ferencz Károly főherczeg, egy kisig[1]) nyilva maradt ajtaján keresztül, magyarúl hívá egy szóra Görögöt, ezé mellett volt szobájába. „Várjon egy kisig angyalom", mondá hozzám Görög 's ment. Ajtaját nem ereszté egészen zárába. Igy a' magyarúl folyt közleményt a' császár-király atyához menni akarás felől, áthallottam. Görög majd, öregnek öröm mosolygttával jött vissza, de hallgatott. Belőlem kimelegvék a' szó, gondol-

---

[1]) Kisség (— kicsinytt, kevesenné) úgy irandó, hinném, helyesebben *kis-ig* által, miként az elébbi: mindég helyett már: mindíg-et irunk. 'S így kellene: elíg és nem: elég — satis, mert ez annyi, mint: el-íg; olly sok már, hogy el-ig van; elég pedig — *comburitur*. Mindég, elég, kisség, csak *i* és *e* köztti betücserénk által lett, mint a' hajdani általjános *es*, a' jobb: szerênt, megént, ma: *is*, szerint, megint, pedig ez egyszersmind: *commonet*. Élet, lélek, tájejtéssel illy betücsere által: *i*let, l*i*lek 'stb.

nám a' nemzet örömeé, azon, hogy egyegy királyi herczegével ezután megint saját nyelvén szólhat, miként hajdanta Székesfejérváratt, Visegrádon, Budán. 'S mi jól esék I. Ferenczben a' törvény így teljesítőjét érzenünk. Majd Görögher folytatám: „tudni fogja méltóságos ur, ódai megtiszteltetését Berzsenyitől 1803b.“ — „Nem tudom, *felelt*, kedves angyalom, *ez vala meg szólítási szelíd szokása*, nincs már időm verset olvasnom. 'S ajakán, mosoly.

Ime, Berzsenyi, a' magát meghuzó. Olvassa 27dik évében Görög kineveztetését, éneke ömled, a' magyar történelem éleiről nemzeti fájdalmakat pendít meg benne, de csatlakozó jó szíve már ezutánra csak igasságosat vár, 's elhallgat vele, nem küldi meg. Mint az eólhárfa. Szellő suhantja meg, a' hurzat zengedez, lebegtetője megszün, 's az édes hárfa néma.

A' világért nem engedett volna még most mutogatást Berzsenyi szerénysége. Lelkébe ütközött atomusokat mind csak rejtekben forraszt uj alakításokká, eszlángi ösztöne. Sőt meg sem álmodják ismerősei dolgozásait, mert hallgat efféléről falusi nemes társai mulatozó körében, mellybe zengelem szenvedélye hamarhamar vivé. Kis János kapta rajta későbben véletlenül.

Virághoz Ányos még 1772b. nov. 15kén mondá, a' m. irodalomért olly nagy buzgottságu Bacsányi által 1798b. Festetics György gróf pénzén kiadott munkái 103d. lapján:

„Mi dolog, barátom! hogy *ismét* versekkel
Irsz és uj frigyet kötsz a' kilentz szűzekkel
Kiktől a' múltt időn vég butsudat vetted
Midőn átkaidat rakásra gyűjtötted?

Poetai munkáit közre bocsátá Téti Takács Jósef gondossága 1799b. ismét gr. Festetics György költségével.

Horátzius poetikáját Virág kiadá, saját ujabb költelmeivel 1801. Lelius vagy M. T. Ciceronak beszéllgetését a' barátságról 1802. Forra itt lelke nemzetiségünkért Pyberhez irt ajánlatában. — Az üdősb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről megjelenék tőle 1803b. — Magyar poeták kik római mértékre irtak 1540től 1780-ig [1]). Kiadta Virág Benedek. 1804.

Ez eddigiek ihlethették Berzsenyit 1808. előtti ezen ódájára. Virágéit szikrázatokkal találá, mellyek fel fel is lobbanának, mint a' közben közben meg meggyuló cserfa, ámbár megint lassuló égéssel. De korukban épen szokatlan hevüek voltak, mert az 1600 végével

---

[1]) A' R. m. nyelvemlékek IId. kötet 23d. lapján 1529b. van egy sapphói mértékben lenni akart dicsérete sz. Miklós pápának, mellyet Gyöngyösön találtam.

eldeákosított nemzet férfiai, az idébb elnémetesített főcsaládok hölgyei, a' fennséges képű gr. Zrínyi Miklósnak Szirenáját, Liszti László Mohácsát, Gyöngyösi' Murányát már nem igen ismerék[1]). És lelé rajta a' *cygnus venusinus* gyengéd kecseit, mellyek őt Horátziushoz mint kútfőhez közelebbre ingerlék, kit villámos elértésével annyira keresztül néze mintha Nitschnek futotta volna meg magyarázatait, ki azokat Heinsius Daniel, Baxter, Bentley, Sanadon, Gessner, Mitscherlich 's mások kiigazgatásaiból szedé világosra. Virágnál találá megbillentő eszmékül: A' győzödelmeskedő magyar sereghez 1789. a' 12d. lapon, Baróti Szabó Dávidhoz 19d. l. hol Orczyn az elkeseredés; Egy hajóhoz 23d. l. mi Horátzius „O navis, referent in mare te novi fluctus . . . honért remegésére emlékesztet; nála: Ti, egy Anyának — a' Hazának — magzati 82d. l. minek czíme az 1822b. Trattner J. Tamás által kiadott gyűjteményben (mellyet Virágtól Tamás barátom az én serkentésemre vett meg 300 váltóforinton): „A' versengő hazafiakhoz"; ott, „Károly győzödelme Oszteráknál 1799" a' 158dik lapon, melly a' franczia gyilkolódott lázadalomtól irtóztat, 's Berzsenyi politikai hite' megalapítására mintha mérséklő befolyással lett volna. — Mert virági hatályról, Berzsenyi' e' saját vallomása:

Példád élteti mellemet
Jer, jer, légy kalauz pályafutásomon,

---

[1]) Amade, Faludi és Rajnisról, alább.

inkább a' nyelvvel élésre, izlet kényesbségére 's költély szelleme felfogására nézve látszhatik szólani.

Virág nem akará mindennek magyarúl kitételét. Csufolva említi az: ir*ász*, mez*engy* féléket, Horátzius poetikája 21d. lapján, mint később en, 1814b. kijött Euridicéje 15dikén épen Kazinczyhoz írva mosolygó gunyjával vág a' caesura helyetti *vágány*hoz, mit tulajdonképen Fabchich vága elé 's azzal ennek vágott utána Guzmics. Virág, még *körtérbe* sem akara menni, hanem csak *circus*ba, bajvivóhelyre; *borvíz* helyett ő csak mindig savanyú vizet akart inni, noha Erdélyben Kenderesyje 's más is, mindig borvizet tétetett volna kedvelt borocskája mellé.

Virág borzada, F'rentz, győz'delme, betű kiugratáson, 's az a' F'rentz igazán annyi mint: *bolond* helyett *b'lond*, de Virág bácsinak még ‚kétségb' esés' sem kelle. Átaljában mondá: „Nintsen a' Magyar Nyelvben *Elisio*, hanem Rövidittés.“ Jó ízt vesztegetőnek jegyzé ki helyesen a' minden szóban Á-zó vagy É-ző sorokat; — nem olvashatá bosszonkodás nélkül a' mértékre vett verset ritmussal keverve, p. o. Élete déli *fagyon*, nyúgodalomba *vagyon*. 25, 26d. lap. „Egyszerüség, józan értelem, nyelv saját folyama legyen főgond“ így szóla.

Berzsenyi is, milly huzakodó megfontolással nyult eleinte azon új szókhoz, melylyek az első kiadáskor szurattak verseibe, mutatják panaszából szedett jegyzeteim. Mi-

kor tehát egykét szóért mint öveért, a' lópokróczos *Mondolat*, ellene is pitypalatyolt, *credo*ba esettnek érzé magát, mert őtet, tudta nélkül tolák előre ujítás kezdése egyik vezéreül, más vala háta megett. Azzá jellemzése akkor sem lön egészen való, midőn a' másad kiadásra maga helyeselle már némelylyet, mert ő inkább csak, okos kiválogató volt, indítványzó, kevésben. De, hamar ki kezdé most benne kapni ugyan azon találó nyilt ész, melly elébb óvakodtatá, hogy a' nyelv szelleme titkainak új felfedezései Virág nézetein tágitának, 's a' mi, nyelvszerü, a' mi diszes, a' mivel hiány pótoltatik, mind elfogadható, okos elhelyezéssel.

A' szótag mértékü költérlet nála Virág intése, kit meg arra kedves Rajnisa vezetett annyira szeldelésével az alexander 's átaljában a' rímesversnek, hogy csak haladottabb kora csengeté azt hangzatkáiban. Berzsenyi' kényesb érzése czélszerübben választá mellyik irásnem hangulatához jobb épen, rím. De mérni 's egyszersmind rímelni, leóskodó izetlenség marada előtte, amahhoz meg Virág néhány sorzatot igen jól találva tért, mintha magába szállt volna, hogy csak az ollyan alakba léhított lelketlenséget kell vala üldöznie, nem a' rímnemet magát is. Berzsenyi csak később vallogatá, midőn a' m. akademiai nagy gyülésre jöttekor gyakran valánk együtt, hogy az egyenesen zengelem mellé költött dalnak csak ugy adhat zengélyi lebengést a' zenélyszerző, ha mérve is van, hanem mesterkélés rajta ugyan ne lássék.

Lap.

Berzsenyinek ezen ifjui rokonszenve azonban Virágtól későbben külön alakultság lett. *Bencze* félénk. Midőn a' költéri szárnynak még egy suhogtatást kell vala verni, akkor ereszkedik, burkoltságai értelmét csak meghittjei tudák. *Daniel*, mint a' jósló, köszirt hasogatta fellegek megett tündérkedik. „Téged dicsőit a' zenith és nadír" sorában (l. itt e' 24d. lapon) Shakespeare festette költér' szeme. Szabadságért bátran nyiltan lobban, 's mind e' mellett csak esti tisztitó villám, nem vad zápor között gyujtó, nem pusztitó üszök. Olvasata szélesebb, — Virág nem ismere európai ujabb irodalmat, — képei annálfogva változatosabbak, maibb világuak, nézete átaljánosabb. Virág felülmulta választott előképét Rajnist, ki torzonborz volt ugyan, de nem izléstelen; Berzsenyi felejteté Virágot. Ő nem csak egyegy cserfa lobbanat, nála egész ősi fenyves hasáb tüzben, hosszanta fel a' hegynek, miként Csikban mikor a' vész meggyul.

Virágból jámbor játszi öreg válék, ki az ő Kelemföldéről szendén ballagdogált nyári estenként a' duna hidjára, fütyüldögelt ott nyulak szigete felé 's ha kérdéd: mit csinálnak Századai, elbusultan válaszolá: Öcsém, a' lelkem fáj belé, nem lehet irnom Mohácson innen. De kezdél más tárgyat, gyermekileg vidámithatád fel, elgyügyöge veled, 's azon mosolya láttára, melly szája szélén vonult el, övé lettél. Hon, ifjakat nyájasan buzdita; enyelgő sorokat irt harátihoz, kik a' kevessel beérőt, papi czímvágyat nem is-

Lap.

mertet, segítgeték. Ha rossz kedvében nem kapád, 's tudál nyelvén, gyönyör volt vele lenned. Illy sikerrel szelleng vissza Rómának irodalma. Horátziusi könnyüvér, Tacitus embersége, Seneca stoicismusa, Tibullus egyszerűje. 'S ő harmad vidám természet a' magyar irodalomban. Faludi Ferencz volt Amade után a' másod. Fennszerü belség löki ennek 1779 előtti könnyü dalában a' hitegető „szerencsét" vissza, mi tündér képzelemmel tánczoltatja meg a' „virágokat", melly szívélyesen nebeleg a' „tarka madárral." A' többiből sokat elengedhetünk.

Berzsenyinek első 's végső költelme oszsziáni nap 's holdvilág. Élete delén, minőt más, ha megszesszen is rajta magában, vidám vérrel felejtetni akarna, ő, könnyes szemmel néz a' multra 's úgy már, a' jövőre, 62d. lap; szüretén is, a' népe vidámítotton, este, diófa tövénél gerjesztette tűz pislogásain képzeleg, 131d. lap; ifjúi áltatása eltünttével setét lelkét csak a' szelíd nő hív egyetértésén 's gyermekein kelő öröme nyitja, 69*d. lap felső sorzata.* A' szép birtoku földesur, világi okos gondban, négy kedves magzataért, kiknek jövendőre is tisztességes élelméről mint becsületes atya, nem tudott volna vétkesen úgy feledkezni, miként némelly csak a' literaturai hírnek bolondult. A' hazafi, a' költér pedig nagyszerü lelkében, mint egy megsebzett sas, Világosvár romain, megzengett Szilágyija homályos árnyával. Hol az a' nemzet! mondja itt, melylyet én akartam. Sajong benne, hogy, majd kétségbe is esve felőle, érette miért nem te-

hete többet; miért vevé el tőle a' nagyhoz úgy is rövid időt, annyi évi kínos betegség! És érzé: ollyanra pazaroltam-e barátságomat, ki megrohantatásomkor félre csusszant, mert már elkapta lantom dicséretét, 's jobb oldalamat sem meré védeni, ne hogy megrázassék istensége, a' koszorú."

Illy elborulásokat somogyi magánossága is bölcsőzött. Horátziusából itt csak ez marada benne: levius fit, patientia, quidquid corrigere est nefas.

Igy szálla e' tanítója elüzionába Virág, így Berzsenyi. A' pogány Horátzius megveregeté a' keresztyén Virág vállát; Berzsenyin a' másik keresztyénen meghökkent, miként a' magát már főpolczon érző, új versenesére legelőszer pillant. Matthisson örvendeni akart egykét foltjáért Berzsenyinek, hanem ez, már bánta tettét, 's csak meghajtá magát a' német keresztyén előtt, szóba vele nem állott.

Fölött marada itt *felett* gyanánt, miként az 1ső 's 2dik kiadás irá, ámbár ezen ő-zés mellett mindenikben: fergeteg, fedik, énekel, gerjeszt, fejeden, jelen, elrepül áll, és ha már a' dunántuli, kivált somogyi, egyszersmind pedig szögedi, kecskõméti *fölött* megtartatik, úgy, kell vala: förgeteg, födik, énökel, görjeszd, fejedön, jelön. Ezen tájak ugymint, harmad hangzatu *e* betünk

ejtését ó-vel éreztetik 's így ez, nem csupán betűcsere. Iró hiszen hangoztathatja, irodalom induláskor, születése tájaét, mellyhez szokott, mert a' többiről még nincs hallomása. Igy tevé ezt nagy Sándor kora feléig a' hellen, 's a' dóriai és jóniai két fő tájejtés még äolia és attikaira is oszlott, mik közül jóniaiban szálla le Homérosz, Hesziodosz; äoliaival Sappho és Alkeosz, dóriaiban leginkább mértani 's bölcseleti munka, attikaival Sophokles, Euripides 'stb. Hanem ez csak addig történt, mig egy-egy fő, még külön tolá fel magát más-más tájon, a' görög fejlés elemeivel; későbben az attikai ada főbb színt, midőn a' makedóniai egyurság és udvar az egész hellenséget Attikában pontosítá össze. Azon ok szülé nálunk is eleinte a' XVd. százévbeli Guary codexben: *v*elág, kegy*ö*s, mind*ö*n, emb*ö*r, ig*ö*n (peldab*a*lól); Kinizsyné 1513beli imádságaiban: n*ö*m*ö*s, legy*ö*n, éd*ö*s, nek*ö*m, ter*ö*mtő, lél*ö*k (nemzetibelől), irását, mivel mindenik szerző dunántuli volt. Bertalan papnál pedig 1508b. mind í azért v*í*sit, gyülős*í*g, sz*í*less*í*g, b*í*két, árny*í*k, k*í*s*í*rtet, (teremeb*ö*löl), hangoztatással, mivel a' „halabori faluból nevezett“ Bertalan pap a' maig is í-ző Beregnek vala fia; 's Erdősi János 1539b. sárvári ujszigeten kijött, magyar nyelvtanában mint szinyérváraljai, a' szatmári ejtést követé: beszíllís, ineklís, szerzís, líszen, rísz, ülís, lílek, ítel irásával, miket Sárvár körül is hallott Vasban. Megint csak saját tájejtéssel jegyezteték Nyitra, Gömör, Abauj vármegyei levelekben felettébb is é-zéssel: ter-

tént, jevendő, tervény, ketelezi, essenk, erem, erdeg = történt, jövendő, törvény, kötelezi, eszünk, öröm, ördög. L. R. m. nyelveml. IId. köt. Vegyes Irat. III. 119, 152, 153 'stb.

Nálunk ezen majd sűrűn *ő*-ző majd *í*-ző vagy *é*-ző tájejtés közül az árpádi udvartól költ latin oklevelekben eléforduló magyar szavak leginkább *őzve* jelennek meg, mert a' dunántuli Fejérvár volt székhely. De a' budai magyar udvar 1540nig már egyiket sem érezteté kitünőbben, a' több tájról oda jött' vagy ottan éltnek beszéde csínos olvadásuvá lőn *ő*- és *ű*-nek *é*-vel felváltásával. *L. R. m. nyelveml. I-ső köt. LXVIIId. lap. IId. köt. Vegyes irat.* 19. 20 *és* 385, 387 *lap*. „Ez io wrac *fel*ött, aztala *fel*ött", leljük a' pesti születésü Bornemisza Péternél, ki, Detrekővárában Balassi István sajtójával 1584b. kijött 's vallási reformatiót terjesztett predikatzióinak nyelvét, Gyarmati Balassiakén kivül, Csejtén Nádasdi Ferencz, Markusfalván Szepesben Máriási Pál, Tölczeken Sárosban Kapi Ferencz, és Poson vármegyei vicehispán Ezterhas Ferencz 'stb. nemes ur udvarába vivé, mivel ezeket, mint elésegítőit dicséri. Az erdélyi nemzeti fejedelmek udvara Gyulafejérváratt, a' budai voltat már díszre fejtéssel folytatá 's *é*-nek többszer hangoztatásával az erdélyi hangejtésnek, gyökök mellett hívebb maradását érezteté [1]). Alsó Fejér vmegyei Háportonon

---

[1]) Lásd, alább; *fe* 's *fő* gyök.

született Forró Pál magyar Curtiusában melylyet Bethlen Gábor Debrecenben [1]) 1619b. nyomatott ki, a' nyelv mivelt, nagyon érdemli tanulásunkat, abban *fel*, *felette*, legfelső, áll, és „kegyes ember", nem: föl, fölötte, legfölső, kegyös embör, 's a' nála találtató *tött*, *töttünk*, Magyarországon forogtában ragadott reá, miként a' debreczenies: dics*í*retes, f*í*nyes, tört*í*net, it*í*let, mik leginkább ajánlatában találhatók, bizonyosan Debrecenben, hol azt „Az felseges Feiedelemnek" irá. Apáczai Csere János, a' szász gyönyörű Bárczaságnak felséges eszű fia, háromszéki szép tisztált nyelven adja ki „Magyar Encyclopaediaját, Ultrajectumban 1653b. 's a' székely tős hangejtésként hagyá ránk: *fel*, annak *felette*, *fel*hő, *fel*leg, *fe*nn, temérdek, *gyen*ge (talán: genyből), 's e' mellett: *gyön*yörű, gyöngy, mert ez úgy jőhet gyöm-ből mint rom-ból rongy. Rajta, Erdély 's leginkább Székelyföld fiai, elé közületek láng ész' művével, latin-német elegyedés nélküli nyelveteken. Csere János Apáczáról, nagy csillagotok. Akkori uj műszavai mintha mindigiek lettek volna, pedig ő eresztéki azokat, ép rajokul. Eléadása világos, mert feje is az volt. Nyoma vezessen tovább. Most kelleténél inkább utánaz-

[1]) Igy, csak *c*-vel, miként a' mai: *cz*, régente gyakran előfordúl, noha felváltva. Ha megint megszokná szemünk tollunk, egy, *kettősbetüü* hangunkkal kevesebb lenne. De, nyárelő, nyárhó, nyárutó 'stb. nem rosz elnevezéssel együtt csak úgy búkál mint a' felleglepte hold.

zátok a' magyarországit, mellyben több lön ugyan a' tanulmány szerinti, de, tietek hajdanból sajátibb, gyükről származottabb. 'S e' kétféle: *éljen!*

Berzsenyi, látjuk eltére a' somogyi *ő*-zéstől, mert 2d. kiadásában sem azt hagyatá meg, noha társalgásban azzal szóla, miszerint ottan neve is: *Börzsönyi*. Úgy választá Herodotosz és Hippokratesz, dóriai szülőfölde hangejtése helyett a' jóniait. *Fölött-ét* azért kivána, velem erről szóltában, mert fel-ett, mondá, annyi is, mint *felenni*-nek mult ideje, 's így hozá elé: *megett* és *mögött* köztt éreztetni kellő különbséget, ámbár feleletemként mindig leszen nyelvünkben egyféleképen hangzó, de mást meg mást jelentő szónk. Lám az aligmult többesének első személye: falánk, fulánk, félénk, nyalánk, terménk, egyszersmind millyenségszó is; világ *mundus*, világ = *gyertya; ár*, *vizé*, *czizmadiáé*, *holmié; olló forfex*, olló *haedus* 'stb. Következetesebb lön azonban Berzsenyi ('s még eddig ez elég) a' hasonlóan dunántuli Virágnál, kinél volt: dücsöit, röpös, pöröl, tsöpög, förösztt, födöz, fölött, gyöpöz [1]) 's majd meg: gyepez, fergeteges, penget, gyenge, fel.

---

[1]) Társalgási beszédében Virág igen *köz* volt. Azért mondá felőle nekem Buczy Emil, a' nagyon kedves ejtésü erdélyifi, hogy Virágon, a' szobácskájában beszélőn, mikor legelőszer hallá, csak elálmélkodott. 'S néha szeszélyesen, *csufuónyi* szerette, miként Virág: *csufolni* helyett ejté, néha összecsucsoritgatá száját 's Virág ő-zéseit ugy ö-ö-zte ki.

Mi adhat nálunk ujra divatot most! a' szerencsés hangelegynek? Környülállásink között, csak a' hatályosabb irók, 's ezek befolyásával a' magyar akadémia. Ki azok közül *fel*ben is *e* gyilkoló, adna halált inkább annak *e*' szavakban: árny*e*k, ajánd*e*k, faz*e*k, kar*e*j, hajl*e*k, halánd*e*k, nyomd*e*k, szándék, szurd*e*k 'stb., mert *e* betü ezekbe hangrend ellen csuszott bé későbben, 's irja hát: árnyok, ajándok, fazok vagy fazak miként Csere Jánosnál van; irja: karaj, hajlak, halándok, nyomdok, szándok, szurdok, mert ezeket a' hajdani tiszta magyar világ igy ejté. Mind*e*g-ből már a' helyesebb: mindig, lön; 's *leve* íme lehet: lön 'stb. És a' felettébb spondéusos nyelvből így, gördülékeny trochaeusibb is lesz.

Ha elmondhatnám itt Carl Henriette burkus kir. udv. kamara énekesnő észrevételét *e* és *ö* hangról. Carl beszél berlini német nyelvén kivül francziául, olaszúl; énekelt Madridban spanyolúl, Pétervár att oroszúl, Varsóban lengyelül, olaszhonban taljánul. Mikor 1841b. tél felé a' pesti magyar színházban vendégszerepeit vala kezdendő, megkére, tanítanám meg a' „Bájitalban" Adina szavai helyes kiejtésére. Ebben van, az erdélyi Deákitól (ki Barthelemy' Anacharsisát is fordítá): Miért r*e*pül majd violára ... Hogyha *fel* kivánsz gyógyulni 'stb., nem: röpül, föl. Majd más daljáték került elé, sűrű ő-zéssel. Tanulja azt is. Ah, mondá, kérem kegyedet, rakjon mindenüvé *e*-t, hová csak lehet, a' sok *ö*, összehuzatja ajkamat 's hangja nem szelídíthető. Lám a'

Lap.

Bájitalban ez nincs, annak nyelve zengelmiségét én is érzem, úgy Jakab Istvántól az „Eskü"t, ha néhol ö-jét, é-re fogom. Most olaszul énekelt sok *a*-val több *o*-val, erre néhány magyar sort, mellyet megszerete. Ime, szóla megint, olasz után, mindjárt a' magyar, előttem: csak *ő*-t, *ű*-t ne sokat az énekbe, 's *ekek*, *okok*, *nak*, *nek* ne nyekegjen.

Értő művész itélete 's el nem fogultó, a' helyesebbet szokta kikapni. Metastasiói kebel és fül tehát a' magyar dal simongatásaihoz.

---

7. A' felkölt nemességhez 54

Az ennek 4d. sorzatában álló *vad* Rácz kifejezést, vagy a' dnnántuli köz elnevezésből, vagy alkalmasint Virág' ódájából vette:

Ti, egy Anyának — a' Hazának — magzati...
Szelíd Minerva' tisztelőji fájdalom!
Ti! mint a' részeg vad Ráczok kardra kelvén ...

L. Magyar Minerva IIId. kötet, *Virág Benedek poétai munkáji*, *Pest* 1799. *l.* 82. — Virágra e' *vad* millyenségszóért a' budapesti ráczok szörnyen megharagvának 's Vitkovics Mihály és fivére János a' budai derék, jó magyar rácz pap csillapítá le őket. 'S Virág poétai munkái 1822beli kiadása' 67d. lapján azon sort így tevé:

Ti! mint a' részeg vad Tráczok kardra kikelvén ...

1831b. egy pindirka nyilatkozatom eleibe jeligéül én Virág 1799-beli sorát találám

venni, feledésével a'Trácz-ra változtatásnak, 's akkor meg rám zugott egykét becsületes magyar-rácz atyafi. Pedig bizony Virág az elsőt sem irá csufságból, hanem itt, háborúi jellemzetül, mert a' rácz is ott ugyan zajgó vitéz, kegyetlen verekedő 's olly izmos tagból szakadt nép, melly győzelmet segít úgy elé, egymással összevesztében sem kéméletes, minél fogva ide költéri képül való. Én pedig azt is gondolám, hiszen e' „vad rácz" elnevezés nem az egész népet éri, hanem, catholicusok által adva, csak a' görög nem egyesült felekezetet, a' másik mintha már szelidült volna, 's így vallásbeli gyülölség, mit nem ölt fel, kinek esze kinek szíve helyén van. Sőt mellőzvén e' szomorú czivódást, azt hivém, hogy azért sem veszi már e' *vad*-at magára, a' közinkbe magyar törvényre jött régi ráczok magyarrá vérült ivadéka, mert igen sok *ics* nevü, különb magyar hazafi, ferde neveltetésénél fogva sok elfajult magyar főurnál, mint lám ama sarjból, Bácska földéről a' legnemzetibb magyar hölgyek virágzanak elé 's inkább azon hökkennek meg, midőn a' jó bécsi német meg a' magyart, szép gőbölyeiért a' legszivélyesebben leökrözi. De meg, efféle szokott kölcsönös elczimerezést csak ollyan kap fel ürügyül, kinek begye már telve némi torlakodással, mert a' mint ugyan egy nemzetbeli család más családra süt némelly bélyegecskét, úgy kereszteli el egyik nemzet a' másikat, sőt nemzete ágazatát. E' berzenkedés már természet. A' berlini német a' bécsivel komázgat viszont, 's átaljában a' német ágak

egymást, így kefélgetik: *Du bairische Sau*, *österreichischer Lümmel*, *grober Tyroler*, *preussischer Affe*, *salzburgischer Knopf*, 's a' sváb neve nálak: *Wasserspätzle*. Összesen meg a' német, a' francziára „*französischer Windbeutel*“ czímet ragaszt; franczia szájban pedig „*Baron allemand*“ annyi, mint lomha, itkányos vagy iszákos ember, 's valami csekélység feletti komoly vita: *querelle allemande*. Osztán a' franczia megint, maga között köszörülődik. A' lorraini előtt a' pyrenei lakos; *compère ours*, medve koma; egy basbreton a' párisit „*faiseur de dieux*-nek híjja, mert nem hiszi, hogy istene volna. Hát az olasz? Nápolyi mondat, a' velenczeiről: *il veneziano è pagano*, mivel egykor Velencze, a' r. pápával víttában ezt harsantá: *siamo primo veneziani*, *e poi cristiani*. A' florencziai, ha megharagszik a' rómaira, *pasquino di Tevere*, sujtja reá, 's a' római, amazt főnélküli vagy fejtelen lónak szidja, minthogy *cavallo* helyett a' toscanai, havallot mond. Még az angol, skót és irlandi egymástszeldelés! Igy, a' magyar, a' palóczot, somogyit, gőcseit együgyüzi le, a' székelyt lebutázza, e' meg Gyergyóban a' Maros és udvarhelyszékit: vaczkorosnak, kotyósnak; a' csikit kendermagosnak, góbénak; a' háromszékit botosnak; a' magyarországit bicskásnak betyárnak; az udvarhelyszéki meg viszont a' gyergyai székelyt kecskefejesnek csufolgatja 'stb.

Azért ejtém ezt ide, mivel igen sajnálnám, ha Berzsenyinél e' *vad* millyenségszó, ujra persz lenne a' rácz eredetű mostani

ivadék némelly ifjaiban, kiket az illyr gyűrű elcsillogtatni akarna eleik tisztelt példájától a' XVId. százévben, midőn Subich, Frangepán, Petrovich, Vranchich 'stb., magyar házzá lön a' régibb időből [1]), magyar királyi udvar nemzeti szelleménél fogva olly meggyőződésből, hogy mivel magyar szabad alkotvány osztályosai, kötelesek, inkább a' nemzet egészébe sorulniok, mintsem külön huzakodással egy kisebb elszakadvány „*ha én nem*, *te sem*-et kiáltozzon, 's osztán valami jelesb egyikből se legyen.

Berzsenyinél is ama szó, csupán költélyes hadikép, miként *párduczos* ös, *kegyetlen* székely, *fene* hajdu, *haragos* kun, *kemény* horvát.

Ismertem Berzsenyit. Velem együtt inkább egygyé szerette volna ölelni a' magyar királyi birodalomnak, Fényes ujabb felvetése szerint közel 13 millióját, mintsem gúnnyal, a' török 's belháború miatt sok nyelvüvé kevert népségét széllelparittyázni. 'S ugyan balgaság volna magyarnak azért nem tanulni Shakespearet, mivel 1589—1614 között irt egyik színművében *base hungarian*-nek [2])

---

[1]) L. Régi m. nyelvemlékek. Budán, 1840. IId. kötet, 382, 384, 392, 398d. lap.

[2]) A' „Merry wives" 1 felvonása 3dik jelenetében: „O base Gongarian wight," áll Fleischer 1804 és 1833-beli kiadásában 's végén magyarázata. De „hungariant" is olvasék valahol, ámbár most nem találom. Idézém azonban, mert egy tanulótársam is hungarianra emlékezik, 's igy olvasttát mondá ennek egy angol is Pesten, januariusban 1842.

Lap.

azért mondatja, mert Európa' nagy részét egykor, pusztitva nyargalá bé. Townson már másként ira, majd méltolóbban Paget, úgy Miss Pardoe barátném, 's várjuk meg csak, miként fogja fel a' magyar történedelmet Wakefield barátom. Azon szócskák, miket magyartól a' rácz, tót, sváb, szász, elég nem jól, de torlás képében még is csak hallogat, mind elenyésznek, midőn a' magyarrá egészülést olly élesen mint eddig, nem ellenzendik. Igen felvilágító czikk e' tárgyhoz: „Magyarismus (az az: Magyarság) többféle maniák elleni barczában." *L. Századunk* 85 *szám* 1841, *és a'* 87, 89, 92, 98, 99, 100, 101, 102*dik számot*, Bárándytól. Vendégnépeink azért hon, megmaradhatnak nyelvük mellett.

Ezen lángész jellemzése mint Sopron vármegye országgyülési követeé az 1807, 182⅞, 1831, 183⅞, 1840b. országgyüléseken (mert az 1811ben voltra, noha választaték, nem vala szabad mennie) Miss Pardoe munkájának: The City of the Magyar, London, 1840. I-ső kötete, 296—303 lapjain áll úgy, miként azt Albion lelkes szivélyes leánya, a' többi illy megismertetések pesti közlőjétől nyeré 's a' hogy' Posonban az országgyülés alatt 1839b. maga is hallá, megismeré. — Ohajtottam volt én Nagy Pálról életirási adatokat is ide tennem, 's azon szívességét, melylyel 1814-ben Felsőbükön fogadott mint B.

Wesselényi Miklóssal és ennek akkori derék nevelőjével néhai Pataky Mózessel meglátogatóját visszonozva kértem meg azokért levelemben 1840b. Vette-e, nem tudom, mert válasz nélkül maradék. Szerénynek ismerem. Eszeinkről elég a' Miss Pardoe által felfogott figyeltetés előre a' külföld előtt, némelly tévedés beléccsuszása mellett is, mert a' melly angolul olvasót ezután a' gőzös hozzánk lebegtet, nem fogja előre hinni, legalább betűszerint nem mind azt, mivel most is úgy bocsátják el néha-néha Bécsből, miként 1716ban Lady M. W. Montaigue-t; „Barbariába mégy", mit nekem már több angol és franczia kivalla, Beudant pedig 1822ben kiirt.

Miss Pardoe munkájából, a' „Pesti hirlap" 1841beli 17d. száma 136. lapján közlé, Deák Ferencz Szala vmegyei követ jellemzését; Klauzál Gáborét Csongrádból 57d sz., Beöthy Ödönét Biharból 87d. sz., így: Bezerédy Istvánét Tolnából, későbbi számában.

---

9. A' Magyarokhoz 1807. 59

Te Tituszoddal hajdani őseid
Várába gyültél . . . .

mutatja, hogy a' költér, az I. Ferencz király által akkor Budára hívott országgyüléshez beszéle magában, melly Napoleon szerte hangzott győzelmei gátlására, minden magyar fekvő jószág esztendei jövedelme hatodát, az ingótól pedig értéke század részét határozá, önkénti segélyül. „Szabad népnek

szabad lelke csudákat teszen, azt tégy mostan te, önállású alkotványos nemzet, hogy napoleoni kény 's eszmék alá ne essél, hanem úgy maradj habsburg-lotharingia királyi házaddal, miként azt szövetség mellett választád 's abból királyodat esküvel koronázod." Ez, a' lelke, ezen ódának, összeköttetésben az ulmai ütközetre irt 4dik sorzattal 18d. lap. Ugy is maradott a' hiv magyar. Puszta hang lön Napoleon későbbi hitegető felszólítása, mellynek francziából magyarra fordítására Bécsben 1809 Márton Jósef prof. vala kényszerítve, de a' mint kiszabadula zárt szobájából, egyenesen ment a' bécsi kabinetnél bejelenteni, hogy azt belőle meggyőződése ellen csikarta ki Maret, bassanói herczeg, 's azért is irá magyarúl csak hányva vetve. Igy beszélé nekem ezt Márton. Ki javított azután rajta, 's ki toldá meg bosszujában, csak hallomásból értette.

Ezt is 1807belinek tevém felebb, 's talán nem vétém el. De, akármikori, egyik legköltéribb áradozat. Már ez átaljában minden magyart illet, 's az egymikből álló egész nemzetet. Végig hasínt történedelmén, „mi volt? mivé lett?" azt mutatja elébb égető tükörben, végén pedig már fekete mázuban, melly legmagasb hegyet erdőstűl várastul távolítva piczinyít el. Mert Berzsenyit utolsó sorzatában a' fájdalom már lenyomá, 's

elméletének, mi, költéri heveiben is gyakran eléokul, itten sikere; mintha már minden elveszett volna. De épen azon elméletben ez is fekszik: nemzet! akarsz-e még élni? ha igen, erőre! fel az elmerítetésből; ha pedig vesztedet fel sem veszed már, bukjál csak még, bizonyosan temetve vagy.

A' tárgy gondolkodást ébreszt.

Isten, nemzeteket akart. Ha csak egy szólam [1]) volna kerek e' világon, a' körül belől 900 vagy 1000 milliónyi embernem, csupán henye temérdekké válnék, egyik a' másikra bízna mindent. De a' 3000 körülnyi nyelv és tájejtés általi elválás, ország és alkotmány külön mozgása, vetélyt gerjeszt a' szomszéddal 's a' sulyegyenért örök verseny fejlekezik. Ez a' szél, melly az oceánokat poshadtakká lenni nem engedi. Ez a' középponti erő, melly milliókat rokonabbságba vonsz. Igy e' milliók magok alkotta 's rólok nevezett országgal töltik el a' világ minden szegét-lyukát, a' legsivatagabbja is vissza igézi lakóját, mert ott nyüzsög szokott szólamának tömege, mellyhez énje többféleképen kötve. Természet vete ösztönt ilylyen elszigetelt álladalmak fenntartására mindenikbe; 's hogy az, huzomos lehessen, azon Isten adta belvonszalom külön családok' épségben marasztásán kezdi meg munkáját.

---

[1]) Nyelv, *Zunge;* szólam, *Sprache.* Ugy lehet *szól* igéből, miként *él*, *fut*, *foly*, *hull*, *szell*, *kell* igéből lett: élem, *aetas*, futam, folyam, hullám, szellem, kellem 'stb.

Mig azok tagjai rendet tartanak, nemzetiség és becsület érzők, erőskaruak, munkásak, mérsékletesek, az illyek milliói által az egész nemzet nagy. De a' főbb tagok elernyedése azt is gyülevésszé rokkantja, 's e' miatt változott el már így, több nemzet, ha csata vesztéseiből nem vala uj ereje megint bebőrődztetni sebét, mivel azon szerencse nemzettel is úgy szokta űzni játékát, miként egyes emberrel. Beszakadnak hegyek, uj szigetcsoport tolja fel földét. 'S a' világ rendszerében lévő egyegy planetának belrevolutiójához képest, mi? azok közül egyikről egy nemzet eltünése.

De, nem Szentgellért hegye intézetéből kell venni eszmét ide, ott földgolyóról megint más világgolyókhoz csap az ész; alatt a' két városban kell nézni a' nap gondjaiban forgó embert 's látni mint rendül meg az, kitünőbb hozzátartozója enyészetén. Meghal egy kisebb nagyobb család' híresebb tagja 's búban a' család. Kimulik az utolsó derék sarj 's családok rezzennek meg. Elenyészik Zrinyi, Bocskai, Thurzó, Rákóczi, Illésházy 'stb. név 's a'. nemzeten megy végig némi fájdalom, mert annak történeteibe adott szerepelteket. Eltörül egész külön állott vitéz nemzetet egy csata vagy zsarló kéj 's nemzetekben sajong rokon-szenv. — Csak hitvány egymi, gyáva család elpusztultát vesszük félválról, mint egy nem védett áruszeres gálya' tengerbe merültét; egy lélekvesztőét két részeggel a' dunán. „Más helyébe, 's jobb" ezt mondjuk. Az egészre nézve az csak aszott ág lenyesése.

Sőt a' jobbnak sem lehetetlen kipótolhatása, még a' nemzeti nagyobbak sajnálásán is enyhit idővel. Uj hatalmas család kél 's új erő veszi által nyomát a' nemzet egészeért éltnek. 'S bennük is így végre, 30 öles, de leélt fenyőszál dőle csak ki, kárpát erdeiből.

Az érzett hizagok [1]) helyrehozásán törekedik tehát a' természetnek mindig felmagzani hajló ereje, 's az el nem pudvásodott indulatok főiránya: „csakhogy az Egész fennmaradjon épségében." Azért van részvét olylyan küzdő nemzet iránt is, melly igasságosan követeli visszaállítását már megismervc volt egészének, midőn tengelye ahhoz még birtokában 's csak a' felforduláskor kiugrott derékszeget és leperdült kerekeket kivánja megint helyre alkalmazni. Lám egyes különben jeles embert sem teszen még egészen tenkre apróbb elsikamlása, midőn azt csak egy kis hiúság, elszédülés, csel, tapasztatlanság lépi meg, és okulva botlásán, uj erényekkel felejteti. Egy roppantbirtoku pazarló, adósságba zavarja házát; fija meg helyre üti; egy fejedelem, csökkenti birodalmait erkölcsileg is, lelkesebb utódja felemeli. Egész nemzet százévies életében pedig két-három nemzedék folytonos botlását kell egyes emberéhez mérni, 's mikor a' következett nemzedék rend, edzetten lépik ki

---

[1]) Nem hézag, mert *hi* gyökből van: hiba, hibban, hid, hiú, hija valaminek, mi, mind hizag, talán: hiszak. *E*-re csak *e* és *i* köztti betücsere tevé. *He* gyökből, héj, héja, hegy, hely, hév.

az elebbiek puhult, elámitott, vesztének inditatott élete módjából, a' nemzet' tele után ujra virágzik tavasza, gyümölcsöt érlelő nyara.

Erre azonban már csak ollyan néprész nem tarthat számot, melly elveszté tulajdon nevéről ezímzett országát, királyát, intézvényeit, hadisergét, sőt illyekkel külön biró nemzet, az ő tulajdon szabadságai közé, vele összeolvadás közre együtt munkálat feltétele értelmével vevé sorába pótlékul. Mert elaprult résznek nagyobb testhez csatlakozása, megint természet sora. Tót már ha küvetelné uj országocskája állítását a' magyar honból, olly kórságban léledzenék, minőben a' magyar akkor, ha így szólana: ide Stajert, ide Bécset, mert egykor magyar király elfoglalta. *Tempi passati.* Majd adna az angol, kaczagtában is, a' Man szigete 's Wales fejdelemsége régi brit lakójának, ha ez most ezt hányná-vetné: takarodj vissza te szász, dán, francia elegyitékü angol nemzet elődid lakhelyére; mai országod egy része az én brit eleimé volt, miként nyelvem is, még azoké, mutatja. Első feleletül kapná; Beszélj szólamodon magadéival hon, az angol nyelvü törvénynek, hajts fejet.

Népszak pedig, melly más királyságba szárándoklott meghivásra, vagy épen könyörögtére biztosabb föld kedveért, egy uttal akkor lemondott elébbijéhez tartozásáról, már, az őt elfogadolt nemzetnek köteles követni országos intézményeit. Ez ellen paczkáznia nem lehet, ha elalvásból ébredne is fel megujitására; külön királyu

nemzet joga nem alszik el végképen. Csapatonként szállott a' német, Amerikába, muszkaföldre is, ott az országos angol nyelv, itt az orosz' rendelményeihez kell simulnia, miként a' franczia hugonotának Berlinben meg németthez. Akarja csak ugymint komolyan a' király, úgy nyomúl a' szétáradni tolakodó, az Egésznek hasznos folyamába, mint a' szabályzott csatorna' medrébe a' kicsapott vizek holt ágai.

Illyen volna íme, az Egész' fenntartására vagy a' megtöredezettnek ismét uj egészszé épitésére hatalmító ösztőn. Midőn ez utóbbi, külön királyi birodalom, megismert függetlenség nemzeti szinének elsikárlására maghintéseket sejt, lát, akkor valahány fennkölt ész, magasabb kebel, fejet ráz, érezget bút. Hiszen ő is tag a' veszendő nagy családban, melly ha meghal, akkor anyagilag ő, egy szélütött testnek száraz hüvelyke, erkölcsileg pedig, egészen kihült.

Az illyenféle' jöttén érezgetett néma búnak szavakat ád a' költér, 's minél merészebb képzelme, annál intőbben emeli festeményében uját.

A' magyar történedelem, tragediai sajgalommal tele. Elhomlítatás ellen küzdöttek csatája [1]). 'S a' költéri megszakadt mély

---

[1]) L. a' nemzetnek egész belső életét is festő magyar törvénykönyvet, több helyén! És egyik adatul ide: Die Abwendung des Umsturzes der ungarischen Verfassung durch zwei edle Frauen, u. m. Batthyáni Ádámné Strattmann Eleonora, német; és gr. Althan

szív, sorokban sirá ki panaszát. Innen azok elegiai hangulata, koruk izlésével.

Berzsenyi előtt, sokat keserge Ányos, a' régi magyar szokás, erkölcs elvesztén. Hata ugyan évei embereire; azonban mint inkább csak sopánkodékony, nem a' dolog velejére.

De azok a' szesszentések! Horvát Ádám népdalaiban. Maga énekelte is el azokat, még csákóval fején. „Magadban van, édes hazám, a' nagy kár!" mondá Csatadalában.

Baróti Szabó Dávid, a' szép székelyföid fia, „egy ledölt diófához" irt ódában, jesuita létére csak búkálva ohajtá képzeltetni a' nemzet enyésztét 's a' ki tudta hogy ezt értse az „Annyi szélvészen diadalt nyerett fán!" ébrede abban némi sajon, de a' megindítandó többség előtt illyent úgy kelle magyarázni e' czimmel; mit tesz ezen sor, hová czéloz azzal, mint a' viaszalakokat: ki ez itt? ki az ott? Pedig a' székely, olly nyiltan gyúl, mint az általa úgy nevezett: „harapégés" mikor a' vész langot vetett. E' Szabónak választott képe is lágyfa volt, 's a' leszboszi leány versmértékén folydogált óda, ma már elkopállott. Szentjóbi Szabó László, ollyan jól melengető parázs.

Jánosné Pignatelli-Belriguardo, spanyol vér, ez mint Muraköz asszonya, IIId. Károly 's Eugen hg. idejében, *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte, von Freiherrn v. Hormayr.* 1834. *Seite* 281—289. — Az itt meg érintett, spanyol tervből, rémítő sor ez: Omne jugularetur, quod loquitur hungarice, a duodecim annis.

Egyébiránt mindenike a' Mária Thereziai Kaunicz tanácsára megkezdett, főbbek' elnémetesítését irányzá, mellynek csínos udvari módját Báró Hormayr is eléadta 1831re szólt hisztóriai zsebkönyvében Kaunitzok czikkjénél [1]).

Bacsányi, a' tűztől elragadtatott, azon forrongással, mellyel szelíd barátja Szabó Dávid bántásaért Rajnist lerakta, borúl el Mohács mezején 's fájdalmasan járatá meg rajta olvasóját, Virághoz 1789b. intézett serkentő válaszában.

A' megint eléforduló Virág „egy hajóhoz" ira, miként már mondók, ódácskát, 's ebben a' magyar nemzet lebegett előtte. Végén ezt sugja ugyan hozzá: „élek, míg élsz; hogyha nem: elhalok," de még is mintha csak úgy akarta volna csendesebben féltegetni hajóját, miként Horátziusa szemei sem szikráztak annyira: *O navis*-ánál, mint: *Quo quo scelesti ruitis* ódájában. „Visellyenek Gondot szüntelenűl rád az Egek!" ohajtása, kegyes, de az illy ótalomkiáltásra nem siet hajót veszélyből kiragadni, hullámhányó révész. *Chi s'ajuta, dio l'ajuta.*

---

[1]) *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Neue Folge. München.* 63d. lap: „Der Adel wurde von seinen Schlössern in die Städte gelockt, alle Spuren der alten Selbstbewaffnung abgegeben, deutscher Ton und deutsche Sitte und Heirathen möglichst befördert, die Erziehungsanstalt des Theresianums sehr klug benützt, die nationelle Selbstständigkeit schon aus der Jugend herauszubeitzen" 'stb.

Lap.

'S hát e' nagy tárgyért, illy eltünő vagy csak kevéssé költélyi kifakadások! Az 179% beli országgyülés hév kitörése, egész egy nagy éposz eleje lön, 's irni, azt a' nemzet kezdé. Maig fenn az akkori, azon fenakadás híre, mi magyartalan kimondással olvasá fel, gróf Pálffy Károly cancellar magának német betükkel leiratott cancellári megszólítását a' királyi thrón mellett. A' legnyájasb társalgásu Báró Podmaniczky Jósef bácsi főispán ő excljától hallottam 1820b. én, abból, „a' magyar nemes | segnek azon tulajdon | szaga van," furcsán volt accentualását. Akármiképen is ugymint a' cancellárnak magyar beszédet kelle mondani, a' deákba évült nemzetnél is illyenkorra hajdanból kivánná azt a' szokás. De nem érte már nemzete nyelvéhez e' Pálffy utód, a' százév előtti Pálffy Jánostól pedig mint nádortól van hiteles másolatban nálam Győr és Veszprim vármegyéhez 1651b. martius 23d. a' koronaőrök fizetése ügyében magyarúl költ körlevele, úgy több; nevezetesen igen tiszta hasonmásban kaptam meg a' győri káptalanból épen *nádori magyar nyilt parancsát* 1650beli sept. 30káról.

Illy összehasonlító történelmi [1]) apróbb vonás mutatja, hogy lapult el a' nemzetiség, néhány főháznál. 'S oszloprész repesztve,

---

[1]) *Történ*elem, igétől, mint: *győ*zelem, *agg*alom, *türe*lem. *Történ*edelem pedig, mint győzödelem, aggodalom, türödelem. Ez nagyobb fokozatot jelent, amaz kisebbet. Történelem tehát apróbb vonás összezete; történedelem, egész nemzeté.

nem dőlendő-e? az épület egésze. Idő kivánttával mostani nádorunk, Jósef cs. kir. főherczeg, maga érzé már sürgetőnek mondani: „*Patres futurae posteritatis! evigilandum est; ut energia et palladium vestrae Magnitudinis, Character nationalis, quem manes Antenatorum vestrorum reclamant, renascatur et conservetur.*“ — Ez ráza meg igazán minden becsérző kebelt. De ha elébb, 60 egynéhány év óta már, épen ennek czéloztaték nem lélektani felfogással, elhamúittatása, hirtelen a' vezér, vissza nem teremtheté. 1809. csorbát ejtett a' Napoleon ellen Győr körül 's másutt forgott nemes felkeltség 1741-beli dicsőségén, noha nagy számmal volt egyes csoport [1]), erőn erővel régiesen vivó, noha felszerezetlenség okával az egészre is hárulhat mentség. A' költérnek elállott e' gyávulaton szava. És épen ezért, óvni fogja nemzedékek ifjait, midőn az 1807-beli országgyűlés jegyzőkönyvének 31d. lapján, a' budai, elegyes ülésben jóslólag tartott lelkes gyönyörű beszédet olvasandják, e' nádor emlékezete feledésétől.

Most, ez év körül riaszt Berzsenyi, az őseik nemzeti szellemét elhagyta családok közé, mint, az említett négy dunántulifival együtt, ötödik onnan. 1813-ban, költelmei első megjelentével süt ki ódájából hajdan' napja köröskörüli országhatárokig, 's a'

---

[1]) Többnek külön vitézkedését 's azok között Földváry Gábor főhadnagyét, lásd: *Tud. Gyüjtemény* 1822. *Id. köt.* 108—115*d. lap.*

„Romlásnak még nem indulttak“ megrebbennek sugarain. Olvastta is kitűnőbbé tevé azon szép kör félreneveltetéset, mellyből I. Lajos bajor király mint német költér gróf Zichy Károly 2d. nejét gróf Festetics Juliát, már *deutscheste der Frauen*-nak nevezheté, illyen jegyzetével: *Sie ist eine geborne Wienerin und sehr deutsch gesinnt*[1]), *eine grosse Freundin von Schiller's Gedichten*. Feltetszőbbé lön pedig, az utolsó' szives helyeslése mellett: mi különbözőt hoz elé a' *hol* 's *hogy* neveltetés; mert egészen ellenkezőn érzett a' 17d. századévbeli Pálffy Kata, Illyésházy István nádor neje; Pálffy Ersébet Daróczi Ferencz kamaranagyé's főispáné; Szécsi Mária; Zrinyi Ilona 'stb. Tévesztve volt, a' közeput, melly már ajálhatóbb lett volna. Érzék az ujabb míveltséget nemzeti lélekbe általvett más főházak, nemesség, átaljában vármegyék szemesebb egyénei, hogy vége lehet ugyan a' régi várlakás erős de darabosabb korának, hogy a' magyar is ezután európai civilisatió gyümölcseit inkább szedje, hanem azokat nemzetiség fájába kell oltani. Menjen tehát Bécsbe, tanuljon ott a'

1) Lásd: Gedichte König Ludwig des Ersten von Baiern. 1829ben a' 142d. lapon, és: Dritte Auflage. Erster Theil. München, 1839. Seite 151. XIII. Sonnett. Magyarra e' költelmeket B. K. M. A. forditotta, kiadván év nélkül Pesten Landerernél 's az első e' sort: *Empfang diess Werk, du deutscheste der Frauen*, és a' jegyzést csak így: fogadd a' munkát tőlem el szivessen *); *alul:* *) Bécsben született és nagy tisztelője Schiller verseinek. *L. I-ső kötet* 161. *lap.*

mit lehet, sőt járja bé minél több, egész Európát, társalkodjék olly csínnal, Milano, Páris, London salonaiban azok nyelvén mintha ott nevekedett volna, de bizonyítsa nemzetének szabad életét, de térjen haza, mint lelkestül testestül magyar. 'S hon, mikor angol 's átaljában külföldi ő hozzá tér, ne találja, majmait.

A' Berzsenyi után e' tárgyat lantra vettek közül itt, csak Kölcsey' e' költélyeiről: a) Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh! 1817. b) Rákos, bolyongék partjaidon 1821. c) Hol van a' hon, mellynek Árpád vére 1830. Egyik szerelme a' hon, miként „Egy dalt, egy dalt" olvadoztában is, de az idézett két elsőbb, enyvtelen. Nem ragad meg. Tanultnak való, ki azok hevengését becsülni tudja, hanem az idők megrázó eseményeit maga festi ki. Zrinyi dala lejtése csupa zengelem, de a' hősköltér jelleme nincs jól felfogva. Ki „*Ne bántsd a' magyart!*" irá, zugott az és terített, víttában még reméllt, óh-zást nem ismert. „Violá"hoz fordulttával is csak, megszelídült harczos, kinek sisakába titkon fészkelének galambok. A'mindig egyszinü Kölcsey inkább tulajdon e p e d é k e n y s é g é t adta rá, mellyel a' regény' troubadoura, kedvesb leve ott, hová azt az újkor, szülé. Prózájába tudá ő saját lépre venni olvasójat.

„Rákos"ának végsorzata Berzsenyi 7-kében lévő költéri képére emlékesztet, így:

Romlasz magyar nép, romladozol hazám,
És lassan őrlő féreg emészt belől,

melly kép, Baróti Szabónál meg így van:

nem volt kül erőszak: ott benn
Önmagadban volt megölő mirígyed,
'S titkos elejtőd.
Im egész bélig gyökered kirágták
A' gonosz férgek, 's az élett odóba
Hangyabolyt hittak!

Nem az volna kérdés, mellyik csipte másikától, mert Torkel Baden szerint Shakespeare meg, a' színműköltér Senecának őtötte volna Hamlet, Othello, Macbethbe mondatait; hanem, mellyiké csap? meglepőbben? Ugyan azon egy gondolat száz meg száz főben érik meg, de mellyiknél? élesebb, alkalmazottabb. Ugyan egyféle esővíz többszer lehull, de, termékítve-e [1]) vagy csak porát veri el? Kölcsey őrletése, egészen Berzsenyies. Szeneréjéhez irt költélyén a' Matthisson *Genfer See*-jére szolgált holdból tereng némi pillam; ismerjük kitől lejté „Zsarnok"-ához eszméjét.

Berzsenyi' ezen ódáját, a' magyar királyi birodalom minden vallásu iskolája' költélyi osztályában minden ifjonczczal betéve kell megtanultatni, de a' két végsorzat elhagyásával. Mert a' jóvérű fiút ne azok utolsó hatása szomorítsa, hogy Magyarország már Ilion, Karthago, Róma, Babylon kőromai' sorába dőlt 's helyébe panszláv vagy német tartomány fogna felülkerekedni. Hanem, a' nyiló szivecskére a' Hunyadiak emlé-

---

[1]) **Termékenyit, helyett, egyenesen névszóból, mint, kör vagy ker, szor, csáb, ám, bor, haj, has, gyökből is: kerit, szorit, csábit, ámit, borit, hajit, hasit, 's a' már ragitott, kerék vagy kerek-ből: kerekit.**

kezetének édes - keserűje akasszon nyilat mind addig sajgót, mig a' vissza állítandó nemzetiség, a' szerzendő mindennemű miveltlét utáni törekedésben, vagy mint vezér, vagy mint segítő közlegény bizonyítja bé, hogy törvényes királyához olly hív, millyen Cserey Balás vala Sigmondhoz a' nikápolyi csata után 1396; úgy őrzi a' magyar vitézi becsületet miként Zimon elesténél 1521-ben az a' magyar katona, ki halálra mene inkább egyedül a' török eleibe, mintsem Zimon' védelemtelen feladásában megegyezzen [1]); követni fogja nagylelküségben Drégel Zondiját, a' dalban természetes erű Czuczor' megénekeltjét; esküt tart, mint a' Vörösmarty zengélyes hexametereiben is élő Dobónak egri katonái, 's így, a' gyászos hét magyarkához veti azon hadnagykát, kinek Győr alul 1809b. Pestig szaladtáig beszél a' hír. Nevét kellene tudnunk.

De amollyan pompás erény, csendesb háziakból készülget elé. Anya kell, nemzeti erkölcsü; atya, tiszta iparu. Ha rendetlen házad, rendben nem lesz hazád. Mihelyt országos törvény már, épen a' nemzetinek ismert ügy, akkor ha minden megyét el nem fut pontos teljesités tüze, veszély tódul bé a' hasadékon. Ott áll p. o. az 1840beli 44d. czikk 's az országos pesti színháznak k a m a t o k b ó l fenntartása végett a' nemességre

---

[1]) L. Tubero IId. könyvében, gr. Mailáth János idézete szerint: Geschichte der Magyaren. Dritter Band, 1829. lap 170 és 236.

vetett 450,000 pengő forintból 1841beli december utoljáig egész év és fél alatt, még csak 203,495 for. 54 xr. [1]) lett, béfizetve!!! 's ebből hatos kamatra leglélekismeretesebb törekvés mellett sem lehete még addig 135,000 ftnál többet kiadni [2]). Az a' magyar rend? Három felkiáltásjegy helyett az elmaradt hatóságok hanyag tisztviselőire ezer volna kijegyzendő. Itt a' „Szalma tűz" hahotázhatja erre a' kinek tetszik, 's halljuk csak azt a' dalocskát: Átok fogta meg a' magyart, hogy az együtt soha nem tart. Jenisch így találta jellemzeni: jugi impatiens, libertatis *incapax*. Lássa a' mindig ujuló nemzedék, helyesen-e mindenben 's mindenkorra-e? Maga tanulja ki az elmult 's mai napok eseményeiből, miféle: magyar hiuság, irígykedés, tulzás, kerülendő. Ugy fog rajta.

Megijedék én itt, már is ennyinek ide irtta után, minthogy csak kalászérintve akartam megsuhanni azon földön időn keresztűl, melly ez óda fájdalmait érlelé, de nem egy embercsét illet mint csak egycgy lebbenékeny szerelmi dal; nemzetnek vág az, életerébe, 's a' világító adatok mikből okulás jőne, kínálkozva tolakodának, és mesterkélt összehuzás, mesterség lön. Mert homályos

---

[1]) 'S e' között külön önkényü ajánlat 535 ft. 41⅝ xr.

[2]) Mert a' szinház építési adósság lerovására 40,000 ft. ment, a' Pest vármegyei részvényes társaságnak 5000 ft. a' szinházi személyzet fizetése pótlékául 's egyébre kellett 19,000 ft. 'stb.

Lap.

találtatni akarás, mit ér? itt. Hátra nyomatott már azon időkor. Az 182⅞b. év, 1740-hez forrasztá, királyi felség helyben hagytával a' nemzetiség arany kapcsait, sőt idébbről, még igazibb alakulását is mind nyomosabban védi; a' közben elámult 87 és több év tehát egészen hisztóriáé lett, mellynek birói arcza, nem elhímező-hámozó.

Igy, a' közjón-díszen dolgozásra egyesülést, királyért, honért, nyájasan tiszta szó fokasztja.

Fellengjen a' dircéi harsány
Hattyu szerént az olymptetőken.
Horátziusnál, Carminum, lib. IV. ode 2.
Ad Antonium Julum,
Multa Dircaeum levat aura cycnum . .

. . . és a' bús rovatalba fényes
Életet öntesz.

Ravatal vagy Ravatag; ez egy ember magasságu 's mintegy másfél öl hosszuságu fekete deszkákból készült ormos fedelü bolt, mellyet a' Nemesek sirjokra és kriptájokra

szoktak állítani. Láttam kettőseket és hármasakat is. Homlokfalára zászlókat szoktak szegezni 's külömbféle sírverseket írni. Gyeremkkoromban Soprony és Vas vgyékben kevés nemes faluk' temetője voltak e' nélkül. *Berzsenyi.* L. versei második kiadása 1836. lap 204.

Rovatal-t is hallottam, épen: *ró* gyökből, honnan: *rovás*, rovat 's rovatal, valamint *hi*, *mén*, *jő* igegyökből: hivás, hivat, hivatal; menés, menet, menetel; jövés, jövet, jövetel 'stb.

A' végsorban *föl* hagyatott meg itt is Berzsenyi fennebb említett hangoztatását festve, *fel* helyett. Megfutja itt eszemet, miként nő osztán elé következetesen a' fölöt*tök*, vagy akár felet*tök*, és, közöttek vagy közöttük helyett: közöt*tök*. *Tök* meg *tök!* Fejünkbe veretők, hogy de bizony sok *e* nyekeg nyelvünkben, *ő*-vel köll gyéritenünk, és íme —

Ennek 2d. sorzatában lévő: *helyéről* szóban a' leható *ről* rag, dunántuliasan: *rül*. Berzsenyi ajka hasonlón így ejté közbeszédben, de helyesellette 2d. kiadásában *ről*-t 's ekképen, e' többi dunántulias: *rúl*, *túl*,

tül, *búl*, *bül* helyett is elfogadá, *ról*, *tól*, *től*, *ból*, *ből* irását. Nem egyéb ez, betűcserénél. A' hajdani: ad*o*nk; tesz*ö*nk, most: ad*u*nk, tesz*ü*nk. Sok szónál e' betűcsere viszen gyökéhez, mint a' magyarországi: *fakad* kimondást az erdélyi: *fokad* ejtése fejti meg. *Fok* látjuk a' gyök, vagy megint betűcserével *fog*, miből: fogamszik. A' m. t. társaság külön használatára többször kijött, „Helyesirás főbb szabályai" így szólnak idetartozólag a' helyragok §nál: a' *tőlem* és *rólam* mutatják, hogy nem *tűl*-t, *rúl*-t, hanem *től*-t, *ról*-t kell írni. 'S világosítsa e' példamondat: Tétény falu, dunán *túl*, Nem távul a' dun*ától*. Törvényesen száz forint*tól*, Hat forint jár évkama*túl*. Böl, gyöke a' bölcsőnek, Bűl pediglen semminek, Igy mondanál *ról*-t is hát, *Ru* gyök, *ru*czát, *ru*tat, ád.

Anglia nagy koszorúsát Nelsont, miként ebben Berzsenyi jellemzi, 1805ben october vagy őszhó 21d. éré vállába Trafalgárnál egy puskagolyó 's győzelme végével úgy hunyt el mint Epaminondás. Ezen óda tehát látszik, nem 1805 utáni.

Az ennek három végsora költélyiségét nem érző, ollyan *abbé Longuerue* szárazságu ember, ki nem tudta felfogni hol van P. Corneille-ben a' dicsért méltóság; Racineben a' csín, 's azt mondá, hogy a' Homeroszra irt e' két munka: „Antiquitates Homericae", és „Homeri Gnomologia" többet ér, mint Iliasz, Odüsszea maga.

Atyja, György gróf, 1802ben 40,000 forintot ajánla bécsi bankóczédulában a' végett, miként alább is elékerül, hogy szerzőlevele feltételei szerint azon öszvegnek száztól ötös kamatából 3 magyar nemes ifjú taníttassék a' bécsi ingenieur katona iskolában míg Magyarországon hasonló támad. De a' devalvatio 1811b. ezt 31,250 ftra csökkenté 's a' 2000 ft. kamat helyett már csak 1562½ for. járt volna, vagy, mivel a' pénzkelethez képest 250 váltó for., csak 100-at teve majd, a' tőke 15,500-ra olvadt, kamata pedig 770 ft. pengőben. Gróf Festetics György azonban élete fogytáig három ifju neveltetése költségeit adá ki, 's anyiét 1819 óta 1826-tig László gróf. Ekkor junius 27. Keszthelyről ez, 50,000 pgő forintig emelést ád az országgyülési KK és RR eleibe. *L.* 182⁵/₇-*beli országgyűlés irásai IId. kötet* 149 *ülés* 706—711 *lap*. Kikötései, magyar

nemzeti függetlenséggel. Felküldetik a' nagy ajánlat. Királyi válasz, némelly módosítást kiván, *IIId. kötet* 233*d. ülés* 1392—1393 *lap*. Átadja László gróf, csekély alkalmazással szerzőlevelét 1827beli junius 15dikéről. Keszthely. *IIId. kötet*. 248*d. ülés*. 1532—1534 *lap*.

A' még 1809b. illyesmire serkentett ódát ha olvasandják magyar szülék 's ifjak, értsék meg egyszersmind, mit tüze ki a' nemes gróf. 'S repessen fel a' keleti vérü gyerek, katonapályán, kivált midőn ez alapítvány segítendené, a' nemzeti becsület emelésére. Mert László gróf fennkölt kebellel, oda czéloz. Segítendőjében hát, ha csak egy máknyi hálaérzet lesz, nem veszti el azt szeme elől. Az alapító' pontjai ezek:

1.) Az 50,000 pengő forintnyi tőke, mig kivánja, 's örököse hagyományosa, jószágán feküggyék. De a' 2500 pengő forintnyi kamat évenként, lefizettetik. Hanem csupán itt kijegyzettekre fordítassék.

2.) Három magyar ifjú addig mig Magyarországon a' Ludovicea felálland, a' bécsi katonai ingenieur akademiában taníttassék. Kinevezi e' hármat a' gróf, vagy örökösei mindig elsőbb születési rendben.

3.) A' mi, azon kiszabott költségen felül, mennyi három ifjura kell, a' 2500 forintból évenként fennmarad, annak egyik feléből két pattantyus, másikából pedig két tengerész kadet neveltessék 's kapjon dijtoldékot.

4.) E' négy kadét ketteje azon császári pattantyus ezeredhez adatik, melly Magyarországon van 's mellyhez most magyar is állhat; más ketteje meg a' velenczei vagy trieszti tengerésziskolába mind addig mig az országban különös pattantyus, valamint nászád (nautica) intézet is leendene. Ezeket, nem különben a' gróf nevezi ki, vagy elsőbb szülött örököse.

5.) E' három rendbeli kadét, 3 ingenieur, 2 pattantyus, 2 tengerész, okvetetlenül a' haza hadi szolgálatára neveltessék. Megkivántatik e' végett felvétethetésre, hogy a' fiu magyarországi vagy ehhez tartozó részi határőrségi vagy erdélyi legyen, átaljában szülöttje a' magyar korona Nagy Lajos idejebeli birodalmának, mellynek helyre állításához az inaugurale diploma erejénél fogva is teljes bizodalmunk van.

6.) A' hét kadét, országul bévett keresztyén vallás különbsége nélkül, vagy magnás, vagy nemes' fia legyen, vagy olly magyar katonatiszté, ki háborúban esett el, avvagy fényes katonai érdemmel díszült. Magyarúl jól beszélés különösen megkivántató. Meghonnosodott, *indigena*, csak akkor vétetik bé, ha törvénybe van jegyezve, az ország lakosa, abban valóságos birtokos, és ha magyarúl jól beszél. Ellenkező esetben, *nem*.

7.) Érdeklett intézetek midőn Magyarországon állandanak, az alapítvány azokhoz csatoltatik.

8.) Ha, nem, vagy ismét megszünnének 's a' pénz másképen használtatnék, az alapítvány visszaesik.

Lap.

9.) De addig a' felnevelendő hét magyar ifjú, kiváltképen haditisztségekre előmozdítatni fog, miként u. m. a' királyi válasz, az egészet 1827b. julius 1sőjén érvényesítette. *L. IIId. köt.* 1526—1527 *lap*, 246*d. ülés*.

A' nemes gróf ez által uj mezőre is hívá a' magyar ifjuságot, mert az 1536beli 28d. czikkben említett honi nászádos testület [1]) megszünttével, sajkáskodni már nem jutott a' magyarfinak eszébe, tengerészkedni épen nem, még pattantyus lenni sem igen. De még a' honi hadbíztossághoz sem igen megy, elég rosszúl, mert ott van az 1741-beli 42-dik czikk.

'S más alapítványa 10,000 pengő forint tőkével meg azért érdemel hálát, mert az a' magyar tudós társaság mathesisi osztályához egy kir. nyugpénzen lévő magyar katonatisztnek rendele, az akademia alaprajzához képest 500 pengő forinttal kijáró évdijat, mellyért ez haditudományt magyar nyelven köteles irni. *L. III. köt.* 1535—1536*d. lap* 248*d. országos ülés. A' m. t. társaság évkönyvei 1ső kötet* 1833, *lap* 51—52. *M. t. társasági névkönyv* 1842-*re* 65. *lap*. Kiss

---

[1]) L. a' régi nászádos vajdák vagy kapitányok hivatalos magyar levelezéseit: R. m. nyelvemlékek IIId. köt. 1555, Csabi Filep nászádosok kir. kapitánya Lynder Sebestyénhez Nagyszombat birájához 12. lap; 1558, Nagy István kir. nászádos kapitány Rkomáromból Nagyszombat birájához 21d. lap; 1567, Nagy Demeter nászádos vajda Rkomáromból Nagyszombathoz, 63d. lap. És több is kerül elé.

Károly kapitány mostani illyen tag, Gyujtó Károly és Plathy Lajos tengerész tiszttel van levelezésben, hogy neki Velenczéből a' tengerészi magyar műszavakat megkésértve küldenék meg.

Érdekeért toldom ide, miképen a' tisztelt gróf általam igen becsült indulatával tett előmbe 1840 nyarán Bécsben egy pompásan irt 's festeményes Missalét, mellyet Mátyás király ajándokozott Thomas fraternek. Igy mutatá gróf Zrinyi Miklósnak szigeti eleste előtt tán 3 évvel festett állóképét. Nem rég szerzé ezeket, mivel a' mi csak illeti nemzetünket, örömmel fogadja.

A' hideg Polusz, szomorú szirocco,

így áll a' 2d. kiadásban;

A' hideg Pólusz, 's szomorú Szirocco.

Sz és *sz* között '*s* kiejtésében kiszisszenne az ember nyelve, '*s*-*t* hát kiszesszentém. Szólamunkban *s*, '*s*, *sz* betű sokasága szintúgy sziszeg susog, 's a' vigyázó sem ejthet akarata szerinti hangváltozatot, mert sok szavunk elején áll *s*, millyenségszavunk jellembetűje megint *s*, miként p. o. Berzsenyinél: „Az én Muzám“ 6d. sorában az 5. lapon: éde*s* *s*zerelem. Már ez, eredeti magyar bűn. Akármellyik vallásu magyar is belé esik. Azon sok *essezés* miatt van:

Lap.

a' 2. l.: a' Melancholia 4. sor: 'S szűk
3. „ Jámborság 4. „ 'S szíve.
5. „ Az én Muzám 12. „ lelkesedés 's
11. „ Egy leánykához 17. „ és szorongó.

Innen kerekedett a' játék, hamar kimondatásával „Soha sem hallottam szebben szóló szép sípszót mint a' szászsebesi szépen szóló szép sipszó.

Hogyan kerülhetni ezen összesussanásokat? Szók elrakásával, miből még beszéd ékítése is hangzik elé.

Egyébiránt embernek néha bogara, nyelvének némellyben zavara is van. Mond ki nekem, szól a' német, pajtásához, de sebesen mond: Friz frisst fett Schöpsenfleisch, Sechs und sechszig Schock sächsische Schuhzwecken. A' franczia meg ugy *eltatáz*, hogy maga lekaczagja magát. Párisban a' 89-beli lázadalomkor egy utszát lánczczal akartak elrekeszteni. Sokáig bibelődtek vele, 's egy városi tiszt ezt kiáltá mérgében. Qu' attendon donc tant? Que ne la tend' on donc tôt? 'S lön, fülbe sugott kaczagás. Mulatságul van össze rakva: Le ris tenta le rat, le rat tenté tata le ris. Hogy el tud sziszegni ő is, efféle sorában: Ciel! si ceci se fait, ses soins sout sans succès. Es a' sok orrongó hang miként nátháskodik nyelvében! A' szláv, mintha fázott volna zordon éghajlat laktában midőn hangzó nélkül fogai közül legelőszer vaczogta ki e' szavait: *smrk* fenyő; *stlp*, oszlop; *hrst*, maroknyi; *prst*, kéz uj; *krw*, vér; *srst*, baromszőr; *srp*, sarló; *stwrt*, negyed; *krc*, görcs; *smrt*, halál. Csak az ő gyerek korától fogva belétört

nyelve mondhatja ki folyttában, smrk, stlp, hrst, prst, krw, srst, srp, stwrt, krc, smrt. Mint az ülőre fabunkóval ütés. *Smrt* az ilylyen szókra.

E' sorban itt: Hol nektek, nemesek, ritka *Kazinczy* 's Kis, megint hangzatsér! 'S itt már igazán vigyázatlanságból, csak mivel Kazinczy név eleibe trochaeus kellett. Miért nem? „Hol nektek, gyönyörű (vagy, kiesebb) tollu Kazinczy 's Kis." Hogy Kazinczy *vájt* füle itt bedugult! Szeme hogy elkáprádzott, midőn a' kéziratot olvasá. Pedig az ő szépségérzete, egyik főérdeme, minden legkisebbre vigyáza, vigyáztatott 's bizonyosan megundorodék Virág *varas*-ságán Helmeczihez irt 's ez által igen megérdemlett költéri levele első sorában: „A' duna háta *varas*"; mert ennek mellékképe nem épen kellemes. Talán szerénység tartóztatá magának más dicsérőszót olly egyenesen választatni Berzsenyivel. Azonban maga tett kifogásokat igazítatás végett azon megtisztelő büsztjéhez, mellyet Igaz Samuel 1825. szólt Hébéjébe metszetett. Tudom. Mert Igazt én támadám meg barátsággal, mért nem küldé a' metszvényt a' már bekötött Hébe példányával, hogy a' Mondolat[1]) czímképe által

[1]) L. A' mondolat és reá való felelet megitéltetése *Tud. Gyüjt.* 1817. *VId. köt.* 97—107. *lap.* Somogyi, azért,

Lap.

aláválólag megrohant, igazán és kéméltem meglepve kapja barátjától az ellenírt.

Voltaire-t, mivel e' sorában:

Non, il n'est rien, que Nanine n'honore,

Nanine n' honore némi hangzatsért felede, noha nem nagy, kigúnyolák. Malherbe-nek ezen versét:

Enfin cette beauté, m'a la place rendue,

*malaplaé*rt állítá nevetségesnek egy más költér. Hát a' te, sorodban:

Comparable à ma flamme,

jól hangzik-e; *parablamafla*, kérdé Malherbe.

Ha illy kisebb hangzatsért is kerültet a' kényességig fejlett irásnyelv, úgy nekünk, vigyáznunk kell illyeneinkre: tud*va va*gyon, örvend*ve ve*tte, ny*elv elv*e, nyolcz száza*doknak* (Berzsenyi ódájában 16d. lap. a' Magyarokhoz, kell vala: nyolcz századnak). Halljuk csak e' *nok*-os uj szavakat ragítva: Tanács*nokoknak*, titokn*okoknak* és feleség*eiknek*, a' tanács*nokoknéknak*, titok*nokoknéknak* a' járul*nokok* és járul*nokoknék* tisztelked*ének*. Tábor*nokok* mint főn*ökök*, fegyver*nekeiknek* és komor*nokaiknak* parancsolá*nak* 'stb. Ugy lekaczagja ezt a' franczia, hogy Pestről Párisig elhallszik hahotája; az olasz pedig: che diavolo, quale cacofonia! kiált.

Talán nálunk még efféle körül: egyink 19, másunk egy hiján 20.

---

mivel még a' nyelvszerü ujitást is legunyolá, méltán kapta itten a' *szép leczkét*.

1814ben septemberben délután Berzsenyi Dánielt három vendég tudakozá keresé Niklán. Egyik Berzsenyi háznál már elvétve jártak. Onnat jobban utasítva, töhb nemesudvar közül egy földszinti hosszú tágas házhoz mennek bé, mellynek urát asztalára hajolva találák, számvetésben gazdájával. — Rémlék előttek, ha igazán Berzsenyi Dániel ajtaját nyiták-e be most, azért

DÖBRENTEI, *felszólal.* Mi Berzsenyi Dánielt keressük 's annak versei előttről a' rézmestzvényt és e' ház urának arczát öszvehasonlítva, úgy hiszem *ohajtott partra szállottunk.* És mivel tengerről jövünk, *levonhatjuk a' vitorlát*, miként a' nekem, Döbrenteinek, és íme, utitársaim Báró Wesselényi Miklósnak valamint Pataky Mózesnek is Berzse*nyije* kezdi „Osztályrészi" ódáját.

A' nevelő és nevendék szemei, a' nagy költér legelső látásába merülének udvarias meghajlással, de hallgattak.

BERZSENYI, *elfogulva.* Igen, én vagyok Berzsenyi Dániel.

Többet nem szólt. Szivessége csak pillantásában; 's ajkán mozgott. Felkelle melegiteni ámultából, vagy: *megképéséből*, miként Háromszéken mondják a' *Verlegenheit*-ot.

DÖBRENTEI. Megengeded hát barátom, tégetve szólításomat, miként engem, kicsinyt ifjabbat TE kezdél válaszodban, 's

mondanom, hogy mi holnap reggelig Nálad akarunk töltekezni szép lelkeddel.

BERZSENYI. *Ez utolsó két szón, még inkább megképedt. Lényéből, tovább maradás ohajtása látszott, de nem mondá ki. Wesselényihez fordul, 's érzése miatt remegve.* Nagy szerencsémnek tartom, hogy a' méltóságos báró ur magát megalázá csendes házamhoz. *Patakyra néz, nem tudá miként czimezze, sem a' nyájasb* k e g y e d *sem a' fesszesb ön, még nem született 's így az addigi illyenkori ötölés-hatolással mondja végre:* méltóztassék megszállani.

B. WESSELÉNYI, *komoly nyájassággal elegy mély érzés hangján:* Nem érezhetek itt, megalázást. Jöttem személyesen megköszönnöm az atyám hamvaihoz irt nagytüzü ódát. *W. ekkor* 18*d. évében.*

BERZSENYI, *szerény vállvonítással, csendben.* Ollyan a' millyen lehete. Hazafit akartam legalább, ismeretlenül is megtisztelni, kit a' magyar theatrumra ezereket meg ezereket költöttnek hallottam. *'S lesütötte szemeit.*

Hallván a' három vendég előre utjában, miként Berzsenyi csak legbiztosabbaival közlékeny, nem akada fenn későbbi egykét szavuságán, mert ismerősei nem megelőző társalgónak ugyan, de különben legszivélyesebb embernek festék. 'S mivel így volt feltételük, művei nyájas lelkületébe hozniok, biztokban csak telepedni kezdének. Pataky mosolygó megelőzéssel kért engedelmet, miként sajátilag tuda hozzá, 's kiment az illyenkor végzendőket kocsi körül eligazítani.

Döbrentei, *a' háziurat beszédbe hozás végett.* Hogy kerülnek össze az egy iskolába járttak! Én mint gyerek láttatak Téged, felsőbb osztályut, minő a' tacskó fiúkra nem ügyel, de nekem előttem veres nadrágod, zöld mentéd! Abban járt akkor több tanuló legényke is, hanem én csak a' Te példádra nyüzsögtem mind addig atyámon, mig nekem is hasonlót varratott. Berzsenyi leány volt Nemesmagasiból anyámról nagyanyám, ezt nagyon szerettem, 's mintha előre sympathiám fakadott volna Hozzád, Berzsenyifihoz.

Berzsenyi, *szende mosolya derül ajakán ezt egészen elfogott nagy bajusza alul.* Igen, Sopronba vittek fel engem is tanulni, ott jártam el az iskola mellett, 's — tánczoltam. De gyerünk hát beszélgetni bènyilómba. *A' hármon pillantása. Wesselényihez.* Méltóztassék, kérem. *Patakyhoz, Döbrenteihez.* Ha ottan dohányozni tetszenék. *Berzsenyi nagyon dohányos volt.*

Wesselényi. Mi azt tesszük a' mit kedves házigazdánk parancsol.

Beszélgetés az irószobában. Eléfordúl kik segitik a' magyar irodalmat Erdélyben.

Berzsenyi, *Döbrenteihez.* Mi féle ember az a' Sipos Pál? Kazinczy nagyon dicséri leveleiben.

Döbrentei. Reformatus pap Tordason Szászváros mellett. Faluja eloláhosodott, hallgatója hát kevés, de szászföldi lévén, tizedet kap tőlök, aratáshoz képest 10,000 forint jövedelme is. Nőtelen. 'S magányá-

ban mindig olvas, ir, abba úgy-úgy belémerül, hogy ebédlő asztalán maradt abroszára tányéra mellé gyűl hányódik könyve 's irománya.

BERZSENYI, *asztalán hevert irásaira pillant. Mosolygva.* Az enyéimen meg papucsot láthatsz. Leányomé, Lidié. *Berzsenyi kifordul.*

PATAKY. Sükerül az összebeszélés, neki vidámul a' komoly ódairó. Be szeretem ezt a' természet emberét. Csupa kedves egyszerűség.

BERZSENYI, *megint bejövén.* Maradjanak az én becses vendégeim holnap holnap után egész nap itt, még tovább is. Csak ugy tudnám látni őket, miként érzem.

Ez a' kérengelés! Olly tiszta szívé volt! Hangejtése mind a' három vendégét megjárta. De szabadkozniok kellett, Pataky eléadta melly napjok van kitűzve Bécsben. — Döbrentei, hogy Erdélybe siet, 's még elébb atyjához kerül fel.

Benyit Lidi kiszasszony, tányéron pereczczel, bor és vízbuteliával poharakkal. Körül kinálá a' vendégeket legnyájasabban a' barnaszög csinos kisasszony, a' 13d. évében szépen eredő. Az az, atyja szeme!

BERZSENYI, *leánya kimentte után Döbrenteihez.* Ugy-e nagy leányom van már, öcsém. Jókor hozzá fogtam a' neveléshez.

A' megpendült költér már dévajkodott is.

Kopogtatás az ajtón. A' háziur nagybátyja Thulmon ur egy kapitánnyal bé, ki ma-

gyar gyalog ezeredebeli legényszállítványt vezetett 's Niklán épen nyugnapját tartá. Már németűl kelle beszélni mert a' kapitány magyarúl nem tuda. A' három vendég hamar elvégzé maga között idő nyerésül, hogy ketteje a' tisztet 's Thulmon vidám öreg urat mulassa illendőségből, egyike pedig az alatt Berzsenyivel beszélje ki magát az oldalszobában. Ez értesítetett 's elfogadá. Megkínálta a' kapitányt borral pereczczel, és felváltott társalgás folytában maga is megfordult egy-egy kisig katonalátogatója körül, csak vendéglátásból, miként Patakynak mondá, mert fáj neki mikor magyar ezeredi tiszt magyarul nem tud; a' nemzet egész hisztoriája nehezedik ezzel szivére. Ez illyenek, a' sok magyartalan indigena, a' nevelő német apáczák segíték, jegyzé meg, kiütni a' magyar nemzetet, sarjából.

A' szép nevelésü tiszt és hozója' elmenttével a' megint négy társalgó, szorosabban csatlakozva járt fel alá az ebédlőben. Midőn beszéd köztt Berzsenyi Wesselényit többször *méltóságososzá* egész főhajtással.

Wesselényi, *Berzsenyihez.* Egy nagy kérésem van a' tekintetes urhoz. Engedje meg az ifjúnak elé hozni azt, és ne tagadja meg. *Berzsenyi megáll.* Hallja három vendégének egymást miképen szólítását. Pirulok valahányszor engem egy Berzsenyi, az atyámat poraiban is tisztelő, méltóságosoz [1]),

---

[1]) Erdélyben a' mai czimzés, gróf és bárónak akár van hivatalban akár nincs: *Nagyságos.* A' nemes ember,

híjjon engem *Te*-nek. *Wesselényi megszorítá Berzsenyi kezét, rázzá 's könyörgtében hévvel borul nyakára.*

Berzsenyi, *érzéseinek tengerkedése között elfogódva, később 's akadozottan.* Illy koszorúját nem reméllettem ódámnak. *Szeme langja mint egy látáré* [1]) *lobban Patakyra, bal keze Wesselényiében, jobbját Patakynak nyujtva, csendben:* Én meg illy ifjú' nevelőjétől kérem azt, mit Wesselényije tőlem.

Az egymást tégetni kivánkozók összeölelkezének.

---

ha udv. v. kormányszéki tanácsos, titkár, főispán; kir. táblai elnök, itélőmester, biró, főtiszt, ország vagy tartománybiztos, hasonlóan már a' kapitány is, *Méltóságos;* így, ha nincs is hivatalban, a' kir. aranykulcsos, az országgyülésére kir. hivatalos. Magyarországon a' gróf, báró, aranykulcsos, udvari tanácsos' czíme: Méltóságos. A' kir. helytartó tanácsi, kamarai, kir. tanácsosé: Nagyságos.

[1]) *Látár, Seher, vates,* az eddig késértett: *látnok* helyett, talán helyesebb volna, mert 1.) *ar*, *ár*, *er*, *ér* rag, nyelvünk természete szerintibben forrad igegyökhez is, *l.* 56., 65*d. lap.* 2.) *Nok*, *nek* ragot régibb szavainkban csak millyenségszónál, mint: *ál*nok, és névnél leljük: *baj*nok, *tár*nok, *pohár*nok, *csor*nok, Molnár Albertnél, (*csor* gyökből: csorog, csorran), *fegyver*nek, *szövet*nek; csónok vagy csónak, mi jöhete *cso* gyökből nyugvó *v*-vel, honnan a' lengő *csóva*, *csóválás*, és még onnat csovar = csavar, csónok pedig, mi a' folyón csavarog. Ha *csal*ból lett volna csolnok = csalnok, úgy igegyökhez is láthatnók köthetőnek. *Led*nek? 3.) Uj ragozás sokkal mind annyi uj hangzatsér nyelvünkben 's igy, csak oda vegyük, hol egyéb raggal nem boldogulunk.

Lap.

Majd szürkült már.

BERZSENYI, *természeti egyszerűséggel, gondolkodásából.* Barátim! miféle mulatságot szerezzek? Azt gondoltam, verjünk fel egy kas méhet, együnk lampos mézet.

A' HÁROM VENDÉG, *e' szendeségen egyszerre mosolyodik el 's együtt találta kiáltani:* Jól van. *Az erdélyiek csak gyanították, hogy l a m p o s méz, l é p e s leszen.*

BERZSENYI, *olly ártatlansággal, miként a' havasi juhász, leg szive szerintebben ajánlja tejét ordaját.* Illyen falusi gazdaember csak azzal szolgál a' mi telik.

Kertbe menetel. Méh felverés. Estélinél (vacsoránál), hol az elébb is bennvolt házi asszonyság (ódánkban: Szabina) jelen. Jó izűn esik a' jószív mézével adott méz.

Másnap reggel.

BERZSENYI. Barátim, ne fosszatok meg társalgástoktól még ma. Nekem az ollyan jól esik. *Uj szabadkozás.* Oh, Isten bizony ha ma 's holnap itt nem maradtok, bár ne is jöttetek volna, hogy már ezt kell mondanom. *Döbrenteit mint bizodalmasabbját vette körül majd külön. Ezt még kerek eldugutásával is fenyegette, ezzel:* Tudod a' magyar szokást?

Az alku, este felé indulás, hogy éjjel pótoltassék a' még Niklán töltendő nap.

A' gazda-költér majd jól megasztagult és több széna kazalu szérűjére vitte vendég barátait sétálni, 's mutatta ereszében csikait méneséből. A' zsibói jelesről beszéd.

Lap.

'S napáldozat felé, ablak alá dörren az utazókocsi előfogattal, mellyet a' szíves háziur, szolgáló emberei közül állítatott Pataky tudta nélkül. Berzsenyi szavát mintha egyszerre elvágták volna. Három vendégbarátja is megilletődve bucsuzkodik, ámbár ők több utokon, inkább megszokták a' válás fulánkait. De Berzsenyi, a' mindig magában lakó, kebelének együtt maradott forrajával nem bír. Szeme fényében könycseppeké is. Ölelkezés között örök barátság kötés, sürű levelezet megigérése. Kapuból int vissza kezkenővel kalappal a' három távozó, Berzsenyit még egyhelytt állónak látják, utánnok néztében.

PATAKY, *falun kivül, a' két előfogóhoz.* Kegyelmetek, ki emberei itt a' faluban?

KOCSIS. Mink, tekéntetes Börzsönyi Dániel urnak szolgálunk.

PATAKY. Jó lovacskáik vannak a' mint látom.

ELŐLOVAS. Csak emögyünk uraim, semmit se küő fényi.

KOCSIS. Dejszen, mögparancsóta urunk, hov vigyázzunk.

PATAKY. Hát millyen ur ez a' tekintetes Börzsönyi ur, szolgáló embereihez?

KOCSIS. Az a' mi földi Istenünk.

ELŐLOVAS. A' bizon senkit se bánt, peig jó gazda.

KOCSIS. A' fölséges Isten ágya meg és füzessen neki ezer annyit.

Lap.

Pataky szinte ríva fakadt. Más kéttársa sem marada egykedvü. Elmondák a' „Jámborság 's középszer" ódát. Lelkesedetten emlegeték Berzsenyit Keszthelyen, hol gr. Festetics Györgyöt nem találák hon, eléhozák Sümegen Kisfaludy Sándornál, elé Dukában Takács Juditnál 's Urai-Ujfaluban Döbrentei atyjánál.

Hadadi Báró Wesselényi Miklós, cs. kir. aranykulcsos, közép Szolnokban főispáni helyettes, szül. 1750b. dec. 11d. † 1809b. octob. 25d. L. életéből néhány adatot: *Kazinczy Ferencz, eredeti munkái második kötet* 1839. *Erdélyi levelek* 356—374 *lap*. De Pataky Mózes közléséből soknak ki kelle, látom, maradni. Igen röviden van említve a' 412d. lapon az is, mit a' magyar szinész társaság meggyökereztetése körül áldozott. Nem Kazinczy figyelemtelensége.

Kazinczynak Berzsenyihez irt levelei között, mellyek csomóját költérünk fiai hasonlóképen kezemhez adák, a' legelső, 1808-beli October 31dik költ. (*L. itt Berzsenyi folyóbeszéi után.*) A' szerint Berzsenyinek eddig alakultjai néhányát már az előtt Kis Jánosnál látá Kazinczy 's a' kötetet elkéré Kistől, hogy megolvassa, minekelőtte Ber-

zsenyi versei sajtó alá kerülendenek. És elönté dicséreteivel, módja szerint egészen kezébe fogá, Kiséből. Berzsenyi eddig, láttuk, elbúva, alig sejtve mi szárnyalt elé belőle, mint az arany öntudat nélkül arany, mint az ibolya nem érzi maga illatát csátéja között. Ha lebbentgeté is, kiömlesztés közben némi dicsösztön éthere, szemérmessége azt egész félénkségig vigyázóságra egyenlíté 's az ismert költéri hiúság nála „csak a' jóérti küzdés“ emeltyűje lön. Be szép így az ifjú művész. Adj illő olajcseppet az erőműnek, tisztán forog, öntsd le hebehurgyán, mocskos lesz. Illyen, csínnal forogtató olaj, a' szerény belbíztatás.

De már most az mástól is jő, és pedig eddigi előkép irja: „Ritka ragyogású barátom,... Élj, igen szerencsésen, 's örvendj érdemeidnek 's támadó dicsőségednek“ Kipattog ezen, szédült öröme, ajánlásában. Földről égig tombol a' szerelem midőn a' viszontvallomást imádottjától legelőszer hallja, 's költérek között is van egy bizonyos nemü szerelmkedés.

Kis János, a' mindig csendesebb, soha sem tündéríte maga körül fénykört, szelíd hévvel buzdítgatá 's Berzsenyi ezt annak hangulatában tiszteli meg.

Hát reám mit sujt haragod hogy eddig
Édes áldásod megutálva néztem . . . .

Berzsenyi, ámbár Sömgyénben és Nikla szomszédában boros gazda is, *bornemisza* vagy csak *vizissa* volt. Midőn B. Wesselényi Miklóssal 's Pataky Mózessel nála ebédelék, szépen terített asztalán, mellyet szelíd neje jól el tuda intézni, előttünk jó somogyi és somlai bor álla; szíves házi urunk széke mellett pedig a' földön, zöld mázu csecses vízkorsó, minek neve; bugyoga, is. Abból ereszté tátott száj felé tartván félkézzel, a' vizet italára, miként dunántul legjobb házaknál sem divatlan. Mi nagyon szeretők, hogy megtartá házi sorát. Vérhigító víz mellett is azonban, „komoly gond, néma bágyadság, megölő hidegség gyötré", vallomásaként. Termete zömök, köpczös volt, dereka testes, melle széles, arcza tölt pofók, szeme láng (egészen keleti magyar faj), színe sárgás barna majd nagyon piros, nyaka kurta. Mivé teszi, természettől sűrű vérét a' bor! ha még annak olaja tüze is hajtotta volna agyveleje felé. Ezen véralkata szülé nevelé nyavalyáját, mellyből csakugyan viz ital, Füredé, állítá helyre.

Ki nyügül néze mértékeléssel elegy rimelést, illy szonett magasztó! Bölcsőé mellyben

Lap.

a[1] szülött bár mi szép alak, vagy fejénél lábacskájánál hágy még hizagot, vagy nőttében már hosszabbra szeretne nyulni. 'S tehát a' szerencsés óra eltalálandó [1]), midőn minden taga épen jól belé illik, hogy itt régibb nyilatkozatomat ismételjem. Berzsenyi elámulása, Széphalomnak költéri tündérvárul nézéséből. Lakója e' szép kilátásu pusztáról olly igézőleg tudá apróbb műveit ajánlgatni leveleiben barátainak, a' csínon elbámulgatás lett. De Széphalmon érdem fénye nem épen szonettóért lebeg 's Vauclusenek nem párja. Görög és ujabb értelemben vett epigrammái, igaza van Kölcseynek, remekül maradtak fenn, az ő csinosgatási szerelme kell ollyakhoz. Az a' „Vajda-Hunyad" be megráz! Mint andalit „Szentmihály Szabolcsban." Vonszalommal lesz két dala: *Fut az idő* vagy ha tetszik; *Életem fogy* . . . és *Fekete szemü szép hölgyecske* . . . Egyéb munkái többnyire, előtanulmányul nyelvcsínhoz, izléshez, eléadás kecseihez. Uj mézet szedendő méh számára tavaszi 's nyári virágok kelyhei. 'S ki ezek átültetéséből köt koszorújához valót, hálával fogja mondani nevét, hogy szélvész között is kertészkedék 's parlagon szárazság-

---

[1]) Kölcsey müvészileg szól, a' szonett ellen és mellette *Élet és Literatura* 1827. *Xd. rész.* 275—281d. lap. Ugyan itt Horvát István a' 263, és 271—275 lapokon országszerte ismeretes tudós garrjával. Szerinte még „politice is köll bánni a' szonett irásban" a' mi, ugyan csak *pedantice* hangzik, szonetti rímmel pedig bizony *oktondice*.

ban bajjal öntözgete a' volt aszály ellen. Szépművészségre hajló majd minden ifjú megtekinté irodalmi kertét, kiket ő, ültetéseibe melegedetten, szeretett volna mind felvenni inasul legényül. 'S be is álla sok, ki, majd, kigyózandó ösvényt csoroszlála úgy és arra vágván, merre a' főmester egyszer így, másszor máskép gondolta kanyarítandónak; majd intéseként vete elegyíte külföldi magot, mihez illy szót halla: fijaim, a' német gyümölcs magyar földbe ültetésénél németesen, a' francziánál francziásan akarom beszédeteket mert úgy jobban meg fogamszik. És nagyon sok inas, felszabadítatása után is holtig olly szabásban legénykedék nála. Voltak, kit egykét év után saját eszüknek is hasznát akarták venni 's mondogatták: ez uj felhompolás nem vallja meg magodat, saját szamatot akar kiteremni csak hozzá valóból. De a' főkertész nem egyezék meg ebben. Igy hát elhagyák, hogy magok szerint fogjanak fel uj kertet, miképen a' hazában ide illő uj alkotásnak legyen szine. A' szolgálatban maradott legénység gereblyét fogott ezek ellen; a' mester, elől vezérkedett, oszta virágot és tövist; de marada behatás lelkében, 's mivel jobbat és jobbat akart volna, megint uj fordulást foga fel, minek változtatásához képest lendült a' gereblyés. Azóta sok szél fútt, a' torha magot szépen elsodrá [1]), a' tisztája vagy éle-

[1]) L. Külföldi játékszin kiadja a' m. t. társaság, VIIId. kötet 1834. Barnhelmi Minna, fordít. Kazinczy Fer. *Tudnivalók 4. pontja.*

lemnek vagy megint vetni valónak megmaradt. Ez mindnyájunk sora, kik az *irka* mezőt járjuk, akár magunk termése aratásával akár másé elcséplésével. Az idő magában egy gereben, keresztül ereszti a' len tisztáját, de fogában marad a' kóccza.

Kazinczy szonettói még csak a' hó elmenttével legelsőbbszer kibuvó zöldeletek: lapiska, sárgicska, galambbegy, szarvaskék. De, a' *Sajka!* Ah, ez fejér patyolat lobogóval tün ki. Egész egy kedves háznép rajta. Szemere Páléiban már az ablakrámába eresztett *mi*, nem csak Farkas Károlyosan, még Kazinczy előtt, gerencsér agyaggal van széléhez kenegetve; a' rekeszből egy 14. évét hagyó szüz pillogat elé, kökény szemében előre Ámorok. Csak, sok a' testszín. Szentmiklósy Alajos megkésértései mint Brugnoli tánczosné bájainak szem előtt megvillanása.

Berzsenyi, a' keletkezett szonettesekre később haragudott, de mivel Kazinczyban a' szonettót még is már *így* ölelé, igazolva érzette volna magát Császár Ferencznek 1841. megjelent költeményei között a' „Visegrád, Szentmihál, Hunyadi, Szigliget alatt, A' köny“ czímzetüekben.

Ige hibitásul jegyzé ki Beregszászi a' Tud. Gyüjt. 1823beli VId. kötete 40d. lapján e' szonettből: „Paean ujra születsz nekünk“ sorban, szül*etel* helyett szület*sz* irását; a' 45d. lapon pedig e' két sort idézi:

Ott, hol Koosz koszorús húga az ősz
Tokaly (*így*)
A' Bodrokra könyöklik,

's azt mondja: könyököl kellett volna, nem könyök*lik*. Erre nézve itt helyesen, mert a' mint: térdelek, térdelsz, térd*el* jó, és hozzá teszem: szemelek, szemelsz, szem*el*, vállalok, vállasz, váll*al* 'stb., úgy ragitatik: könyök*lök*, könyök*lesz*, könyö*köl*. De, nem igazolható, hogy: szül*etek*, szül*etsz*, szül*et* cselekvő forma volna, mert ez úgy cselekedtető már, miként: ad*at*ok, ad*at*sz, ad*at*. — Illyen észrevételekért Kazinczynak nem kell vala Beregszászit üldöznie, 's csúfoltatni. Szegény magamat meginte a' Tud. Gyüjt. 1825b. VIId. kötete 6d. lapján: lé*pik*, vágy*ik*, elhu*nya* irásaiért. Én Erdélyben úgy hallám.

---

35. A' balatoni nympha. Gróf Teleki Lászlóhoz. 74

Akkor erede, midőn az 1811b. nov. 6d. Somogy vármegyei főispán-helyettessé neveztetett gróf Telekl László, széke átvételére tartott megyei gyülés után, mellyben Berzsenyit táblabiróvá nevezésével váratlanul lepte meg, Somogyból a' tihanyi réven tért vissza. Berzsenyi verseit ez után még egy évvel későbben adta ki Helmeczi, de azokat már kéziratból ismeré gróf Teleki László. Hiszen akkor Pesten az ő háza volt főképen a' magyar irodalomért küzdöttek menedéke, sőt haláláig (1821b. tavaszelő 24d.) onnan vitt, még nekibb hevülést majd Révai, majd Fejér György, Kulcsár, Jankovich Miklós, Horvát István, Vitkovics, Szemere 'stb. mert szíyesen cserélteték ki

Lap.

a' nemzetinyelv elbútatásán eredett fájdalom kiöntése, buzdítással. És azért hatott az eljött idő' készítőire mélyebben e' ház fénye, mivel nyitott vala külföldről érkezett minden nevesb utazó előtt; 's egyik körhelyül állott a' budapesti urivilágnak házimulatságok adásával is. A' grófné, Báró Mészáros Johanna szíve áldva volt és van mint a' jótékony pesti nőegyesület fejeé [1]); esze, nyájassága, magyar német franczia nyelven beszéltében magához voná a' vendéget. Illy házak fogadák egykor Párisban az ő iróikat. 'S midőn a' magyarok, gróf Teleki Lászlóhoz menének, hamar-hamar közlék a' lelki feltünést, sietve Berzsenyiét is. Vitte buzgalmas örömét ezen, a' főispán helyettes, miként Mózes mindig csak nemzete ügyét látá égni maga előtt csipke bokrában, 's érezteté Somogy Rendeivel: *mi* és *ki* lakik közöttek, osztozék részvétükben. Berzsenyinek ez miltiadesi dísz volt, neki nem kelle több, mint átaljában az akkoriak *csak* áldozának. Nemzet becsülete forgott fenn; azért jutalmul, öntudat nézetett; méltolat [2]), elég díjul.

Hogy meg nem érheté gr. Teleki László, a' szivéből nemzetfi, az ohajtotta magyar

---

[1]) L. Közhasznu esméretek tára, IVdik kötet, Pesten, 1832. Dolgozóházak czikke, 110d. lapon.

[2]) Méltolat, sükere a' méltol*ás*-nak, mélt*ol* pedig ugy elfogadható, *l* ragitással *méltó* millyenségszóhoz, miként *jövendő*-ből van: jövendől, 's igy: jövendölés, jövendölet. Vala, *mélt*-ok, *mélt*-asz, *mélt*, ige.

tud. társaság megindulását 1830. nov. 17d. 57 évéhez még 9 kell vala! Miért nem munkálhatott is benne, vele. Isten' mindent kiegyenlítő rendszere szerint, második fiát Jósefet láthatá majd árnya, elnökéül, kin akkor is volt nagy örömét midőn 1816-ra és 1817-re a' Marczibányi küldöttség két pályadijt [1]) ennek itélt, legérzékenyebben beszélé el nekem 1820. Másik fia, legidősb, Ádám gróf, ki most a' nádori huszárok ezeredes-parancsára [2]) két eredeti színművet irt, de még csak nála vannak kéziratban. Harmad fia, Samuel gróf (hasonlóan az említett kettővel első nejétől, gróf Teleki Ádámnak a' *Cid* 1773-beli lelkes fordítójának Mária nevű leányától), a' Tud. Gyűjtemény 1828-beli IVd. kötete 1—45 lapjain „egynehány

[1]) L. A' magyar nyelvnek tökélletesitése uj szavak és uj szóllás-módok által. Irta gróf Széki Teleki Jósef 1816 esztendőre. Jeligéje Berzsenyiből: „Van a' ki minden uj szót megkaczag 'stb. — tsigázza; *l. itt 47d. lap*, foly 340 lapig. Egy tökélletes magyar szótár elrendeltetése, keszítése módja, irta gr. Teleki Jósef 1817 esztendőre. Áll 69 lapból.

[2]) Nem jobb volna-e? a' megint *nok*-oló parancs*nok* helyett: parancsár. *Ar*, *ár*, *er*, *ér*, *or*, raggal számon felül van névszónk, 's különösen névhez téve. Millyen *parancs*ár, ím ollyan: *Sólyom*ár Solymár, *tim*ár (timsó-nál is a' gyök) *lomb*ár, *bolt*ár, *fogoly*ár foglyár, *szil*ár v. szilárd (kemény mint a' szilfa), *lakomár* lakmár, csatár (puszta neve Veszprim vmegyéb. csatá-tól), *mocs*ár 'stb. Helyesen fogadtaték így el: *tüz*ér, *pincz*ér, 's nem volna szabályelleni: szobár, *Zimerkellner*, ruhár, *Garderobier;* sőt főr, *Häuptling*, úgy miként *tó*-ból tőr.

megholt magyar képiróról értekezett, kik: Don Giulio Clovio † 1582, Terbruggen Henrik † 1629, Spielberger János † 1679, Kupeczky † 1733, Bogdán, Mányoky † 1757, Oeser † 1770, Hanrits, Benkovits, Orient † 1747, Bikfalvi Kóré Sigmond. Negyedik fia László gróf, második nejétől Szoboszlai B. Mészáros Johannától, 1841b. adá ki „*Kegyencz*“ szinművét. *L. az atyának John által metszett mellképét a' Tud. Gyűjt.* 1823*beli* 1*ső kötete előtt igen jól találva, 's életírását vagy inkább adatokat ahhoz, azon kötet'* 87—106 *lapjain, Thaisztól.*

A' széles olvasottságu b. Prónay Sándor, kinek neje gr. Teleki Johanna, gróf Teleki L. nővére volt, süvének (sógor) főispán helyettesi székébe ülése napja estején 1812b. martziusban a' vármegye teremébe Somogyból és több megyéből sereglett Rendek között reméllé látni Berzsenyit. Mert ő hasonlóan tűzzel vett akkor részt a' magyar irodalom ügyeiben. Valahányszor nála valék Pesten vagy Tóalmáson 1820 innen, 's az erdélyi magyar nyelvre került a' beszéd: „Ah! Aranka, kiálta fel, igazi Arany, nem csak Aranka. Szemere Pált különösen becsülé. Illy lelkesedéssel, az általa is már kéziratban látott Berzsenyi verseinek bámulója lön. De, hijába keresé kérdezé azt, elhúzva ült szokásaként félrébbi szobában. Tudakolják, kérelem megy hozzá a' terem-

be menetelre, nem tudja miért? Előtte áll báró Prónaynak, forró érzelmeit fejezi ez ki tiszteletének hozzá. 'S Berzsenyi, a' csak hallgató, mint a' magyar parnasszus dísze van idvezelve Rendek hallatára, és fogadva lelkesebbjeik által. *L. Kazinczynak erről tett köztését az Erdélyi Muzeum I-ső füzete* 165*d. lapján* 1814. Mindig megujitandó példa főispáni beiktatáskor ott, hol a' vármegyének épen, közösen megismert érdemü irója müvésze van, de csak illyennel, hogy el ne aljasodnék mint néhol, idébbről, a' táblabiróvá kinevezés, tehát nem akként lenne alkalmazandó, mint az „*Ist kein Dalberg da?* volt; hanem petrarcai, ariostói, tassói koszorú maradna főispánnéi kézből magyarúl megszólítással, ha ezután úgy megint tudand. Vagy a' lovagi szellem már ebben is elszellent?

Szokástalan volt 1812ig is a' Prónay Sándoros megtisztelés. Megrázta az a' szerénynek lelke titkait, melly úgy látszanék „talán még is jókat irtam" sejtelmével rezzene néha néha idegein végig. A' köszönő óda szárnyalt.

1824ben aprilis 26d. megholt Kenderesy Mihály, erdélyi k. kormányszéki tanácsos' bámult ódája. Épen ennek olvasttában lelém 1817. öszén Kolozsváratt hozzá látogatóba menttemkor, 's riadozni kezde tüzétől. „Barátom, *mondá*, ez az óda! Felebb került a' ti Berzsenyitek Buczin, Sombori Lászlón, 's az én Virágomon." Milly fellengzés!

Mosolygva nézi lelkesedett szemem,
A' hősek ragyogó szobrait és halált . . .
Győztem lerázták czombaim a' fővényt
Izzadt fürteimen szent olajág lebeg.

Majd tréfára fogá. „Csak kiismerszik, a' magyar bor 's velős étek nevelte vér. A' német ser lassú *Ja*, *Ja*-t mondat, a' különben is keleti magyart pedig pattogóvá, életmódja is teszi." — „Meglehet, *felelém*, hogy a' fennszédelgő Klopstock is virítatott magán rajnaival, a' méltóságos Schiller épen hörpentgeté, 's ez, mákonnyal is (akkor még: opium) feszítette idegeit: de a' mi Berzsenyink, vizisza." Mit? veté meghökkenve. Nem akará a' különben igen mérsékelten élt nagylelkü hinni. Ha bornemisza, mondá, ugy hát vizek közötti Hekla. Már hiszen, végzé, akár somlai hevité, akár csak természeti beltüze, Kölcsey minapi recensiója nem oltá el iránta bámulásomat. Kár, midőn okos olvasó nem késérheti a' kritikust."
L. Kenderesyről, *levelemet Berzsenyihez.*

Emlékesztet ezen óda, Horátzius költéri büszkeségére, övéiben:

Non usitata, nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum aethera
Vates. *Libr. II.*

Exegi monumentum aere perennius.
Libr. III.

Né forte credas interitura, quae
Longe sonantem natus ad Aufidum
Non ante vulgatas per artes
Verba loquor socianda chordis. *Libr. IV.*

De tilos *reminiscentia* benne nincs. Csenés, nem.

Megjelent Kisfaludy K. Aurorája 97dik lapján 1825.

Néhai Takács Juditnak kiadás végett kéziratban hozzám küldetett költelmei között, egy ezen czímmel van: Ferencznek a' Magyarok felséges királyának, midőn 1817ben Keszthelyen keresztül utazott. Berzsenyi ezen ódája is tehát 1817beli.

Kisfaludy Károly, levelében kérte meg Berzsenyit, küldene ő is, 1822b. megindított Aurórájába verset. Ezzel mint készen volttal kedveskedék Berzsenyi valamint a' más két kijegyzettel a' sajátszeszélyü szerkesztő-kiadónak.

Melly innepre? lásd alább.

1825ben jelentek meg: *Magyarische Gedichte. Übersetzt von Johann Grafen Mailáth. Stuttgart und Tübingen* 248 lapnyi, 8-czad rétben, 's a' bévezetés (*Übersicht der Geschichte der magyarischen Poesie*), XLIId. lapján, Berzsenyiről gr. Majláth igy szóla: „Berzsenyi Daniel ist unstreitig der erste der magyarischen Dichter; denn er ist durchaus magyarisch [1]). Es lässt sich nichts Glühenderes denken, als seine Oden, die er zu verschiedenen Ereignissen gedichtet und die ich leider nach den in der Vorrede ausgesprochenen Grundsätzen hier nicht einschalten konnte. So ergreifend, so ermuthigend! sie reissen das Gemüth hin, wie der Wind die Herbstblätter fortstürmt, oder die Waag ihre schäumenden Wogen hinwälzt. Ich erwähne nur seiner Oden über die Schlacht bei Ulm 1805, die Insurrektion 1797. Und wenn er klagt!! Kann ein Magyare etwas Herzzerreissenderes finden, als Berzsenyi's Klage über den Verfall Ungarns? (a' Magyarokhoz). Aber auch seine anderen Gedichte sind durchaus ungrisch empfunden. Er ist so recht aus der magyarischen Wesenheit poetisch." 'S németre fordítva áll Berzsenyiből gróf Majláthtól a' 137—147 lapokon: A' tánczok, *Der Tanz;* Osztályrészem, *Mein Antheil;* Fő és szív, *Kopf und*

[1]) Igaza van Toldynak ez ellen *Tud. Gyüjt.* 1826. *X.* 107. de ugy hiszem, Majláth erre nézve, csak nem úgy fejezé ki magát, miként különben érté.

Lap.

Herz; A' tavasz, *Der Frühling;* Esztihez, *An Eszti;* Megelégedés, *Zufriedenheit;* Phillisz, *Phillis;* Az esthajnalhoz, *Die Abenddämmerung* [1]).

Majláth olvasa, felhullámzott benne az érzelem, 's azon hév, mellyre Berzsenyi sorai fakasztták, repül, tisztelettel hódol a' lángésznek. Bámulat a' terebélyes cseren, az óriási platanuson, nem akad meg a' közbe közbe búhatott hernyófészken, szeme. Igy adja ki a' nemleges halló, csak a' hatályt.

Kölcsey recensiója egészen annak türközést mutat. Foliant' olvasása voná össze már elébb szemöldökét, 's a' „hamar elsetétülő" még úgy maradt; *feltétele:* recensiót fogok írni. Fejér György kezébe megy az, hogy a' Tudom. Gyüjteményben mint szerkesztő kiadná. Fejér szigorolja. Gyülés Vitkovicsnál. A' jelen Kölcseyhez baráti kérelem. Szelídítené. Kölcsey feleletei: Nem, nem, nem. Úgy, vagy épen ne. „De hát miért bocsátá közre", mondám Fejérnek, midőn ezt nekem elbeszélé. „Nem akartuk a' szép készületü Kölcseyt a' literaturától elkedvteleníteni, hanem hiszen törle ki belőle a' censor, és csak ugyan, holmicskét magam

---

[1]) Kölcsey versei közül pedig a' 197—208 lapokon: Ohajtás, *Wunsch;* Ajánlás, *Der Bann;* Phantasia, *An die Phantasie;* Szép Lenka, *Schöne Lenka;* Ábránd, *Der Schwärmer;* Róza, *Rosa;* de költéri kitüntséggel nem jellemezé, sőt bévezetésében, neve épen nincs.

is." A' kit olly költélyesen ragada el máskor, szivélyének szép melege, így! Feri! Maga sem érzé, milly igen oscillála még benne, az ifjú tapadóban, Kazinczy örök sürgetése: „recensiót, recensiót embereinkre, keményet, de igasságosat" 's a' Széphalomról kormányzóval a' vélt igasságosság sarlót is fogata, melly, buza gyomlálás helyett dús kalásznak is fejét szedni találá, lobbanta bódító tömjént, a' neki gyujtottnak, enjárdalatut pedig gyanúsita, mellőzgete. Útján majd esztrengázóvá lön egyegy *olens Maevius*, nem saját lelkibbsége müvével fénylelteté magát jobbnak, ritkán éreztete szíves indulatot, hanem „úgy producald, *szóla*, tehetségedet te állat, miként én elmélek, hogy mutassam mit akarok kifejteni belőled én, mire tudlak tanitani én, kiben jellemed nincs meg.

Hanem az állattanítók okosan alkalmazzák cselüket, barmuk ösztönéhez. Majmot, korbácsol olasza, 's majmocska fél, de oroszlánt Van Aken, szőrmenttébe simogatva tanítgata.

Majláth, mintha semmit sem tudna Kölcsey recensiójáról, vagy ha tud is, elveti a' kaczort, mellyel az kimért czirkalomhoz képest, nyesdelt; Kisfaludy Sándor lelkületét nem különben szenvedélytelenül fogja fel 's a' Kazinczy-daykai epigramma élén jó csorbát ejt.

Berzsenyiben, mindenik hangulat, az embernek kapta meg mélyét. Kölcsey savanyusága ellen felingerlett hös, „*Győztem, lerázták czombaim a' fövényt*" irója nem tudja türni a' szemébe száraz fövény hányását.

Méltolatlanságot érez enbecsén, 's fegyverben csattog vissza, mivel sejtelme szerint a' recensión inkább, „miért fénylesz Te," mintsem az idő engedtte fellépés megismerésének szívessége hangult el.

Szép lélek a' melly könnyen kap sebet,
. . . .
De kényes, a' melly sebjét nem felejti
Sem orvosolni nem *bátor 's kemény*,

irta volt *Barátnéjához*, itt a' 157d. lapon. És a' betegségében érte recensión gyült szívkelést, fakadoztatá akkor mindjárt, 's bocsátja Fejérhez. Most meg ezt leli élesnek Fejér, de már felveendőül mert amaz is kijöhete. Tanácskozás e' felett Trattner Tamás vacsorájánál. „Szelídítést ide is, de közre vele, ez az igasság", mondák a' jelenvoltak. Kölcsey nyilatkozata: ha kikerül Berzsenyi felelete, ő meg fogja mutatni, hogy Berzsenyinek a' poezisról ideája sincs. Kölcsey makacsságán elrémülés. Mit csináljanak? A' tűz még nagyobb legyen-e? Ugy sincs iró, 's marakodás nem ösztönöz. Ugy sem nagy számu az olvasóság, azt is elijesszük? Berzsenyi válasza félre lön téve. Ekként hallám ezt is Fejértől. (Berzsenyi akkori feleletének maradványai Szemere Pálnak, ki a' válaszolót maga is óvalmazá, „*Szemeretár*" czimü kéziratai egyik kötetében látható.) Az így akadályozott ennél fogva, későbben is tisztéül nézé még, védelmeit. Irónak ugymint akár mikor szabad a' visszatorlás, mert hasonlóan nyomtatásban szükség szólania, hogy az utókor a' kettőből itéljen, ehhez pedig sorát kell

várni. Hamarjában csak az köteles vissza verni a' nyilat, ki a' reápattantóval együtt forog társalgásban. A' mint kapja ez, akként csapja, ha jóvérü leventa.

C'est le ton qui fait la musique, vagy a' magyarként: módja válogatja. A' csupa szivély Berzsenyi, mint a' gyerek olly hajlandó javítani művén, ha méltolás teszen észrevételt. Sima balaton ekkor, mellynek dalolva szállhat tükörén a' népes komp. Szomszéd énekesét, Kazinczy csínos fogásai ujabb ujabb alkotásokra villámoltatják, dicséretekre olvasztja csiklándoztatott hiúsága, miket később maga is megbán. De ingereld csak, nézheted akkor a' hullámzó magyar tengert. Inkább semmit sem tesz, mintsem már hüvelykbe tartott olló' nyirése közé adja aranygyapját, 's ezzel, kritikust akarjon kérlelni. Mint Memnon állványa, ha felsüte a' reg napja reá, bájlón eresztéé zengelmét; fedé köd, csak kőmáglya maradt. Költérünktől itt az 59d. lapon, leljük:

A' szent poezísz néma hattyu
Hallgat örökre *hideg vizekben.*

Kedves Horátziusának ön érdemérzete, hasonára lelt nála is, noha társalgásban a' legszerényebb volt, magáról mindig hallgató.

Örökké sajnáltam a' két nagy elme össze kocczanását, olly nyomorúltul elhagyatott irodalmi korban még, melly csak erők külcsönös biztatása által áldozhatott, 's egészen leverendő csak a' valóságos burján, volt. Hanem fogjuk fel mindenikben az embert

úgy, miként istene teremté, 's jellemezzük nevezetességeinket voltok szerint.

Majláthtal Berzsenyi, becsületesség lovaga, tiszteletet azzal viszonoz. Hogy adós ne maradjon, milly gyengéden alkalmazá a' „Villi táncz"ot, mellyet meg ő olvasa gyönyörrel a' gróftól Kisfaludy Károly 1822b. Aurorája 195—207 lapjain. Egyszerü leányka esti dalához hasonlítja köszönő ódáját, azonban annak szelídségétől őt, az élni uralkodni kellő haza nemzet szerelme lobbantja ifjúi tüzébe, 's gróf Széchenyi Istvánnak akkor kezdett felléptein megigéztetése, előtapsban rohan ki.

A' rémítő nyavalyából, az idegrendszert összelázítottból még ép egészségre tért szellem, úgy áldozik le hona felett, miként a' visszasugárzó nap, melly ősz Buda hegyserényi megé hajoltában a' királyi vár tetejét még egyszer ragyogtatja meg. Hiszen nap volt ő, a' nemzet királya várán. Bár ismeretébe jő a' lángészt becsülni tudott Ferencz cs. királynak, hogy ez így szólhatott volna hozzá is: Hívem, dísze valál a' nemzetnek, melly engem koronájával teve magáévá, illik e' nemzet illy fiát előtte megbecsülnöm. 'S miként IIId. Endre, kora szerint jutalmazá a' magyar költért, úgy én a' maihoz képest az én időmét.

Oh, ha királyi figyelem sugáról a' magyar szólamon: az ellene torlás ellappan.

I-ső Ferdinand király birtokocskát adott 1551 előtt Bécs közelében Erdősi Jánosnak, mint 1539b. magyar nyelvtan irója 's ujtes-

Lap.

tamentum 1541beli fordítójának [1]; Tinódi Sebestyén költér számára pedig 1554b. 12⅞ jobbágy ülés akkori árát fizetteté ki 50 forintban a' posoni magyar kamarával, ennek ajánlására [2]. 'S akkor minden más népet, melly a' magyar kir. birodalom szabadságai óvalmába vétetett, zugás nélkül magyar szólammal irással élni kezdettnek találunk. Nem különben azon ira gyakran a' török udvar, 's több, magyar földön volt pasa, miként 1577b. és 1578b. Musztaffa, még I. Rudolf magyar királyhoz is [3]. És midőn török nem bántá a' nemzetiséget, vallást; ki merné mondani, hogy azt, akadályozná keresztyén magyar király. Ha érzi már az ország, nemzetisége el nem nyomhatását, a' felség meg bölcs, látni annak czélszerüségét, és törvénytartó is. Bizodalom béke most ezután a' kettő között. Ki hát a' király és nemzeti testület jogait javát díszét köreikben tiszteli védi, annak van ez, mindenik igazán szivében, az mindig a' kornak hasznos embere. *God save the king* és *Rule Britania* egymás után zeng 's nézd az úgy öszszekapcsolt nemzet' roppant fejlődését.

---

[1] [2] 's [3] L. Kazinczy, Magy. Régiségek 1808. Az olvasóhoz XVdik lap. R. m. nyelvemlékek 1840. IId. kötet. 249, 253 és 395d. lap.

ELÉGIA.

Gr. Széchenyi István, ki Berzsenyit mint embert igen becsülte, mint költért folyvást nagyon kedveli, németre fordítá ezt 1830b. három más költelemmel egyemben.

Pest Pilis Solt vármegyének 1842b. télhó 31d. tartott érdekdús gyülésében idézé a' nemes gróf, a' „Romlásnak indult hajdan erős magyar" ódából:

. . . minden ország támasza, talpköve
A' tiszta erkölcs . . . . . .

's gróf Ráday Gedeon rámondá:

melly ha megvész,
Róma ledől 's rabigába görbed.

Ebből a' 31d. lapon álló e' sorzat:

Rablánczok a' földi szenvedések
Mellyeket csak a' halál szakaszt,
Rózsa szálok a' gyönyörüségek,
Mellyeket egy őszi szél hervaszt,

Matthissonnál „*Die Vollendung*" czimü elkeseredése végén, eredetileg így van:

Sklavenketten sind der Erde Leiden
Öfters, ach! zerreisst sie nur der Tod.
Blumenkränzen gleichen ihre Freuden,
Die ein Westhauch zu entblättern droht.

Már ez olly átvétel, mint az ifjú zengélyszerző reminiscentiája vagy visszalengetése, minőre akárhol, Pesten pedig országos nemzeti színházunkban amúgy egyszer-másszor uj tüzetü daljáték zengelmében azt mondjuk: aha! jó estét Rossini, hozott Isten Bellini, Donizetti, és — mosolyodunk.

Előttem ujra Matthisson gyengéd fuvalmai, mellyeket egykor felsőlausitzi Pescheck Adolf hív barátommal Wittebergában együtt olvasék. *Fünfte vermehrte Auflage*, *Zürich* 1803. 'S Mellettük barátjáé Salisé, *Vierte vermehrte Auflage*, egyetemi czímmel pedig: *Gedichte von Matthisson und Salis. Ein Taschenbuch für* 1804. Bizony szép Matthissontól *Der Genfer See* 5 lap, *Elysium* 38 l., *Adelaide* 53, *Die Betende* 162, *Lied aus der Ferne* 175, *Andenken* 179. Megpillantám ezeket annyi év, annyi egyéb munka után 's emlékezetemből mondám el soraikat. Ezek és társaik mélyedének egykor a' még ifjú Berzsenyibe is, mint 1778—1799 közötti német *sentimental* ömlengések. Igen a' meleg eláradó Berzsenyi szivély [1]) annyira

[1]) Sziv-ély, Gemüth, mint hasonlóan névszóhoz függedt *ály*, *ély* raggal: *czikk*ely, *szem*ély, *lap*ály, *rag*ály, *sereg*ély, *Erd*ély (erdő), *vit*ály, (vita) *guzs*aly, *dag*ály, 's az ujabb *szesz*ély és *ked*ély (kedvély). E' kedély igen jó, kedv' szesszenései jellemzéséhez, de miyel a' *Gemüth*, szív' édes ömledte, nyájassága, jámborságában magáról feledkező feláldozás, különböztető szó kell. Kedélyes ember azon felül lehet szivélyes. Csokonaiban kedély volt és némi szivélység, Berzsenyiben csupán: szivély.

hozzájok hangult, hogy eleinte saját fellengőbb erejüségét is lenyomák. Képzeld Sömgyén regényes vidékén magányban! Forgasson itt érzékenykedő művet, lelkén hamar borúlat, szivében tikkadt panasz. Német elmét is efféleére, elvonult élete, mindig könyvbuvása hurozott. Tapadó érzeménynek ilylyenkor csak egy billenet 's elbukik. Nálunk ismeretes volt Bácsmegyei siránkozása (1789) Werther sikamtató utján, mellyen az „*Adolf's Briefe*" genialis fordítója olly szelesedéssel ábrándozott, hogy akkor frakban is wertherileg jelenék meg látogatásaiban Kassán, miért a' catói Puky László keményen lehordá öcsém uramat, miként a' jó gróf Gyulai Ferencznétől Kácsándy Susánnától hallám [1]). Berzsenyit figyeltetni későbben sem juta hát eszébe Kazinczynak, ki Daykája „*Titkos bú*"ját 's „*Esdeklés*"ét is, „milly lágyságaért!" akará mindennel szerén túl is bámultatni; mi, részemről szépnek mindig csak a' *titkos bú elől*, és *Te édes elragadtatás*-ig maradt. Sőt le vala fogva Berzsenyi már a' legtökélyesebbre illő dicséret árjával, 's ivá az ifjui szépségszomj az étheri harmatozatot, nem ügyelt a' német hatály le lemaradoztatására; nem, hogy külön szirt legyen, egészen más izü forrást elébuzogtató. Mennyi függ a' serkentés módjától! Mert a' polyp ragadályu ifju kebelt sokáig csak idegen lelkület szellemzi körül,

---

[1]) Említi e' Pukyt Kazinczy, *Erdélyi levelei* 226—227 *lapján. Eredeti munkai IId. köt.* 1839.

az a' *tulajdon csak enmaga* későbben erejedszik elé olly elválósággal, mit nem is sejtett enbelsejében rejlettnek.

Berzsenyi azonban, később magától vedlék ki, mondjuk tréfásan, ha, úgy is, nem volna sértőképül e' szó, hanem az a' fülemilefit is éri. Lám, a' „*Melancholia*"ból 2d. lap, miképen tuda! különbözőt eléfejteni. Matthisson „*Melancholie*"je a' 169d. lapon, lendítheté meg, de Matthissont elhagyá. — Ennek elegiájából *in den Ruinen eines alten Bergschlosses geschrieben*, feltűn „*Mulandóságában*" a' 31—32d. lap. némi képecskéje, de Somogy költére uj színben, magyar váremlékű lett. *Trost an Elisa* 170d. lap., egy szép szőke német menyecske el elsiramlásának csak cellai bátorítása, Berzsenyi *Vigasztalását* 32d. lap, cherub zengi magasból. Salis *Gottesackere* 101d, lapján, érzelgő sopánkodás, télizöld' szintelen virága; Berzsenyi *Temetőjében* 44d. lap, Palmyra omladványait hallod ledörrenni.

Miért nem hát csak egy intés mástól, midőn a' versek, annyi kézben jártak kiadásuk előtt. Berzsenyi a' zörgő *rabláncczokat* levette volna. E' kép ugy is csak magát balgatagul kinzó keresztyén fakirról kölcsönzött, a' költér vére épebb volt ollyanénál. Meghagyván, együtt hibás Matthissonnal; betegesen elsetétült szívállapot kétségb' eséseit költelembe tenni nem engedi a' Szépség illeme, akar ez Erőt is.

Sömgyénben laktában Berzsenyit, Káldy Pál közbirtokos társa's komja tartotta könyveivel. Káldy megyen egy nyári vasárnap reggel Berzsenyihez. Ezt épen beretválkozása közben találja.

KÁLDY PÁL. Jövök komám uramhoz, hogy Dömölkre hijjam Kis János hallgatni.

BERZSENYI. Jó, csak vegyem le elébb derekasan megnőtt szakálomat.

Berzsenyi az asztalán előtte volt könyvből egy levelet szakaszta már ki 's abba törli most kését.

KÁLDY PÁL *fel 's alájártiában.* Hát azt a' német könyvemet elolvasta-e már? komám uram. Tetszik-e?

BERZSENYI. El. Itt van né, előttem.

KÁLDY PÁL. Mi a' menykő! talán csak nem annak levelét választá beretva kendővé?

BERZSENYI. De biz' azét, édes komám uram, hiszen semmit sem ér az ebatta.

Káldy haragudott volna is, de majd inkább elneveté magát a' váratlan nemü recensensen. Berzsenyi mosolytalanúl maradt.

Az ebben eléjövő *toborzó*-ról Berzsenyi a' 2d. kiadásba ezt jegyzé. Toborzó v. táborozó nóta és tánez, az volt a' Régieknél, a' mi most a' Werbung.

Ez a' Festetics nagyszerü ember volt.

Az 179⁹⁄₁beli országgyülés jegyzőkönyve 94d. lapján a' 13d. ülésben fordult elé a' Felséges magyar hazának tekintetes Statusai és Rendeihez egy levél, az akkor 1773 óta b. Graeven huszár ezered magyar főtisztei nevében, mellyet többed magával ő, mint: *Obers-Laidinánt* irt alá. Kérelmük volt: magyar ezeredek Magyarországba szállásoltassanak, azokban magyar nyelvü tisztek legyenek, szolgálat rende és parancs magyarul folyjon. Leghívebb ragaszkodással a' koronázandó IId. Leopoldhoz.

Ezért szó érte mint katonát. 'S kitért e' pályáról 36. évében. Lakja majd Keszthely, hol a' nagyobb részt még nagyatyja Kristóf septemvir kezdé megszerzeni mindig idősb fiúnak. Atyja pedig Tolnai Festetics Pál, m. kir. üdv. kamaranagy, Mária Therezia kedvencze 's az által kineveztt gróf, ott

már széles gyümölcskertet, selyemtenyésztésre szederfa ültetvényt fogott fel, kastélyt és tisztlakot építetett, sőt alsóbb gymnasiumot is alapita, özvegyeül Bossányi Juliánát hagyván.

1796b. Szala vármegye közgyűlésén olly beszédet talála mondani, mellyel a' nemes felkelést azért akadályozá ő is, mert a' franczia már a' határon 's majd csak ingerültebben pusztit. Talán jószágait félté. De, az okot ide is igazán kellene tudni, azért itt ezt csak hallomásként. Kiesék ekkor az udvar kegyéből, aranykulcsa visszavétetett, Bécstől tiltaték. Nagy ur nem járta már házát. Ő mezei gazdaság javitásának feküdt 's Keszthelyt szokta meg állandó lakául. — 1798b. ott georgikona leczkéit nov. 1sőjén kezdeté.

Az engeszteltség előjele gróf Szapáry levele vala hozzá 1801ben Velenczéből, ki mint Jósef főherczeg nádor akkori főudvarmestere arról tudósitá, hogy ő fennsége nála kiván szállani Budára térttében. György gróf igen pompás hintót készítete hamar Bécsben, azt a' főherczeg nádor eleibe küldi Sztrokay Antal kedves cancellistájával. De a' főherczeg kések, 's majd maga kocsiján termett Keszthelyen. Itt azután csak ugyan a' tiszteletére szánt hintón járt, a' georgikon, balatoni gálya 's táj megszemléltekor. Augusztus 23kán a' főherczeg nádor, szántással szentelé fel az elsőt. A' számára készítetett taligás-eke fája, nemzeti 3 színnel vala festve, vasai megezüstözvék. Az eleibe fogott két legszebb jármas ökör szarvain

koszorúk és aranyzás. Egy dőlő hosszát forgatá fel a' főherczeg végig és vissza 's mivel az alatt épen jó esővel is akará megáldani Isten e' gazdaságra serkentő nagy példát, fejér köpönyegben. Gróf Szapáry az ostort vivé utána, György gróf a' huzókat vezeté. És míg ez tartott, a' keszthelyi muzsikaiskola ifjai dalt zengének, mellyet előre már Keszthely ura szerkesztett össze, maga, Horvát János akkori plébánosa úgy Sztrokayja által felszólítására irt verseikből. Megjelent nyomtatásban „Búzakalász koszorú" czímmel.

Most már jöve látogatója is. Batthyáni Lajos herczeg volt az elsőbbek közül Körmendről egy angol ifju lorddal. 'S nézék a' főherczeg nádor-ekét, a' gróf gyűjteménytárában. Nagy Ferencz veszprimi kanonok, a' „Buzakalász koszorút" latin és tót nyelvre fordítá 's Pesten kinyomatta.

'S ez idő körül az említett zengelemiskolától megválván, a' már állott kisebb gymnasium most, a' szent Ferenczesek elébbi zárdájába 5 osztályzatuvá emeltetik, benne *convictus*, nemes ifjak számára, kezdetett 3 osztályzatu elemi tanoda, polgári és rajziskola, falusimester nevelőház, kórintézet, mellybe pénztelen nyavalyás, irgalomból lön bevéve. 'S feredő rendezése történt Hévizen.

„40,000 forint alaptőkét szánok fel, jelenté ezek Keszthelyen alkotója, 1802ben az országgyűlésnek 's 5tös kamatával 2500 forinton, 3 magyar nemes ifjut nevelek tudományos katonatestület közé. *L. az* 1802-

beli october 21dikén szentesített 4. törvény-czikket és a' fennebbi 79. *lapot*. Még 1802. november elsőjén a' georgikon uj tanfolyamot is indíta meg, a' physikai-barom-orvosit, három-három évre. 1803. Pesten kezde jorgolatot adni philosophia 's törvénytanuló 3—4 ifjunak. 1808. a' keszthelyi convictust Sopronba tevé a' nevendékek élelme tanítása ingyenezésével, mihez öltözetük is: innepen veres posztóú nemzeti egyendísz, úgy járt ki. Isten áldjon meg főherczeg nádor, hogy ez embert, gyanú alul felszabadítád.

1814ben meg valék lepve Keszthelyen, házi kápolnájában. Oltár helyett a' „bölcseség istennéje" alabastromból e' felírással: *keressétek a' bölcseséget*. Midőn a' könyvtárban azon emlékkönyvet forgatám, mellybe minden ott járt vendég beírta nevét, Ferdinand d'Este (most galicziai *general-gouverneur*) királyi főherczegnek abba illyen kifejezésű magyar irását olvasám, miként emlékszem „itten láttam egy igazi magyarnak bölcs munkálkodását." Megnézé Keszthelyt, Károly és János cs. kir. főherczeg is.

Sőt meg a' Felség 1817b. maga. ENNEK születése napját ez évben febr. 12-kén nagy számmal Keszthelyre hivott vendégekkel ülé meg a' gróf. Az ottani királyi gymnasium palotájában febr. 11. este a' tanuló ifjuság: „A' nevelők" czimű vigjátékot szerepelé. Végén „Isten tartsd meg királyunkat" ének. 12d. Ruszek helybeli plébános által, pompás mise, a' Felség életeért. Ez után a' grófot és vendégeit georgikona teremében fogadák a' tanítók tanítványok. Itt, deák, magyar,

Lap.

német beszédek és versek szavalása, georgikonról, Ferencz király érdemeiről 'stb. Ez utóbbiról különösen Dukai Takács Judit (Malvina). A' fennebb említett gróf Zichy Károlyné gróf Festetics Julia halálát pedig Ásbót János magyar versekben kesergé. Julia grófné atyja, György gróf tehát nem osztozék az idézett királyi szonett' magasztalásában.

Ebéd után a' georgikon fáskertjében 12 magyar juhászlegény tánczolta el, dudaszó mellett az innep örömét. Azután, míg Horvát Ádám ez alkalomra irt pásztorköltélyét olvasá fel, az alatt Gyöngyösi István árnya' tiszteletéül Kisfaludy Sándor és Berzsenyi Dániel madár berkenye csemetét (sorbus aucuparia) ültetett el. Későbben meg külön külön Berzsenyi Kisfaludy és Malvina helyezett bé egyegy hasoncsemetét annak emlékeül, hogy e' napon Keszthelyt ők is díszíték. György gr. akará mind ezt így.

Este zengelem keszthelyi ifjak által, 's befejezés, tánczvigalommal.

Napot fényíté még, 2000 ftnak a' magyar sérvitézek számára adása, annyit kapott a' háziszegénység, 500 ft. osztatott ki a' georgikon és gymnasium jelesb ifjai között. UR adá ezt, ki mint majoresco, mint neje Jakabházi Sallér Judit egyetlen egy örökös után is nagy jószághoz jutott, még okos intézkedéssel is bővíté birtokát, 's együtt nyert észt, sőt ahhoz még szívet is.

Közre advám e' tényt a' *Tudom. Gyűjt.* 1817*beli III-dik kötetének 76—85 lapjai:*

„*Keszthelyi Helikon*“ czimmel, regényes híre költ. Épen illyen teremt müvész világot. Berzsenyi pedig, itt az 54—55d. lapon álló hymnuszában repült, Keszthely isteneihez, melly az öreg György grófot is megrázá, úgy megzengett míve örömeiben.

1818b. febr. 12-kén ez innep ismétlése. Tavali mód szerint élőfa ültetés, a' még élt Kazinczy és már megholt Csokonai tiszteletére. És a' „nagylelkü intéző, nemzeti culturánkat előmozdíttó Hazánkfiainak pénzbéli jutalmat (800 ftokat) ajándékozott“, miként Kisfaludy Sándor irá, az 1818beli *Tudom. Gyüjt. IIId. kötete* 113*d. lapjain.* Óda felirásu emelkedett prózája is van ott Festeticshez a' „Himfy szerelmeiben és Regékben“ jelesnek. Kazinczy jólzengő 's velős értelmü zrini versnemben visszonozá a' gróf tiszteletét. *L. Eredeti munkái. A' m. t. társaság megbizásából összeszedék Bajza es Schedel. Első kötet* 1836. *lap* 222—223.

A' 800 forint felosztását Fejér György nekem 1841ben novemberben igy beszélé: 300 ftot kapott ő, a' grófnak pesti ügyviselője Rőtth Jósef által; 200 ft. lett Virágé; 200 ft. küldésével Berzsenyi lön meglepve. 100 ftéval Takács Judit, ugy nevezett gombostűre. 'S Rőtth beszélé Fejérnek, ki akkor a' pesti egyetemnél professzor 's a' Tud. Gyüjt. szerkesztője volt, hogy a' gróf ezentúl évenként 800 forint kifizetését rendelé, magyar irók megtiszteléséül.

1819b. febr. 12kén Kis János neve zengett 's Faludi Ferenczé, midőn a' Festetics-

berkenye, másként: „magyar költér cseme-te“ ültetés megint elékerült.

A' 4dik innep már semmibe ment! Meg hala György gróf aprilis 2kán, mint való-ságos belső titkos tanácsos és a' göttingai tudományos társulat levelezőtagja 65d. évé-ben. Szintúgy fáj, hogy e' sajátnemű uj in-tézete után olly hamar kell ezt írni róla, hadd gyönyörködött volna még a' koszorús, lélektársai' borostyánzásában. Gonoszlélek bérmálá azt 1817b. *politische Schmauserey*-nak, a' német hazai levelekben. Nemzet eszeit nemzet királya születése napján meg-tisztelni, gyönyörü eszme volt. De a' ma-gyar hazának sok háladatlan elforgató *ho-spes*-e van. Hittétek-e ezt árpádi királyok, midőn őket szabadságokra ide hozátok.

Veszt-e már a' Berzsenyi ódázás? Ko-rántsem. Megzengő és megzengett magasb lelkü volt, mintsem lantot vásároljon, azt eladjon. Módjuk tevé meg. Keszthelyre 's László grófhoz irttát, György gróf, legelő-szer az 1813beli kiadásból olvasá. 1814b. közlé velem Berzsenyi, miként kéreté a' keszthelyi gróf, látogatására, „de mivel az izenetvivő, két legszebb svajczer tehe-net is hajtatott bé a' niklai kisgazda udva-rára mint ajándokot a' nagygazdától, szé-gyenel már hozzá menni, pedig ezért kö-szönet illik. Soha sem voltam még érintke-zésben vele, mondá tovább, hanem csak úgy jártam el gyakran udvara mellett utaimban, 's a' mit irogaték reá, azt egye-dül magamban, azért irtam, mert én, akár-mi különködőnek mondják, nagy embernek tartom.“

Csak levélben tette-e köszönetét a' házától is, de különösen, szokatlanság miatt nagy urhoz nehezen mozduló, vagy személyesen? nem tudom. Az 1817beli innepre, nyilván, ő is, úgy vala híva. Ez, a' környék' és dunántulnak volt innepe. Onnan érdeklé a' nemzetet.

Ne hoznám-e szóba Kisfaludy Sándor iránti figyelmét? Midőn Tátikát megszerzé a' gróf, elhítta Sümegről ennek költérét, megjárni vele Tátika várát. Felérkeznek 's a' várromon egy előre oda tétetett táblába vésetten látja Kisfaludy, regéjéből versét: Tátika most csak omladék —. Igy bizonyitá, uj ura, mennyire kedvesek előtte Regéi.

Milly előlcsillogó magyar hazafi név lön e' nagy sarjé, a' turopolyai Ferstetich családból, melly IId. Mátyás királytól kapta nemesi czimerlevelét. Közelebbről ezen magyar irókéi veszi körül: Gyöngyösi István, Ányos, Horvát Ádám, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Kazinczy, Csokonai, Virág, Kulcsár, Takács Jósef, Takács Judit, Ruszek, Horvát János (később székes fejérvári püspök), Fejér György, Kis János, Faludi Ferencz, Pethe Ferencz, Rumy Károly, Sztrokay Antal, kivel Hohberg georgikona hat könyvét fordítatá latinból magyarra, mellynek a' Magyar Minerva egyik kötetét kell vala elfoglalnia. Fejér György kérengelé, nyomattatná ki a' jó Endrődi János [1])

---

[1]) „Endrődynek még izetlen nyelve mellett is, hazafiúi szent hév futja meg a' kebelt.“ Ezen érzésemet irám

Lap.

munkáját: Az ember boldogsága. 'S meglön. Ajánlgatá neki Verseghy' egyik kéziratát [1]). A' gróf 100 ftot ada rá ezt mondván: ha neve, olly *kormos* nem volna, többet adnék. Értette martinovicsi szövetkezetét.

Ujra felzeng most nekem fülemben, miként jött a' hír felőle Balaton mellől Kemenes aljára őtet jellemző anekdotákban, mik szerint ő, egyegy fokkal kitkit felebb czimezett, 's mondása néha csipős, néha szivélyes volt. Előttem a' képe 1805-ből, még *czopf*-jával, szijas magyar nadrágban, kerek huszár köpönyegben, a' soproni sétakörön, hol én, mint ifjacska, nézém. Többször, midőn e' városba jött, bizonyítá az ottani evangel. lyceumban tanulók' magyar társasága iránt is gondját. És én nem sejtém akkor ez eljött napot, mellyen sorom lön róla szóltomban édes hálámat is azért mondhatnom hamvain, mivel hozzá küldetésemkori serkentése a' kis fiút nagyon meghatotta. El kell halgatnom alkalmát, talán ugy is eléggé mélyen találtam már magamat némik elbeszélésekor beléfelejteni. Bocsánat.

---

le 1841b. *Külf. szinj. II. köt.* 168. *lap.* 'S Endrődy ezért ugyan csak haragosan olvasa rám, a' *Tudom. Gyüjtem.* 1822. *VI. köt.* 118. *lap.* Nyugodjál Jónak árnya! ma is becsülöm buzgottságodat.

[1]) Említett 21 iró közül, tizennégye dunántuli.

KÖLTÉRI LEVÉL.

E' költéri leveleket Kölcsey „durva jambusokba öntött declamatiók"nak keresztelé. Nem taszította-e meg valaki ezen irodalmi barátunk kezét, mikor a' recensensi keresztelővíz' ibrikét rájok tartá 's némi kis mosdatás helyett nem csak a' víz loccsana mind ki, hanem még az ibrik is eltört e' philosophiai költéri gyerekek fején. Rosz kedvében volt a' csekei becsületes múzapap. És a' legjava pap is botlik.

A' jegesvízzel megríkatott fiúk 1817 óta maig, 24 éves korukig, csakugyan a' legjobb érzelmű házakhoz is látogatóba járhatva úgy nevekedének fel mindig becsben, hogy már ezután meg, mint lehurogató gyám alul felszabadulttak, magokra lesznek tekintetes urak, Horátzius, Boileau, Voltaire, IId. Fridrik, Delavigne, Addison, Pope, Jacobi, Kis János episztolái és Vitkovicsé' szomszédságában.

Hozza szállásomra Berzsenyi összes műveinek sajtó alá irt másolatát Kecskeméti Dániel, 's ezt mondja: „Szintúgy javul az ember erkölcsi belseje, midőn e' poetai leveleket olvassa."

Kölcsey szeszélye, épen Berzsenyi munkái birálásakor csak némi ellenszenvvel volt már a' poetai levél iránt, és midőn, „a' poezisnek azt, korcsneméül nézé", igen a' német szőrszálhasogató aesthetika után. Mert majd meg ugyan ő irta Kis János versei recensiójában, „hogy a' Kazinczyhoz, 171. *l.* és gróf Festetics Ignáczhoz intézett gyönyörű

darabokat ő, poetai epistoláknak nevezte volna." Megint ő itélé, hogy a' grófhoz ment háladás, főképen a' Kazinczyhoz készített hymenaeum, a' magyar költésnek örökre legszebb virágai közé fognak számláltatni. — A' Horátziushoz intézettet *szép epistolának* mondja, 's „az epistolák pedestris muzájok több szabadságát" említi. *Tud. Gyűjt.* 1817, *II.* 125—126. 128. Itt a' korcsnem is halhatatlan. Illy elfogultsága van, hasonló baráti egyenességgel közzé téve az *Élet és Literatura X-dik része 264d. lapján* 1817. Ott, a' *Remény* czimű szonettet midőn úgy küldé meg neki Szemere mint Helmecziét, *semmivé teendő*nek itélé, majd kivilágultakor, hogy azt hiszen Szemere irá, „a' három első sort vagy már az első quatraint szépnek 's nagyon szépnek" érzette. A' 267. lapon osztán Kölcseynek, e' békítő vallomása áll magáról. „Mi szegény elfogult emberkék ritkán teszünk itéletet ugy, hogy abba más indulatainknak részök ne volna."

Berzsenyire nézve Kölcsey ezt válaszolá hozzám 1831b. october 21d. „Berzsenyivel kivánsz összebékéltetni? Részemről nem fekszik az útban semmi nehézség. Én őtet nagy költőnek hittem és hiszem; 's úgy gondolom recensiómban is úgy bántam vele, mint első rangu iróval. Hogy találtam műveiben a' mit nem javallék, 's most sem javallok: az keveset jelent! Én Schillerben és Matthissonban is lelek eleget a' mit nem javallhatok: 's ki fogja azért állíthatni, hogy e' két nagy művészt nagynak lenni meg nem ismerem? Hogy poetai characterét fejteget-

tem? Úgy vélem, illy fejtegetést én és más akarki is, csak nevezetes iróval szokott tenni. 'S kell-e azt olcsárlásnak venni, a' mi épen a' becsűles' legerősb jele? De mondám, hogy ő a' tökélet' általa meg nem haladható pontját már elérte. Magyar iró vagyok, 's tudom, hogy illy hideg közönség előtt mi szűk határai vagynak a' haladásnak. Kis azt mondá rólam fiatalabb éveimben: engedje az ég, haladjak annyira, a' mennyire magyar iró haladhat! — Ugy vélem érted e' szavakat. Mert bizony Schiller és Göthe magyar földön nem lettek volna azok, a' mik! Előttem Berzsenyi individualitása is lebegett; 's most is úgy hiszem, sem embersértés, sem valótlanság nem vala állitásom. Én megölelném a' recensenst, ki rólam úgy, az az, olly hév magasztalással ítélne, mint én Berzsenyiről; 's ismervén magamat, ezennel vallást teszek: félannyi dicsérettel is megelégszem, mint a' mennyit én ő rá halmoztam. Rólam is mondottak kemény szavakat, Berzsenyi, a' jegyváltó, 's valaki más, Dobozi felett vesszőt tört. — Egyik sem tulajdonított nekem költői lelket; sujtani akart mindegyik: és esküszöm, hogy vérem egy pillantatig sem jött habzásba. Miért kellett hát épen Berzsenyinek, kinek kebelében az önnérzés több nyugtatót mondhatott, mint az enyémben, lángra lobbanni? De Ti sokan ellenem kiáltottatok... Ime vallástételem. Bennem epe nincs; 's még akkor sincs midőn verek; bátran elhiheted, hogy Berzsenyi ellen neheztelést nem tartok. Jobban ismered őt, mint én;

's ha hiszed, hogy ő elhiheti felőlem, hogy legjobb barátim műveik felől is kémény egyenességgel szeretek ugyan ítélni, de mikor épen sújtó ítéletet mondok is, még akkor sem szűnök meg egyforma barát, egyforma becsülő lenni: úgy tedd a' mit jónak látsz. De ha ő ezt felőlem nem hiszi: akkor fáradságod hijában leszen. Mert complimentek' embere nem vagyok, 's ollyakat sem másoktól venni, sem másoknak adni nem fogok."

Kazinczy, mondám erre, önként kivánná maga Kisfaludy Sándorral kibékülését. Kölcsey, a' mit 27d. évében kiadott, helyeselli mint 41es, olly világításokkal azonban, nevesen a' már tovább, talán nem, vagy nehezen [1]) haladhatásával, mellyeket, ha recensiójában így elmond, még a' beteg Berzsenyit se lázították volna fel annyira. Ha pedig, épségében olvassa; vagy ellenbirálatot ír, de csendesebbet, vagy csupán egy költéri levéllel hűti ki magát apróbb gúny' mosolygó szórásával, miként a' 46—47d. lapon állóban m o n d o l a t i ösztökéltetését Socrates iskolájából tudá nézni. Vigyázni fog így a' méltán helyeselhető intésekre, a' barátság nem bomlik fel egészen 's úgy fe-

---

[1]) *L. Tud. Gyüjt.* 1817. *III. köt.* Csokonay munk. megítéltetése, Kölcseytől, 117. *lap*: „Csok. 31d. évében hala meg, 's ezen korában Berzsenyi már elérte azon pontot, mellyet ő nehezen fog többé felülmulni." Berzsenyi 1815b. midőn költéri leveleit ira, volt 39 esztendős, 1817ben Keszthelyi hymnusza kelésekor, mellyet Kölcsey nem ismert, 41 eszt.

szül még nagyobb dicsőség szerzéének, mint a' vezére által lélektanilag buzdított katona. De a' tovább nem mehetés a' recensióban, csak így hangzott: Berzsenyi magát már egészen kimerítettnek látszatik, 's talán elérte, noha még igen jókor, a' határt, mellyet a' természet a' poeta és nempoeta közt vona, 's a' mit utoljára a' legnagyobb, leglelkesb költőknek is elérni kelletik." Ez más. Miért egyebütt is tehát a' recensióban, Berzsenyi költéri árnyékoldalánál tovább kiterjeszkedés, miért a' verőfényen csak átfutás? Nem billenti-e azt, ki élővel így bánik, egyegy kis berzenkedet? Ha csak nagy és kedvelt író érdemle tőle recensiót azért, hogy botlásától a' közönség eltávolítassék, miért nem bírálá meg *kemény egyenességgel* még elébb, az általa nagynak tartott Daykát is. Ez már nem élt, holtról többet fedhetünk fel hatásának jellemzése 's okozatai felöl. Vagy, Chárisoknak *szeplőtelen* kedveltje az? *(Lásd Kölcsey munkái* 1832. *I. köt. 14d. lap.)* Ezeket gondolgatám 's a' mint becsülém Kölcsey kemény egyenessége mellett barátságban egyformán maradását, úgy leltem hidegnek azt az „epe nélküli verést", 's a' complímentek körüli „szokott feljül kerülését." Szerelemtelen ez itt, mint a' heroicus gyógyszer. Ittunkban valahogy csak levész, de utolsó csepje ajakot fanyarít. Átaljában Kölcsey beszéde, iralma, elkeserített bámított 's fog; fel ritkán olvaszt úgy, mint: „Ki búban ül" dalában, mellyben nyájassága meglepő. Az még zengelemre leszen valaha téve, 's

bár a' rákövetkező „Isten áld meg" is. Ilylyen elömledésből vártam volna válaszát, de abba csak közelebbi Szemeréje tudta hozni, ki jobban érté a' vele-bánást, és érette, csak hogy irjon, barátság áldozatával sokat türt is. Majd ugyan, Szemerét nem méltán bánták, 's Kölcseyje csak nézé.

'S most csak Berzsenyi mondjon *mea culpat?* Ebben gyanú élt Kölcseynek azon könynyü oda vetéseért, miként a' 2dik kiadás 138. lapján lévő dalnak: „Az én kegyesem, nem nemes" (itt a' 37d. lapon) originalja Bürgernél volna, 's ő meg, ellenbirálatában azt merheté vallani, hogy ennek „a' két első soron kivül Bürger darabjához legkisebb köze sincs." — (Huzamosan forgattam meg én most Bürgert, e' helyre nem akadtam Schrämbl 1789b. kiadásában.) Inkább vette bizony, jegyzé meg előttem Berzsenyi szóval, inkább Kölcsey, Remetéje' előképét (1832b. kijött munkái 117—120 lapjain), egyenesen Bürgernek: *Der Bruder Graurock und die Pilgerin* balládjából. 'S kerestemben most, midőn erre fordíték, előttem is mindjárt Kölcsey Remetéje ült. Csak fordulata ellenkező. A' még csak *frater*, lakodalmat ül, a' „Remete" fanyaron, temet.

1832-ben meg ezt irá hozzám Kölcsey. „Tegnap kezembe akadtt a' Conv. Lexicon, 's bene Berzsenyi' czikkjét olvasám föl. Nincsen reá *semmi megjegyzésem*. De örülök, hogy a' minden tekintetben nevezetes férjfiúnak életkörnyülményeiről, közelebbi tudosítást olvashaték; 's még inkább azon, hogy a' hypochondria gyötrelmeiből kisza-

badultnak lenni mondatik. Jelen volt-e a' martiusi nagy gyülésen?"

Itt igy, recensióját mint *tulságost* ismeré meg maga is, miként azt a' Berzsenyi czikkben jellemeztem. 'S már most inkább lehete magamban reményem, közelítetéshez, de az akademiai nagy gyülésre vagy Kölcsey nem talála jőni, mikor Berzsenyi jelen volt, vagy ez lön akadályozva, midőn az eljött. Mondta volna pedig csak a' megtámadó, első lépésül, szóval is: hogy a' mit irt, akkori meggyőződése szerint irá, de sérteni nem akart, 's a' mi fanyar szint a' hév ada, legyen azért elnézés, a' történttet azon okból is fájlalja, mivel beteget ért. 'S épen e' tekintetből, milly nemes lész vala magától írni Kölcseynek, mert szövetségük egykor baráti volt. Berzsenyivel az engesztelt'ség azért lehetett volna meg, mivel ezt ejté nekem Budán „Én Kölcseyt, első feleletemben igazán megsérthettem, de mit várhatni egyebet? beteg embertől. — Kértem vissza, nem került kezemhez, hanem az „Élet és Literaturában" abból okoskodtak ellenem."

A' magyar feletti végzet nem akart kibékülést. Már Bonfini, az olasz, megirta jellemét, 's az maig. Kikiperdül Pesten a' daljáték és drámai veszekedésben. „Perditio ex te Israel" mondá nekem 1815b. erdélyi főkormányszéki tanácsos Koszta István, az oláh eredetű. Másutt sem menyországi csend ugyan a' világ, 's nem is lehet, de ha német, francia ész, 40 marakoszik, 60ant meg nemzeti rokonszenv és kölcsön megismerés

munkáltat együtt vidámon. Illyenhez azonban a' magába szált Kölcsey majd a' legtisztább utasítást nyujtá, midőn Berzsenyi sírján: engesztelő szózata zenge. A' dunántuli költér sorsa, a' tiszántulinak szerelé a' dicsőséget megvallhatni nagy hamvak felett, miktől elébb, a' complimentet sem elfogadni sem adni nem akaró némi széppel vegyült némellykori misanthropiája miatt vonakodni látszott. Vallomását épen nem hiuságul nézem, nemesb ellennek hivém előre akkor, midőn az akademiai ülésben a' kérdésre: ki irjon Berzsenyire emlékbeszédet? Vörösmarty, tompa hangon, Kölcsey nevét mondá, 's arra, hallgatás lön. Kölcseynek minden magasb keblüsége felmelegült 's az a' „nem sokára követlek téged" előrémlése, szegényt! ekkor fennséges jellemben eléállásra magasítá. Csak megfeledhetésből nem említé tehát, hogy Berzsenyi, azért „nem nyujta békejobbot annak, ki 26 év előtt dagadó kebellel vevé bucsuját" mert azzal a' „magát sértettnek, baráti hitében csalatkozottnak érzettet", az egykor iránta dagadott keblü ifjú, meg sem kinálá férfi korában. Illy vallomásokra Berzsenyi, ha még éltében hallja, elébb hevül mondója mellére, mintsem egészen elvégezhette volna.

Most már mind a' két vivón, Propertius pentametere:

En sum, quod digitis quinque levatur onus.

Az elnézhetőt bennek, felednünk illik; munkáikat mint szellemük tisztára fejtett

Lap.

kivonatát úgy becsülnünk, mint a' tokaji nektárt, melly hasonlóan zápor és sok földiség közül aranyosodik elé.

A' mit ezekből valaki Kölcseynek árnyékaul venne, azt, nem a' tudós Was László kanonok által megczirogatott SION kapsisága tarlózatául szántam [1]). Holtakon, hisztoriai igasság kell, nem rágalom. Kölcsey politikai élete ugy sem e' köré. Az irodalmi fejlés történelmeit illetőt kelle nekem dolgok tudomása szerint elé adnom, érzetemként: Mindennek a' magáét.

Egyébiránt efférlék, költéri sérvek, minők mig a' világ, mindig lesznek. A' közönség megfutja 's megint azt veszi elé, kinek műve, lelkébe tapad. De a' kiadói felvállalt tiszt, nem engedhete, alulok hibuvást, mert Berzsenyi nyomva lett azok miatt. A' hir, óriásította egykét mondását Kölcsey ellen; öszszeférni, mérgével birni nem tudónak hitték, 's az 1828b. martius 15d. — april. 7-dikéig együtt dolgozott tudós megbizottság közé azért nem lön hiva, de Kölcsey sem. Még Vitkovics, az örömest mentegető is, ellene lett, mert nem tudá, miként tépdelé meg Algarottit, Johnsont Nicolait hasonnyavalya, kik épségben honukat kevélyíték. És nem sejté Vitkovics, mikép hoz halált is, mint reá, midőn az a' megfoghatatlan kis belső képecske, melly a' lélekkel nyájaskodik, össze van szegdelve. Ha csak verebet sirat is Lesbia,? de ha siratja!

---

[1]) L. Tud. Gyüjt. 1839. IV. köt. 107, 110 lap.

Lap.

Mi viradott, ujabb nyom' ifjaiban a' Kölcsey birálat és Berzsenyi ellenbirálata összehasonlítása után, magok vallhatnák meg. Ponori Török Jósef művfenének nevezé Berzsenyi megtámadóját az Erdélyi Muzéum 1817beli VIIId. füzete 41d. lapján álló epigrammájában; kit érte? nem tudom. Vörösmarty, az „Athenaeumban" megjelent költélyével bizonyítá Berzsenyihez melegségét; Sárosy Gyula pedig a' „Közleményekben" 1841-ben 43-dik, tavaszelő 16-dik 170d. lap [1]).

A' magyar tud. társaság Igazgatóságának tagok nevező posoni első ülése 1830b. nov. 17dikén, közértelemmel mondá ki, miként illik Berzsenyinek mindjárt e' legelső kiválasztáskor vidéki rendes taggá 300 pgő ft. évdíjjal lenni, valamint Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenczről is e' vélemény fejlék. Berzsenyit a' philosophiai osztályba, azon életbölcseség' figyelembe vétele tételé, melly, ódáiból és e' költéri leveleiből olly nyájasan integet 's tudva volt bölcseleti tanulmánya; Kazinczyt a' hisztóriai mezőre az, mivel oda tartozó műveket is nyujtott, 's Kisfaludy Sándor a' nyelvtudományhoz azért nevezteték, mert a' költélynem is oda számitatott. Igy leve Berzsenyi serkentve, nem sokára „Poetai harmonisticája" mint

---

[1]) Sárosynak itt köszönöm én meg azon becses indulatát, mellyel hozzám Eperjesről XVIIdik százévbeli hivatalos magyar levelezések másolatait több izben külde.

BÖLCSELETI KÖLTÉLY.

Egészen ollyan kelletlenül biczegő jambusokban, minők Kazinczyéi Berzsenyihez 1809ben october 25d. irt költéri levelében. L. Erdélyi Muz. Vd. füz. 1816. lap 128. Javítvák „eredeti munkái“ között 189—197d. lap. 1816. A' csak mostan czímzett költéri levelek már elhagyák, ama, még tántorgó példát, igen éreztetik az ötös jambus kedves lejtésü akkori hullámát, ha trochaeisálható olvasásuk az 5dik szótagnál pihenyre édesedhetik 's egyhanguságán néhol tizenegy szótag fordít. Olly nyájas méltóságu az így, mint egy eszes férfi jelentékeny arcza, mellyen szív melegítette lelkesség mosolyát is látod. Későbben tehát mintha Home figyeltetését kapta volna fel a' Berzsenyi-kényes érzelem, melly Alkeosz mértékét is másként hangozá.

Kis János véletlenül lépik bé egyszer délután Berzsenyihez Sömgyénben, mint hallgatója és komja látogató. Berzsenyi meg volt lepve 's papirosa szeletét, mellyre épen irt, asztalfiókjába hirtelen dugá.

KIS JÁNOS. Talán háborgatom komám uramat, — megengedjen —

BERZSENYI. Nem biz' engem, — haszontalanság a' mit irkáltam, csak úgy jött. Versek, az eba ..... (Ebattát akara mondani, mert ezt, csak úgy né, szokásból, gyakran kiszalasztá.) *'S Berzsenyi vállat vonint. Haján járogat keze.*

KIS JÁNOS. Versek? Legelőszer hallom, *tréfásan*, hogy ebben törné fejét.

BERZSENYI, *szivélyesen*. Nem töröm biz' én kedves tisztelendő komám uram, ha csattan mint a' villám, jó; ha, nem foly, azzal se törődöm. Már hogy megmondjam, mert eddig még ezt a' bolondságomat nem hinném, hogy tudják, még csak nem is gyanítják. De tisztelendő komám uram előtt, mivel rajta kapott, már nem titkolom, a' ki maga, igazán ollyan szépeket irt, hogy az embert egészen neki buzdítja.

KIS JÁNOS. Hadd lássam is hát, komám uramét. *Berzsenyi eléadja. Kis, végig fut a' sorokon. Bámul.* De, kedves komám uram, fele se bolondság ennek. Oroszlánnak látom én itt, kinyujtott körmeit, majd elárult maga is.

Lap.

BERZSENYI, *csendben. Halkkal, miként szokott.* Hát ugy nem ártana folytatni. Csakhogy a' gazda embernek nappal sok a' dúga (dolga), hanem hiszen én még az atyámnál laktomban is mindig csak éjtszaka szoktam uóvasni (olvasni), 's így — irogatni. *Kisnek serkentései.*

1805 körül lehetett ez. 1806nak nyarán hallám én Perlaki Jánostól Nemesdömölkön, a' Sömgyénben lakó Berzsenyinek nagy hazafitüzü verseléseit. Hetyéről az atyai háztól 1800ban szállott volt oda, midőn Dukai Takács Susánna kisasszonyt nejéül vevé 's ennek ottani részjószágát, mindjárt, gondjai alá ki is kapta.

Szerencsés vidám nyugalom ezen, melly a' tiszta lelküséget önmagával megelégedteti. Azért láttam tíznél több példányban, másmás kéznél, itt és ott, vagy megjelelve lapját, vagy aláhuzva irónnal czimét. Minap egy ismerősem, vendéglőben mondá el.

E' hangulatot értém az ossziáni napon, minő nálunk egy később őszi. Örömest megyünk ki rá sütkérezni Buda ligetszugába, el a' temető mellett, a' mi valamire emlékeztet, miként odább a' lepergő falevelek. De még nem fázlat hóhidege, sőt nyájasan tanít egy bizonyos mélázat a' hunyó zöldeleten. E' költéri elméletben is csak megrezzensz egy kisig, de megint édesen

ragadsz az élethez, végére pedig mint bölcs vagy készen.

Schiller „Resignatió"-jára csak az első sor: *Auch ich war in Arkadien geboren* lendit. Tartalomban két különböző szellem. A' híres *resignatio* igazán csak *fantasia*, miként költére czímezé; ollyan képekkel összevissza kavart, minők a' szegény agyvelőből akkor gőzölnek, mikor vér elborítá 's az idegek rugalmassága lekornyadott. Nem egy villámattal irhatá Schiller, hanem reggel is, és majd mákonyosan. Irtózat romai közül két alak: *Hoffnung* és *Genuss* között választat, 's 10ből 9 az *éldekletnek*.[1]) rohan, mert a' Reményhez olly nélkülözet köttetik, mit a' zárdába feledkezett sem tart meg.

Berzsenyi megfutja élete lefolytát, képét veszi magáról, mi az ember! 's nyájas-komolyan mondja: Éldeld[2]) az élet örömeit úgy, hogy tiszta lélekkel érezhesd mulandóságát.

Az olvasó észrevette lesz, miként mosolyg ezen csendes vidámsága hasonlóan költéri levelei némelly soraiban. Erzésem szerint elésegité itt ezt a' nem mért Zrini-

---

[1]) és [2]) *Él*delni, a': *szel*delni, *tör*delni, *vag*dalni szerint volt alakitással, annyi, mint: vigyázattal a' javát élni, a' világ örömeit aprónként éldelni. *Éldek*leni pedig, ezek nyomán: *érdek*leni, *fuldok*lani, *nyeldek*leni, *öldök*leni, *haldok*lani, tehetné a' tombolást. *Der feinere Genuss* = éldelet; *der gröbere* = éldeklet.

versben szabadabb foroghatás is, melly azon hullámzást adja, minő a' csergetegé, ha ez medrében majd neki völgyül a' fövenyen, majd gömbölyű kavicsokra domborúl. Kisfaludy Károly „Életkoraira" nyolczas ríme, szendergő hangulatát még inkább segítette. Tartalmára nézve nehány képén melegszünk, néhol nem akarnók az elszáguldást, végén hamvadás.

Császár Ferencz „Életképeihez" jól van választva Ráday mért rímzete; ha trochaeizálva olvasod, még gyengédebben érzed azon sebhedtséget mi e' költélynek szíve, mert a' költér itt is reménye orzottan áll.

Illy elcsüggedés napjai' festeménye Berzsenyinél: *Barátimhoz a' 22—23d. lapon*, sapphoi ejteményen; *Barátnémhoz a' 43-dikon*, váltogató lebengésü zriniesrímben, mellynek befejczésénél hangulatát úgy ereszti egy sorral még alább, mint itt még egynek oda kerítésével, azért is, jobban felvidítja.

A' lángeszü Biharinak volt szokása, zengelme végeztekor még egy jellemző vonást rántani hegedűjén.

G Ú N Y.

Molnár Albertnél: *ironia*, gunyolás, „midőn cselekedetünkkel vagy az kimondásnak

mivoltával és az szónak hordozásával megjelentjük, hogy külembet értünk az igék tulajdonságánál. *Satyra*, megfeddő versek, kikben sokféle vétkek előszámláltatnak és keserű szidalommal szidalmaztatnak.“ Párizpápainál az *ironia* Molnárból kiirva: *satyra* éles, szidalmazó, pirongató versek. Szabó Dávidnál: *gunyolni*, guggolni, kinevetni. Gúnyolás, Gunyor: gunyoló, gyalázó, szegező, tsipős, oltsárló, betsmérlő. Sándor Istvánnál: gunyolóbeszéd, *satyra*. Mártonnál: gunyolás, *die Verspottung*, *der Hohn*. A' magyar-német zsebszótárban: gúny, *der Hohn*, *Spott*, *das Gespötte*; gunyor, gúnyirat, *Satyre*, Tehát még nem vagyunk tisztában, mi legyen, *ironia*, *satyra*, *pasquillus* magyarúl. Addig Molnárral tartok, ő még magyarabb világ közbeszédéből veheté *ironiat* gúnyul. *Satyra*, lehetne: csipdelet, karcz, *satyricus* csipér, karczár, karczolár, *pasquillus* becsmérlet, *pasquillant* becsmér. Ha *gúny*ból talála *gunya* lenne, mihez: *csunya*, *tunya* testvérszó, ugy a' *gúny*, némi fedezmény' eszméje volna, mivel *gunya* csak könnyedleg hányt-vetett fedező ruha, *sarcina*; tehát a' valóságos köntösnek csupán gúnyja; és midőn *gun gon* gyökből találhata jőni *gon-osz*, úgy a' gúny, mint egy kis *gonosz* gonoszkodnék; ha pedig a' megint fedező *gunár* is onnan bútt volna ki, akkor ennek pisszegését látnók jelentéseűl, 's e' pisszegés még nem karczol. Hanem ezt csak tréfából.

E' költélyben itt, gúny csipdezget, melly a' Vitkovicshoz és Döbrenteihez irt költéri

levélben is jelenté fejledését. Színe Berzsenyinek így, együtt véve: legmélyebb szomor, érzelemben elgyengédülés, mérész fennség, életbölcseség csendje, mosolygó gúny, de, mind ezen: fátyol, miként felebb már erről szó esett.

Vérmes, lángoló vérálkat, minő Berzsenyié volt, mélázattal elegyen, mikor a' férfinak már dél utánra jár órája, szenvtelenségre szokott higgadni. Ekkor szeszeng elé a' gúny, a' kiben van. Vagy általtér egyéb vizsgálatokra, 's olly lelkülettel jelenik meg azokban, mellyek nem is vélt jellemeit bizonyítják.

Igen könnyen úgy sülhetünk hát fenn, mint az időt jövendölt szegedi kertész taval, midőn épen 30 év körülre is már ollyan félig-medig „Megállj!“ van kisózva. — Osztán, az az „alighá-zás“, be, zsugorodott szivé, az a' „bár tovább is mehetne!“ milly édes részvétből szellen ki. *Vorwärts!* kiálta mindig Blücher, 's lön maga is Marschall Vorwärts. Költér, mint a' székely gyalog, mint a' huszár, mint a' táborszem. Elől kell rohanniok, meg ne nedvesítsd puskaporukat. Utánnok buzdul a' tömeghad, 's a' hont végig járja a' győzelem, és nem csak egy mezőn vert csatáé. Csak egy indulat dalaihoz eresztheted le a' verőczét. Tiédéhez kikeletnek szerelme, 's tieitek után, ódák lángjai! Mikor ezekre bizonyos *gonosz* kor már eljöddögelt, bizony nem lesz, még ollyan ügyes Irinyi sem, ki uj gyuszilkét [1]) vegytanozzon össze tűzlehelletük vissza fuvására.

Más részről, költéri szív, ép egészség mellett, mindig ifjú marad; regényes érzelmei később érnek meg. Azért bukik még akkor is bolondságokba, midőn, száraz elme, a' magáéit már rég elfeledé. És a' higgadt itélet mosolygva ereszti rántja meg a' képzelem méneinek gyeplőit, kocsi felforgatás helyett azok most idomzott huzamban sebeskednek. Sophokles 80d. évében irá „Oediposz Kolonoszon" czimű színművét, 's mi lelkülettel? Fija birák előtt, e' váddal: „Apám elgyengült, vétessék el tőle a' házkormány, nem tudja már vinni." Az atyaköltér, Oediposzát, a' csak most készültet olvassa fel önvédelméül a' birák hallatára. 'S a' birák elragadtatásban, a' gazkölök szégyenben. Az öreg-ifjú, diadallal késérve házához.

Berzsenyinek kár lehete többszer nem gunyoskodni. Ódázással összeférhetőül látjuk Horátziusnál. Mikre tért később hatvana felé, mutatják folyóbeszéi [2]).

---

[1]) Gyufa, nem helyes, mert az ötvenes fűzfa fenyőfa tuskója is, gyufa. Sándor Istvánnál *szilke* magában *frictorium*. Szilke = szálka.

[2]) Nem tetszenék-e folyóbeszéd helyett folyóbesz? „Oh, minek!" De a' beszéd gyöke úgy *besz*, majd *besze*, miként csel*éd*, gar-*ád* neveké: csel, gar vagy ger,

FESTŐ KÖLTÉLY.

Ide tüzöm még, a' nemes grófról, mi a' 92d. lapra való lett volna. 1802ben bocsátá közre Görög Demeter, „Magyar atlását", melly 1811b. 62 levelig nevekedett. E' 62 közül ajánlva volt György grófnak 34, 's mivel Kállay Ferencznek Görögre irt emlékbeszéde szerint, a' pártfogó, minden ajánlatkor 200 fttal segíté Görögöt és Kerekest, vagy ennek halálával majd csak amazt, 's ha így a' folytató Mártont, a' dicső kezdet művéhez 6800 ftját nyujtá.

A' georgikon 1837-beli állapotáról lásd Ploetztől: Hasznos mulatságok, 23d. szám sept. 16d. 1837, 's „Keszthelyt, topographiai tekintetben, ugyan tőle, 29. sz. 1837.

---

ker. És besze gyökből van: beszél, mint: here, kefe, dara után: herél, kefél, darál. Csak feltámasztás volna, mert a' bécsi codex 79-dik levelén, besze = sermo.

Ennek végelőtti sorában *„elejbek“* áll, valamint a' gróf Festetics Györgyre irt elégia 7-dik pársora közepében *„közibénk“* a' mi, dunántulias. Nyelvtanilag kellett volna: eleikbe, közinkbe vagy elejekbe, közénkbe. A' 176. lapon lévő 4d. pársort is kéziratban igy találám: *Te közibénk jöttél*, hanem ezt: *Közbe Te keltél fel*-re azért is véltem változtathatnom, mivel *de*, *te*-t Rájnis e' virgiliusi fordított sorának:

De mi okod lehetett, hogy Rómát látni akartad

1789beli megjelenése óta, sokan elvétve érezték *huzott hang* gyanánt. Azt a' latinnak tanítá úgy prosodiája, magyar kiejtésünkben mindig rövid, miként *be*, *ge*, *ke*, *me*, *ve*, *le* gyökök 's ez utolsó akkor is, midőn igehatározó. Változtattam a' *Jámborság 's közepszer* óda végsorzata elején: Háza szent *templom*-ot, Lakja *szentegyház*-zá, 's ezt helyítém a' Felsőbüki Nagy Benedekhez irtba is, 180*d. lap;* mellybe hasonlóan én tevém *erény* szót *virtus* helyett; nem különben, 163d. lapra: *költért*, mivel utolsó együttlétünkkor Berzsenyi csakugyan inkább helyeselle *költért*, noha költ*észt* 's költ*észe*tet már irni kezdett; erényt pedig ugyan akkor, azt mondván fogadta el, hogy neki, csak: *rény*, azért nem kellett, mert tudod, a' mi hazánkbeli vajrényére emlékesztet, az pedig enni, nem tenni jó. 'S épen ez ok hagyatá el velem a' *templom* szót is, mivel Berzsenyi hona 's enyém, Kemenes alja, gyakran ejti, a' szebb jelentésü; *szentegyházat* is.

Miért nem tevém hát e szerint a' 179dik lap 10d. sorába: *bukjon*, a' 137d. lapon folyó *Temető* ódában lévő: *tusakodsz* helyébe: buk*jék*, tusakodo*l*? mert ezek *ik*-es igék, miért marada meg *elejbek*, *közibénk* 'stb.

Mert ezek szólamtan szerinti betétele nem illék épen a' mértéksorba, máshová alkalmazásuk pedig most, 's mástól, a' gondolat, érzelem kép' színét másíthaták. De midőn Berzsenyi a' szerkesztőnek ezt irá! „*Ha meghalok tedd munkáimmal a' mi tetszik.*" Igen, hanem keresztül járnom sorain, enkényem szerint, lelkemre nem vehetém. — Minél nyiltabb volt bizalma hozzám annál inkább vigyázék az átengedésnek máskori mondásaiból vett szellemére. Nem makacsúl, de szerette ő is mint más, ha lelke járása kifejezése sajátságában hagyatott. 'S ezt nézém, végakaratául is, mit ha lerombolunk, hamvat sértünk. Csak barom szilálja széltt más gazdának kaszalait. Egyedül oda alkalmazám hát engedményét, hol árnya is ezt sughatja: Igen, ezt értém „*a' mit tetszik*"en. Maradjon meg nyelvmíveltsége millyenségének is korabeli színe. Azon időből akármellyink irásába csuszott némelly hibácska, 's ha ezt a' későbben jött, a' jégtörők példáján ki nem kerülheti, ő bukott volna belé. Vörösmarty „két szomszédvára" 4d. énekében 1833beli kiadás 143d. lapján áll: örüm*et*len, 's kellene pedig: örömtelen. És leszen a' legtisztábban irhatás idejében is, mit egyik, a' másikáéban másként akarna. Valamint leszen úgy nekieső, mint a' német komornyik a' pihének, mellyet a' küldött-

Lap.

ség beszélője kalpagán vagy mentéjén lát. Kihallja ennek szavait, valahánya annyi lélek, de mit gondol ő azzal, a' mint elmegy a' beszélő, olly éhente nézi mindig csak a' pihét vagy pehelyt, miként a' tikölő kánya, tégedet kis csirke.

Ha még egyszer érend öröm kiadnom ujonnan e' gyűjteményt, mihez életemig fenntartom említett akaratánál fogva jogomat, akkor költelmeit sorozom irásnem szerint 's a' görög nevek lebetűzésébe tennék több következetességet. Most ezeket is az ő általa helybenhagyott 2dik kiadáshoz képest engedém inkább. És igazitgatni is kész lennék a' hol kellene, magamén.

KÖLTÉRI ÖTLET.

Kiadta volt Kulcsár, Hazai tudósitásaival, 's Toldy, *Handbuch*-jában. Napoleont íme Berzsenyi és Kazinczy, az irodalmi két

barát [1]), vagy inkább: *közel*, egészen különbözőleg fogta fel. Kazinczy mindig bámulta mindenben. Napoleon igen, olly fényeseket monda, egymásra olly sebesen vala" szerencsés is, gigászi szellemben cselekedni, hadakat verni, hogy idő alig jutott, kihűlni, az ámulatból. Berzsenyi a' rajongó, magában elmélt, elveket foga fel, 's midőn ihletés éré, mintegy előrülten lángadozott ki addig tisztára hozott minden fogalma. Ezért egész történedelmi siker a' gr. Teleki Lászlóhoz irt óda, valamint Keszthely isteneihez a' hymnusz.

Itélete Napoleonról ha franczia nyelven készül, ezen a' mívelt világban földgömbszerte elterjedetten, mindenütt fel lett volna kapva. A' franczia kamarában nem csak egy követ mondá, ujabb időben ugyan ezt.

---

[1]) Ugyan ha ezt a' *brat*-ot nyelvünkből kitudhatnók.

KÖLTÉRI ELBESZÉLÉS.

Berzsenyi ezt épen nem akará rege, *romance* czímmel. Poétai elbeszélésnek nevezé Kölcsey recensiójára irt feleletében, tehát azon rovat alá tevém. 'S mint beszélyhez, Asklepiades versmértékét érzé választhatóul, költéri felvetés után látszik, mert különben ha inkább romanczának az az regényes dalnak akarta volna hangulatában, ismert volt előtte Bürgerből Lenore, Schillertől Fridolin 'stb. rímes vers neme. Tihany fokának Füred felől, ma is remetelak névvel hivott üregébe, mellyet Berzsenyi megjárt, képzele magának a' Mohács előtti hajdanban oda keseredettek közül egyet; korántsem olylyant, minő 1820b. Sopron vármegyében, másik pedig 1834b. Füreden forgott mulattatóúl. Berzsenyi remetéje tudomány képzette lélek, de megviselé a' világ, még barátkozásiból is ürmöt nyelt, ember kerülővé lett. Zarándban Ribiczei Dánielt ismertem illyennek, kit Göttingában tanulása után kirablott a' Hóra világ, rászedett az aranybányászat, 's az élet' büszke megvetésével erdő szélbe vonult egykori jobbágya hajlokába, ott fordítgatá biztatásomra Tacitus Agricoláját, Filangieri nehány szakait. És gróf Gyulai Ferenczné becses jótevősége ott segítgeté. A' rokon nagylelkü tihanyi remetét megmegrázza a' benedekes apátság szentegyházának orgonája, 's midőn szívélyesnek sejti látogatóját, regélésre melegszik. De az ember csupán tudós, zengelemhez nem ért, han-

gulata sem kiván tehát zengelmi versnemet; illyen a' troubadouré volt, ki, lanthoz költérló romanczáját.

Kölcsey előtt, 1817b. azon zengelemmel is kifejthető szellem rémlett, mellyel ő majd 1824ben költelmezte romanczáit. És mintha terjengett volna benne sejtelem vágy Endymionához, e' nagyon sikerült nyolczas rímbe öntéséhez.

E' fokozat így lön. Berzsenyi, a' magyar poézis méhei után, üres lépszeletet talál, csak itt ott benne színméz, ő azt legszamatosabb virágéval tölti meg 's fedi bé. Ez a' gondolattal meglepés, az érzelem tüze.

Kazinczy, másodszor midőn eleáll 1802 után, már mint csendesebb, a' Ráday versnemhez fog. És Csokonainak hasonlóan a' csak egyszerűbb mézeslép készítményeit nyeségeti. Nézzétek mond, ez így zengelmesebb. Kölcseyt a' hozzá rokonvérűt, még inkább közelíteti kellemség felfogása. Ő meg Kisfaludy Sándor Dobozyát lendíti nem zriniesen, és — nem Kisfaludy Sándorosan. Gr. Dessewffy Jósef, felzug tiszta lelkével, „ne mesterkéljetek más' ültetvényén." Kisfaludy Károly, ki különben is távul tartogatá magától Kazinczyt, több erőt érze magában, mintsem más ruháját bontsa el 's azt szabogassa uj divathoz ujra. Saját gyárabeli kelméből lessen szövete, csak uj szavait 's nyelve tisztítását kölcsönzé Helmeczitől. Boldogulni kezd regényes dalaiban. Tökélyt ér, ha olly hamar hant alá nem megy! De még nála is, megint egy remete, a' *Magányos sír*ban, 's hullámsír, a' *Jövevényben*,

mikhez való kapaszkodás pedig csak ollyan, mint a' színműköltéré, midőn azzal véli megríkatni nézőit, ha utasításul ugyan csak nagy dörgetést és villámoltatást jegyez ki, személyeit meg, halomra szuratja vagy még a' sírból is kiénekelteti. A' romancza szülte kornak nem olly nyájasan mosolyg vissza mythologiája, mint Hellászé, csinnyán elé képeit. Jőjön és távozzék a' mi tündér Ilonánk arany hajával szivárványban vagy miként, csak ne tudjuk előre, hogy a' sápadt leány, a' szerelme vesztett legény kolostorba bú, vagy sirhalmon fog *óh*-zni és *áh*-zni, mit Kisfaludy Károly maga, jobbnak érzetében, olly szeszélyesen lecsufolt. Csak ifjú költért ámit ollyas mi, 's poezise azon jellemekkel, még, *tavaszelőben*. A' románcza, dalocska könnyel, mint a' liliomnak „*la princesse en deuil*" neme, harmattal. Fájdalma mint egy angyali szüzé, mikor ezt mondja: „nem, nem sirok", azonban könnye szegénynek még is hull. Szelleme minő Vörösmarty' egyszerü kis daláé:

Zöld ágon kis gili
Zokogva búg; —

fejledéseiben olly meglepőn könnyű, hogy a' lelkesb olvasó azt hiszi, tőle is telnék ki ollyan, de késértené meg csak, akkor látná, millyen nehéz, a' könnyü. Illyet a' 20 éves, örömmel tanul meg, 's még a' 70 felé járó is mosolygva mondogat el.

Ha e' versművészkedés korában vagy utána, kél Berzsenyi, hevével, melly ezen elbeszélésében is olly izzó! Sejtelme kezdődött későbben az iránt, jól emlékszem.

„Csak olly burkolttá ne lenne általa, az értelem, de annyifélébe kötelődzik az ember, hogy repülnie nem lehet." Illyest monda.

Nem maradt azonban 's nem lesz figyelem nélkül ez uj csín. Abból csergedezett ér:

Jár számkivetetten az árva fiú
Dalt zengedez és dala olly szomorú . . .

Kiben nem váltak ennek pergő gyöngyei, könnyezetté, honán. Ki magát e' sziréni csiptetőbe egészen belé nem jármolja is, legalább vigyáz a' zengelmesebb lejtésre, miként az allopatha sem darabol már össze, félsingnyi gyógyszerrendet.

DÖBRENTEI GÁBOR.

